

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము

తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ) కవి విరచితము

విద్యారత్న, కళాప్రభాస్
నిడదవోలు వెంకటరావు, యం పి
రచించిన విపుల పీఠికా సహితము

ప్రకాశకులు

ది లోటస్ పబ్లిషర్సు, మెయిన్రోడ్, తెనాలి

కాపీరైటు

వెల రు 20-0)

పాతక మహాశయములకు

విజ్ఞప్తి

ఉత్పటారాధ్యచరిత్ర మిప్పటికి నలువది తొమ్మిది యేండ్ల క్రిందట (సీ ౪ 1925లో) ముద్రితమైకది- ఇది తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ) కవి రచితమే యైనను, గ్రంథము అభ్యుదయకాని చారణమున- రామకృష్ణుని గూర్చిన సాహిత్య విమర్శలన్నిటి యందును- నీ కావ్యము విశేషి పెట్టబడియున్నది పరిశోధకులకు తెలిసినను, సాతకలోకమునకు పరిచితము కాక పోవుటచేతను- ఈ గ్రంథము, రామలింగ (కృష్ణ) కవి రచనా విశిష్టత వెలుగ దలచిన వారికి, వాఙ్మయ చరిత్రకారులకు అత్యంతావశ్యక మగుటచేతను దీనిని పునర్ముద్రణముచేసి, విపుల సీరికతో వెలుయించినాము

ప్రాచీనకావ్యానంతరికల సారకులు-సంస్కారులైన చదువరులు సహృదయులైన-విద్యాంసులు-మాత్రమనుగుర్తించి, ఈ గ్రంథము నాదరింప గోరుచున్నాము

ఇట్లు

ప్రకాశకులు

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

వీ రీ డ్

ప్రథమ వింశతి

1. పరిచయము

1. మతిమీమాంస

తెనాలి రామలింగశాస్త్రి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము అనునీ ప్రబంధము మొదట సాహిత్య లోకమున కెటువలదిని కీర్తి కీర్తిశేషులు టూరి ప్రఖ్యాతరకాష్ట్రగారి వారీగ్రంథ నూ కావమున అనగా 1925 లో ముక్త్యాలలో వెలువడుచుండిన నవస్థితి పత్రికలో 18వో గూడ ప్రకటింపఁజేసెను.

వేటూరి వాడు దీనిని 1925 లో వెలువరించినను దీనిని గూర్చి పరిశోధనలు జూచి వా.కీ తెలియును. 1918 లో వాడు ప్రకటన - "ప్రబంధరక్షావళి" పీఠిక లో వ్రుటలో నిట్లు వాసివారు

సాహిత్యము ప్రాచీనకాలము - ముక్త్యాల 1925.

గరస్థితి - అనునీ పత్రికాధిపతులు శ్రీ రాజా శ్రీనివాసరాజు సహాధిపతిగారి ప్రసాదం బహద్రులు - జగ్గంపల్లి పురం రాజావారు. ఇది 1925 - 1926 మధ్యనడిచి దీని గ్రంథ సంగ్రహము దుగ్గ సాహిత్య సాహిత్యము అప్పటి వారుచేసిన మొదటగా ప్రాచీన కావ్యములు ప్రథమముగా ప్రకటింపఁజేసెను. శ్రీ వేటూరివారి, తెలుగు దేశపు సంస్కృత కవులు అన్న వ్యాసములించే ప్రకటితములై వని. అవి తరువాత పునర్ముద్రితము కాలేదు.

See literary Journalism by N. Venkatarao, V. R. Narla Shashtyabda puri Commemoration Volume History of Telugu Journalism (1968)

“రామలింగయ్య-తెనాలి-రామకృష్ణుడు వేటు, రామలింగుడు వేటు గా మా, రా. కవిగారు వ్రాసినారు. (అగ్రధ పృథిక పంపిని రాది పాటక) పట్టము శావచ్చును” అని తెలిపి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమునుండి-

1. ఉ. గ్రాంథిక పన్నుత పరిభాగాంచిన..

2. సి. మహితమూల స్థాన మల్లిరార్జున...

3. మ. పరగన్ వారిధి వేష్టితాళుల అను పద్యమును బ్రశ్వాసాంత గద్యము మదాహరించినారు అవై నిట్లు వ్రాసినారు మన్నికులు చల్లా సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు దీనిని బట్టినారు. పాండురంగ మానోత్కర్శ ర్తయ, నేతత్కృతి కర్తయు నొక్కరేయని నిర్ణయిగాని పార్థరింప జలబట్టది అడు సీతడును రామయ పుత్రులే “శైవ ప్రేక్షన పురాణావళి నానార రచనా వటిపైకలమ్మయితి” రావున నాటిండు గొడ ని శైవ కథ రచించి యుండిదగును. అక్కడ రామకృష్ణుని ఒక్కడ రామలింగుని యున్నది. ఇక్కడఁదెలిపి ప్రశంస కానరావేదు ఈ యుద్భటారాధ్య చరిత్రము గూడ బయ్యడినగాని యథారము తేలదు ఇందూదాహరించఁబడిన పద్యమందు, నాదిండ్ల గోప శంఖి పేర్కొంటి నాఁడు ఈ రామలింగునికి గుమార భారతి యని బిరుదు”,

ప్రభాకరకావ్యిగాఁగట్టు 1918 లో వ్రాసినను 19.5 నాటికి గ్రంథము నమగ్రముగా పరిశీలించి, ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర కృతికర్త రామలింగుడు, పాండురంగ మానోత్కర్శ కృతి కర్త రామకృష్ణునిని నొక్కరేయని నిర్ణయదముగా నిరూపించిరి. ఇది ప్రథమ ముద్రణ పీరిక యనుబంధముగా తిరిగి ముద్రితమైనది ద్వితీయ ముద్రణమున గ్రంథపూరణ వివరములు సమబంధము లో చూపబడినవి

2. తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ) కవి

2. వంశోత్కర్ష - వివరములు

ఈ గ్రంథమునకు రామలింగుని కర్తవ్యముగా, బ్రశ్వాసాంత గద్య వలన తెలియబడుచున్నది.

“ఇది శ్రీమదేలీశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద పట్టరణ వశం కళాభరణ, రామచార్య మునుక్రమకవిజనమిత్ర-మమారథాంతరి విరాజాభిరామ మలి గయ ప్రదేశగలైవ (9) మదుద్భూతార్యగిరి శ్రంఖలు మహాసభాధంబువందు ఆశ్వాసము.”

గద్యయం! “తెనాలి” అని యిటి పేరు లేకపోయినను, కాను “మేకరవ్యాసు రుండి” అను విశేషింపిన పొసిత నమ గ్రుడును” అని (1-24) చెప్పుకొనటలేక, రాకెగ్వరస్వామి అయియు తెనాలి యందుండులే టి, నీ మదుద్భూతార్య చరిత్ర రచనా కాలయాన తెనాలి వాస్తవ్యుడుగా ముద్రపరి రుపవస్తువు.

ఈరవి కృత్యగారమగు పాదురంగ మాహాకృత్యమున-గద్యలో “మహాకృత్య కవి” యనియే కను, అందు “తెనాలి” పేరు లేదు, అయినను ఆ కృతియందే-

“శ్రీ తెనాలిగ్రామకవి శ్రేణి” అని యందుట వలన, పంజర గంభకర్తలు లగణ గంభకర్తలు-తెనాలిరామలింగ, రామకృష్ణ నామగ్రంథో పేర్కొనటలేక, తెనాలియే యింటిపేరై తరువాత ఆ పంజము వారి పేరు కూడ యొనడి,

రామలింగకవి శతీగంధులు-ఁ నుయల క్క ముంజల పాడు రంగ మాహాకృత్య గద నీ ల క్కమాట లత్తమరా పేర్కొనబడి కది సత్త్వ వన వయ (1-24) అనని గోలము తెండినగ గోతము,

3. ఆగ్రాహ్యము కాదు

ఉద్భూతార్య చరిత్రమున రామలింగకవి కైద నంశ కానునను వశం లిందినట్లు తెలియుచున్నది కైపులో స్థావరాల వలె కాళాభేదము లుండవు. ఈ కృతియందు చెప్పకపోయినను పాదురంగ మాహాకృత్యమున, కాను

అగ్రవాళా కోటి ముపు (1-28)

1 పెదపాటి కృష్ణ- తెనాలి రామలింగయ్య అప్పకవి తెనాలి రామ లింగము.

అరి కృతః తిదే తవ శాఖను చెప్పించినాడు 'అగ్రశాఖ' యనగా ప్రధమశాఖ, ఈ శాఖయులనే యాజ్ఞవల్క్య శాఖవాచసి, అది శాఖవాచసి తాదాశాఖియులనీకూడా చెప్పడును, యాజ్ఞవల్క్య శాఖ పారదటును శుక్లయజుర్వేదము, తిక్క-న బ్రాహ్మణశాఖల వారందఱును కృష్ణయజుర్వేదములు యజుర్వేదమున-శుక్లయజుర్వేదము, కృష్ణయజుర్వేదము అను రెండు శాఖలు గలవు నావిలో శుక్లయజుర్వేదము-సభనును-అగ్రశాఖ అనిచేత నీ శాఖవారికి అగ్రశాఖియులు, తిక్కశాఖియులు, కృష్ణశాఖియులు అని పేరు వచ్చినది.¹

ఈ శాఖకు న కైవరుత సంప్రదాయము ననుసరించి తన బ్రాహ్మణశాఖకు తెలివక సోయినను పాండవరం-మాహాత్మ్యమున వృష్ణవజ్రచతుశు పేరువున్నది రాహులింగము జ్ఞాతః ఆరాధ్యుడు కొడు అట్లంటున రెండల అతడు ౧౧ కృష్ణాంతః ౧౨ నీ రీతి వేటుగా తన శాఖనుగూర్చి చెప్పవలసిన యాచారము లేదు కాను మొదట స్మార్తుడైన అగ్రశాఖ చూడవనియు ౧౧గా యాజ్ఞవల్క్య

- 1 నేడు రాష్ట్రపతిగి నున్న వి. వి. గిరి (పరామగిరి వేంకట గిరి) గారి అగ్రశాఖియులే, అగ్రపితము నధిష్ఠించుట విశేషము.

"యాజ్ఞవల్క్యుడు సూర్యుని వలన పొందిన శుక్లయజుర్వేదమును ప్రథమమున తన శిష్యుడైన కణ్వునకు మువ్వేళ మొగ గెను ప్రథమ శిష్యుడగు కణ్వు శాఖకు తెలిసిన వారగుటచే నీ శాఖియులకు తాదాశాఖియుని పేరు వచ్చినది (అఖండం సీతారామశాస్త్రి - యాజ్ఞవల్క్య-శుక్లయజుర్వేద భారతి-నవంబరు 1948 పుటలు 405 408)

ఈ యాజ్ఞవల్క్య శాఖియులైన కవులనుగూర్చి వివరముగా ఘట్టు పథు ప్రదీపమైన యాజ్ఞవల్క్య చరితమునకు నేను వ్రాసిన పీఠిక చూడదగును (1955) అది లింగమగుట

ననియు, వాచెనక శైవ సంప్రదాయమును స్వీకరించి ఆరాధ్యుడైతి ననియు తెలుపుటకీ యీ గాథానిజనతను

ఈ కథను కాకా వాదము నియోగులే - గురజడచారికని 1800 గి క్రా.పూర్వము కాలమున యున్నది, ఈ సమాచారము రామలింగమును 1850 వలకు పరిణామముగలది. అలాగే శిష్టమైతి

స్మార్తులైన శివభక్తావళిలో, శిష్టయోగులు మాత్రమే, శైవమతము, శైవైష్టవ మతముగాని స్వీకరించురు గని, ఇతరులైన, వెలవాచి, దిక్కులు-తెలుగాణ్ణులు. కానలదివాను, బ్రాహ్మణులు-మొదలగు శాస్త్రులవా రెన్నడును తమను మును మార్పుకొనరు, ఆరాధ్య సంప్రదాయము వంటికారాధ్యుడు గ్రహర్తరించేసినందువలన బ్రాహ్మణులు నాను ఆరాధ్యులు గురువులుగా స్వీకరించి, లింగారాధన చేసినదిని నియోగిలూ యొక్కటి. అందువలననే నేటిని ఆరాధ్యులైన నియోగులను సంబంధ బాంధవ్యముల జరగుచునేయున్నది¹

పాండులంగ మూలశిష్ట కృతిధర్మయైన విగూఢ వేదాది ముఖి అచ్చమున వైష్ణవముకాదు అందు అశ్వని నియోగి

‘సంసగుణరతీశా! మట్టహాస్యాదేహా’

అసంసృతసంగతము క్వాపాంశమున మన్యుది. మట్టహాస్యాదేహాదనగా ఆరువేల నియోగి-అన్యతః శైవుడుగాని ఈమతంగ, విశైవకృతిని రచించి, అన్యతః వైష్ణవుడుగాని వేదాద్రి మంత్రిని వైష్ణవ కృతిని చుట్టూ సాహిత్యమున వాక విచిత్ర నన్ని వేశము.

- 1 నాపితామహుడు నిడదవోలు వెంకటరామయ్య-ఆశ్వలయియోగి, కాని నాపితామహి-సార్వతమ్మ-మల్లంపల్లి భజారాధ్యులవారి పుత్రిక కీ శే. మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి లాశగారు సోమ శేఖరారాధ్యుడును, భజారాధ్యులవారు ఏకాదశ సోదరులు
(మా. మం. లి. సం. కి. చరిత్ర-లిలింగ వర్ణిక-1951)

రామలింగ"వి

4 రైవమత స్వీకరణ

రామలింగకవి తొలగి పూర్తియై - అదివాళిముదని తెలిసి కొంటిమి. అతనికి బాల్మహిమయియు రివల్యూషనరైను నిశేషముగా నుండటచేత, బామి పూర్తియై నను శివునియొను ఈతడు గ్రహించిన రైవమునకు అరాధ్యరైవము లేక వీరరైవము అనిపేరు. ఇది రెండు విధములు.

1. బసవన ప్రతిపాదించిన జంగమ వీరరైవ సంప్రదాయము. శేవలము భక్తి ప్రవాహం ఇది అవైదికము - అనగా వేదముతో సంబంధము లేనిది. ఇది కనడ భక్తిముననే అధిగతుగా ప్రచారము గాంగినది. తెలుగు దేశము ప్రచార మతి స్వల్పము గలది.

2. మల్లికార్జున పూర్వ బాధ్యుల ప్రతి నిర్లక్ష్యత - అరాధ్య వీరరైవ సంప్రదాయము - ఇది సువైకరణ - అనన భక్తిచూర్ణము. వైశంపర సంప్రదాయమును రెండవది సన్నిహితముగా "భక్తిని దివ్యముగా ప్రహేళికతో కొనుగొని" అనిపిచి, ఇదియే తెలుగు భక్తిమత విశేషమౌచిందని, అచినది.

రామలింగ మీ అరాధ్యరైవ సంప్రదాయమునే స్వీకరించెను. ఈ అరాధ్యరైవుల దలలు, యజుర్వేదము పలుకరించుచారే, అయినను రామలింగము యజుర్వేద భావములను చెప్పియు - భక్తయజుర్వేది. అరాధ్యులందఱును కృష్ణయజుర్వేదము - అంటి రామలింగ మీ అరాధ్యరైవమును స్వీకరించునపుడు, ప్రత్యేకముగా, కృష్ణయజుర్వేదము నధ్యసించెను. ఈ విషయము అతిదు

రైవరైవ వేది

అని స్పష్టపఱచినది. రామ కృష్ణయజుర్వేదము సారీయెన 'అరైవ' అని చెప్పకొన్న చాలిను అట్లుగాక ఇది "యజుర్వేద వేది" అని చెప్పకొనుట మొదట రామ భక్తయజుర్వేదము నధ్యసించెనని తెలుపుటకే యని తెలియవలెను.

“అరాధ్యతై వము-వీరై గళు-వీరమాపేశ్వరం ” అనునది ఒక
దాని కొకటి పదాలు. వీనిలో మొదటి రెండును విశేష
వ్యాప్తిగలవి

అంగమి, అరాధ్య ప్రసాదములను ప్రచారము చేసిన
సాల్కురికి సోమశాస్త్రిదే వండితాంధ్య చరిత్రమున “వీరమాపేశ్వరా
చార మార్గమున” అని “వీరై చారి విరివనన్ది” అని వ్యవహరి
ంచినాడు. శ్రీనాథునిచేసిన తన శ్లోకాలలో వీరైవ, వీరమాపేశ్వ
ర, వీరైవ పదములను సమానార్థకములుగా వాడినాడు.

రామలింగకవి ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమునందే యీ వైచమన
పారిభాషిక పదములు విరచితమైనవి యిట్లు స్పష్టపఱచినాడు,

కా మాయశంఖు ముగ్ధుని చతురామానాగ సూక్ష్మాంతర
స్థాయి ప్రస్ఫుట వీరైవనది సిద్ధాంతంబు నిర్దిష్టమన్
న్యాయం బొప గడజేసి మానవ వృద్ధాంతంబుగా శిష్యులు
చచ్చు మీ బొడగటాప దీక్షలు వంతులను భద్రాత్మికా

(8-808)

కా నీ వంకరి విప్రుని నొరు జగతిన్గిరి సంతాన న
బావనబొప్ప ననేకు లాట్యూతుల ప్రభాత కీర్తులనా
త్తైవ స్థానిల వదళాస్త్ర విమలై కాసింపి అరాధ్యున్
రింగ్ శోకముపొందు నాడు కృప తెట్టెంపంగి పారదలున్

(8-107)

- 1 ఇ తవఱకు - హిర్య ప్రసాదమున, శ్రీనాథుడు, తనభక్తిచే తన
శ్లోకాలలో వ్రాసినది తెలియించు, నాతని రచనలు వైవ సంబంధ
ములే యనియు ప్రకటించిన విమర్శకులు శ్రీనాథుని వైవ సంప్ర
దాయపేదో, ఇంతవఱకు వివరింపనేలేదు. శృంగార నైషధమునకు
సర్వకవ్య వ్యాఖ్య యున్నను వఱకు వైవనత సంప్రదాయక విశే
షములు లేనేలేవు.

నికలై ప విగానే, కేవలము బయట ప్రతిపాదించిన వీరి
 శైవమే తప్ప నేజీలకు లేదని నభిప్రాయించి వలన నట్టి యవ్యవస్థ
 యేర్పడినది తెలుగు సాహిత్యమున మీ శైవము-అనగా, జంగమ,
 అరాధ్య శైవ సంప్రదాయములు లేండును, గ్రహింపవలెను ఉద్భ
 తారాధ్య చరిత్ర కేవలము అరాధ్య వీర శైవ సంప్రదాయమును
 ప్రపంచించు కృతి.

4. లింగధారణ దీక్ష - గురువు

అరాధ్య శైవమునకు ప్రధానమైనది లింగధారణ దీక్ష - లింగ
 ధారణదీక్ష గురుగా, దోక్తముగా, గురుయభిమున, గురువుమండి
 లింగమును గ్రహించి భజించుట-గురు సంగమ యుదీక్ష శిష్యుడు తిరు
 లభింపుట వారు ఈ దీక్ష కంతకు నేర్పక, ఎగా గురునే ప్రధా
 నుడు గొవును నీ శైవమునకు సుప్రభావమును గురువునకు నిష్ఠులగు
 పాముఖ్యము గలదు గురువు పాస్తస్థానక కుండోగముచే నీ దీక్ష
 పొందిన వెంటనే శిష్యునకు పునర్జన్మగలుగున అందుకొననే శైవులు
 గురుపాస్త సంజాతులమని చెప్పుకొనుటయే గాక కొందరు గురునామ
 ముతో శ్వాసహరింతురు¹-ప్రస్తుతము రామలింగుని గురువు

పాలగుమ్మి ఏలేశ్వరారాధ్యులు

“నీ పాలగుమ్మిలేక వద వయోరాధ్యులు

ధ్యానధారణ సముదా త్తచిస్తు

-
- 1 ములుగు పాపయారాధ్యుల గురువుపేగు నేమవారాధ్యుల సంగ
 మేల్విరారాధ్యుడు అయిన గురువు పేరుతోనే - అహల్యా
 సంకందనము రచించినాడు. వీరేశలింగరవి చరిత్రమున నీ వ
 భాగముతో నీ పేరే (76) చరిత్రమున గలదు, కాని పాపయారా
 ధ్యుని డేవీ భాగవతము, శరణ హృదయగాను రంజనము వలన
 శైవ అహల్యా సంకందన కృతి పాపయారాధ్యుడని తెలియగలదు.

“పాతగుమ్మ భీమగురుని వద్దక్రిగొలుతు”
అని గురువ్రశంగ చేసినాడు.

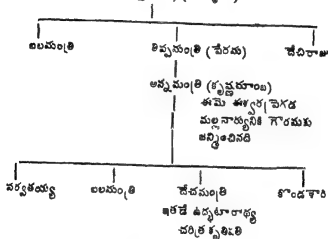
పాతగుమ్మ భీమగురువు క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతము వాడు
గావున, ఏలేశ్వరగురుని కుమారుడై యుండవచ్చును. కాని శ్రీకంఠ
గురునిమండి ఏలేశ్వరునికి మూడు శతములైనను గడచి యుండ
వచ్చును. (శృంగార శ్రీహాథము అనుబంధము, పెదకోమటి మూఠా
రెడ్డి కావనము)

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర కృతిపతి

ఊరదేవమంత్రి చరిత్ర

నియోగిపంశము; కౌండిన్య గోత్రము

పెదన్నమంత్రి (కొమ్మూరి)

మంత్రిత్వము

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర కృతిపండు వాటికి జేచమంత్రి-కృష్ణ దేవరాయని మహామంత్రి లిమ్మయను మేవల్లుడగు నాదిండ్ల గోప మంత్రికి మంత్రి-గోపమంత్రి యాకాలమున కొండవీటి దుర్గాధ్యక్షుడై యుండెడివాడు. ఈ గోపన్న ప్రాభవమును గూర్చి రామలింగవని యీ కృత్యావతారికలో నైదు పద్యములతో (15-20) వర్ణించినాడు. అందుండి మూడు పద్యముల మదాహరింపుచున్నాను.

౬౪ వీరవద్యయన-కొండవీటి వర్ణన లేని-రామలింగ దీక్షు లెప్ప
వాడు.

మి. వరగన్ వారిధి వేష్టి కాళిల మహిళాగంబునన్ రెడ్డి యా
వరసింహాననమై కుళాయకనమై వర్తిల్లు శతృట్టణం
బురు కాహాలిల సంపదన్ తెనుచు భద్రోద్యోగి వాడిండ్లగో
వరసాధీకుఁ డశేష బంధు కుముదప్రాశేయ ధామాకృతిన్. (1-15)

వీ. అరిపుర బయలక్ష్మి హరునిలోలెనె కాని
తగులఁడు విషధరత్నమ్ము నింత
సంపూర్ణతర జ్వలిఁ బాదులోలెనె కాని
దోషాకరోన్నతి దొరలదెందు
నిజ భుజాలరేఖ నిజ యుఁ బోలెనె కాని
భీమోన్నత న్మూర్తిఁ తెనుగనీడు
గాంధీర్యముఁ బాలకడలిఁ బోలెనె కాని
భంగసాధిగత్యంబు బట్టఁడర్థి

గీ. నఖిల దుర్మంత వదనముద్రావతారఁ
దాతృపంకజ వీధి విహార కారి
క్లిర్తి గంగా వప్తి శక్తితలండు
గుణమరున్మంత్రి వాడెండ్ల గోపమృతి. (1-18)

వీ. దరహాన చంద్రికాధాళ ధశ్యంబులు
మరగేంద్ర కాంకా కపోములకు
కారహారశృటా ధాగభగ్యంబులు
చారణ కామినీ ప్రవములకను
సంపుల్ల మల్లికా చాకచక్రంబులు
గంధర్వ మదఁజీ కలికలకు
నవ చందనాలేప చై గనిగ్యంబులు
దివిషన్నితంబినీ దేహములకు

1 గోవరసాధీకుఁడు - అనుచో గోవాసు+అధీకుఁడు అను నరము
లెప్పవలెను. తన మేనమామయగు 'తిమ్మరసు'వలె గోవర గోవ
రను అను పేరు ధరించినాడు.

A. భవళభాను మధాకారణానటీర

భర మధావాతనిధి మధాంధః కరిగడ

సాందర కాంతి విశ్రాంతి గంగతములు

తిమ్మనిధి గోవమంత్రి సత్కర్త రుచులు, (17 బ)

మంత్రిత్వము

దేవమంత్రి, గోవమంత్రి, "రాజ కార్య విరూపాక్షుడ" నియు గోవమంత్రి భూభరణ పాదమునకు స్తంభమువంటి వాచనియు పద్మించుటచేత నిలడు రాజ తంత్ర ప్రవీణుడని విశదమగు చున్నది, ఈతడు ముక్తియే మహా పరాక్రమశాలి, 1) నిలిడ భుజా బలవిడంబిత కుమారుడు 2) దోషదర్శక నిష్పీడిత విమలనృపుడు, 3) ప్రకాశానలంబు అస్ప, ఏకేపము తియంశమును ధువవలదు యున్నవి.

ఇట్టి సచివుడు తనకు (లంగుటచేతనే-గోవమంత్రి నర్వరాజ్య రతణ భారము దేవమంత్రి కున్నతెప్పినాడు. గోవమంత్రి ఆ కాలమున తెలుగు దేశమున దుగ్గావ సీతలో గొప్పవాడేవాక సంస్కృత భాషలో గొప్ప విద్యుత్తుగలవాడు కృష్ణ మిత్ర విరచిత ప్రబోధ చందోదయమునకు చంద్రాక్ష చాణక్యము ప్రాసిత మనీషి తెలుగు భాషలో అతడు కవి, కృష్ణార్జున సువాదము అను క్విపద కావ్యమును రచించి, ప్రవథమకుగా బహుళసాదరణ పాత్రమైన గయోపాఖ్యాన కథను సాహిత్యమున ప్రవేశకెట్టివాడు అట్టి గోవమంత్రికి రాజగీయ సాహిత్య వైదుష్యము గలిగి, దేవమంత్రివంటి మంత్రి దొరకుట యారని యదృష్టము.

వైదుష్యము

దేవమంత్రి శివపూజాపరాయణు డగుటయేగాక, శివస్తోత్ర సాహిత్యమును వాకశిలమొన్నవాడు, శివస్తోత్రముల వారడు నిత్యము పఠించువాడని రాజు లింగకవి యిట్లు చెప్పినాడు.

భవా నీకస్తవోద్ధారణ ప్రావీణ్య ముఖాన (1-205)

శంభుస్తుతి వకన ధరిణ (3-1)

అను సంబోధనలతో నీ విషయము సూచితము

శైవులకు శివపూజా సమయమున శివస్తోత్రములు పారాయణము చేయుట వియతము. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు శివ పూజాసమయమున ననేక శివస్తవములు వ్రతించినట్లు పండితారాధ్య చరితము తెలుపుచున్నది వానిలో ప్రసిద్ధము లై నవి-

శివ పంచస్తవములు¹

మహిమ్నుఁడు, మల్లినాథు, విల్వహూఁడు, అనామయము హాలాయుధము అను నీ ధైరుదును శివపంచస్తవములని వాడుక. శాల్యురికి పోమవాధుడు శివపంచస్తవములని ప్రత్యేకముగా పేర్కొన లేదు-కాని-అందు విల్వనాథులేదు.

“ద్వి హరలిలః జేలుచు హరలిలఃదవర.

హరలిల యను కృతిహరలిలఃబోగడు

మహిఃశెవ్వలగు మహిమ్నుస్తవంతునను

మహిమాళరుని మహామహిమః గీర్తింతు

మలహరణంబగు మలహణంబునను

మలహణ ప్రియునిద్రుమలహారంబోగడు

- 1 ఈ శివ పంచస్తవములను గూర్చి తొలుత నేను క్రీ. శ. 1942 లో అయ్యంగి వేంకటరమణయ్య నమ్మార పంచితలో “వ్యాఖ్యలు విశేషములు” అను, నా వ్యాఖ్యమున తెలిపితిని తరువాత కీ. శే. మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు-శివస్తవములనుగూర్చి అంగ్ల భాషలో వాగవ్యాఖ్యము వ్రాసినారు.

M. Somasekhara Sarma
Journal of Oriental Research
Madras Vol. No.

శ్రీమయంబై న యనామయంబుగని
రామయందగుఁ గరుణామయఁబొగడు
నాశరీరి హలాయుధంబున హ
తాయుధ ప్రియుఁడైకూలాయుధుఁబొగడు."

పండితారాధ్య చరిత్ర దీక్షావశరణము పుట 70

దీని బట్టి శ్రీ. శ. 12వ శతాబ్దిలో శివపంచస్తవము లనగా
1) హరలీల 2) మహిమ్నము 3) మల్లెణము 4) అనామయము
5) హలాయుధము-అని తెలియుచున్నది. కాని శ్రీ. శ. 1520 ప్రాంత
ముల శివపంచస్తవములనునవి భిన్నముగా నున్నట్లు దేవమంత్రి
ప్రాసిత శివపంచస్తవి వ్యాఖ్య బట్టి తెలియుచున్నది ఆ విషయము
వివరింతును.

దేవమంత్రి

శివపంచస్తవి వ్యాఖ్య

దేవమంత్రి నిత్య శివస్తవ పఠకుడేగాక, వానిలో ముఖ్యమైన
శివ పంచస్తవములకు వ్యాఖ్యకూడ ప్రాసియున్నాడు. ఆ వ్యాఖ్యా
వివరము లింతవఱకు పరిచితములు కాకపోవుటచే వానిని తెలుపు
చున్నాను.

దేవమంత్రి మహా విద్వాంసుడగు లొల్ల లక్ష్మీధరుని శిష్యుడై
యీ వ్యాఖ్య రచించినాడు. శివ పంచస్తవతికి "శివ మహిమ స్తుతి
పండిత" అని పేరు పెట్టినాడు.

"లక్ష్మీధర కటాక్షేణ దేవయామాత్యశేఖరః

అకరోదాకరోవాచాం మహిమ్నస్తుతి పండితామ్.

—మహిమ్నము

అకరోదాకరోవాచా మల్లెణ స్తుతిపండితామ్

లక్ష్మీధర కటాక్షేణ దేవయామాత్యశేఖరః —మల్లెణము

నీలకంఠస్తుతేష్టి ౧౦ యూరజేచంఠ మంత్రిరాట్
 లక్ష్మీధర కటాక్షేణ కురుతే గురుతేషా —నీలకంఠ స్తవము
 అనామయి కృతేష్టి కామకరోదా కరోగిరాం
 లక్ష్మీధర కటాక్షేణ యూరజేచంఠ మంత్రిరాట్

—అనామయము

హాలాయుధ కృతేష్టి ౧౦ యూరజేచంఠ మంత్రిరాట్

లక్ష్మీధర కటాక్షేణ కురుతే గురుతేషా —హాలాయుధము

వీనినిఁబట్టి జేచమంత్రి కాణమున 1) సహస్రము 2) మల్లాణము
 3) నీలకంఠ స్తవము 4) అనామయము 5) హాలాయుధము అనునవి
 శివపంచ స్తవములు-పాతకులకు విశేషముగా నుడుటకై స్తవములు,
 వాని కక్షల పేర్లు ఉదాహరించుచున్నాము.

1) మహిమ్నము- పుష్పరంజితేశ్వరు-శివ స్తవము లన్నింటిలో
 మహిమహిమగలది.

2) మల్లాణము- మల్లాణ శివ విరచితము.

3) నీలకంఠ స్తవము- రారాణికవన-శివస్మారణోక్తము.

4) అనామయము- దండివీరచరితము.

5) హాలాయుధము- హాళాయుధోక్తము.

శైవస్తవములకు వ్యాఖ్య గ్రాహకమునైన సామాన్యముగాదు.
 జేచమంత్రి కుతిస్మృతి పురాణేతిహాస కాల్యహాసమును ముద్రించి
 యీ వ్యాఖ్య కచించి యున్నాడు.¹ యిందువలన యాతని యచార
 వైదుష్యము వ్యక్తమగుచున్నది.

1 జేచమంత్రి శివపంచ స్తవి వ్యాఖ్యల వైదింటిని సంపూర్ణముగా
 జాగరణిలో, మదరాసు ప్రాచ్య విఖర పుస్తక భాండాగారము
 వారు ముద్రించియున్నారు. Bulletin of the Government
 Oriental Manuscript Library-Madras-Vol. III (1952)
 వారి వారు ప్రత్యేక గ్రంథముగా ప్రకటించలేదు. ఈ గ్రంథమును
 తెలుగు లిపిలో ముద్రించి ప్రచురము చేయుట యావశ్యకము.

శివ పంచస్తవి వ్యాఖ్య

ఈ పందర్భునున కాశీక్షేత్రమున-జంగమవాడి విశ్వారాధ్య మకాధ్యక్షులు పీఠశైవ మతీయ మహావిద్వాంసులు నగు శి. శే. చిద్దిరే మతము పీఠభద్రశర్మగారు ప్రకటించిన శివపంచస్తవి వ్యాఖ్యను గూర్చి యుట్టంకింపజేసియున్నది ఇందు 1) మహిమము 2) మల్లీ నము 3) మలయరాజీయము 4) అనామయము 5) హలాయుధము- తెలుగు పద్యములతో విశేషవిలసిత, సంపూర్ణ టీకా కాత్యవ్యము లతో సున్నది. సంస్కృత శివస్తోత్రములను గూర్చి పరిశోధన చేయు వారికి గాక, తక్కిన సంస్కృతులును పరిపదగిన గ్రంథము పై వివర ములను బట్టి శివపంచస్తవములను గూర్చి పరిశోధన జరుగవలెనని తెలియగలదు వీని ప్రభావము తెలుగు సాహిత్యముపై గలదు.

దేవమంత్ర శైవాచార సంపన్నత

దేవమంత్ర-ఉద్యోటారాధ్య పంశీయుడగు చంద్రశేఖర గురు శిష్యుడు-ఆతని శివపూజాధురంధరత్వమును రామలింగకవి యిట్లు వర్ణించినాడు.

మ. ప్రణవక ప్రాశస్త్యం దూరదేవ విభుఁ డభ్యర్చించు హస్తాగ్రళం
కణ ఝంకారము లంకురింప విరులింగంధంబునన్ బద్ధిన్
మణిహారంబునఁ గాంచవాడవల శుంభద్యర్థ పంచాక్షరిన్
బ్రహ్మచ్యుత్ బరమ ప్రకాశు గిరిజాప్రాణేశు పశాంతమున్.

(1-48)

ఆతని శివధ్యాన పరాణయంత్రము నిట్లు సూచితమైనది.

“త్రిపుర మథన సాదాభిష్ఠిత ధ్యాన” (1-207)

శ్రీవగజాధిప చరణ ధ్యాన సుధానుభవలాల (2-1)

శంభుపద సేవా సావధానాత్మకా (3-359)

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

రచనా కాలము

అష్టదిగ్గజ కవీశ్వరుడుగా రామలింగము రాయల వభతో మన్న
ట్టందఱుగా చేకగ్రీవముగా నంగీకరించిన విషయమే రామలింగని కా
రాయల యాస్థానమున ప్రతేకము గలుగుట - ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర
రచనము వలననేయని మనము నిర్ణయింపవచ్చును. ఇది యెట్లు సంఘ
టిల్లినదియు వివరింతుడు.

ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర-కొండవీటి దుర్గాధ్యక్షుడైన వాడిండ్ల
గోపమంత్రికి మంత్రియగు ఊరదేవ మంత్రికి కృతి-యని తెలిపితిని.
రామలింగమీ కృత్యవతరణకతో-కొండవీటి వట్టణము నిట్లు వర్ణించి
నాడు.

సీ. మహిత మూలసాన మల్లికార్జున శిరః

స్థల చంద్ర శక్తి కా ధవళిమంబు

చెడలు వాటిపుర శ్రీరఘూద్యహ భుజా

ప్రంభరక్షణ విధానంశృతంబు

వేదండ ముఖ తదాగోదిత పద్మ సూ

గంధిక గంధ పాణింధమంబు

రాజ వింబావనా రాజిత గాంధర్వ

మూఢురీ సాధురీతి ధరంబు

గీ. కరటి కట నిర్గళద్ధాన నిరవధిక న

మగ్న మాతన పృష్టి జంబూలి కాళ

లావనీ పాలమందిత ప్రాంగణంబు

గురు సమృద్ధుల నయిదోడు కొండవీడు. (1-14)

శ్రీనాథుని తరువాత-అతని కొండవీటి వర్ణన సీరపద్యజ
ననుసరించుచు నా దుర్గవర్ణన చేసినది రామలింగకవియే.

కొండవీటిదుర్గము రెడ్డిరాజుల యనంతకము గజనతుల వశమై
వది - ఇది తెలుగుదేశమున మిక్కిలి బలమైన దుర్గము - కృష్ణరాయ
లీ దుర్గమును, తిమ్మరుసు సైన్యాధిపత్యము వహించగా,
తే 28-8-1515 లో వశపఱచుకొనెను రాయలీ దుర్గమును పరిపాలిం
చుటకు మంత్రి తిమ్మరసునకే యొరగెను. అతడు తన మేనల్లుడు
అల్లుడునైన - నాదిండ్ల అప్పయ్యలెని కొండవీటి దుర్గాధ్యక్షుడుగా
నియమించెను - మఱి అటునెలలైన తరువాత అనగా క్రీ. శ. 1518
ప్రాంతమున - నవ్వుటికి గుత్తిదుర్గ పాలకుడుగానున్న తన మేనల్లుని
గోవమంత్రిని - కొండవీటికి నియమించి, అప్పయ్యలెని వినుకొండ
దుర్గమునకు కూర్చెను¹ - ఇందువలన గోవమంత్రి కొండవీటి దుర్గ
మును పాలింప యుదలుపెట్టినది క్రీ. శ. 1518 నుండియేనని మనము
గ్రహింపవచ్చును

గోవమంత్రి దుర్గాధ్యక్షుడు కాగానే, ఊరదేశమంత్రిని రథ
మంత్రిగా నియమించెనని మనముహించిన - అది క్రీ. శ. 1518
ప్రాంతముగను - ఆ వెనుక రామలింగదేవదేవమంత్రి కెప్పుడు కృతి
యిచ్చెనో నిర్ధారణచేయుటకు తగిన యాధారములు లభింపవు
ఉద్యటారాధ్యక్షచరిత రచన క్రీ. శ. 1518 తరువాతనని - మాత్రమే
మనము చెప్పగలము.

ఈ సందర్భమున ఉద్యటారాధ్యక్ష చరిత రచనాకాలమునుగూర్చి
కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారేమి వ్రాసిరో తెలుసుకొనట
యావశ్యకము.²

“రాయల మంత్రియగు తిమ్మరసు కొండవీటి పరిపాలకము
తనల్లుడగు నాదిండ్ల గోవమంత్రి కప్పగించెను, నాదిండ్ల గోవమంత్రి
సుప్రభాత్యుడు, గోవమంత్రి క్రీ. శ. 1517 వ దేశమంత్రి కొక యగ్ర
హారము నిచ్చెను.

...
...

1. T. T. Devasthanam Epigraphical Report, Page 132.

2. ప్రథమ యుద్ధరస పీఠిక పుట, 11.

దేచమంత్రి గోపమంత్రిచే సగ్రహారాది సహృదయముల బడసి ప్రఖ్యాతుడయిన పిదపనే యుద్భుటచరిత్రము కృతినంది యుండును - ఆకాశ మించు మించుగా శ్రీ. ౪. 1525, అనితలవపచ్చును - “దీనిచే తెవారి రాక్షసింగళవి కృష్ణ దేవరాయలి సభలోనున్నాడన్న ప్రతీతి సదాధారమై సంరక్షితమగుచున్నది.”

ఇప్పటికి నలుబదెనిమిదేండ్ల క్రిందట వేటూరివారట్లు ప్రాచీనను- నేడు చారిత్రక వరిశోధన జరిగిన వెనుక, వారి వాక్యములట్లనే గ్రహించుటకు వీలుకాదు

“గోపమంత్రి శ్రీ ౪. 1517 న దేచమంత్రి శాక యగ్రహారము నిచ్చెను” అన్న వాక్యము¹ మనమంగీకరింపఁలేము దేచమంత్రి కగ్రహారము నిచ్చినది - గోపమంత్రి సోదరడు అప్పమంత్రిగాని-గోపమంత్రి కాదు ఆ కానన శ్లోకమిది.

శ్లో! కాకాజ్ఞేదిధి రామవర్గధరణి గణ్డేశ్వరే వత్సరే
కాత్తిక్యాం వినుకొండసీమ్ను మకృతీ నాదిండ్ల యప్పప్రభుః
ప్రచాదీన్న వరాభిదంచ నకలం గ్రామం స్వనామాం కిరమ్
కొండిన్యాస్వయ యూరదేచ విదుషేష్టైశ్చర్యభోగాన్వితం

(59 శ్లో.)

ఈ దానకాలము - శ్రీ. ౪. 1517, పైదానినిబట్టి నాదిండ్ల అప్ప మంత్రి దేచమంత్రికి - అన్నవరము గ్రామము దానము చేసినాడు.

1. పై వేటూరివారి వాక్యము పురస్కరించుకొని పాండురంగ మాహాశ్మ్య పీఠిక (అకాడమీ ముద్రణము) 19 వ పుటలో గోప మంత్రి దేచమంత్రి కి ౪. 1517 లో నాక యగ్రహారము నిచ్చెను.” అని కలదు. అంటే “తిమ్మరసు అల్లుడు మేనల్లుడునైన గోప మంత్రి” అని కలదు - ఇది యెంతమాత్రము సరికాదు - గోప మంత్రి కమ్ముడు అప్పమంత్రి తిమ్మరసు అల్లుడుగాని గోపమంత్రి కాదు, సాశ్వత తిమ్మాఖ్యు జామాత” అని అప్పమంత్రి కంకితమైన రాతిశేఖర చరిత్ర.

ఈ కాననమున - ఊరదేవపురి కౌండిన్యగోతము పేర్కొనబడుటచేత సీత దుదృటారాధ్యచరిత్ర కృతిచరియే యగుట నిర్వివాదము¹.

ఇక ఉదృటారాధ్యచరిత్ర రచనా కాలము క్రీ. శ. 1525 అనుట విచారింపము - రామలింగకవి కృష్ణరాయ నగరలో మున్నవాడని యంగీకరించినపుడు, అతడు దుదృటారాధ్యచరిత్ర రచనము క్రీ. శ. 1535 లో చేసిన తరువాత రాయల ఆస్థానమున ప్రవేశించెనన్న అతడు యాస్థానమున నాల్గేండ్లుమాత్రమే యుండెనని చెప్పవలెను - ఏలననగా రాయలు క్రీ. శ. 1529 అక్టోబరు మాసాంతమున మరణించెను.²

ఈ నాల్గేండ్లునను రాయల చరమదశయని చరిత్రకారులు తెలిపినారు³. అతడు చరమదశలో, రాజకీయముగా, మానసికవ్యధల ననుభవించుచున్నపుడు - సాహిత్యగోష్ఠులు నెఱవెనకుట విశ్వాసార్హము కాదు - రాయలనగరలో రామలింగని గూర్చినకథ లాతడు నాల్గేండ్ల స్వల్పకాలముగాక. ఒక దశాబ్దము పాటైన నుండినట్లు కన్పట్టుచున్నది - కాబట్టి ఉదృటారాధ్య కృతి రచనాకాలము క్రీ. శ. 1525 కి తప్పక ముందై యుండవలెను.

ఇప్పుడు మన మీ కృతిరచన - క్రీ. శ. 1516 - 1525 మధ్య యని యొక నిర్ణయమునకు వచ్చితిమి, రామలింగకవి రాయల యాస్థానములో నేడనిమిదేండ్ల కాలమున్నట్లుగా నాతని కథలలో ప్రసక్తమైన కాతాచార్యుల కథ పాత్యమిచ్చుచున్నది. కాబట్టి ఉదృటారాధ్యచరిత్ర రచన క్రీ. శ. 1516 ప్రాంతము కాదగును.

1 ఈ కాననము 60 శ్లోకముల పెద్ద కాననము. ఇం దప్పయితి చేసిన 20 అగ్రహారదానములు గలవు. దీనిని నేను మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ పక్షమున ప్రకటించితిని. Selected Inscriptions (Telugu) Edited by N. Venkata Rao No. 23 Mangalagiri Inscription of Krishnadevaraya.

2 అముక్తమాల్యద - ద్వితీయ ముద్రణ - ప్రకాశక విజయపురి, 82

3 రాయల నిరసనకాలము - లక్ష్మణరాయ వ్యాసానళి.

శీ. క. 1516 ప్రాంతమనుట కింకొక యువవత్తి చూపుచున్నాను, దీనిని పరిశీలించుకొంటే ఇందు తెలుపుచున్నాను.

(1) ఒకటి —

శీ. క. 1517 లో అప్పమంత్రి ఓరజేతమంత్రి కిచ్చిన అగ్రహార 12 శంస, ఉద్యతారాధ్య చరిత్రతో లేదు - రామలింగకవి తన కృతిపరికి పతియైన గోపమంత్రి పోదరుడు అగ్రహారమిచ్చి సంభావించిన, నది దేవమంత్రి కుత్సర్త రామకమగు విషయముగాన రామలింగకవి తప్పక దానిని సూచించియే జూచును. ప్రస్తుత కృతిలోని విషయము సూచితము కా లేదు గాన - నీ కృతి శీ. క. 1517 కి పూర్వము శీ. క. 1518 లో రచితమై యుండుననుట పొసగును

కృతిపతి పంకియులలో నిట్టి అగ్రహారాది వస్త్రావములు పొందిన నావిషయము కృతి వంశావళిలో వర్ణించుటకు పోక యుచు హరణము చూపుచున్నాను

శ్రీనాథమహాకవి శ్రీమఖండమున - అన్నమంత్రి వంశమును వర్ణించుచు, అందు దన్నయనుంత్రికూటమ్మ దన్నయమంత్రి 'అలేడు' అను వగ్రహారమును గ్రహించెనని యిట్లు తెలిపినాడు.

చ. కొలను 'ప్రతాపరుద్ర వృషకుంఠితచేత' 'వరేకు' పారణి
పలినివర్ధమాన విమలవస్థ గమాకుల ముగ్రహారమై
తెలయ విభాకరగ్రహణచేత దగలగ విరిగిపొందె బం
ధుల భరియించె నన్నవిభులొసరి యెట్లు ప్రభానులెవ్వరున్.

(L-50)

ఇచట కొలను ప్రతాపరుద్రుడనగా కాకతీయ చక్రవర్తి ప్రతాప రుద్రుడుగాదు. అతడు కొలనిరుద్రమంత్రి ఇందులూరి అన్నయ పూర్వుడు

వాకు తోచిన ఉపపత్తిని తెలిపినాను, విమర్శకులు నిర్ణయింప నచ్చును.

(2) రెండవది—

రామలింగకవి ఉద్యోగారాధ్య చరిత్రమును క్రీ. శ. 1518 లోనే రచించి దేవమంత్రికి కృతి నిచ్చియుండవలెను - అట్లుగాక, గోపమంత్రి దుర్గాధ్యక్షుడై చాలకాలము గడచిన వెనుక యూరదేవమంత్రికి కృతినిచ్చిన - కొండవీడును గోపనమంత్రిని నింతగా మ్రులించవలెవిన యానశ్శకతలేడు - కొండవీటి దుర్గాధ్యక్షుడైన గోపనమంత్రికి నదిపుడూరదేవమంత్రియని ముక్తనరిగా చెప్పి ఊరదేవమంత్రినే పెచ్చుగా ప్రశంసించెడివాడు - ఈ ఉద్యోగారాధ్య చరిత్రమూలముననే - రామలింగకవికి కాయల అస్థానమున ప్రవేశము గలిగినది.

కవులు - రాజనబా ప్రవేశము

(3) మూడవది—

అకాలమున పెంతటి ప్రతిభావంతులైన కవులకు రాజదర్శనము లభించుట దుర్లభముగా నుండెడిది. మహోద్దండ కవియైన శ్రీనాథునికి ప్రౌఢ దేవరాయల అస్థానమున వెంటనే ప్రవేశము గలుగలేదు, ఆ రాజదర్శన మాలస్యమైన కారణమున, నాకడెట్టి కష్టానుభవమునకు లోకయ్యెనో “పల్లాయెట్టిరి లోకమట్టిరి” అన్న చాటుపద్యము వలన తెలియనగును.

సంకుసాల నృసింహకవికి - అల్లసాని పెద్దన మూలమున - రామలింగదర్శనము కలుగకుండ భంగమైన సంగతి - సాహిత్యలోకమునకు చిరపరిచితమే - ఎరపాటి ఎఱ్ఱన యను కవి, కృష్ణరాయలను సందర్శించి కృతి నీయదలచి, అట్టి అవకాశము లభించలేదు, తన మర్మిణి చరిత్రలో - “కృష్ణరాయ జనకాంతున కీయదలచిన కృతికన్య నీ కన్నుచున్నా”నని కృతివతితో విన్నవించినాడు.

అకాలముననేమి - అదృతన కాలమునను నిట్టి పరిస్థితులేగలవు-
గర్వాల సంస్థానమున తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల - వెలలకరణిడి ఉండవలసి
వచ్చినది. “వేంకటేశ్వరిచె గర్వాలరాజు” అని వారే చెప్పకొన్నార-
ఇంత యెందులకు అధునికయుగమున-అంధభోజుడైన-శ్రీ పీఠాపురము-
మహారాజాచారి యాస్థానమున నీనాటి ప్రసిద్ధకవుల కెంతమందికి ప్రశ-
శము కలిగినది? లేదనియే చెప్పవచ్చును¹,

నవీనకాలమున నొక సంస్థానాధిపతివద్దనే నిట్టివి ప్రవర్తించుచు
రాయల కాలమున, అందును, సామ్రాజ్య చక్రవర్తియైన - రాయల
కాలమున వాతనిదృష్టి పాకర్పించి, ఆస్థానమున ప్రవేశించుట దుర్బట
మనియే చెప్పవచ్చును, ఆస్థానకవులెవ్వడను మత్పరగ్రస్తులుగాన
పారిమూలమున కవులకు రాజదర్శనము గలుగదు - ఇక, ఇకర రాజ
సీయాధికారుల మూలమునగాని, రాజగారి కత్తంకాపులైన అను
చరుల మూలమునగాని యితి జరుగవలసినదే - కందుకూరి రుద్రకవి
రాయల రాచమంగలియగు మంగలి కొండోజీ మూలమున విజయనగ
రాస్థానిలో ప్రవేశించెనని తెలియుచున్నది²

రామలింగకవి విషయ మట్లుకా లేదు - అతని యదృష్టవశమున
ఉద్యోతారాధ్యచరిత్ర కృతినందుకొనగానే - దేశమంత్రి, రామలింగని
కవికా ప్రాధమ్యము, పాండిత్యమునకు - చాలా సంతోషించి, తన
కథిరతియగు గోవమంత్రికి విన్నవించగా, గోవమంత్రి రామలింగకవిని

1 ఇది నా యమభవసిద్ధమైన విషయము - నేను శ్రీ పీఠాపురాధిపతు-
లతో 1, 4 1985 నుండి 1987 వఱకు నాంతరంగికముగా సంబం-
ధించి యున్నవాడను

2 అష్టదిగ్గజములు - అను గ్రంథము, ఆ గ్రంథమున అష్టదిగ్గజములు
అను వ్యాసము పుట 18. ఇక్కడ వెంటూరి వేంకట రమణయ్య,

విల్పించి గ్రంథము విని ఆతడు¹ కూడ స్వయముగ తెలుగున కవియై గనుక, రామలింగకవి కవిత్వమైదువ్యమునకు కడు సంతసించి, తన మేనమామయూ, మహామంత్రి శిఖామణియగు తిమ్మరసునకు నిఘారసు చేసియుండవలెను - తిమ్మరసు మంత్రిమూమున రామలింగకవి రాయల ఆస్థానమున - అష్టదిగ్గజకవులలో నొకడై తన కవికా మహా త్యముచే యశోవీర్తి నార్జించెను.

ఉద్యోతారాధ్య చరిత్ర

కావ్యకథావస్తు విమర్శన

ఉద్యోతారాధ్య చరిత్ర యనగా ఉద్యోతారాధ్య దనెడు ఒక శైవాచార్యుని మహిమలను చెలువు కావ్యము. ఈ పేరు, పాల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రము ననుసరించి పెట్టబడినది. పండితారాధ్య చరిత్ర వెనుక - చరిత్రపేరుతో ఉద్యోతారాధ్య చరిత్ర వలకు నీక్రింది పద్యకావ్యములు గలవు.

-
- 1 నాడిండ్ల గోపమంత్రి సంస్కృతమున, ప్రబోధ చంద్రోదయ నాటకమునకు చంద్రికావ్యాఖ్య వ్రాయుటయేగాక - తెలుగున కృష్ణార్జున సంవాదమును ద్విపదకృతి రచించెను. ఇందు గయోపాఖ్యాన కథ గలదు దీనిని తొలుత తెల్పినవాడు గోపమంత్రియే. ఇది శ్రీ, ౪, 1934 లో కీ. శే. మరవరము ప్రకాశరెడ్డిగా రచ్చువేసిరి, అది అననుగ్రము, అందుచే-1953 లో ననుగ్ర పరిష్కృత ప్రతి, నిపుల పీఠికాదులతో వెలయించినాను. (1953)వావిళ్ళ ముద్రణము

1. శేతన దళకుమార చరిత్ర - 2. మంచెన శేయూరబాహు చరిత్ర - 3. జక్కన వికనూర్క చరిత్ర - 4. అన్నయషోడశకుమార చరిత్ర - 5. శ్రీరాఘవి పల్నాటి వీరచరిత్ర¹.

పండితారాధ్య చరిత్ర ఉద్యుటారాధ్య చరిత్రలు - శైవమత సంబంధమైనవి : ఆధ్యాత్మికములు.

ఉద్యుటారాధ్య చరిత్రమున కథానాయకుడు ఉద్యుటారాధ్యుడే. అతడు - రామలింగకవి ప్రబంధరచనమునకు మూడు శతాబ్దాలకు పూర్వము శివకవులచేత ప్రస్తుతుడైనవాడు. కాలట్టి ప్రథమమున నాతడు శైవబాప్యాయమునం దెట్లు వర్ణితుడో తెలిసికొనుటయావశ్యకము.

ఉద్యుటుడని ఆతని చరిత్ర

తెలుగు సాహిత్యమున ప్రవథనుముగా 'ఉద్యుటుని' మనకు (శ్రీ. శ. 1908 లో) కన్నెచోదని కుమారసంభవ వీరిలో కీర్తిశేషులు కూనవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పరిచయము చేసినారు. అందుద్యుటుడు కుమారసంభవము అను సంస్కృత కావ్యము రచించినట్లు తెలుపబడినది. (కు. సం. 1-21). ఆ వెనుక (శ్రీ. శ. 1922 లో) మల్లికార్జున పండితుని శివతత్త్వసారమున - 'హరలిలాస్తవ రచయిత యైన ఉద్యుటుడు, దేహముతో శైలాసము శేరినట్లు చెప్పబడినది. (శివతత్త్వ. 410) అనెది (శ్రీ. శ. 1928 లో) పాల్కురికి సోమనాథుని ఐనవపురాణమున - ఉద్యుటుని కథయందు - అరడొక మట్టివృక్షము.

1 'చరిత్ర' అను పేరుగల కావ్యములన్నియు కథా కస్తుస్వభావమున గూడ వాకరీతిగా మున్నవని తలంపవారు. పై 'చరిత్ర' పేరు గలిగిన కావ్యములలో - శేతన దళకుమార చరిత్ర, మంచెన శేయూరబాహు చరిత్ర - జక్కన వికనూర్క చరిత్ర - అన్నయ షోడశకుమార చరిత్ర శేవలము కథాకావ్యములు - ఆధ్యాత్మిక దృష్టిచేసిని. పల్నాటి వీరచరిత్ర చారిత్రకము.

నాశ్రయించిన, వీరువందల భూతములకు పితృతత్వము కల్పించి, తన కిష్టుకైన భోజనమును, అతని పరివారమును, తనతో కైలాసమునకు తీసికొనిపోయెనని చెప్పబడియున్నది (బస. 120, 129 పుటలు) సోమ నాథుని వండితారాధ్య చరిత్రమున నీ వృత్తాంతము సంగ్రహముగా రెండుపంక్తులలో చెప్పబడినది, హరలిల ప్రకంఠ అక్షరతోపాటు అందున్నది,

పై విషయములనుబట్టి - సంస్కృత వాఙ్మయమున నిక ఉద్భటుడును తెలుగు కైవ వాఙ్మయమున మఱియొక ఉద్భటుడును మనకు గానవచ్చుచున్నారు, వీరిరువురునుగాక, కన్నడ కైవ సాహిత్యమున ఉద్భటయ్య అను కైవకవి మఱియొకడు మనకు కన్నట్టు చున్నాడు - కాగా, ఉద్భటులు - ముగ్గురు మనకు కేలిరి.

1. సంస్కృత వాఙ్మయమున ఉద్భటుడు.

2. తెలుగు కైవ .. ఉద్భటుడు

3. కన్నడ కైవ .. ఉద్భటుడు.

వీరు మువ్వురు వేర్వేరుగా! లేక యొక్కరేనా అని మనము నిర్ణయింపవలెను - పై మువ్వురిలో, కన్నడకైవ సాహిత్యమున నుద్భటుడు కన్నడకవి చరిత్రమున బ్రకంఠింపబడుటచేతను, అతడు 'హరలిల' అను కృతిని కన్నడమున రచించుటచేతను అతడు సంస్కృత కవి యగు ముద్భటుడు కాదని స్పష్టమైనది.

సంస్కృత వాఙ్మయము - ఉద్భటుడు

సంస్కృతమున నలంకార శాస్త్రములు రచించినవానిలో ఉద్భటుడు సుప్రసిద్ధుడు. ఈతడు కాశ్మీరదేశమును (క్రి. శ. 778-818) ప్రాంతమున నా దేశము వేలిన జయహినుని ఆస్థానసభ నలంకరించిన మహావిద్వాంసుడు. ఈతనికి దీపములకు లక్ష దీపారములు వేతనము¹, ఈతడు రచించిన గ్రంథములలో ఒక్క 'కావ్యాలంకారసార సంగ్రహము' అను నలంకారశాస్త్రగ్రంథ మొక్కటియే లభ్యమగుచున్నది.

1 విద్వాన్ దీనారణ్యేణ ప్రత్యహంకృత చేతన;

సన్నెచోడగవి కుమారసంభవము, పాల్కురికి సోమనాథుని
ఐనవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రలు - శివకవుల కృతులనియు,
వారు మువ్వుడను "శివకవు"లనియు, నీ విమర్శనకాలమువాటికే
(శ్రీ. శ. 1937) వాఙ్మయ చరిత్రలో నిర్ణీతమైన విషయము. శివకవులు
మువ్వుడను - వీరకైవ మతవ్యాప్తికొఱకు తెలుగున, ప్రత్యేక కవిత్వా,
సాహిత్య భాషాచందోవిశేషములతో వ్యత్యతమైన కైవసాహిత్య
కాళుచు వృష్టిచేయుటచేతను, ఈ మువ్వురికి, రచనాయం దమస్వాత
ముగా నవివాళాన సంబంధముఁడటచేతను, సాంప్రదాయముగా
వచ్చుచున్న వన్నయభట్ట భారత రచనాదృక్పథ విరుద్ధముగా మండుట
చేతను, ఈ మువ్వురు విలసిల్లిన కాలమునకు వాఙ్మయ చరిత్రమున
"శివకవియుగము" అని వాఙ్మయ చరిత్రకారులు వ్యవహరించిరి -
నేటికిని వాఙ్మయచరిత్రలో - శివకవియుగమనియే పేరు.

ఈ శివకవికృతగ్రంథముల సామూల్యగ్రముగా పరిశీలించి
వారికి - ఈ మువ్వురిలో నొకరు చెప్పిన విషయములు, మఱియొకరి
గ్రంథములు అనూదితము లగుచుండునని తెలియగలరు - ఇంకొక
విశేషమేమనగా, ఒకరు చెప్పిన విషయము, కైవమత సంబంధము
గానిచో, రెండవవారు దాని నెంతమాత్రము పరిగ్రహింపనే పరిగ్ర
హించరు - మువ్వురి కృతులలోను శివభక్తివత్తము, శివభక్తి మాహా
త్వము - కైవమత ధర్మములే శరీరమున రక్తమువలె వ్యాపించి
ప్రవహించుచున్నవి. ఇట్టి యాంతరంగిక దృష్టితో ప్రస్తుతము ఉద్య
టుని గూర్చిన విషయములు పరిశీలించిన - సన్నెచోడగవి పేర్కొన్న
కాశ్మీర దేశవాసియై, కావ్యాంశారపాత పరిగ్రహము - కుమార
సంభవము రచించిన ఉద్యటుడు, మల్లికార్జున పండితారాధ్య పాల్కు
రికి సోమనాథులు ప్రకాశించిన ఉద్యటుడు - కుమారసంభవ విమర్శన
మున నిరూపితులై వట్లు వేర్వేలుకాక ఒక్కరే యని నిర్ణయము
కాగలదు

మొదట పాల్కురికి సోమనాథుడు చెప్పిన ఉద్యటుని కథతో
ప్రారంభము - ఐనవన, విజ్ఞులనకు, కొందఱు శివభక్తుల మహాత్వ
మును వినిపించు పందర్యమున నిడి గలదు.

పోమన చెప్పిన ఉదృఢుని కథ

బల్లీపురమునకు రాజైన భోజునకు శివదీక్షనిచ్చిన ఉదృఢుడు బ్రాహ్మణుడైనను, కులహీనులతో కలిసియుండుట నహింసజాలక యిరక బ్రాహ్మణులు రాజుతో చెప్పగా అత ధూరకుండెను - అంత శివుడే, ఉదృఢుని మహాశ్మమును లోకమునకు వెల్లడింపదలచి ఆతని తనతో చేర్చుకొనెను - ఉదృఢుని యైక్యస్థితిలోని దేహమునకు దహనక్రియలు జరుగుచుండగా, ఆ దహనధూమము, అక్కడనున్న యొక మట్టిచెట్టును కాఠినది దానితో ఆ చెట్టుపై నున్న భూతములు ఒకటి తక్కువగా ఏడువందలు కైలాసమునకు పోయినవి - ఒక్క భూతము, తిండికొలుకు పోవుటచే మిగిలినది - అది యెద్దు చుండగా భోజుడువచ్చి ఏడ్చునకు కారణమడిగెను, “వల్లెండు వేతండనుండి, ఉదృఢుని చితి పొగకై వేదియున్న భూతములతో నేనొకడను - నా దురదృష్టవశమున నమయము తప్పినది, ఇప్పుడై నను కట్టెలు నాపై వేయించుము, నేను ఈ మట్టితో కూడ కైలా సము చేరెదను” - అని జవాబిచ్చెను. వెంటనే భోజుడు కట్టెలు తెప్పించి, అగ్నిదరికొల్పెను శివుడు, ఆ భూతముతో భోజరాజును ఆతని పరివారమును కైలాసమునకు గొనిపోయెను.

(అనవపురాణము - 7 వ అశ్వాసము - 38 ద్విపదలు)

పోమనాథుడు చెప్పిన పై యుదృఢుని కథకు పూర్వమే - మల్లికార్జున పండితుడు, తన శివతత్త్వసారమున నిట్లుచెప్పియున్నాడు.

“పారలీలా ప్రప రచనా

స్థిర నిరుపమీర్తి తనడు దేహముతోడనే

సురచిర విమానమున ని

పురమున కుదృఢుండు ప్రీతిఁ బోవదె రుద్రా!”

శివతత్త్వసారము - 410 ప

-
- 1 ఇతరులకు శివదీక్షను ప్రపాదించు వధికారము - ఒక ఆరాధ్యులకై రప్ప తక్కినవారికి లేదు.

శివరత్నసారము మూలమున - ఉద్భటుని శివభక్తియేగాక
అతడు, 'హరలిల' యను శివ వ్రతము రచించినట్లు మనకు స్పష్టమగు
చున్నది. అనవపురాణ కథలో, భోజనకు శివదీక్ష నిచ్చినది - ఉద్భ
టుడే యని మనకు తెలియుచుండుటచేత అతడు భోజనకు దీక్షాగురు
వనియు - నాతడే ఉద్భటారాధ్యుడనియు మనము నిర్ణయింపవచ్చును
ఇంతేగాక తొందితో శైలావమున కేగిన ఉద్భటుడే హరలిల అను
కృతిని రచించినవాడని నిర్వివాదముగా నిర్ధారమగుచున్నది.

హ ర లి ల

ఉద్భటుడు, 'హరలిల' అను రచనను కావించెనని వన్నెచోడ
మహాశివి, తన కుమారసంభవమున నిట్లు చెప్పియున్నాడు.

“శ్రమమున మద్భటుఁడు కవి

త్వము మెఱయఁ గుమారసంభవము సాలంకా

రము గూఢవస్తుమయ కా

వ్యముగా హరలిలఁ చెప్పి హరుమెచ్చించెన్ (1-21)

నన్నెచోడకవి పై పద్యమున సంస్కృతకవులను స్తుతించ
నందల్నియున, చార్మికీ, చ్యాన, కాళిదాస, భారవులను స్మరించి
‘మనక ఉద్భటుని స్తుతించినాడు - అ పద్య కావ్యరమిది.

“ఉద్భటుడు తన కవిత్యము ప్రకాశించునట్లు కుమారసంభవము
పాలంకారము, గూఢవస్తుమయ కావ్యముగా హరలిల (శివుని లీల
నొక లీల) ను రచించెను - ఈ రచనవలన శివుని మెప్పించెను.”

విమర్శకులు నన్నెచోడకవి పద్యమున తెలిపినవి ఉద్భటుఁ
కృతులు మూడని యిట్లు చెప్పిరి.

కుమారసంభవము — కావ్యము.

1 నన్నెచోడ కుమారసంభవ విమర్శము . డి. శి. శ్రీపా
లక్ష్మీవరీకాశ్రమి - మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణము
పుట 40, (1987)

పాలంకారము — కావ్యాలంకార సంగ్రహము-అలంకార కావ్యము.

హరలీల — హరలీల యను కృతి - ఇది గూఢమైన కథావస్తువు గలది.

వీరిట్లు మూడు కృతులని చెప్పినను, నన్నెచోడని కవిలను నవ గాహనము చేసికొన్నవారికి పై మూడును వేర్వేరు కృతులుగా క. విక్కటే కృతి యని తెలియగలదు. ఈ ప్రతిపాదన వివరణ.

కుమార సంభవము

ఉద్భటుని కుమారసంభవ రచనకు ముందే కవికులగురుడగు కాళిదాసు మహాకవి కుమారసంభవ కావ్యమును రచించియున్నాడు - అది జగద్వాస్తవమైనది. అట్టియెడ ఉద్భటుడు - అ పేరుతోనే ఆ కావ్యమును రచించిన - అది కాళిదాస కావ్యము ముందు నిలువ వాలదు - అలంకార కావ్యముడగు ఉద్భటుడు అట్టి రచనకు పూను కొనడు - ఆ కారణముచేత నాతడు - కాళిదాస కుమారసంభవైక దేశమగు - శివుని వటురూపధారణ కథను మాత్రమే గ్రహించి, దానిని ఆ ప్రత్యేక కావ్యకాఖండముగను, కైవలమత పంపదాయక ముగను దిద్ది తీర్చి తన కావ్యమునకు "కుమారసంభవము!" అనియే పేరుపెట్టివాడు - కాళిదాస కథాక్రమము ననుసరించినను శివుని వటురూపధారణము - కుమారస్వామిసంభవ పేరువైన, పార్వతీ పరమేశ్వర వివాహమునకు 'హంది' కావట్టియే - ఉద్భటు డీ కథా భాగము మాత్రమే గ్రహించియున్నాడు

ఆవిధముగా నీ వటురూపధారణ ఘట్టము, కుమారసంభవ కథ యంతటికి ముఖ్యఘట్టము - పార్వతీ, పరమేశ్వర స్వరూపము మూలసి కముగా మాత్రమే యెఱుగును - అది, శివునికి పరిచర్యతేయునప్పు డైన - అమెకు ప్రత్యేకమైనది, శివుని యోగమూర్తి స్వరూపము మాత్రమే, ఈ ఘట్టముననే, శివుడు, పార్వతీ విశృంభంతి మెచ్చి, స్వస్వరూపముతో సాక్షాత్కరించివాడు - పార్వతీ పరమేశ్వర సమా గమమునకు మూలమైన - దృష్టాంగమము - పర్యవసితమైనది - పార్వతీ పరమేశ్వర ప్రణయమున కంకురార్పణమైనది - ప్రత్యేకముగ

నీ కథాభాగమును మాత్రమే ఉద్యుటుడు స్వీకరించుట కిది ప్రధాన కారణమైనది. ఈ క్రింది విషయము దీనిని సమర్థించును.

ఉద్యుటుడు కుమారసంభవము పూర్తిగా రచింపలేదు -

అతడు రచించినది కుమారసంభవతైక దేశముగు నటురూపభారణ మాత్రమే అది కుమారసంభవమే

పార్వతి పరమేశ్వరులు కుమారుని జననము నిమిత్తము - కలియుటయే కుమారసంభవమే అను పదమున కర్థము - సంభవము అనగా సంయోగము (సమావేశము) అని పూర్వసంప్రదాయసిద్ధాంతము - గర్భాదానాది సంస్కార ప్రదాళికను విధించు గృహ్యనూత్రములలో దంపతులు సంయోజనము చేయవలెననుదాని తెలుపుటలో సంయోగ కర్మమునకు పర్యాయపదము సంభవము అను పదము గలదు -

భాదిరగృహ్య నూత్రము - 1-4-18. "సంభవేద్గర్భం దేహితీ" దానికి రుద్రస్మందపృత్తి "నమ్యుగాలోత్యము హుర్రాది మిథునీభవేత్" అని కలదు,

గోభిలియగృహ్యనూత్రము - 2-వ ప్రకరణము 5-50-9 "సమార్పర్ప సంభవత్" - సమావృత సంభవత ఏవనేతరత్ కుర్యాత్ - అని చాఖ్య.

పై ఉదాహృతవలన-దంపతులు సమాగమమునకు-లేక సంభోగమునకు ముందుచేయు సమావేశమునకే సంభవము" అని వైదికార్థము - సంభవమవగా పుట్టుట అని లౌకికార్థము¹

ఉద్యుటు డీ వైదికార్థమును గ్రహించియే - కుమారసంభవము నకు - శివప(టు) - పార్వతీ సమావేశమునకు - కుమారసంభవము అని పేరుపెట్టినాడు.

(2) సాలంకారము

ఉద్యుటుడు హరుని పటురూపభారణ లీలమాత్రమే గ్రహించి, కాసు ప్రతిపాదించదలచిన - అలకారములకు యీ ఉదాహరణమును

1 సన్నయచోడ కుమారసంభవ విమర్శనము కీ క, (ప్రీపాద లక్ష్మీవతి కావ్య-మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణము-(1932) పుట 40,

మాత్రమే లక్ష్యముగా గైకొన్నాడు - అనగా, ఒక్కొక్క యలంకారమునకు లక్షణము నిచ్చి, లక్ష్యములలో పటురూపధారణ లీలనఱచునట్లు క్రమముగా రచించినాడు - ఇందువలన, "ఏకక్రియావ్యభిజిత్" అనునట్లుగా, నిది యిటు - అలంకారశాస్త్రము నైనది, అటు కైవ సంబంధకృతియైనది - ఇట్టిది యితర సంస్కృతాలంకారశాస్త్ర గ్రంథములలో నలంకారము విషయమై గాననఱచుటలేదు. పరిశోధింపదగిన విషయము-ఇందలంకారముల సమన్వయ ముండుట చేతనే-నన్నెచోడ కవి పాలికారము అని స్పష్టపడినాడు.

చూ. పూర్వోక్తము-కుమారసంభవ విమర్శనము.

(108-112 పుటలు)

(3) గూఢవస్తుమయము

ఉద్భుతకావ్యమున-ఇతివృత్తము-శివునిపటురూపధారణకథయై యైనను, అది కథాక్రమము ననుసరించియుండక, ఒక్కొక్క యలంకారమునకు లక్ష్యమగుటచేత, కథావస్తువు గూఢమై యున్నదిగాని కాళిదాస కృతియందువలె, ప్రత్యక్షముగా, మనము వెంటనే గ్రహించుటకు ననువుపడదు-అలంకారిక గ్రంథములలో, లక్షణములకు సాధారణముగా లక్ష్యము లితర కావ్యములనుండి గ్రహింపబడును-అన్య డవి ముక్తకములవంటివి కావున-మనము లక్ష్యార్థములను గ్రహించుట ములభము-కాని ఉద్భుతకావ్యమునందట్లు కాదు-లక్ష్యమున్న ఉద్భుతుని రచనలే అవి యన్నియు ననుసారముగా నొకే కథాభాగమునకు సంబంధించినవి-అలంకారిక సమన్వయము మూలముగా కథ వ్యక్తమగుచుండుటచేత-నన్నెచోడకవి దీనిని 'గూఢవస్తుమయ' మని చెప్పియున్నాడు

(4) హరలిల

ఇందు వర్ణితమైనది ఒక హరలిల. లీల యనగా, భక్తానుగ్రహాది నిమిత్తము హమేశ్వరుడుచేయు మానుషచర్య-ఇవట హమేశ్వరుడు, పార్వతి భక్తిని పరీక్షించి, ఆమె ననుగ్రహించుటకు ప్రచ్ఛన్నరూపము

చాల్చుటచే వది యొక లీలగా పరిణమించినది-అట్టి శివుని లీలలు ముప్పదియాలు¹.

కాశిదాన కుమారసంభవమును మనము శ్రేష్ఠమత సంప్రదాయము దృష్టితో పరిశీలించినచో శివుని లీల లైదున్నవి.

(1) మన్మథ దహనము	(2) వటురూపధారణము
(3) పార్వతి వివాహము	(4) కుమార ఆననము
(5) తార కాశుర సంహారము	

కుమారసంభవైకదేశికప్రకారము నీ వటురూపధారణ కథాభట్టమునే. ఉదృఢముగా గ్రహించి, ఆ కథాభాగమువలన 'హరలీల' అను నామకరణము గావించెను.

కావ్యకంఠార సంగ్రహము పై విషయములనుబట్టి ఉదృఢముగా కొండలు విమర్శకులఁ-భావించినట్లు కుమారసంభవము, హరలీల అను మూడు కావ్యములు రచింపలేదనియు అవియున్నవియు మూడు కథలు మూలుగల ఒకే కావ్యమనియు గ్రహింపవలెను.

పైని వివరించిన మల్లికార్జున పండితుని 'హరలీల' ప్రశంసకూడ యీ విషయమును నిర్ధారణ చేయుచున్నది. శివతత్త్వసారమున 'స్త్రుతి' గా హరలీల పరిగణితమైనది

శివతత్త్వసారమున నిట్లు చెప్పటయేగాక-పండితు డీ హరలీల స్త్రుతితో, శివుని స్తుతించెనని పండితాచార్య చరిత్రమున నిట్లు గలదు.

"హరలీలః దేలుచు హరలీలః దనర

హరలీల యను శృతి హరలీలః తొగడు"

దీక్షా పుట 181.

అకాశమున ప్రజాసామాన్యముతో నీ స్తుతి ప్రచారములో నుండెను-శ్రీశైలమున, శివరాత్రి మహోత్సవములలో దీనిని వఠించెడివారు

1 ఈ ముప్పదియాలు శివలీలలును, కళ్యాణ కొమ్మన తన శివలీలా విలాసమున వర్ణించి యున్నాడు ఈ ముప్పదియాలు లీలలును-శ్రేష్ఠమత తత్త్వములు ముప్పదియాఁటికి సంబంధించినవి. ఈ తత్త్వ వివరణమునకు మల్లికార్జున పండితుని శివతత్త్వసారము (నూతన ముద్రణము) చూడవలెను.

*హరలిలరుగ్గ నహాననానూడు
లర దొండఁ బదివుచు పంకించువారు"

వర్ణ. పుట 488

ఇదియొక కావ్యమని చెప్పబడినదిగదా, మృతి కావ్యమెట్లయిన దని సందేహపడనక్కఱలేదు-ఇందు 41 అలంకారములకు-దెబ్బదియైదు లక్షణములును ఆ దెబ్బదియైదుకు పైక వ.టి యిరువది లక్ష్య శ్లోక ములతోను అనగా 92 లక్ష్యలక్షణ శ్లోకములతో హరలిల యున్నది. కావుననే మృతికావ్యమని పండితులకు దీనిని నిర్వచించి యున్నాడు

పండితునివంటి శైవమిత ప్రవర్తకారాధ్యునికి పారాయణ గ్రంథము కాదగిన మఃప్తు కలుగుటచేతనే వచ్చెచోడకవి, తన కుమార సంభవమున దీని ననుసరించియున్నాడు-ఈ విషయ మిప్పుడు ప్రస్తుతము కాదు

ఐనవపురాణమున గీతాక పండికారాధ్య చరిత్రమున నుద్భట మహిడు ప్రళంపకలదు,

‘పటముతో శీర్ణుారు పరభూతములను
నిటలాకుప్పరికి నుప్పటుంచు గొంపోడె”

పురా. పుట 411

పై వివరములవలన-సంస్కృతాలంకార కాస్త్రమున ప్రళంపి తుడై కావ్యాలంకార న గ్రహము రచించిన యుద్భటుడే, ఆంధ్ర పైక సాహిత్యమున, పండిత మల్లికార్జున, వచ్చెచోడ, పాల్కురికి సోమనాధులచే ప్రపంచితుడైన యుద్భటుడని వారీరువురు వేటు వేటు వ్యక్తులుగాక, ఒక్కరే యని నిర్ధారిత మగుచున్నది.

ముందు నేను ? చరించిన-కుమారసంభవ విమర్శనమునంటే 118వ పుటలో లక్ష్మీపతికాష్ట్రుగారిట్లు, సందేహములేకుండ ప్రాసినారు.

“ఐనవపురాణోద్భట కథయే కొన్ని మార్పులతోఁ దెనాలి రామలింగకవిచేఁ బ్రబంధముగా రచింపఁబడినది.”

|| రీశేషులు ప్రభావకాష్ట్రుగారు దీనిని ఐనవఱచిరి. “ఉద్భ టుడు-ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమని తెనాలి రామలింగకవి ఈతని చరిత్ర మునే వద్యకావ్యముగా రచియించెను.”

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

మూలము

ఉద్భటునిగూర్చిన పై వివరణమువలన-పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణ కథయే-ఉద్భటారాధ్య చరిత్రకు మూలమని నిశ్చితమైనది కాని రామలింగకవి తన కృతిలో నీ విషయమేమియు తెలుపలేదు-మూలకథయేకాక, అందందు నా కృతిలో ప్రసక్తములైన శివభక్తుల భక్తిమహిమ, దానిని ప్రదర్శించిన భక్తులు-ఇవి యన్నియు బసవ పురాణమునుండి గ్రహించినవియే-అయినను సోమనాథుని ప్రశంస, యిందు లేదు తనకు ముందున్న శ్రీనాథమహాకవి యడుగుజాడలను బట్టి వచించినది-శ్రీనాథమహాకవి హరవిలాసమున, బసవపురాణమున సిరియాలనికథ గ్రహించినాడు సోమనాథు పండితారాధ్య చరిత్ర త్వివదను పద్యకావ్యముగా చేసినాడు-ఈ విషయము కంఠోక్తిగా, తన కృతులలో చెప్పినాడు. అయినను కవిస్తుతిలోగాని, నేటుగా గాని పాల్కురికి సోమనాథుని స్తుతింపలేదు.

ఇందుకు కారణము తెలియు, శ్రీనాథుని కాలమునాకు పాల్కురికి సోమనాథుని కృతులు శేవలము మతసంబంధములైనవి వానియందు సాహిత్య విశిష్టతయున్నను అవి సాహిత్యకావ్యములుగా పరిగణితముక లేదు శ్రీనాథుడే తొలుత, కవిత్వయ సాహిత్యమును, శివకవిత్వయ సాహిత్యమును నమ్మేళనముచేసిన మహాకవి. అతడు కావ్యరచనాదృష్టితో నిష్ణా చేసినను, అసల గ్రంథములు శేవలము మత ప్రాధాన్యము లగుటచే, పాల్కురికి సోమనాథుడు, మతప్రచార మహాకవి యగుటచే సోమనాథుని స్తుతింపలేదు-అనగా, ఆకాలమున వానికి సాహిత్య ప్రాధాన్యము లేదనుట-నేడు మనకు మతమక్క-అలేక,

- 1 చూడుడు పసుగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం-4, 5, 6 సంపుటలు విమర్శన-ధారతి-1985 ఎల్లోబరు పుట 76 కి శే. ఇంద్రారు తమ్మయ్యగారి శ్రీనాథమహాకవి పీఠిక-ఈ నమ్మేళనకర్త మూలముననే హరవిలాసము శేవలము శైవమత సంబంధమైన కృతియైయుండు చాని

సాహిత్యమే ప్రధానము గాన-సాహిత్యమున శివకవులను, ప్రధానముగా గ్రహించుచున్నాము. ఇంతే భేదము.

(శ్రీ)వాఘని వెరుక రాయల యుగమున-సోమనాథుని కృతులు మరగ్రంథములే-కావుననే-కైవళభావమై నీ స్వీకరించి, పాల్కురికి సోమనాథుని కన్నప్ప శధను గ్రహించిన భూర్జుటి తన శ్రీ కాళహస్తి శ్వర మాహాత్మ్యమున-పాల్కురికి సోమనాథుని పేరెత్తలేదు.

భూర్జుటికి, నమకాతికుడగు ఎడపాటి ఎఱ్ఱన-మల్లెన చరిత్ర యను తన ప్రబంధమున కథనంతయు, పాల్కురికి సోమనాథునినుండి గ్రహించినను, అతని పేరెచ్చటను రడవలేదు ఇందువలన రాగులింగ కవియు. పాల్కురికి సోమనాథుని ప్రశంస యీ కైవళ్యరితో చేయలేదు

ఇక ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర వద్యకృతికి మూలమైన సోమనాథుని ద్వైపదకథ మఱాహరించుచున్నాను.

ఉద్భటుని కథ

జనవత్సరాణమున పాల్కురికి సోమనాథుడు రెప్పిన ఉద్భటుని కథ యొడట నిచ్చుచున్నాను.

అదిగాక "బల్లకి" యను పురంజనను
 నుదుటబడన నొప్పు నొక్క భక్తుండు
 వర 'భోజరాజ'ను వరపాఠకునకు
 గురువయి శివదీక్ష గరుణించి మఱియు
 వేదకాస్త్రార్థ సంపాదితయుక్తి
 నాదేశమున నన్యవాదంబులుడిచి
 ఊజీశువకు బాదు బొమ్మవ్వనాగఁ
 కాడేశు నదృక్తి పరురాలు గావ
 నతివయుఁ దాను నమించిత భక్తి
 గతి నిరంతర మఖినితిఁ జేలుచుండ
 మనుజు లత్యద్భుత మావమగుచుఁ
 బనువుచు నిట్టి వద్రాహ్మణోత్తముడు
 కులహీనులు దాను గూడియున్నాడు
 తలవంగఁ తెడ్డలు తారయిబుద్ధి

సనుచు పబోజరాజున కెఱిగింప
 వినియుఁ దొల్లిటియట్లు కొనియాడుచుండఁ
 బరమేశ్వరుండు ముప్పటయ్యగారి
 పరభక్తిమహిమ యివ్వ మమతితోన
 నరుడుగా మిఱుంతునని యెప్పుచోత్తుఁ
 గరమర్థితోఁ దన్నకాఁ గూర్చుకొనుడు
 దహనక్రియలు లేయఁ తత్సహివమున
 మహిమెదురేచూచు మట్టిభూతములు
 ఎగిది యొక్కటసాల కేణ్ణూరు నచటి
 పొగదాకఁగి కైలాసమున కస్తుత్యో
 పందొక్క భూత మావోగాన ౨ గి
 పండుచు ముఱుపూటవచ్చి భూతముల
 గానక యెద్దుచుఁ గటకటా యనుచు
 మాపక వాచర్మ మహియెల్ల న్నడు
 కూయిడ నిదియె మొకోయందు జనని
 కాయంబు భోజుండు గ్రక్కన వచ్చి
 యెవ్వరేడ్చిన వారలేమికారణము
 వెన్విధమునగాని యెద్దుడుగ వన
 "విసవయ్య! వెండ్లెండు నేనేడ్ల ౨ండి
 మనుజేశ! యుద్భటు మరణంబుగోరి
 రెడునూటిమట్టి నెలమి భూతములు
 నేడకుఁ నేగక నెదురునూచుమను
 మండ నేనేగితి మడరాగ్నిఁ జేసి
 యుండంగఁగాల కొక్కొండ చిక్కితిని
 పెనుపొంపగాఁ గూటిపేద దోడచ్చి
 నవి యాడుమాట నాయండ సంధిల్లె
 నెలమి నొక్కటసాల కేడ్నూరు భూత
 ములు ముద్భటునిగాల్పు పొగదాకఁ దడవ
 కైలాసమునకేగ గతివెడి కాన

భూలోకమున జిగ్గి పొగిలెద తండ్రి

* * * *

భూతంబులై తొగ వాతయంగఁ దడవ

భృతిగా మట్టివృక్షముఁ గూడఁ బెరికి

కొనుచు నత్తైలావమునఁజేగె భోజ

జనవాధ జనయూథపహితంబుగాగ

జనవపురాణము-న ప్రమాళానము

పుటలు 219-220

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

కథాసంగ్రహము

రామలింగని ఉద్భటారాధ్యచరిత్రయందలి కథాసంగ్రహమిది

ప్రథమాశ్వాసము : మాతడు కాశకాది యిసులకు చెప్పును.

తైలావర్వతమున మద్యానవనమున పార్వతీవర మేకృతులు విహార
ర్థము వచ్చిరి. ఆ నయమున-గంధర్వులు కొందఱు దంపతీ యుక్త
ముగా, నంది వారించుచున్నను, ఆ యుద్వానమున దిగి, హాలిరిజ
విహారమునకు భంగము కావించిరి-శివుడు వారిని పికాచరూపులు
గండవి కపించెను. వారు రక్షణమే పికాచరూపములు దాల్చిరి.
తమ యశ్వత్థము పెరిగి వారు శివునివేడగా, శంకరుడు భూలోకమున
ఉద్భటుడను- తైవగురు పుద్భవించును-ఆరడు పల్లీయందుండును,
ఆరని కవధూమము మీకు తగిలిసంతనే మీరు గంధర్వరూపుఁగు
దురు, మీరిట్లు మాటుద్దీవ్యనమ మనుభవించవలెను-అని కావమో
క్షము చెలిపెను. వారును పల్లీనిజేరి అచట నొక మట్టిచెట్టు నివాస
ముగా మండిరి

పల్లీపురమును ప్రమథేశ్వరుడిను రాజు పాలించుచుండెను-
ఆరడు గొన్న శివభక్తుడు. తన రాజ్యమంతటా తైవమతము విస్తరింప
జేసెను-ఆ నయమున తైలావమున నీశ్వరుడికి తన కలపుతో-గంధ
ర్వుల కావము నిలిచెను. వెంటనే, ఆరని కలపునుండి ఉద్భవించుచు
ఉద్భటుడు వచ్చెను. శివు దాతనిజూచి, నీవు మానుషరూపముతో

వల్లకిలోయి అచట ప్రమథేశ్వరునికి గురువుగా నుండుము. నీ శవధూః ముచే నచ్చటనున్న పికాచములకు కాపమోక్షము గలుగును. ఆ యాజ్ఞాపించెను,

ద్వితీయాశ్వానము : ప్రమథేశ్వరుడు తపకు పంకానము లేచిగా తన భార్యయగు వ్రభావతితో కాండిన్య మహాముని యాశ్రమమునకు వెడలి, ఆ మునీశ్వరునితో తపశోరిత తెలిపెను కాండిన్యుడ “నీవు కాశీ వెడలి క్రిచాఘని తపస్సుచే-నలర జేయుము. నీకోర్కె నెఱేయును.” అని యానతిచ్చెను.

కాశీక్షేత్రమహిమ చెప్పునవుడు కాండిన్యుడు మరలను డ; నొక విపుడు, పతికుడయ్యును-కాశీక్షేత్రమున మరణము చెందిన కళ; శివగణములలో చేరెనన్న కథను తెలిపెను.

తృతీయాశ్వానము : కాండిన్యుని యాచేశము ననుసరిం; ప్రమథేశ్వరుడు కాశీకేగి, తపస్సుచేసి, శివుని మెప్పించి, పుత్రులదనెను-ఆతనికి ముంజతోజుడను పేరుపెట్టెను. ముంజతోజునికి యావనము రాగానే-ఆతనికి పట్టాభిషేకము గట్టి ప్రమథేశ్వరుడ కానుకు భార్యయు కాశీక్షేత్రమునకు వెడలిపోయిరి

ముంజతోజుడును తండ్రివలె, శివభక్తివరాయణుడై గురు; కొలుకు-వెడకుచుండగా, ఉద్యటుడతనికి మొదట కలలోగనబడి మునాడు ప్రత్యక్షమయ్యెను-ఉద్యటునివలన లింగధారణ విధానన నెఱింగి, ముంజతోజు దాతనిచే శివదీక్షపొందెను ఇంతటిలో పికాముల కాపావధియగుటచే, నాతడు యోగముచే ప్రాణము త్యజించెన వెంటనే రాజు చితిపేర్చించి అగ్ని నెంకొల్పి, ఆవటవృక్షముపై యాశవధూమము వ్యాపింపజేసెను, పికాచము లన్నియు, గంధర్వులై కాని ఒక్కడుమాత్ర మహాకార్యమై, వెడలి ఆ సమయమున నచ్చ లేకుండుటచే నాతడు తిరిగివచ్చి-వారికి కాపమోక్షమైన సంగతి తెలి కొని, ముంజతోజునివద్దకు వచ్చి, తన దీనిస్థితి చెప్పగా ఆతడు, నీ వ్రతముబాని శంకరునే రప్పించి, ఆపికాచమునకు గంధర్వరత్నన నిప్పించెను, కొంతకాలము రాజ్యము చేసెను లాసమున కారణేగెన

ఉద్యటుని వంశమువారు, కాశీనందు నివసించిరి, అక్కడనుండి వారివంశ మభివృద్ధి యయ్యెను. వారు కాశీనుండి తెలగుదేశమున ముదిగొండకు వచ్చి-అచ్చట స్థిరపడిరి, ఆ వంశీయుడే-ఉద్యటారాధ్య చరిత్ర కృతిపతి దేవమంత్రి గురువు చంద్రశేఖరుడు అతని వంశ చరిత్రతో కావ్యము ముగియును.

ఉద్యటారాధ్యుల కథ

పాల్కురికి సోమన-రామలింగకవి-రచనాభేదములు.

పాల్కురికి సోమనాథుని వివవపురాణమునుండి కొన్ని ద్విపదలు ఉదహరించిరిని, రామలింగకవి కృతికి వీజము-మూలకథలో అనగా, ఏడునూలు భూతములు, ఉద్యటుని చితిసాగరా! తైలానమనకు దెడలుట-అను ముఖ్యవిషయముతో భేదములేదు. తక్కినవానిలో కొన్ని భేదములున్నవి వానిని వివరించుచున్నాను.

వివవపురాణము

ఉద్యటారాధ్య చరిత్ర

విల్లికి

వల్లికి

భోజరాజు

మంజుభోజుడు

ఉద్యటుడు గురువై శివదీక్ష

ఇందును గలడు.

నొసగుట.

ఉద్యటునికి జోన్మృచ్చ అను

ఇది లేదు. 1-122

భార్య-ఆమె హీనకులజారాలు.

వంశిండువేలేండ్లు ఉద్యటుని మరణముగోరి భూతములు నిరీక్షించుట

నూలు దివ్యవసులు అని కలదు. దివ్యవసు అనగా దేవ సంవత్సరములు దేవమానము వసుసరించి - మావపులకు ఒక సంవత్సరము దేవతల కొకరోజు కాబట్టి నూలు దివ్యవసులు- అనగా 3600 మానవ సంవత్సరములు తృతీయాశ్వాసము 260 లో విధివడిచిన భూత

ముతో చితిదుగ్రహారభరమున్
శత దివ్యసమంబులు" అని
చెప్పెను.

అన్ని భూతములు కావమోక్ష ఇచట రాజు విడిచిన భూత
మంది ఒక్క భూతము మిగిలి రాజు మును బ్రోవుచుని, శంతమున
వద్దకువచ్చి వేడుకొనగా రాజు చితి కత్తికేలిండును. ఈశ్వరుడు
యందగ్ని చెలకొల్పును. వ్రత్యక్షమై - ఆ భూతమునకు
కావమోక్ష మొనంగును.

ఇందు "ఉడులటుండు" అను ఇందు లేదు,
తదృవయావము వాడబడినది.

ఇతట నోక విషయము మనము గ్రహింపవలెను. ఉదృటాకా
ధ్యుడు పాల్కురికి సోమనాథునకు, అయిదువడలయేండ్లు ముందున్న
వాడు-ఇక ఐదవపురాణ రచనమునుగూర్చి సోమనాథుడే - "కథా
సూత్రము వెలువెలిగింపు"దని శ్రీశైలమున భక్తుల వేడుకొన్నట్లవ
తారికలో చెప్పినాడు-కావున-ఆతడు-భక్తులమూలమున విన్న ఉదృ
టుని కథను-సూత్రమే గ్రంథనము చేసినాడు

రామలింగకవి-ఉదృటారాధ్య చరిత్ర వ్రణంధముగా రచింప
బ్రోవుచున్నాడు గాన-యుదృటుని గూర్చి యంశములను సేకరించి
వాడు-ముఖ్యముగా-ఉదృటారాధ్య చరిత్ర కృతివతి దేవమతి గురువు
చంద్రకేళిరుడు ఉదృటారాధ్య వంశ్యుడే గావున-ఆతని మూలమున
వంశపారంపర్యముగా వచ్చుచున్న యుదృటుని చరిత్రమును తెలిసి
కొని రామలింగకవి యీ వ్రణంధము రచించెనట నిర్దిష్టవాదము—

రామలింగకవి ఉదృటునకు వివాహమైనట్లుగా నిట్లు వర్ణించి
నాడు.

గీ. తద్భుభులలో నుబుద్ధియన్ భరణి సురుండు
సుగుణమణి సౌభాగ్యసుందరి యను
నేరుగతిగిన కూతురఁ బెండ్లిచేసె
మదృటారాధ్యునకు నీశ్వరుండు చెలువ. (8-818)

ఇది సోమన చెప్పినదానికి వ్రత్యక్షర విరుద్ధము-సోమన ఉదృటుని
భార్య తొమ్మిదవ అనియు, ఆమె హీనకులజయని చెప్పినాడు-ఇనియును

వారు వారు విన్న కథలను మాత్రమే గ్రంథస్థము చేసిరని చెప్పవచ్చును. ఈ రెండింటిలో రామలింగకవిచే ప్రామాణికమని చెప్పవచ్చును.

ఏలవగా, ఉద్యటారాధ్య వంశమున ననేకమంది యుద్ధాల్లిన బేతక-చంద్రేశ్వర గురుని మూలపురుషుడు జన్మించెను-గాన. ఉద్యటానికి సౌభాగ్యమందరి భార్యయగుట మనము నిశ్చితముగా గ్రహించదగినదే.

ఉద్యటాని - ఉత్తర కథ

రామలింగకవి ఉద్యటాని ఉత్తరకథ కొంత తెప్పినాడు, ముంజిలోనికి వ్రక్కవమైన శివుడు రామ కాశివిశ్వనాథ స్వరూపముతో కాశియందు వివసించుననియు, ఉద్యటాడు నక్కచే గురుభావముచాల్చి యుండుననియు, ఉద్యటాని కాశినివాసమునగూర్చి చెప్పెను.

(8-804-808)

శివుడిట్లు చెప్పిన రరునాత విశ్వనాథుని ఘర్మజలముల ఉద్యటాడు దుద్యవించెనని-యిందే గలదు.

గీ. అరివవేగాక యని శిష్యునాజ్ఞ చేసి

నాకు సాహాయ్యదవుకమ్ము నన్నియెడల

ననిన నట్లని నరమీయనంత, విశ్వ

నాథు ఘర్మజలంబుల నవతరించె.

(8-803)

రామలింగకవి యిట్లు వ్రాసినను లేడు ప్రచారములోనున్న కథ వేఱుగా నున్నది-"ఉద్యటాని ఉపనయనము" అను గ్రంథమున¹ విశ్వేశ్వరలింగమునుండి మతర్ణాంకుత్రుగా నవతరించెనని చెప్పబడియున్నది.

కా. శ్రీవిశ్వేశ్వరలింగ గర్భగత రోచిశ్చక్రంఘర్షణ

వ్యావృత్తిం బహిరుద్గతమ్మయిన సౌవర్ణాంకుకొండర్పకుం

దై వారాధానీ నాడుకోసతని లోకాతీతసౌందర్య వి

ద్యావృద్ధుల్ పలికించె నాకమున గంధర్వావళి గీతముల్.

(1-13)

1 ఇది శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారిచే రచితము, సువర్ణధార అను గ్రంథమున తొలుత, తక్కిన కృతులతో ముద్రించబడి, ఆ వెనుక వేఱుగ్రంథముగా ప్రకటితమైనది.

దీని కాకరమేమో తెలియరాలేదు, గ్రంథకర్తలు, ఇష్టానోష్టి అను
పేర వ్రాసిన చానిలో—

“నే నుద్భూతాధ్య పంశమువాడను, మా పంశస్థు లందఱును
(శ్రీ) కాశీమహర్షి లింగ గర్భస్థంబునితోద్భూతాధ్య పంశోద్భవు” అని విచ
దము కలదు, అని తెలిసిపాడు వారు రామలింగకవి యుద్భూ
తాధ్య చరిత్రము నూదించి కాని కథాభేదమును తెలుపలేదు

ఇప్పటికి పక్షేద్వైతందట వేను కై వాచార్య పరంపర నిట్లు
తెల్పిరిని!

ఆచార్యత్రయము— 1, పారదత్తాచార్య
2, భట్టభాస్కరాచార్య
3, సీలకంకాచార్య - (త్రయము)

ఆచార్యత్రయము— 1, ఉద్భూతాధ్య
2, శోటివల్లభాధ్య
3, వేమనారాధ్య (త్రయము)

సిద్ధాంతయము — 1, రేవణసిద్ధ
2, మరుళసిద్ధ
3, ఏశ్వరానుసిద్ధ (త్రయము)

పండితత్రయము— 1, శ్రీచరిపండిత
2, శివలెంగమంజెన పండిత
3, మల్లిఖార్జున పండిత (త్రయము)

ఇది వీరకై వాచార ప్రదీపిక యును గ్రంథమునండి గ్రహించి
రిని, అందింతకన్న చిశేషములులేవు

1 శ, ఇవటూరి సావంబారాధ్యులు, చ్చాదకారాధ్య చరిత్ర
మని యొక గ్రంథమున్నదని తెల్పిరి కాని చానినిగూర్చి కొంత మంది
ఆచార్యులకు వ్రాయగా, వాచేమియు తెలుపలేదు—ఈ విషయము
)శ్చిత్రముగా తెలిసినంతవరక—రామ లింగకవి ఉద్భూతాధ్య చరిత్రకు -
మూలము రామలింగకవి కృతివలె గురువు మూలమున తెలిసికొనిన
)షయములే యిది మిగిలిన గ్రహింపవలెను.

పై ఆధ్యాత్మికపరంపరలో-సిద్ధత్రయ ప్రశంస పొల్కుచితి నీమ
నాథుని గ్రంథములలో లేదు

కథా సంవిధానము

1. చంద్రశేఖరగురు ప్రశంస

పై కథాసంగ్రహమునుబట్టి-రామలింగకవి-తన కృతిపతియైన
దేవమంత్రి గురువు చంద్రశేఖరుని కీర్తించుటయే ప్రధానముగా.
నాతని మూలపురుషుడైన యుద్భటుని చరిత్రమును రచించెనని
మనము నిశ్చయింపవచ్చును-కైవసంబ్రచారమున హరునకు గురువు
నకు నభేదముగాన రామలింగకవి, అదినుంచి, అంతమువఱకును వచ్చు
టచ్చట శివునికి బదులుగా, చంద్రశేఖర శబ్దమునే వాడినాడు. మొదటి
పద్యముననే-"అధ్యాత్మ విద్యావిశాంతుడు చంద్రశేఖరడు"

కాలక"చంద్రశేఖర కదారప్ప మృగధర్మయై" 8-169-8-41

పూనినాదన మభాభరమున్ గురు చంద్రశేఖరా |

ఇది ఉద్భటునికి సంబోధన.

గ్రంథాంతమున-చంద్రశేఖర గురురాజ చక్రవర్తి-అని ముగించి
నాడు.

2. కొండిన్య మునీశ్వర ప్రశంస

ఇందు ప్రముఖీకృతుడు కొండన్యమహామునిని దర్శించినట్లు
ప్రచీనమున్నాడు. ఈ కథకు కొండిన్యవకు సేమాశ్రమ సంబంధము
లేదు-కాని, కొండిన్యడు, తన గోత్రకర్తయేగాక, ముఖ్యముగా
కృతిపతి దేవమంత్రి గోత్రము-కొండిన్యగోత్రమే కాబట్టి-కృతిపతి
సంబోధన-ర్థమై కొండిన్యమహామునిని కథయందు ప్రవేశ పెట్టెను¹.

1 ఈ కొండిన్యడు మలయాదేశమున - కంబోడియాలో హైందవ
సంస్కృతి ప్రతిష్ఠాపించినవాడు (చూ. కొత్తపరం చరిత్ర) నముద్ర
యానముచేసిన మొదటి ఋషి కొండిన్యడని భారతీయ భరిత్ర
కాదులు తెలిపిరి.

3. మదాలసుని కథ

ఇదియు ప్రత్యేకముగా, కథను పెంపొందించుటయేగాక, శ్రీనాథ మహాకవి రచన పనుకరించి, తానుగూడ యిట్టి రచన చేయగలడని సామర్థ్యము వ్యక్తపఱచుకొనుటకై - యీ మదాలసునికథ యిందు చేర్చివాడు. శ్రీనాథమహాకవి కాశీఖండమున నుండు గుణనిధికథలు శివరాత్రిమహోత్సవమున మనమారునికథ దీనిని ప్రాతిపదికలు, హరి థట్టు ఉత్తరనాకసింహ పురాణమున మందేహుని కథయూ, రామలింగ కవి చూచి యుండవచ్చును. ఉద్యుటారాధ్య చరిత్రయందలి మందేహుని కథ యందలి ప్రాథమిక రచనాశిల్పము-పాండురంగ మహాత్మ్యమున విగమశర్మకథతో, బ్రాధకావ్యకళాశిల్పమున పరిణమించినది.

మూలకథతో సంబంధింపని యీ మందేహుని కథ చేర్చుట కింకా కారణము గలదు. శృంగార రసాత్మకమగు నిట్టి కథ యున్న గాని కావ్యవర్ణనల కనుకూలముగాదు-అందుచేత ప్రత్యేకముగా దీనిని సంకరించినాడు-రామలింగని యుద్యుట శృతి తరువాతనే నీ మందేహుని తోవలోనివాడైన-నిరంకుశుని కథను, నిరంకుశోపాఖ్యానమును చేర కల్గదుకూరి రుద్రకవి కమనీయ కవికతో చెప్పియున్నాడు.

4. కాశీక్షేత్రమహిమా వర్ణన

ఇందు కాశీక్షేత్ర వర్ణనము-మూడు పట్టుక-రికి పద్యములలో గలదు. (1) కాశీక్షేత్రమున కాశీక్షేత్రమహిమ చెప్పుట (2) మదాల సుడు కాశీక్షేత్రమున మరణమునందు నందర్పమున (3) ప్రమథేశ్వ రుడు విశ్వనాథుని సేవించుట. శ్రీనాథుని తరువాత యింతి పొద్దుగా కాశీవర్ణనచేసిన కవులు లేరు. రామలింగకవి కాశీఖండమున-కాశీ వర్ణన యనుసరించినవాడు గావున-అందలి గుణనిధి వృత్తాంతమును గ్రహించి, అరికిగా మదాలసుని కథయు రచించెను.

ఇట్లు పాల్కురికి సోమనాథుని కథానిజముగా తాను సేకరించిన విషయములతో ప్రోదిచేసి శ్రీనాథమహాకవి కవికాకళాంశములను- కావ్యలతో నొక ప్రత్యేక ప్రబంధముగా, ననువమాన వైద్యమ్యుతో రామలింగకవి, దీనిని నిర్మించివాడు. ఆ యీ కథలను తగుంతటకా మకుటకొన్నట్లు పనువ్వయించి, ఏకకథాకరీరముగా నెక్కుముట

రామలింగని కావ్యశానిర్మాణశక్తి వెల్లడించును. పై వాలుగు విషయములేగాక, ఈ కావ్యమునకు ప్రబంధ పాహిత్యమున ప్రత్యేకత సిద్ధిచేసి, శైవసంప్రదాయ విశిష్టత

శైవసంప్రదాయ విశిష్టత

ఉద్భూతారాధ్య చరిత్ర-ఆంధ్ర పీఠశైవవాఙ్మయమునకు సంబంధించిన కృతి-ఈపీఠశైవవాఙ్మయము రెండు విధములు,

- 1 పండితసంప్రదాయక వాఙ్మయము-పండితారాఘ్యుడు ప్రవర్తిల్లిన, ఆరాధ్యసంప్రదాయము, ఆ భక్తుల కథలకు సంబంధించినది-ఇది పవైదికము.
- 2 అనవ సంప్రదాయక వాఙ్మయము-అనవన ప్రవర్తిల్లిన శేషన జంగమ సంప్రదాయమునకు, ఆ భక్తులకు సంబంధించినది. ఇది అపవైదికము¹

శ్రీనాథమహాకవి ఈ రెండు సంప్రదాయముల నొక కావ్యమున హరవిలాసమున-నిట్లు నిబంధించినాడు,

హ ర వి లా స ము

1,2	అశ్వాసములు	నిరియాళునికథ	అనవసంప్రదాయము
3,4	"	గౌరికల్యాణము	పండితసంప్రదాయము
5	"	దారుకా	
		పననిహారము	"
		లింగాశారముగా	
		శివ దావిర్భవించుట	"
6	"	హాలాహల భక్షణము	"
7	"	కిరాతార్జునీయము	"

శ్రీనాథుడారాధ్య సంప్రదాయకుడు గావున పండిత సంప్రదాయమునకు హెచ్చు ప్రాముఖ్యము నిచ్చి అనవ సంప్రదాయమునకు సంబంధించినకథ నొక్కటి మాత్రమే గైకొన్నారు-శ్రీనాథుని కృతు

1 చూడుడు, శివతత్త్వసార పీఠిక-పుట. 81

అలో, 'హృద్భిభానము, పూర్తిగా, శైవమతసంప్రదాయమునకు జెందిన గ్రంథము గావుననె. నాతడు, తన కృతులలో దీనిని ప్రత్యేకముగా పేర్కొనలేదు, శ్రీనాథుని శివశాస్త్రిమాహాత్మ్యము, భీమఖండ, కాశీ ఖండములవలె² శైవులకు స్వార్థులకు నిరుపరకు సంబంధించినది.

శైవసంప్రదాయ విశిష్టత

అంధ బీరశైవవాఙ్మయము, బసవ సంప్రదాయము పండిత సంప్రదాయము అని రెండు విధములుగా నున్నది³ వీనికే జంగమ సంప్రదాయము-ఆరాధ్య సంప్రదాయము అని నామములు

'రామలింగకవికి ముందు, శ్రీనాథు డీ రెండింటిని-హరవిలాసమునందు వర్ణించివాడు, హరవిలాసమున-మొదటి రెండవశ్వాసముల చిటుకొండనది కథ బసవసంప్రదాయము-న ప్రమాశ్వాసమున కిరా తార్జునీయకథ పండిత సంప్రదాయము

రామలింగకవి, హరవిలాసమున శ్రీనాథుడు రెండు సంప్రదాయములు సంభావించిన వద్దటి విడవాడి నవసంప్రదాయక కథలను పూర్తిగా పరిత్యజించి, ఉద్భూతారాధ్య చిత్రితమునంతయు, పండిత సంప్రదాయకముగా రచించివాడు, ఇట్లునుగూర్చి చెప్పినప్పుడు-బసవన పేరుమాత్రము స్మరించినాడు-తన కావ్యమంతయు నారాధ్య సంప్రదాయక గ్రంథముగా తీర్చిదిద్దినాడు.

శ్రీకృష్ణరాయల కాలమున-శైవుడైన రామలింగకవి ఉద్భూతారాధ్య చరిత్రమున-పండిత సంప్రదాయమువే నేత్రకముగా వివరించుట చూచియే, ధూర్జటి, తన శ్రీ కాళహస్తీశ్వరమాహాత్మ్యమును నేత్రకముగా బసవ జంగమ సంప్రదాయానుసారముగా రచించినాడను. నూహ వాదముచున్నది. ఇందు ప్రధానమైన కన్నవృకథ బసవ

2 హరవిలాసము, శైవసంప్రదాయక దృష్టితో విపుల వ్యాఖ్యానముతో ప్రకటింపదగినది-కేవలము బసవ సంప్రదాయకమగు శివ ఇట్లు కథల-పరియాళుని కథ తెలుగు సాహిత్యమున నవతరించుటకు హరవిలాసమే కారణము.

3 చూ. కా శివతత్త్వసాక పీఠిక.

పురాణమునుండి గ్రహించినదే-తక్కిన కథలయందు-అనగ సంప్రదాయమే కలదు. కాళహస్తిమాహాత్మ్యము రచనాకాలము మనకు తెలియరాదు-అయినను, అది కృష్ణరాయల కాలములో-రామలింగదేవరాయల అష్టదిగ్గజములలో మున్నవైనది, రాయలసభలో ధూర్జటి అతులితమాధురీ మహిమ ప్రశంస-రామలింగడు దానిని వివరించుట-అను విషయము తెలుపుచున్నది-‘మృతమతియైన యాంధ్రుని ధూర్జటి పల్కుల కేలగల్గె నీ యతులిత మాధురీమహిమ’ అన్న ననుష్టుప్, అష్టానమున కైపులై న-నందితిమ్మన, మాదయ్యగారి మల్లన-కవులుండగా, రామలింగదేవీనిని పూరించుటకలన-చార్యువు రకు సంబంధము కలదని-మనమూహింపవచ్చును

ఇట్టి దృష్టితో రాయల సమకాలికులుగా నవతరించిన ప్రబంధములను-విమర్శింపవలయునని చూపుటకే నై విషయము తెలుపబడినది.

ఆరాధ్యశైవ సంప్రదాయములు

లింగధారణ దీక్ష

శైవసంప్రదాయమునకు ప్రధానమైన లింగధారణదీక్ష విధానము శివకవుల గ్రంథములలో లేదు-“దీక్ష” అనగా లింగధారణ “దీక్ష” యని యర్థము-ఇప్పటికి శైవులలో మీరు “దీక్ష” వుచుకున్నారా అని వ్యవహారమున్నది-ఈ దీక్ష పొందినగాని, శివపూజ కర్తవ్యం లేదు, శివపూజ యవగా లింగమును వరచేతిలో నుంచుకొని అభిషేకించి పూజచేయుట-ఈ సంప్రదాయమునే మూచించుచు, పాల్కురికి సోమనాథుడు, పండితారాధ్య చరిత్ర తొలి ప్రకరణమునకు దీక్షాప్రకరణము అని పేరుపెట్టినాడు, అందు ప్రధానముగా పండితారాధ్యుని లింగాశ్చిన లేక శివపూజయే వర్ణితము, సోమనాథుడు ప్రభుత్వోద్ధారణకర్త కావ్యత్వము నాపాదించినవాడు కావున-దీక్షావిధానము సెంత

- 1 భాగవతమున పోతన, “చేతులారంగ శైవ ప్రాచీనదీక్ష” అన్న పద్యపాదమున కరము, శివుని పూవులతో శ్రింగేరుకుటకాదు-చేతిలో లింగము పెట్టుకొని అభిషేకించి పూజచేయుటయనియోచనము,

మాత్రము తెలువలేదు.-రామలింగకవి దానిని యీ కావ్యము వివరముగా తెల్పినాడు.-ఈ విధానము తృతీయాశ్వాసము 187-157-191-200 పద్యములతో గలదు¹.

వి భూ తి ధా రణ

విభూతిమహిమ (165-169) చాల్సవద్యములతో చెప్పబడినది.

(1) విభూతి (2) భవ్యము (3) భవితము (4) రక్ష (5) జారము అని విభూతి అయిదు విధములు-విభూతి ఉత్పత్తియు నిందు చెప్పబడినది. ఈ విభూతిని శరీరశుంతయు నలదుకొనిన, దానిని “భస్మోద్ధూళనము” అని యందురు. భస్మోద్ధూళిత దేహకాంతులు 8-124, రామలింగకవి పాండురంగ మహాశ్వత్థమునని సంప్రదాయమునే తెలిపినాడు. “భస్మోద్ధూళన పాండురాంగము రమాప్రాణేశు పాద ద్వయిన్” 3-64) “భస్మోద్ధూళిత నిర్మలావయపుడున్ పంచాక్షరీ పంథకాశ్వతన చాత్రప్రసారాయణుండు” (7-29)

రు ద్రా క్ష ధా రణ

రుద్రాక్షలు రుద్రుని అతులు-అనగా కన్నులమండి జనించినది.-ఈ రుద్రాక్షలు శరీరమునందు చాళిపైగా, ఏ యే చోట్ల పెన్నిన్ని ధరింపవలెనో అనియమము 8-170 పద్యమున చెప్పబడినది-రుద్రాక్ష మాల శైవులకు భూషణము- “పురహరు శత్రోద్భవ రుద్రాక్షలు భూషణములు మాకు” అని యాగంటిచారి పదనములు.

పంచాక్షరీ మంత్రము

“సమశ్చివాయ” అను పంచాక్షరీ మంత్రము, దీక్షాకాలమున నుపదేశింపబడును. శిరమున రుద్రాక్షలు-ముఖమున పంచాక్షరీ-పతమున లింగధారణము, మూడును శైవులకు నిత్యలక్షణములు. ఈ పంచాక్షరీ మంత్రముచేతనే లింగార్చన జరుగును.

1 ఈ దీక్షావిధానము క్రిందటి తరమువఱకును కూడా లేవకుండ జరిగెడిది. ఈ నీ దీక్షావిధానము సవేక పరియాయములు చూచి వాసు.

“కుంభద్వర్ణ పంచాంగ్” సూరశేషవిభవభ్యుంశు” (1.46)
ఈ మంత్రభేదములు పంచాంగరీప్రవము ఓంకారమంతో గూడుకొన్న
దానిని (ఓం నమశ్శివాయ)

1. “షడక్షరి” అని యందురు. దీనినే రామలింగశని జ్ఞానదళం
బుల మంత్రమునునునున-శని రాజము కియ్యులించి (గీడించితీ)
(8-197) అని మూచించినాడు శివు డీ ప్రణవమంత్రము (ఓం
కార మంత్రమున) క శీతేత్రమున-మరణించిన మునుజునిశి-
చెవిలో నుపదేశము చేయును-చూ, కాశీఖండము, ఓంకా
రాక్షరమంత్రరాజము చెవిన్ యోజించుఁ గ శీషలిన్ ఈ శృతి
యందు 2-99 లో నిది మూచితము,

2. ప్రాసాద పంచాంగరి : ఇది విజ్ఞాతరముతో గూడుకొనినది,
హరవిలాసము-నంచజహ్నవదంగలీలముఖప్రాసాద పంచా
క్షరి చంచన్మంత్ర వరంపరావరమ సహితృరత్నంబునన్ (7 88)
ఈ శృతియందు “ప్రాసాదపంచాక్షరి” మూచితమైనది పార్వతీకు
ప్రాసాద పంచాక్షరికుఁ టొగడి (8-198)

ఉద్భూతారాధ్య చరిత్రయంతయు, నారాధ్య సంప్రదాయ
ప్రవర్తకమే-ఆ సంప్రదాయమున కతి ముఖ్యమైన లింగధారణ విధి
విధానమును-పూర్తిగా వర్ణించునది-తెలుగున నిది యొక్కటియే-
ఈ దీక్షావిధానము, శ్రైవాగమశిఖామణి వీర శ్రై వాచార సంగ్రహము
మొదలగువానియందును, వర్ణితమైనది-తాని కేవలము మత నిబంధన
గ్రంథములు-వానికి కావ్యప్రశస్తితేదు-ఉద్భూతారాధ్యచరిత్ర సాహిత్య
మున-కావ్యస్థానము గడించినది,

లింగధారణ దీక్షావిధానమేకాక, ఇందు పట్కూలశివపూజ-
శివుని అష్టమూర్తిత్వము-పంచాక్షరీమంత్ర పఠనము విధూరిమహిమ-
రుద్రాక్షరధారణ-ప్రాసాద పంచాక్షరి-శోడశోపచారపూజ-మొదలగు
సారాధ్యమత సంప్రదాయములు-ప్రమాణముగా, వివరింపబడినవి ఇట్టి
మత నిబంధనలనే-సంతరించిన, నీ కావ్యమీపాటికి మూలజడియే
య్యుదును-ఇందట్లుగాక-కావ్యమంతయు,

శివభక్తిప్రబోధముగా

భాసిల్లినది-అంతా "రానుమయం 1 జగమంతా రానుమయం"
అన్నట్లుగా-

నీ కావ్యమున- "అంతా శైవమయం 1 జగమంతా శైవమయం" అని
శివభక్తి యుద్ధీనించుచున్నది- "ఇందులకు చాహారణముగా నిందలి
ప్రతిపద్య ముచాహరింపదగివచ్చే-అయిన నొక్క యుచాహరణ.

వల్లకీపురపర్వములో శైవులపర్వము-పురవర్ణనలో చాతుర్వర్ణ్యముల
వర్ణన-యొందును - రామలింగకవి చాతుర్వర్ణ్యములను వర్ణించి
"శైవులు" అని ప్రత్యేకముగా శైవులను వర్ణించుట-యాతని శివభక్తి
తత్పరత వెల్లడించుచున్నది

బోదకోవచార పూజ

(1) అచాహారము అనుము (2) పాద్యము (3) అర్ఘ్యము (4) అచ
మనీయము (5) స్నానము (6) వస్త్రము (7) ఉపవీతము (8) గంధము
(9) అక్షరము (10) పువ్వులు (11) ధూపము (12) దీపము (13) చైతే
ద్యము (14) కాంబూలము (15) వ్రదక్షిణము (16) స్తుతి.

లింగమును నీ బోదకోవచారములచే ప్రతినిత్యము శైవులు
పూజింతురు, ఈ పూజావిధానము 8-208 మొదలు 219 వద్యముల
వఱకు- 16 శంకరపద్యములలో వర్ణితమైనది 219 వద్యమున- "అని
బోదకోవచారముల" అని యీ విధానము చేర్చినది.

షట్కూల శివపూజ

శైవులకు షట్కూల శివపూజ-అనగా దినమునకు 6 వర్ణము
ములు శివపూజ చేయవలెనను నియమమున్నది. (1) అక్షరదయము
(2) తపనోదయము (3) సగనుకాలము (4) మధ్యాహ్నము
(5) సాయంకాలము (6) అర్ధరాత్రుము-శ్రీవాళుడు హరివిభావమున
నీ షట్కూల శివపూజను 6 వద్యములలో వర్ణించినాడు. 7-30-38
వద్యములు.

ఈ కృతిలో షట్కూల శివపూజ చేత్వము వద్యములలోలేదు.
కాన 1-201-202 వద్యములలో నీ ప్రశంసగలదు.

పూజాపుష్ప వివరణ

ప్రమథీకర్ణుని శివపూజా గండర్భమున నవి వర్ణితములై నవి,

సీ. తిలయుతాక్షతల దూర్వలఁ, దుమ్మిపువ్వులఁ

విల్వదళంబుల, విసరుహములఁ

గలువల బొందుమల్లెల నాగశీరశం

బుల దవనంబునఁ దులసి, మాచి

చ త్తిరిఁ జేమంతి లంతి నారగ్వధం

బులఁ గాంచనంబులఁ బొన్నచిరుల

మకువంపుననల గన్నెరులఁ బలాశఁ

నకుల జాజులఁ జంపకముల

గీ. సాంద్ర భునసారమయ గంధసారచర్మ

ధూపముల దీపముల ఫలాపూప పాయ

సాదులనుఁ దుష్టిగానించు నతఁడు మంత్ర

పూజలధారమూర్తి భూతవతికి,

(1-178)

శివభక్తి ప్రబోధము

ఈ కావ్యచంతయు శివభక్తిబుద్ధిపకము-అవద్యములన్నియు నిటు నుదాహరింపక, వాని మొదళ్ళను మాత్ర మిచ్చుచున్నాను.

ప్రథమాశ్వాసము

1-54 సీ. అచలమతాళరై కర్పించి మణికాని

మృగములుజేబులి మేయవనట,

1-64 ఉ. చాటుకలెన్నవచ్చు; 65 ఉ. అంగద యోగసిద్ధికి-

66 ఉ. అరులఁ గండమూలముల. 67 సీ. మ్రొక్కునెప్పాఁ దవ్వ

మూర్తికి 68 వాననలేని పూవు 69 గీ. చూడగజే 70 గీ. శైవులగు

చాటు, 71 సీ. శివచాంతోహనా 72 క. శివలింగదర్శనంబు-

73 సీ. ఏ నేర్పు వదములు.

తృతీయాశ్వాసము

8-28 చందశము 8-279 సీ. కారణంబులును నీ కార్యంబులును
నీవ 8-280 మ. వదనాంధోజము 8-281 సీ. నీయందె పొడముడు
నీయందె పొడలుచు...

శివపారమ్యము

ఈ వాక్యమున శివపారమ్యము ప్రతిష్ఠితమైనది. శివుడప్రకూర్తి
(1-87) అనుష్టమూర్తిత్వము-భూమి, జలము, వాయువు, అగ్ని,
అకాశము-సూర్యుడు చంద్రుడు సోమయాత్ర-అని (8-182) నివరింప
బడినది. అనుశారప్రకూర్తులు అష్టకూర్తి కృతియంతట శివపా
రమ్యము వర్ణితము (8-141)

సీ. కారణంబులు నీవ కార్యజాలము నీవ

భావజ్ఞుడవు నీవ భావనివా

జనకుండవు నీవ, జన్యవస్తువు నీవ

ప్రాపకుండవు నీవ ప్రాపనివా

అధారమును నీవ యాధేయమును నీవ

భోక్తవ్యమును నీవ భోక్తరివా

రక్షకుండవు నీవ రక్షణీయము నీవ

హర్షణు నీవ సహర్షవీ

గీ పూజకుడవీ పూజ్యంపుటొడవు నీవ

వాచకుడవీవ తలచోయ వాచ్యునివా

జ్ఞానమును నీవ చూడంగ జ్ఞానివీవ

నిటలతోచవ! నశలంబు నీవ నీవ,

8-279

శివభక్తుల పరిచయము

రామలింగకవి పాల్కురికి దోసునాథుని విశిష్టరాణ పండితా
రాధ్య చరిత్రములను సంపూర్ణముగా నాశశించుకొన్నవాడు కాబట్టి
అందలి భక్తులను-నువకు డిద్దటారాధ్య చరిత్ర ద్వారమున పరిచ
యము చేసేయున్నాడు-అవి యీనాటివారికి పరిచితముకాని కారణ
మున కాని వివరముల నిచ్చుచున్నాడు.

గంధర్వులు విశాచరూపధారులై శివుని వేడుకొనుట.

సీ. కలంపవైతివె కాలరాచిపైనుమీసిన

యెలుకమా లివయట్టి యెలుకువాని (1)

ధృతిఁ జిత్తమునమానితివె జూఁగొని యుప్పు

సాంఖ్యతొండఁడు నేయు సాహసంబు (2)

చింకింపవైతివె చేసవింటను తెట్టు

కొన్న బుంతిచేవికొడుకు గుట్టు

ఊహింపవైతివె యుగ్రధాటి చల

చేరమ క్షితిపతి చేతగాని

గీ. అకట ! నిలంటు బంటులమైన మమ్ము

వికృతవృత్తు సైరింప కుఱక మోర

కావదావాసలంబున నగపు చాపు

చంపితిని చాలు నికఁబ్రోవు చలద్రజాట ! (1-116)

రామలింగకవి, ఎంతో సందర్భకుద్ధిగా పూర్వ శివభక్తులను ప్రశంసించెట్టివాడు. శివుడు పార్వతి వనవిహారము పలుపునపుడు గంధర్వులు వారున్న వనమున నిడిసిన తప్పునతో శివుడు వారిని విశాయలు కయ్యని కపించివాడు. వాని ఇంతకన్న పాద్యుగా శివునిగూర్చి తప్పులు చేసిన వానిని-అతడు కరుణించినాడు. దీనిని నిరూపించుట కట్టి భక్తులను రామలింగకవి యేర్ప-ప్రథమముగా చెప్పివాడు.

క న్న ప్ప

యెడటి పాదమున-తన కాలిరెప్పుతో, లింగముపై నిర్మాల్మము ద్రోచి, తన పుక్కిటినిటితో లింగము నభిషేకించిన-కన్నప్పకథ మాలి కము-తన భక్తిచూపుటకే కన్నప్పచేసినను, ఇవి లోకదృష్ట్యా తప్పు పనులేకాని శివు షాతనిభక్తికి మెచ్చినాడు ఈ కథ శైవచార్మ్యమున మున చాలా ప్రసిద్ధమైనది-ధూర్జటి శ్రీ కాళహస్తి మహాత్మ్యమున ప్రధానకథ కన్నప్పకథయే-బసవపురాణమున తక్కిన భక్తుల కథలకన్న విరివిగా నిది చెప్పబడినది. (4-అ. 280 ద్వితీయ-580 పంక్తులు

సాంఖ్యతొండడు

రెండవ పాదమున సాంఖ్యతొండడు-మొదట బౌద్ధుడు కరువా-
తైపులై వాడు ఈతడు ప్రతినిత్యము పువ్వులతో శివుని పూజించె-
వాడు. ఒకనాడు పువ్వులు దొరకలేదు-అందుచేత అక్కడ చిన్న
చిన్న రాళ్ళను, శివునిపై వానగా వురిపించి పూజించెను-అందుకే
శివుడు మెచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యెను.

“సాంఖ్యతొండని రాజుడికి నోర్చినవాని” అని త్రిపురాం-
కోవాహరణము.

అర్జునుడు

మూడవ పాదమున-కుంతిమహాదేవి కొడుకుఁ గుఱ్ఱ పాండ-
మధ్యమునకు అర్జునుడు-కిరాతార్జునీయ భుట్టమున-వతడు శివునితో
యుద్ధము చేయునవచ్చుడు, జాణములు పీణించిపోగా వన గాంధీ-
ముతో నాతని మోదవారంభించెను శివుడు అర్జునునకు ప్రత్యక్ష-
మయ్యెను ఈ కిరాతార్జునీయకథ నన్నయ భారతమున మన్నడి
వీరకై వసంప్రదాయాను సారముగా చానిది శ్రీనాథ మహాకవి హ-
విలాసము న వ్రతసూక్ష్మానమున మనోహరముగా రచించినాడు.

చేరమరాజు

నాల్గవ పాదమున చేరమరాజు శివభక్తుడు. ఈతడు ద్రవి-
డేశమున నొక మాండలికరాజు. ఈతనివద్ద సైన్యము లేదని యెఱిగి
ఈతని భక్తి పరీక్షింపగోరి శివుడు ఒక సైన్యము పాతనిపై పంపెను
చేరమరాజు తన రాజ్యమున వక్కల నన్నింటిని గుఱ్ఱములుగా
అసంఖ్యాక సైనికులుగా మార్చి-శివుని సైన్యముపై కి పంపెను. శివు-
సైన్యమూఢాటి కాగ లేకపోయెను-శివుడు నాతనిమెచ్చెను. చేర-
రాజు గొప్ప భక్తుడు. ఈతడు రాజు కాబట్టి-రామలింగకవి య-
గ్రంథమునందే-మఱియొకచోట, (1-185)

ముంజభోజిని ప్రళంఘతో—

“నీవు చేరమథూపరాదుల గతిన్నే త్రళయోచ్చాసిలో

కావాసుం.....బ్రహ్మ జేసి”

అని చేరమరాజును ప్రశంసించెనాడు.

ఈతనికే సేవనురాజుని వామాంతరము

"తలఁచి సేవనురాజు చాడికోర్చినచాని"

అని శివురాంబకోవాహరణము-

శ్వేతుడు

ఉ. "తొల్లియు శ్వేతుఁగాలితిని తుచ్చుఁడు నీడని చూడ రాళ్ళతోఁ

భిల్ల దయారసంబుగల ప్రేమదగంగని" (2-277)

ఇది బ్రహ్మపూతకుడైన మచాలసుడు, కాశీక్షేత్రమున మరణించినపుడు, యముదాతని కొనిపోవుటకు రాగా, కాశీక్షేత్రమున మరణించినవారు శివసమానులే యని, శివుడు చెప్పినప్పుడు యముడన్నమాట,

శ్వేతుడను దాముకు దొకడు దేవలోకమున రంభనే కోరెను, రంభ ప్రత్యక్షమై నీవద్దకు రావని చెప్పెను. అంత, శ్వేతుడు శివపూజ చేయుటకు జయలు దేరెను. మార్గమధ్యమున నుచ్చిష్టప్రదేశమున నొక పుష్పము వడియుండగా, చానిని తీసికొని శివుని పూజ చెను. శివుడు దేవేంద్రవదని నిచ్చెను, అతడు-రంభను రమ్మనెను. కాని-అమె శివ దేవాలయములో నీవు శివుని పూజించుచుండుము నేడు వచ్చెదను. అని చెప్పి తప్పించుకొనెను, శ్వేతుడు శివునిగుడిలో పూజచేయుచుండెను. ఇంతలో ఉచ్చిష్టప్రదేశమున-బడిన పుష్ప పూజచేసిన పాతకమునకు యడుడు-శ్వేతుని తన పాశముచే బంధించెను. శివుడు ప్రత్యక్షమై, యముని కూలముతో పొడిచి పంపిచేసెను ఈ శ్వేతుని కథ వండితా రాధ్య చరిత్రమున పురాతన ప్రకరణమున గలదు

పి డ య న ం ది

ఈతడు సుందరమూర్తి వాయువారు అను మహాప్రసిద్ధ ద్రవిడ శైవభక్తుడు-ఈతని ప్రశంస యీ కృతిలో మూడుపట్టుల గలదు.

(1) గీ. తొడరి యింతంతయనరాని పొడవునయ్యుఁ

గుడురుకొంటిని నేరీతి కొమ్మచంట

నిట్టి నీసొంపువర్ణింప నెవ్వడోపు

హరిణాలాంఛనజూట వశ్యులిలాట.

1-8-14

(2) దండకము "రామా కుచాశ్శ్యంతరంబెట్లు నీకున్ని-పట్టయ్యెనే

8-28

(8) కగడ "ఒడనంబెన్నడుగాఁ దక్కాంత వ
యోధగమున వోవోయనఁ బలికితి." 8-28

బడయనంటికి నంబెన్న, నంటి అని నామాంతరములు-అతః
వరమనాది యను వేశ్యను వలచెను. కాని యామె పౌచ్చుధనవ
శోచెను-నంటివద్ద అంత ధనము లేకపోవుటచే శివుని నామెను కూర
[పార్చించెను. శివుడు కుంచెనకాల్చె దినమునకు వేయిమాడ లిచు
చుండెను-నంటియు వరమనాదియు సౌఖ్యముల బేలుచుండిరి.

"నంటి వనువంగుంచెనలకు నడచిన వెడకానిచేత" అని 18:
రాంతలోచాహరణము-

ఒకనాడు నంటి, వరమనాది యింట నుండగా నర్థరా
మయ్యెను-వట్కూల శివపూజావిధానము ననుసరించి అర్ధరాత్రము,
శివపూజ చేయవలెను-కాని లింగములేదు-అకాలమునాటి లింగ
లింగము కఠిరమున ధరించు నాచారములేదు-ఎచ్చటైన నను వెళ్లి
నవ్వుడు లింగమును గొనిపోవలసినదే-నంటి, ఆ దినమున లింగమున
దెచ్చుట నుబిదివాడు-అర్ధరాత్రమైనది-కావున నాతడు వరమనాదికి
దిలిచి, "నీవయోధగమునే లింగముగా భావించిపూజించెదను"-అనెను
అమెనవ్వి-"స్తనమేమి? శివలింగమేమి?" అని హేళనచేసెను-అట్లు
కాదు. చూడుడు-నీ స్తనమునందే శివుని వలికించెదను-అని చన్నునక
మిన్నగా పూజచేసిన వెంటనే, శివుడందుండి 'ఓ' యని పలికెను-ఇది
నే వహిత్వయమున బహు ప్రసిద్ధమైన కథ. దీనిని పాల్కురికి సోమ
నాథుడు పండితారాధ్య చరిత్ర-మహిమా ప్రకరణమున విపులముగా
దెలిపినాడు.

శ్రీనాథనువోళుని వైషధమున (8-103) నీ ఘట్టము మనో
హరముగా వర్ణించినాడు.

చ. కుతుకమునన్ గురంగమడకుంకుమ చర్మవహించిసీలలో
హితరులులై, స్వయంభుమెయి యీ హితసౌఖ్యవిధాయులైన య
య్యతివ వయోధరంబులకు నర్థనిశానమయంబునందు నం
చితకళింకింకుకార్యముచేసె మహిపతిభక్తి యైర్పడన్.

తెలుగుచేతమున-అచంట రామేశ్వరశ్రేణమహాశ్మ్య కథ ఇదే-
పీస్థలమున చంటియొడు శివుడు పలికెనో, అ చంటిగల గ్రామమే-

అచట అయినది ఈ జే. తమాసోర్వముపేరు, అదయనంతి విభాసము అజ్ఞరపు పేరయలింగకవి రచించినది-చాలకాలము క్రిందట ముద్రితమైనది. లిక్క పేటూరి వారు మాత్రమే దీనినిగూర్చి తెలిపిరి.¹

రామలింగకవికి శంభెన్న కథ ప్రచారము తెలియును గావున మూడుమార్లు పేర్కొన్నాడు.

రామలింగ డీ గ్రంథమున ముఖ్యభాగము లింగభాగము స్వీకరించు విభాసము తెల్పు సంక్షిప్తమున శివభక్తుల జానునను సంకర్షాను సారముగా నొక్కపత్తముతో వర్ణించినాడు అపద్యమిది.

సీ. సింధుబల్లహురీరి, త్రివరి వండితు

మరియద, ధూవద మాలిదేవు

నట్లు, మహాకాళు ననువున నల్ల

ల్కృత బ్రహ్మకేవ కళ్యాయ విభమున

శూలద బ్రహ్మయ్య చొప్పన బిల్వ రా

చనలిల వికనాకాంతు పోల్కి

కదిరె రెమ్మయగూతి కై వడి తెలుగేళు

మనలయ్య చందాన మాలిరాజు

గీ. కరణి మోళిగమారయ్య గతి చెలుగు

జొయ్యివాడ్యునివడువున సురియ చాడు

వగిది లన వేళ్ళునునిమాడ్కి భక్తియుక్తి

శంభుఁ బూజించి బ్రతుకు రాజన్యశంధ్ర, (8-188)

ఈ పద్యమున శివభక్తులపేళ్ళు మాత్రమే ఒక పట్టికగానున్నను ఇందు విశేషములున్నవి.

పై పత్తమున పేర్కొనబడినవారు.

(1) సింధుబల్లహుడు (2) త్రివరి వండితుడు (3) శూలద మాచయ్య (4) మహాకాళయ్య (5) కల్కృత బ్రహ్మయ్య (6) కళ్యాయ

1 కీర్తిశేషుడు ఆ రంగసామి సరస్వతి ఆంధ్రులు-ద్రవిడ వాక్యము అన్న భారతి (1925) వ్యాసమున దీనిని తెలిపియున్నాడు, ఈ శృంగారపై పథము సుపరిష్కృత ముద్రణము భారతి అక్టోబరు 1988.

(7) కూలద బహ్యయ (8) లిబ్బ కాచయ (9) పీఠ వాచయ్య (10) కదిరె
తెన్నయ్య (11) తెలుగేమ మనయ్య (12) మాచిరాజు (13) మోలిగ
మారయ్య (14) తెలుగు జొమ్మయ్య (15) సురియ చాడయ్య
(16) శ్రీ బసవేశ్వరుడు.

కామలింగకవి యింతకుముందు షోడశోపదేశపూజను ముంజ
భోజుడు దేసికట్టు చెప్పియున్నాడు. గాన నిక్కడ షోడశశక్తులను
(16) మాత్రమే తెలిపినాడు.

పై శివశక్తులకథ తీనాటివారికి పరిచితములు కావు-సంగ్రహ
ముగా వాని వివరము -

(1) పింధుబల్లరారుడు. ఇతడే భల్లాణరాజు కథ- అను తెలుగు
దేశమున విశేష ప్రచారములోనున్న కథకు వాయకుడు. పాల్కురికి
సోముని కృతులలో నీతనికథ లేదు-భల్లాణుని శివశక్తి పరీక్షించుటకు-
శివుడు జంగముడై, ఒక వేళను కోరగా, వేళ లేకపోవుటచే, తన
భార్యయైన చల్లమాంబను పంపెను-చల్లమ్మ శివుని పై విడవోగా, అత
డామె లేతిలో వెల్లాళ్ళ శిశువయ్యెను

“భల్లాణరాయని పణతి రత్నమును

వెల్లాళ్ళ శిశువై న నిర్మలక్షింపు”

సోమనాథ స్తవము “విల్లవోతులరీతి ప్రాభవముఁచాలె” అని రెండవ
మాటు నీతని ప్రస్తావన కలదు (క 224)

(2) శ్రీవతి పండితుడు-అంద్రదేశమున శారాభ్య శైవమత
ప్రవర్తకులైన పండితశ్రయములో తొలివాడు-విజయవాడ వాస్త
వ్యుడు. ఈతడొక శివశక్తుడైన గొడారివాని యింటికి బోవగా,
విజయవాడలో బ్రాహ్మణులు వెలివేసిరి-అతడు శివమూహోత్సవము
చూపింపదలచి, బ్రాహ్మణుల యింద్లయందలి అగ్నిహోత్రముల తన
ఉత్తరీయమున, సంగ్రహించి, ఇంద్రకీల వర్షతముపై నొక అమ్మిచెట్టు
వద్ద నిశేపించెను-బ్రాహ్మణు లీతని మహాత్ము వెఱిగి ప్రార్థింపగా
దానిని విడిచిపెట్టెను-“చిచ్చోడింగట్టిన యట్లు” అన్న జాతీయమీతని
వద్దనుం? యేర్పడినదే-ఈయన నిప్పులు మూటగట్టి నిశేపించిన
సంగతి వేటికిని విజయవాడ ఇంద్రకీల శిలాశాసనము సాక్ష్యమిచ్చు
చున్నది

(8) భూవదమాచిజేవుడు— భూపమర్పించుటలో ప్రసిద్ధుడైన భక్తుడు జనవని కాలమువాడు.

(9) మహాకాశయ్య— ఇతనికి జంబూకృష్ణాకాశయ్య అని పేరు. ఈతడు జనవనకు పూర్వుడు ఇతడు తన తండ్రికి శివునకర్పించి, తిరిగి పడసెను.

(10) కలకద బ్రహ్మయ్య— జనవని కాలమున భక్తుడు—కరహాళ బ్రహ్మయ్య అని నామాంతరము.

(11) కక్కయ— ఇతడు గొప్ప శివభక్తుడు. ఇంద్రకాలము చేసెనీవాడు.

(12) కూలద బ్రహ్మయ్య— ఇతడు కూలము నెపుడు ధరించెడి భక్తుడు.

(13) విబ్బకాచన— ఇతడు భక్తుల లెక్కటట్టలను—చెవులను చాల్చి, భక్తులయిందల మిగిలిన వర్తాము తీసుకొని వానిని బండిమీద వేసుకొని జనులకు పంచిపెట్టెడివాడు—అది చూచి అచ్చట విప్రులు ఆ బండిచావుటకు ప్రయత్నించిరి గాని అపలేకపోయిరి

(14) వీరవాచయ - ఇది వీరనాగాంకు' అని యుండవలెను. శివభక్తుడు.

(15) కదిరె లెమ్మయ్య— ఈతడు, ఏడుదినముల క్రింద వచ్చిన మనిషిని బలికించెను.

(16) తెలుగేను శుగడియ్య—ఈతడు మననము—(శ్రీకాశమున) నికసించుభక్తుడు.

(17) మాదిరాజు— ఇతడు నకలేకు మాదిరాజయ్య అని ప్రసిద్ధిపెట్టినవాడు. ఏడువందలయేండ్లు జీవించెను.

(18) మోళిగ మూరయ్య— ఈతడు కృష్ణైలమ్మకొను భక్తుడు జనన దీక్షని భక్తి మెచ్చి అరడింటలేనప్పుడు కొన్ని బంగారుమాడలు దిండుక్రిందపెట్టి వెళ్ళిపోయెను. మూరయ్య ఇంటికివచ్చి చూచి ఆ మాడలన్నింటి నితర భక్తులకు పంచిపెట్టెను-

(19) తెలుగు జొమ్మయ్య—ఇతడు వేటకాడు ఈత డొకనాడు వేటకు వెళ్ళగా, మృగములు తమంతతాము వచ్చి, జొమ్మయ్యను చంపుమన జొమ్మయ్య జానిని చంపగా, వాని గంభయ్యైతి.

(15) మరియ చౌడయ— ఈ కర్తృడు చేతితో కట్టచే
యాయగా శిశువారగించెను.

(16) బసవేశ్వరుడు-దక్షిణదేశమున వీరశైవమును ప్రచారవ
చేసి ప్రతిష్ఠించిన మతసంస్కర్త, అంగమ వ ప్రచారమునుచేసే వీ
శైవము మూలమున, సాఁఘిక చైతన్యము గలిగించిన మహావ్యక్తి
ఈతడు వందీశ్వరుని యవతారము, ఈతడు ప్రతిపాదించిన వీరశైవమ
ప్రజలను శక్తివీరులుగా కూపించినది, ఈతడు కన్నడ దేశీయుఁ
డేడచ్చటనున్న లింగాయతులందఱు అనవని నారాధింతురు. తెలు
దేశమున అంగము లీ అవస సంప్రచారముచారు,

పాల్కురికి సోమనాథు డీ లోలోత్తర పురుషుని చరిత్ర
మొదట తెలుగుభాషలో వ్రాయగా, భీమభవి దీనిని కన్నడము
కనువదించినాడు-శంకరాచార్యుడను కవి దీనిని సంస్కృత పరివర్తనఁ
చేసినాడు-శమీశభాషలో వాగిసెట్టియను వకడు, దీనిని వెంఱు
నాడు. అన్నింటికి పాల్కురికి సోమనాథురి తెలుగు బసవపురాణ
మూలకారణము కావట్టి - దక్షిణదేశమున, బసవ వాఙ్మయమున
తెలుగు బసవపురాణమే ప్రాచీనదిక,

ఉద్భటారాధ్యుడు-ముదిగొండవాఁడు

నేడాలభదేశమున నాచార్యులలో ప్రఖ్యాతులైన ముదిగొం
వంశీయులందఱు ఉద్భటారాధ్యుడే కూటపపుటిషుడు, తెనాలి రా
లింగకవి యీ గ్రంథమున నిశ్చయచే, ఉద్భటారాధ్యుని సీతోకవ
నవతరించునప్పుడు చెప్పెనని యిట్లు వర్ణించినాడు-

“ఉ, గోపలిశక్తి మంచుతులకూఁతురితో నిటయున్నిమాని నే
నేపురిఁ గాపురంటు వనియింపుడు నా “ముదిగొండ వట్టణం”
తో పురుషాగ్రగణ్య ! శవదు త్తమవంశజులుం దపోధన
శ్రీబ్రహ్మైవ ధీరులకుఁ తెమవతంజు రాకుమయ్యెడిన్.

1 ముదిగొండ చారిత్రక స్థలము-ఇచ్చట పాలించిన రాజులు ఇ
వట్టలు, వీరికి ముదిగొండ చాళుక్యులు అనిపేరు.

సీ. నిఖలై వాచార్య వేత్తత్వగరిషఁజే
 అరగుచు గురుసార్యభ్రామం లనఁగ
 దుర్బలభవణంధురులౌఁడుఁ బ్రతివాది
 అనభయంకర యొకస్సొండు లనఁగ
 పట్కాలశంకుపూజా పరాయణవృద్ధి
 అరుపుచు గురురాయశేఖరసంగఁ
 గొలుచువారిః విష్వసలదులై విజశిఖ్య
 అహంక చారిద్ర్య విభాకులనఁగ

గీ. నన్ను పర్యంబునందుఁ గానంగఁజాలు
 ఘనశచేపట్టి వేదమార్గపరివృఁ
 అదిలులన మోడుదురు భవద్యానివంశ
 జాతులవాచార్య ముఖ్యులు చారుచరితః ! (1-301-302)

ఈ ఉద్భటారాధ్య పంక్తులు-

సీ ప్రతివాది వేదండ పంచాననంబులు
 నిజభర్మపాలన నిత్రుణమకులు
 కలలోననైవ వన్దులకై వ భవియగు
 మూఁదుచీకంపని గాఢయశులు
 పట్కాలమున నన్ను కాస్త్రోక్తమార్గంబు
 చే నమారాధించు శిష్టమూర్తు
 తిది సుఖందిది దుఃఖమిది నాయదిది వాని
 దని విభేదంబునెయని మహాత్ము

గీ. లోరుల భవదాతలకు నింతయును మనమున
 నట్టుతలచని నిత్యపుణ్యాభిరాము
 లర్థి ముదిగొండ పురపరాధ్యక్షులగుచు
 వెలయగలరింక మీవారు విమలచరితః. (1-308)

సీ. పా ఉండనే యారాధ్యమండలేశ్వరుడు భూ
 మండనంబగు ముదిగొండయందు (1-328)

క్రి. శ. 1520 లో పోగా వాతడు క్రీ. శ. 1289 ప్రాంతమువాడగును. అప్పటికింకను ఉద్యుటుని కామున కైదు శతాబ్దము లెడమున్నది. ఇందువలన-చ ద్రక్షితుని పూర్వనితి, ఉద్యుటుని-15 శతములై ప గడచియుండవచ్చును

ముదిగొండవాడు నేడును, తెలుగుజేశమున కామరతంవరగా వర్తిల్లుచుండుటచేత-తెలుగుజేశమున వారాధ్యులలో, ప్రాచీనకాలము నుండి వాడు ప్రాధమికములోతిష్ఠింపబడిన చెప్పుట సహజముగా నుండును.

శ్రీ డి ఉద్యుటాకాశ్య చక్రవర్తుడు ఉద్యుటాకాశ్యవంశమునైన-
క్రి ముదిగొండ ముద్రహృద్యుశర్మగుడు ప్రకటించుటయు, పోచిర నంపుటనకే-అది శివానుగ్రహము.

అప్పటికింకను-5 శతాబ్దము లెడముండుటచేత పదిమేడు-శతము లైన గడచియుండునని నునము గ్రహించియుండవచ్చు.

ఉద్యుటాకాశ్య చరిత్ర - సాహిత్య వివాహాంస II

పూర్వకవి అనుసరణలు

కృతిపతి యూరజేచమంత్రి తమ్మ తిలిపించిన సందర్భమున రావలింగకవి యిట్లు తెలిపినాడు.

సీ. కాశీనగ్రముని రాజమండలేశ్వర వంశ
పాదోధి నవసుధాభానుమూర్తిః
కాలరేఖైశ్చ శతవయోజకృత్య యా
భ్యానభాతణ నముచాత్రవిత్తు
మానికాయాతయా మా (వామ) భావిత
విపుల మహాయశశ్చేదజేది
రామేశ్వరస్వామి రక్షణీయ శరణా వి
శేషదోషిక విలసితనమగ్ర

గీ నహం సాహిత్యకూఢురీ నయముతాత్మ్య
లక్ష్మమాంబుకు భువనశోలక్ష్మి వేలయు
రామధీమణిని బుక్తు రామలింగ
నామ విభాగము గాత్యనిర్ణయధురీణు,

(1-24)

చ, విలసదయాశయామ ఐహలజేదవిజేత పవిత్రభావ సం
కలితములై న వాక్యములఁ గావ్యముఁ జెప్పఁగనేర్తు వాదిక
వ్యుల కవికానిగుంభన నమున్నరిఁ గాంచినవాఁడవౌదు నీ
వలయు వచోవికాస సుగుణాకర రామయలింగ వత్కపి !

(1-28)

పై పద్యములో 'జెప్పకపోయినను, అశ్వాసాంత గద్యలో
తనకు 'కుమారభారతి' వినిదమున్నట్లుగా తెలిపినాడు "ఇది శ్రీమదే
శ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద మురళినాథకాళరణ రామనార్య
పుత్ర మకవిజనమిత్ర కుమారభారతి విరుచాళిరామ రామలింగయ
జ్ఞతీర్థంబైన శ్రీమదుద్భూతారాధ్య చరిత్రంబును మహావ్రజంబు
నందుఁ బ్రథమాశ్వాసము."

ఉద్భూతారాధ్య చరిత్ర రచనాకాలమునాటికి రామలింగకవి
తనకగల సాహిత్యవిద్యావిశేషములతో తక్కిన పెక్కుమంది కవుల
వలెగాక, తనకు వేదవిద్యయందు పాండిత్యముగలదని వ్యక్తపఱచి
నాడు. వేదవిద్యాపాండిత్య మొక విశిష్టగుణము-అయిన కావ్యరచకకు
వేదవిద్యకు సంబంధమేమియునీ విమర్శకులు ప్రశ్నింపవచ్చును. రామ
లింగకవికి శ్రీనాథమహాకవి యాదర్శము-అతడు "అధ్వర్యువేదకాభా
ధీత నిష్ణాతు" అని చెప్పికొన్నాడు. ఇతడు "అధ్వర్యువేదకాభా"
అనగా యజుర్వేదమని గ్రహింపవలెను. అట్లే రామలింగకవియు
చెప్పినాడు 'యజుర్వేదవేది' అనుటతో విశేషమేమో యుండు తెలిపియే
యున్నాను-ఈ విషయ ముద్భూతారాధ్యచరిత్ర రచనా సందర్భమున
చెలుపుట యత్యంతావశ్యకము-ఈ కావ్యమున-లింగధారణ దీక్షావిధా
నము వర్ణితమైనది-అ దీక్షావిధానమంతయు, యజుర్వేదమంత్రముల
ననుసరించినది-యజుర్వేదము సద్యయనము చేసిన కవికవ్య, తక్కినవాది
కవి వివరించు వధికారములేదు-కాబట్టియే గురుముఖమున యజుర్వే
దము వర్ణించిన-రామలింగకవి ప్రత్యేకముగా దీనిని పేర్కొన్నాడు.
ఇందుచాహరింపబడిన వేదవాక్యములను వేటొకచో చూపుచున్నాను.

వేదము, వేదవాక్యములు పవిత్రభావ సంపన్నములు-కాను
రచించవోవు కృతి వేదసమ్మితమైనది. అందువలన తనకావ్య మొక

సాహిత్య ప్రక్రియయేయైనను అది పవిత్రభావ సంకలితమైనది-అని రామలింగకవి యభిప్రాయము.

ఇక సాహిత్యవిషయము చూచిన-అప్పటికే రామలింగకవి-కామేశ్వరస్వామి కరుణచే సహజ సాహిత్యవిద్య బడినవాడు ఆ విద్య యందలి “మూఢుకము” అనగా సారము గ్రహించివాడు-పోతన “సహజ పాండిత్య” విరుదాభిరాముడు-కాని ‘సహజ సాహిత్య’ విరుదము ధరించిన కవులలో రామలింగము తొలివాఁ డనిపించుచున్నది. ఇది ఇంకను పరిశీలన చేయదగినది .

ఇంతేకాక ఆతడు-

- (1) కావ్యనిర్ణయ ధురీణుడు
- (2) ఆదికావ్యుల కవితా నిగుంభన గ్రహణశీలి
- (3) అలఘువచోవిలాసుడు-అని తెల్పినాడు

విర్ణయమహగా సిద్ధాంతము, పూర్వపక్ష ప్రతిపక్షములను విచారించి తీర్పుచెప్పట-అని యర్థములు గలవు రామలింగకవి, కావ్య సిద్ధాంతములను, విమర్శపూర్వకముగా విచారణచేసి, కావ్యరచనము నకు తగిన యధికారము గడిందివాడని మనము గ్రహింపవలెను.

ఆదికావ్యుల కవితా నిగుంభన

తెలుగున కావ్యరచనచేయు కవి, పూర్వకవి కావ్యములతో పరిచయముండుట యత్యవసరము-కవి, కామ స్వయముగా ప్రతిభా వంతుడే కావచ్చును-కాని-ఆ ప్రతిభ పూర్వకవి కృతలయందు ప్రవేశముగలిగి, వానిని తీర్చిండుకొనిన, అది వికసి చుటయేగాక-పూర్వ కావ్యములతో సమాన ప్రతిపత్తి గడించును తొలుత పూర్వకవుల ననుసరించుచు, కాను ప్రత్యేక విశిష్టత ప్రదర్శించుటయే మహాకవి లక్షణము తిక్కన, ఎఱ్ఱన, పోతనకవులిట్టి ప్రతిభను ప్రదర్శించినవారే-శ్రీవాధమహాకవి, ధంకామోయించినట్లు, కాను, వేములవాడ భీమన, కవిత్వయము వారి పోకడలను గ్రహించినట్లు ప్రకటించివాడు-వారి యనుసరణము లాతని కవితలో మనకు పడుగడుగునకు ప్రత్యక్ష మగుచునే యుండును. అయినను నే విమర్శకులైన-శ్రీవాధుని కృతులు చదువగానే ఇది శ్రీవాధకవి రచనయని నిర్ణయింతుమేగాని

ఇది పూర్వకవి యనుసరణములని చెప్పగలమా? అట్లు చెప్పుట యసాధ్యము.

అల్లసాని పెద్దన కట్టి ప్రత్యేక రచనాపాటవము లేకపోవుటవలననే అతడు పూర్వకపుట ననుసరించెనే కాని స్వతంత్రత మూపలేదని విమర్శ నకు గుటియైనాడు.

తనకు పూర్వకై న, తిక్కన, ఎఱ్ఱన, శ్రీనాథుడు, పోతన మొఱికిగి కేటలకలె, కామలింగకవియు, ఆ పూర్వకపుట తననలన్నిం జేసి సంత మూల్యవముగా త్యాగంగడుజేసి, దానిపోకడల పెట్టు గ్రహించెనే ముందుచూతము-కామలింగకవి కై పుడగుటవలన శ్రీనా థునివలె, కవిత్వము కృతులనేగాక, నైవకవిత్వము కృతులను తక్కుగా. నవతోకించి-అరెండు సంప్రదాయములను నమ్మేళనము చేసినాడు, అనియు వీనియందు వ్యక్తమగును, ఇదియును రామలింగ కవి ప్రత్యేక లో విశేషి,

శ్రీనాథమహాకవి యనుసరణములు

రామలింగకవి తన ప్రథమ ప్రబంధముగు ఉద్భూతాధ్య చరిత్రము, శ్రీనాథుని వైషధము వరసడిగాపెట్టుకొని రచించినాడు, కవితా విషయముననేకాక, సాహిత్యమున ఆతాధ్యమకసంప్రదాయక విషయమున, శ్రీనాథుడు రామలింగకవికి మాల్గోవదేళికుడైన ఆతా థ్యుడు ఆ యక్షసరణములను చూపుచున్నాడు.

(శ్రీనాథుడు,

1 నీ దనచానమహిమ సంకాశ చింతారత్న
జీమూత నురభుల సిగ్గువలువఁ నై. 1-9.

గీ. బరగు శ్రీవేమమండలేశ్వరుని ముత్తి
యహిత దుర్మృతివదన ముద్రావతార
కానమఁడు 'రాయ జేక్కాకులంగ' విరుద
మంత్రి పెత్తన సింగతామకాత్మవరుఁడు. నై. ప. 1-9

శీ. తనదాన విశ్వవలు తనకానవద్యోని
[కాననప్రక్రియః తోకవలువఁ ఉ.చ. 1-21

- 2 నీ, వీరభద్రోదార ఘోరవీరాచేక
విహారిగందనివాటి తుహినకరుడు, నై 1-25
- నీ, విరతవైరవ కరాహారి దలంకనివాటి
వద్యగర్భుని వ్రతిభాభరంబు ఉచ 1-88
- 3 నీ, అనవద్యహద్య విద్యాబుద్ధి సంసిద్ధి
నిసరుచో నను నుద్ధిపెద్ది విభుడు
భద్ర క్షిద్రనాబ్ధిరాసముద్యుత్తి
గద్రూభవుడు వీరభద్రమంతి నై, 1-28
- భానువీరతిరాజు నానురాజు
- గీ, మామిడికర్పరసాగరామర కుజంబు
లక్కమాంబికాకుత్తి రక్షాంకురములు
వంశపాతనులరాతి వాంఛితార్థ
దానధున్యులు సోభాత్ర ధర్మవరులు నై మ. 1-28
- నీ సర్వసర్వంసహ దుర్యాకతర భార
నిర్యాహక భుజుండు వ్యవయ్య
నీలకంఠర హిమనాశిక రిపుహార
తైలాననిభీతి యై, మంత్ర ఉ, చ 1-40
- 4 నీ పా నిఖిల విద్యావటి నృత్యరంగస్థలా
యత కాయమాన జిహ్వించుండు నై మ. 1-40
- "మ, తన జిహ్వించులరంగ మధ్యమున విద్యానత్రకి
రత్నమింపున వర్తిం" ఉ, చ. (1-187)
- 5 "మ, ప్రదాకానేక స్మరాలమేరివల భీషర్యంక రక్షావళి
ఘృణిర్మీరిత పాదపిత బహులక్షి శేరి మౌళిగ్రదర్శన" నై మ. 7-199
- "మ ప్రదాకుద్యూపకీటకోటి భువిత దామిష్టరత్నచ్చట
ఘృణిర్మీరిత పాదవద్ముడు ఉ, చ. (8-315)
- 6 "దయ్యమునెత్తికోట తుదిదాంబలు నై మ. 5-31
దయ్యమునెత్తికోట గనదక్కట ! ఉ, శ. 1 (8-23)
- 7 నీ పా గగన కల్లోలిని కల్లోలమాలికా (2-47) ఉ, చ.
హస్తీనకములతో వనఘళించి నై మ. (1-83)

సీ.పా. వెలయునే నగరంబు విబుధకల్లోలిసి

కల్లోలహస్తిగతుల కలిమి (2-28) ఉ చ

8 సీ. పా. కానకకన్న పంఠానంబు శిశువులు

శివనసితిశేనకావంబు. (2-26) ఉ చ.

సీ పా. కానకకన్న పంఠానంబు గావున

వాఁగదనగనోడు నంబతనయుఁ (2-127) ఉ చ

నైషధమేకాగ కాశీఖండమును రావలింగకవి యవనరించి
నాడు-ఇందు ద్వితీయాశ్వాసమున ముంజభోజుడు కాశీనిశ్చవాధుని
సేవించు ఘట్టయుగ-కాశీవర్ణనగలదు-అది చాలగా కాశీఖండము
ననుసరించినదే.

9 "కింకుర్యాణపుగండరాదిక మహాగీర్వాణకోటి కిరి

టాంకస్థాపిత మాత్మరత్న రుచిభారాశ్లేషమీహ్నాః ప

త్సంశోభాను హేమండు జంతువులకుం బ్రాహ్మణక కాలంబునం

దోంకాకాక్షర మంత్రరాజము తెలియొందించుఁగాశీగిరిన్.

కాశీఖండము

నగర. (వివిదాధీశేశహాశి) స్థితమణికవిశోదీర్ణ సంపూర్ణకీర్ణా

శువిశేష శ్రీవిలాస స్మృతకవదనరోజుండు ఖండీందు జాటుం

దవభానంబొప్ప గంగాంజ్యవహృత కలుషప్రాణికిం గాశిలోనన్

తెవిసోంకారా (శరంబున్ గునుకరణిద) గంజేర్పుఁ

బ్రాహ్మణవేశన్

ఉ.చ. (2-99)

ఉప్పటారాధ్య చరిత్రమున-కాశికి పర్యాయపదములుగా-సువ
యుక్తములైన-అవియుక్తము (2-71) అనందకాననము (2-76) మహా
శృకానభూమి (2 98, అనునవి కాశీఖండమునుండి గ్రహించినవే-
"మహాశ్వా-యవిముక్తంబు మోక్షస్థానంబనియు, మణికర్ణికాశీర్థంబు
శిర్ధరాజంబనియును, ఆ పుణ్యక్షేత్రం బవియుక్తం కానందకాననంబు
మహాశృకానంబు బ్రహ్మకానంబు పారగాన, కాశీయను-నామధేయం
బులు భరియించువనయుం తెప్పడును." (కాశీఖండము. 5-4)

పాండురంగమాహాత్మ్య ప్రారంభముననే కాశీపట్టణ వర్ణనగలదు.
కాని యందు 'కాశీ, వారణాసి' అను పదములు తక్కు తక్కినవి
వ్రయు క్తము కాలేదు.

కొన్ని పదవింశతములు కాశీఖండమునుండి గ్రహించబడినవి.
ప్రాణము ప్రాణమై వై వ నిన్ను-(8-271) ఉద్య.

ప్రాణము ప్రాణము తల్లియున్నదే- కాశీ 4-115

భీమఖండము

10 కా అ మంచాకిని యా త్రి వేదేవలనం కా కా హ్యోకన్యాపథం
కామధ్యాంతకత్వలావిమల దివ్యతోతి రుజ్జ్వంధణ
శ్రీమద్విశ్వపతికలింగము మదిం శింశింతుః గాశీమహా
గ్రామంబెవ్వడు కా కమంగతువ సాక్షాత్కారముంకై కొనున్.
(భీమ, 2-9)

కా. ఆ గంగాజలసేకమాపటుక నాథావాససంబీకణం
కాగంధేభముఖప్రసాద విభవంబాయన్న పూర్ణార్చనం
కా గంగాధర పాదపంకజ యుగధ్యానానురాగంబువా
హా! గీర్వాణులైన ముచ్చటలు సేయించాలనే భావరా,
2-74

సీ. పా. తేజోవిశేషంబుతెలిచి రాజననేల భీమ 1-59
తేటతెన్నెలమించు తెలిచి కాజనిమీచు శి.మా. ('-97)

11 రామ కా అ వింధ్యాచలపార్శ్వపట్టణము లక్ష్మంతంబు
హరవిలాసము (2-289) ఉ. చ.
అలుహగలును నొక కుత్తుకై నగాక (2-21)
కొండరాచూలితో నొక కుత్తుకై న (2-81) ఉ. చ.

12 శ్రీసా. కా. ఆ వింధ్యాచలదుర్గమేలు శనిరాధ్యతుండు,
శివరాత్రి సూహాత్మ్యము (1-12)

జితర కవ్యనుసరణములు-శివకవులు
పండితరాధ్యుల శివతత్త్వసాధము

- 13 క. ఆయురిఁ దిపురాంతక జే
 వాయని, వతిచఁటశేలు వంతవవేగ
 న్నాయుడను నొడయ వంబి!
 'సో' యని యేలుఁగీవె తొల్లియురగాభరణ! పీఠిక, 1922
 రగడ. "పిడవంటెన్నఁకుఁగాఁ దత్కాంత వయోధమున
 నోహోయని పలికిరి- (8-287) 27 వ పాదము
 నన్నెచోడకవి కుమారసంభవము
- 14 నీ, వలఁతెడు కారాకులలితాస్థిచయముగా
 నోలుకొమ్మలు వలుకేలుగాఁగ
 కాలవల్లవములువేలు కెంజడలుగా
 పెనఁగఁజీగలు దొడ్డఘంటలుగాఁగఁ
 గఁకంకనికరంబు గళమున కవ్వగాఁ
 ముప్పొడిమేని విభూతిగాఁగ
 ఫలములు వరదాన ఫలములుగా వలి
 మాలికల్ రుద్రాక్షమాలికలుగ
- అ శంఖమూర్తిఁబాల్చి సహకార భూరుహ
 చక్రవర్తి నవవసంతవేళ
 వతిశయిల్లుచుండ నక్కడఁగని మది
 మదరిపడి మనోహఁడోగరింప, (4-101)
- నీ, చిగురు తొంపంబుల నిగిడిన కెంజాయ
 రుచిర అటావృతారోచిగాఁగఁ
 గలయంగఁగప్పిన కమ్మ పుప్పొడిదుమ్ము
 పాలుపొందు భసితంపుఁ బూతగాఁగ
 పోలుచుఁ బూఁజేసెఁగోలు రోలం కా
 లికలు రుద్రాక్షమాలికలుగఁ
 తలుదు కొమ్మలవెంటఁదగిలి ప్రాచీన నవ్య
 లతలహామూల తతులుగాఁగ

గీ. ఇసుక జల్లిక రాతిక వనదునాలు

నాకు దళసరిహాస్తి చర్యాంబరముగ

వలరి పాతాక్మరించిన హరువిఠోలి

పాడుకొనియుండు నక్కొండ పాదపములు. (1-80)

నన్నచోడ డుపయోగించిన క్రియలను రామలింగవి యుప
యోగించుటచే, వా గ్రంథమూ నాతఁడు చక్కగా చదివిపాడని
గ్రహింపవచ్చును. సోదునుట్టు - సొలయునెత్తావులు సోదునుట్టు -
(కు.నూ ఉద్యుట-సొలయునెత్తావులు సోదునుట్టు 1-80, 2-148.
అరలు-అచ్చడపువదములు

పాల్కురికి సోమనాథుడు-వేశ్యమాత వర్ణన

15 పండితారాధ్య చరిత్ర

ద్వి. నెట్టననేలకు నింగికి సూత్ర

పట్టు, మోఁకాళ్ళను బండతలయు

నిలమించుచుంచావఁ గొలువ, రేఖలు

సేయ వాక సమునఁ జిత్రరూపములు

సీ. పగలు రాతిరిసేయఁ బరగంగరాతిరి

పగలుసేయఁగ గాడ్చుఁదగిలిపట్టు

... ..

మున్నీరు చెగనిద మున్నుమిన్నునుఁగూర్చ

(మంచునుగొలువ ధూమంబు) దిరియుఁ

ద్వి. గ్రచ్చుటనీవఁగాచి నక్కలకు

నిచ్చినట్లయ్యె నీడికిక్రి వీ న. 7-812-14 పంక్తులు

ఈమనంతటన్ గాచి వృథానికిచ్చిన ప్రకారముదోరె

(8-200) ఉ. చ.

16 యథావాక్కుల కిష్టమయ్య పర్యేక్షక శతకము

మ. బలకాత ప్రభవాదబుచ్చుదము లక్రాంతంబునుం బుట్టుదున్

గలయర్థగాఁగుచునుండు నీవృథుల లింగస్ఫూరకర్యాన్ధిలో

7-వ పద్యము

గీ. వారినిధిఁదోమ బుద్ధుడప్రాయమట్లు
త్రితగములు భగ్గశోఽర్థిఁ జేలనెఱుంగు. 8-8

17 రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు

శ్రీభూమిభక్తి-రగద-

అటుతేనాల మంత్రజ నునుజునందు వెలిగెడి చంచరీకము
అటుచళంబున మంత్రకునుమమున
నవి గాఢముఁగియనవిఁ గ్రీడించితి. 8-28

కొఱలినదయ కాదామరు మోవలఁగూరిమి గాచిన ఫణిహరికిఁబై
కడఁ బ్రియమున కాదామరు మోసలఁగాచు
టకును విరవధి కృచనతివిరి. 8 287 ఉ. చ

దశకుమార చరిత్ర

అందనిమ్రానివండ్లకును నట్టులుసాచెద నేమిసేయుదున్ (8-881)
అందనిమ్రానివండ్లకును నట్టులుసాచినయట్లు (2-81)

ఇ త ర క వు లు

తి క్కు న

18 నిర్వచనోత్తర రామాయణము

రవియుదయంబుకంటె మునిరాజుకిభామణి మేలుకాంచి 7-186
రాజునకంటె మున్ను మునిరాజుకిభామణి మేలుకాంచి
(2-51) ఉ. చ.

19 భారతము

ఉ. ఆయకవాహులున్ పెడఁదయైన నమున్నక వక్షమున్ వి.రా 1-284
ఆయకవాహులున్ పెడఁదయైననువట్టు
భుజాంకరంబునున్ (1-245) ఉ. చ.

20 శీతన

ఉ. అందనిమ్రానివండ్లకును-నట్టులుసాచెద నేమిసేయుదున్
దళ. (8-181)
ఉ. అందనిమ్రానివండ్లకును నట్టులు సాచినయట్లు ఉ. చ

21 ఎఱ్ఱన-ఎత్తుగడ

నీ. పా. కమనీయ కమనీ కల్లోలవిధుల- అచ్చయ్య 7-211

నీ. పా. కమనీయకల్లోల కలిదిఘనావోధి-2- 80 ఉ.చ.

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

చ. రతి యుదయింబుకలె మునికానిభానుని నేలుకాంచె

నిక్క, 7-128

ఉ. రాజనకలె మున్ను ముని రానిభానుని మేలుకాంచి (2-5)

రామ తిక్కన,

ఉ. అచుకలాహులున్ వెడవయై నమున్నత పడరున్,

భార, వి. (1-284)

రామ. అచుకలాహులున్ వెడవయై కమనీయ భుజాంతరంబునున్

1-24

1 ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్ర-ద్వితీయ ముద్రణము

పుట 104, 107,

22 నాచన సోపనానాడు

నీ. యమునాతరంగదోలాధి రోహణమున

ద బునిబెదు నుకాళంబువోలె

హరినీలమణి మనోహరమందిర వ్రంశ

ముల విసోదించు శేల్పొమ్మవోలె

దళిరనీలోత్పలదళతాను పంగలిఁ

గొమరాం నాపఁగిగుత్తివోలెఁ

దరుణతమాల పాదపరిభాసాఖలఁ

తెచ్చెలుచాడు దంతాచచిలుకవోలెఁ

తే. బారిజార గోవర్ధవోత్పాటపమున

నిలిమివోడవై న ముకవైరి బాహుయుగము

తెప్పగా మన్మథాంబుధి దేలుచుండె

రమ్యగుణమణి రుక్మిణి రమణి నీతి, ఉ. పా. (2-78)

సీ. తరుణ శశాంకశేఖర మరాళమునకు
 సారగంభీరకాసాగముగుచుఁ
 గైలానగిరినాథ కలకంఠధర్మకుఁ
 గొమరాడు లేమావికొమ్మయగుచు
 నురలోకవాహినీధర మట్పుడమువకుఁ
 బ్రాతరుదుద్ధర్థ కంజాతపి గుచు
 రాజరాజప్రియ రాజశీరమునకు
 మానితవంజగ సానమగుచు

గీ. వరగవల్లభవోర మయూరమునకుఁ
 తెన్నుమీరిన భూధర శిఖరమగుచు
 లలిత సౌభాగ్యలతలు : ఉ. కాంగి

రా. ద్రినందనబొల్పె విహారవేళ (1-94) ఉ. త,

ఉత్తర హరివంశమున దుక్కిడి కృష్ణులు-ఇచ్చట పార్వతీ పరమేశ్వరులు-రెండింటియందు దుక్కిడి పార్వతుల వర్ణనయేగఁడ-అనుననురామలింగకవి, పై పద్యమున జగత్తున కాధారాధేయమగు శివశక్తి పృథూపము నతి మనోహరముగా పర్వనలో నంతరించియున్నాడు-

శక్తిస్వరూపము-అధేయము	శివస్వరూపము-ఆధారము
కాసారము-	మరాళము
మావికొమ్మ-	కలకంఠము
కామరపూవు-	మట్పుడము-
వంజరము-	శీరము
భూధరశిఖరము	మయూరము-

శక్తిస్వరూపమాధేయము - శివస్వరూపమాధారము - నాచన సోమునినా-నీ-సూర్యాగ్నికదృష్టిలేను "మన్మథాంబుధి చేలుచుండె" అనునదియే యిచ్చట-కేవలము శాస్త్రశృంగ రవరమైనది.

ఇంకను నాచన సోము ననుఁగించు రచనలు గలవు

28 "కూడనివనిసేయఁజూతు నకటా వికటా చరణంబుపాడియే

ఉ పా 1-93

"నీ యనువమ పుత్రభావ మకటా వికటా చరణంబుమాపదే

(8-282) ఉ. చ

- 24 “ప్రతివీరప్రమదాకపోల ఫలప్రాంతా కాంతమ్ములన్
(1-15) ఉ. హ
“ప్రతివీరప్రమదాకపోలమున్ పాపించుగమూరి
(1-199) ఉ. చ.

జుక్కన

- 25 సీ. భరతునిలాగున, వరకురాముని భాతి
రంతిదేవునిభాగి, రాముగరించు
అంగువిలేఖ యయాతిభావమున
బృథునిధంబున భగీరథునిమాడ్కి
గములీల మాంధాతలై వడి నంబరి
పునిరీతి శశిబిందు సోయగమున
శివిపోలిక మరుత్తుచెల్వకును దిలిపు
కరణి సుహోద్రుని గారవమున
గీ నగదు వెగవున బురుగుత్తువరణి నలుని
రమణ, నద్దురుకియె బురు-రవుని చంద
మున హరిశ్చంద్రు తెలుగుక వినుతికెక్కి
పాపాపాంకుండు వసువతి చక్రమేలె విక్ర. చరిత్ర-(2-89)
ఇందిరువదిరెండు ఇవారహు గలవు, లాగు, భాతి, భంగి,
గరిమ, రేఖ, భావము, విధము, మాడ్కి, తీలకై వడి, రీతి, సోయగము,
పోలిక, చెబువు, కరణి, గారవము, వెరవు, నరణి, రమణ కియె,
చందము-తెలుగు.

- సీ వింధుబల్లహురీతి శ్రీవతి వండితు
మరియాద భూపద మాచి దేవు
వట్లు సుహోదాకుననువున, వల్లక
ల్కద బ్రహ్మశేవ గక్కయవిధమున
కూలదబ్రహ్మయ్య చొప్పున విబ్బుకా
చకలిల విరసాచాంకుపోల్కి
కడిరె చెమ్మయగారి కై వడి తెలుగేకు
మహానయ్య చంచాన మాచిలా

గీ. కరణి, మోలిగ మూలయ్య గణించెలుంగు

జొమ్మపూర్వుని వడపున మరియచాడు

వగిది బసవేశ్వరునిమాదికి శక్తియుక్తి

శంభుబాసింది బ్రదుకు రాజన్యచంద్ర.

(8-88)

ఇందు రీతి. మోరియాడ, అట్టు, అనువున, శేవ, విధమున,
చొప్పన, తీల, పోలిక. శైవడి చ దము, కరణి గతి, వసువు, వగిది
మాడ్కి-అను 16 ఇవార్థములు గలవు ఈ చెడింటిలో పమాన
వడములు తీసివేయగా తెలుగున 20 ఇవార్థములు అున్నవి.

26 "వచ్చునె తెదనాకి యువవాళముమాన్చి తొవంగవేటికిన్"

1-110, విశ్రమార్కచరిత్ర

"వారక తెలునాకి యువనాపథుల తెదలించునట్లు"

ఉ. చ (8-286)

27 స్నేహమహాన నింక తెటులేనుచాన మహాదరిద్రకన్"

విశ్రమార్కచరిత్ర (8-8)

"వసుమహాద నిన్ను నభి! యేమనుచానన్"

2-197 ఉ, చ,

పిల్లలొచ్చి పినవీరన ఎత్తుగడలు

28

"క. చాలికలై వెలివెమ్ముల

యేలికలై భవభవునియెల దూపులకుం

వోలికలై"

శృంగ. 2-88

"క. చాలికలగు తెలిగమ్ముల

చాలికలై"

2-104 ఉ, చ.

29 పి. పా. అమృతాంకు మండలంలవాచాలముగాఁగ

తైమిని. భా. పీఠి. 22

పి.పా. అమృతాంకుకులవవాయక వసంతాగమంబు

(2-44) ఉ, చ,

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర ననునరించిన కవులు

[రాధతరమగు తెనాలి రామకృష్ణకవి పాండురంగమాహాత్మ్యము
కన్న-ప్రాథమికముగా రచితమైన ఉద్భటారాధ్య చరిత్రముకే-కవులు

పొమ్మగా ననునరించుటచేత, నిది చాలా వ్యాప్తి కెక్కినదని మనము నిర్ణయింపగలము-తన పెదకాత కృత్యముగటచే, మనుమడగు రామ భద్రకవి దీనిని అనునరించివాడు-వాని వివరములు దోమారి కోనేరు నాథకవి.

స ర స్వ తీ మ్మ తి

సీ. సింహాగ్రనీకృత చిరయశఃకవిదిత్త
యువనీకృత రసాఘ్నదిత రచన
లీలాపదీకృత కిలకాచ్ఛాంభోజ
సైంధవీకృత మదస్సారహంసి
వ్రయసఖకృత ముఖపియద పాండురకిరి
మరసీకృతాఃభోజాన తద్రస
విహృతస్థలీకృత వేళావరివ్వంగ
విహృతిపలీకృత వేదవిధి

గీ. అనవరత కడుదాఝురీకనదపాంగ
ధ్వజిత మణిమయ వీణావికాత ఝుక్తి
యానమాకర్ణన ప్రహృష్టాంతరంగ
కాశచాదేవి మతికృతీశ్వరున కొనగు. 1-తి ఉ. చ.
దోమారి కోనేరునాథకవి వద్య వారిభాగవతము

సీ. సింహానీకృత శ్రీమదోంకారయా
స్థానీకృతోపనిషద్రహస్య
కుభమంటపీకృత కుతిమాతికాగేహ
శేఖరీకృతకాణ శిరకిరణ
ముకురీకృతానేక మకవి కుద్ధస్సాంత
పహచరీకృత వాక్యచతురకిర
హస్తభూషీకృత పుస్తకోజ్జ్వల వీణ
యాతవత్రీకృత శ్వేతవద్య

గీ. హాసనీహాసపడికాః హారహీర
హారభాసురఘనసాత చారువర్ణ

భారతీదేవి మన్మథవద్ద నడ్చు
వనతియై నల్కవిత్వంబు నొనఁగుగాత, (1-1)
కోసేరునాథ కవి శ్రీ శి, 1580 (చాంతిమువాద)....

వ్యాసస్తుతి—

కా. న.సా (రాహ్యయు సింధు, పోతము జగన్మంజోధ దీపాంకురున్
ఁంసారాతి వదాజ్జబంధరము సాక్షాత్పర్యగర్భున్ బుధో
త్తంసంబున్ కుతి సంకరోద్దళనపాథః కీరభేదశ్రియా
హంసంబున్ పరిశీలితస్ఫుతిమన్ వ్యాసున్ బ్రహ్మసింహదన్ (1-10)
కాకమాని గంగాధరఁడు— కాలకారతము (శ్రీ.శ. 1580)

కా. వంసారాద్ధవపారగున్ పరమహంసవాస చూడననో
త్తంసంబున్ కుతిసంకరోద్దళనపాథః కీరభేదశ్రియా
హంసంబున్ జగదేకచంద్యు జలదశ్యామున్ మహాసాతక
ధ్వంసాభారతు భారకామృతనిధిన్ వ్యాసున్ బ్రహ్మసింహదన్.
ఇది ప్రబంధరత్నావళిలో నుచూహ్యరము 182 పశ్యము

కా ముక్తాశాతినృపాలలంధరః | ద్రుంపంబుట్టి కొన్నెత్తురున్
మాత్రన్ తిప్పిలుచెన్మృగమున్మనీషారాధ్యంబులే మెట్టియు
దృష్టిన్ వచ్చును తిక్కువారక నమిష్ణిధిం జయశ్రీ తదా
యత్తత్వంబువహించి చిత్రఘటనా వ్యాపారపారిణయై, ఆ 8-87

బా ల భా ర త ము

కా. మక్తాశాతినృపాలలంధరః | ద్రుంపంబుట్టి కొన్నెత్తురున్
మాత్రన్ తిప్పిలుచెన్మృగమున్మనీషారాధ్యంబులే మెట్టియు
దృష్టిన్ వచ్చును తిక్కువారక నమిష్ణిధిం జయశ్రీ తదా
యత్తత్వంబువహించి చిత్రఘటనా వ్యాపారపారిణయై, ఆ 8-87
ప్రబంధరత్నావళి 128 ప.

తెనాలి అన్నయ్య

రామలింగని తనపాతి కవుఁ - అతని కృతి వనుకరించినను,
జూలై, రామలింగనికి సాక్షాత్తు పోతులై న-అన్నయకవి తన మద
క్షిణావరిణయమున రామలింగని కృతుల ననుసరింపకపోవుట నరికచా-
లననిపేరైన-తన కృతిలో నెత్తలేదు.

రామకృష్ణుడై, పాండురంగమహాత్మాని కృతులు రచించిన ప్రసిద్ధుడైన కాంమున-అన్నయ పెద్దవాడై యుండును-కాని, రామ కృష్ణుడు, తొలుత శైవుడై యైనాడు. తరువాత వైష్ణవవరమగు కృతులు రచించుటచే, సహజ శైవాచార సంపన్నుడగు అన్నయ తన యన్నను స్తుతియింపక పోవచ్చును!

రామకృష్ణుని పోదరుని మనుమడు రామభద్రుని మాత్రము, తన పెదతాత యందలి గౌరవమున నాతని కృతులను-చక్కగా, ననుసరించి నాడు. తన ఇందుమిత్రి పరిణయమున నాతని సగౌరవముగా, పేర్కొన్నాడు-అతని యచ.సరణ లిక చూపెదను.

క. వారణవాణి వధూనమ

వారాత్మకమైన రాజ్యవైభవమిది కా

నౌరమంచులేని కళమున

జారుముఖి! యెక్కులేని నన్యముగాదే. (2-21) ఉ. చ

క. ఇల నాల్గుచెఱుగులందును

గలరాజులు కరములియ్యగా వెలసిన నా

కలిదియిది సుతులు గలుగమి

జలకాక్షి! యెక్కులేని నన్యముగాదే. ఇందు (1-126)

కా నీలస్తంభ విజృంభితోక్తుల హిమానీకుఠ పాదంబులో

నాలోగలగు తొట్టిమంచమున నొయ్యంతేర్చి తోకొట్టి యు

య్యలోతొంపలయంచు నువుడరు కుద్ధాంతాబ్జ వ కాకులా

బాలుం బాలకళాంకశేఖర కృపాపారిణి గా రామునన్

(2-54) ఉ. చ

కా. లీలాకల్పిత చిత్రచిత్రతర కేలిధామ వృద్ధాబుజన్

దాబుంజొంపములిను మానికవుఁ దొట్లంజెట్టి తోకొట్టి “యు

య్యలోలాలి” యటంచుఁజేరి కలకంఠారావ కళకధ్వజన్

తోలల్పాడుదు రొయ్యనొయ్యన నఖి చూడఁమణుల్ రాసుకున్.

(ఇందు, 2-51)

సీ, అనికపట్టికమీద వయల ముక్తాఫల
 శ్రీరంగులు కావీరే మెఱయఁ
 బాలబుగ్గలకాంతి మేలంబులాడుచు
 మద్దికాయల తక్కుముద్దుగురితు
 మణిబంధములయందు మట్టనంబగుచేతఁ
 గనుపట్టు పొస్తకంకణము లకుర
 ప్పగ్గెఱుంగని కటిసీమ నడ్డిగలు గ్రు
 చ్చిన గట్టియగు కాంచితగిదొలంక

గీ, తొక్కుబట్టుల కమృతంబు వికృతిల్ల
 మురిపమంతయు తావణ్యగరిమగాఁగ
 వడ్డులకు మద్దులొత్తంగ నల్లనడుచుఁ
 బడుచు నవకంబుమీలిన పాయమునను. (2-58) ఉ +

సీ, అలకావళులనంటి తక్కు ముత్తెపురాని
 రేక నెన్నుదిట్టవై శాశ్వతంబు
 నిర్దంపుఁజెక్కుల విగనిగల్గొను శెంపు
 మద్దికాయలచెట్టు ముద్దుగుల్మ
 కాణించు మనుమూల రాశట్టు నునుమింత
 పులిగోరుగళమునఁ బొలుపుమిగుల
 తిగిమించు నవరఁది చిఱుత గంటలచాటు
 మొలమాలు కటిసీమ మురుపునూవ

గీ, అరిత కలహంస కలకవక్రమము దోవఁ
 జరణముల నందియలమ్రోత నందడింపఁ
 దల్లిదండ్రుల కనుపకాశ్చాప మొనఁగు
 వీల నడయాడుచుండు నృప్యంకుడు. (ఇందు, 2-59)

స్వ సంవాదము
ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర
పాండురంగ మాహాత్మ్యము

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

1. మదాలసుని కథ 180 గద్య పద్యములతో చెప్పబడినది. ఇచట మదాలసుని వికహ వర్ణన-15 పద్యములలో గలదు

2. మదాలసుని పుట్టుక. "మింటి దయ్యముల నేలకుఁ దెచ్చి బుమారుఁగొంతెఁ దత్సరి"

2-115

3. పొటనురించిన విటిపిటుల యల్లులుదీర్చు 2-129

4. మదాలసుడు గుడి కొల్లగొట్టి "ఇదిలు ఓసున పోయెను వడికిరేయి" వెళ్ళిపోయెను.

2-137

5. మదాలసుడు ఎత్తుకొనివచ్చిన సొమ్ముతో శ్రాతయూరిలో నిట్లున్నాడు. "మావికలిల నజ్జనునిమాడ్చి మహిమరుఁ డప్పురంబులోమానవపంక్తితోఁ గలిసి మచ్చియై తలలోని వాల్కయై ధీనిధి యీతఁడే యనఁగఁ

పాండురంగ మాహాత్మ్యము

1. నిగమ శర్యోపాఖ్యానము 110 గద్యపద్యములున్నవి. మదాల సుని కథకన్న కవికాశిల్పము పాద్యుగానిందు గలదు ఇందు నిగమశర్మ వాచాను దని మూలమే చెప్పినాడు. వికహ వేదనలేదు.

2. నిగమశర్మ పుట్టుక. "నింగి వేల్పుల నేలకు నేలవేల్పు కలము నింగిఁ దెచ్చుచుఁ గొలువ"- పుట్టినాడు. (8-5)

3. విటవాదములు దీర్చు వేగిలేచి (8-12)

4. నిగమశర్మ భార్య వగలన్ని యొలుచుకొని "గాధకమో వికర మతనకగు తోడగ" వెడలిపోయెను.

5. కాపుపుత్రునియంటు నిగమశర్మ ఇట్లున్నాడు

క తలలోవల నాలుక, పూ వలలోదారంబు, పాలజల్లిన నీరుం

లలెవెలి యెటుంగళ మనసులు గలిసి యభేదమున కాపుకడ వతఁడుండెన్, 1-59

దేవుడేమిటానుగాంచె, (2-141)

మానవదత్తలితోడద్యుతక కులితోడద్యుతమాకుండై
(1-7) (1-98)

ద్యావాప్యధ్వనకాశపుంజిత ద్యావాప్యధ్వనకాకుడితడన
(1-38) (1-98)

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

కందర్పకేతువిలాసము

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రలో దండకమున పార్వతీదేవి కాసారముగా నిరూపితమైనది.

"వక్షోజచక్రంబులన్ జారునే | కాసి కాష్ఠంబులన్ 'వక్త్ర'వద్దంబునం గుంకలోత్రాల కైచాలజాలంబునన్, బాహువల్లిమృణాళంబులన్, బంధురోష్ఠావృణంధూకపుష్పచ్చటన్ మొదహాసామృతవర్ణంద పిండిగపారంబునక, నిమ్మనాభీశుభ్రవర్తగర్తంబునన్, గోమతోచ్చైర్వశిచ్చేదవీచీనముల్లాన సౌభాగ్యయోగంబునన్, నిత్యలక్ష్మీనివాసోన్నతంబుకత్తైకతాభ్యున్నతిన్ బాదహార్యస్థితిక, శ్రేష్ఠమత్తిలు నీహారకైలాత్యకాకా నరోజాకరంబున్ మహాకేశిహంసంబునై (3-28) ఉ.చ.

కందర్పకేతు విలాసమున దండకములోని రూపకము మత్తేధమున సంగ్రహింపబడినది

సు. లలితాస్యాంబుగుహంబు నీలకదరోంబులు నేత్రాసితో

త్పలముచ్చైస్తన కోకమోష్ఠ విలసద్బంధూక ముద్యత్కృటి

పులికంబుడక చిత్తజాతరసవాః పూరంబు ప్రాణేశ్వరీ

జిజ్ఞాసాతమి నొద్ది యాదకమనోజాకానంతరాంబునే.

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి కుమారనంభవము-

నభయ భాగము లఘుటిక, (1908) పుట 107.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర

ఘటికాచల మహాత్మ్యము

రామకృష్ణుని చివరికృతಿಯందు, ఘటికాచల మహాత్మ్యమున ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమానుండి సంపాదము లందుకుచేత-ఉద్భట

రాధ్య చరిత్ర మాతని ప్రథమకృతియైనను నె త ప్రాధాన్యము వహించినో తెలియుచున్నది.

పీ. అచలసుతాభర్త కర్పించి మఱికాని
మృగములు లేఁబారి మేయవచట
అసమత్ చమనకు నర్పించి మఱికాని
యకులు కొవ్వరి లేనెలానవచట
అంధకధ్వంసికి-నర్పించి మఱికాని
కొయిల చిగురాకు కొలుకవచట
అంగజారానికి నర్పించి మఱికాని
చిలుకలు వఁడ్లు భుజింపవచట

గీ. తక్కుగల అంతువులు-కలఁగి దలచికాని
యచితవర్తనముల గోరి యుండవట
వజ్రనములు వేయుగల యంతవానికై న
నా యకణ్యంబు గొనియాడ కలవియగునె. ఉ.చ. 1-54

పీ. మొకరితేటులు మూతిముట్టువు తేలియల్
శ్రీమధు కానకర్పించికాని
కొకిలమ్ములు చిగురాకులు గొలుకవు
శ్రీ వనమాలి కర్పించికాని
లేఁబచ్చిలు గలంపపు శాఖిముల్
శ్రీ నీంవూర్తి కర్పించికాని
ఫలభుజిత్రయంకుఁ జిలుకలు దలంపపు
శ్రీ మాధవునకు నర్పించికాని

గీ. ఇరర అంతువులును హరి మిలిదలంచి
కాని యేవర్తనమునకుఁ బూనవనిన
నా కపోవనమాహాత్మ్య మభిమతింప
నలవియే వేయిగలబుల చిలువనై న. శు.చ.మ (1-18)

మ. హరిణంబుల్ బురివెంచు సింగ మొగి నయ్యుటంబులాడున్ గరిన్,
ఉత్ప. చ. (1-55)

మ. పులువేడున్ మృగకాణింబుల హయల్ పోషించు వత్సాదృశిన్
భుటికా. (1-11)

గీ తమిసి మొత్తంబు రేపాడి తానమాడి
 దిగ్గియత చేరువలను (బూదియత, రండు)
 తాలమునఁ బల్కునుఁ “ద్రీయంబకంబుజామ
 హే” యటంచును జలవతులై యెడల, ఉద్య.చ. (1-6)

క. ఒక చిత్రనుచటి జటివట
 వికమున్ నంబులను గ్రుంకిలేచి నహుధిగె
 నకల శకుంతలలు కా
 రక మంత్రోద్భావగాధి రతిమతిఁ బొదలున్ ఘటి. (1-6)

ఉ. సామగుణంబుఁ గ్రోల్పుఁ వికకాజకపంక్తులు కై వధర్పముల్
 ఉద్య.చ. (1-6)

మ.వికముల్ సాతాజిత్రపాణనా
 యక నామాళినకుల్ పతిండు
 వకతోద్బద్ధితికా నామరిన్ ఘటికా, (1-6)

సీ. అభ్రగంగా ప్రవాహంబు లెన్నియొకాని
 తలధరియింతు రందఱును నదిలు
 పదిసాముపడగల పాములెన్నియొకాని
 నందఱును రగేంద్రహారములు
 జాలొందు చంద్రఖండంబు లెన్నియొకాని
 యందఱు భరియింతు రమృతకరులు
 విషరాశిబట్టిన విషములెన్నియొకాని
 యంతఱు హాలాహాలకగళులు

గీ. గంధగజదైత్యు లెంతతోకాని యంద
 అయితి కరిచర్మ నటధారులై నవారు
 శర్మజంధంబు [స్వప్నకాగమునపైవ]
 క్రాలుకొనకుండ నిడింపఁజాలు ఘనులు. ఉద్య.చ. (2-8)

సీ. నుదుగాలి దూదిసానుపు లెన్నియొకాని
 యందఱు శఙ్ఖనీకృతాహివరులు
 సురలోకవాహి నిర్భరము లెన్నియొకాని
 యందఱు దివ్యశీరాంబువరులు

నీటజనించు మానికము తెన్నియొకాని

యందఱు శాస్త్రభూరయుతులు

చలి వేడి వెలుగల పాములెందఱొకాని

యందఱు నిందు కంజా వృద్ధకులు

గీ. ఖగకులాధీశు లెందఱో కలరుకాని

యందఱును పుల్గురాపెక్కిమములవారు

వారువోపినరీతి నున్నారు ధీరు

లన్నగరి యందు శాపురంబున్నవారు. ఘటికా, 1-25

ను. పలఖింద్రోపల ఖండధీధితులరేవల్ కంకపోలావారిం

బులు మన్నంబులు భూతి వెల్లవడగల్ మూర్ధస్థితవృద్ధు నీ

జలపూరంబులులోన గ్రుమ్మరునకుల్ పాఠాలుమైగొన్న యా
యలకుంబోడుల యొప్పునై తాకుమరిన్ హాశ్యేశ్వరశ్రేణిన్.

ఉద్యూతారాధ్య చరిత్రలో (1-151)

అను నీ వద్యమే-ఘటికాచల మాహాత్యమున - కాంచీపుర
వర్ణనలో గలదు. 2-208.

సంస్కృతకవి అనునరణములు

తెలుగుకవుల యనునరణలేగాక, సంస్కృతకవి అనునరణలు-
గలవు.

గీ. శ్రీ శంబునఁ జదువును జవ్వనమున

భోగన క్రియు వారకమున మునింద్ర

వృత్తి నిలుచుటయును విూడ విపులయోగ

కలనమై ద్రోచుటయు నున కులము నడక. 8-88

గీ. శ్రీ శవేశ్వర ప్రసిద్ధానాం యావనే విషయైషిదామ్

వార్ధకీమునివృత్తినాం యోగేంత్యశ్చతుశ్యణామ్.

రఘువంశము,

“చ. హరిహరిదంబుజాక్షి నిటలాంఠిత చందనభింకువోయనన్

గరముఁ దలిచ్చె జందురుఁడు” (2-168)

“దిక్కునదివదన చందన విందురిండు” విల్వణీయము,

క. జోరకు నిరంతర పుణ్యము
 పరోపకారమున గరము పాపమువచ్చున్
 పరపీడనంబుచే నని
 పరువడి నలు ర్వాస్త్రునిదులు నలికి పర్యా,
 “పరోపకార పుణ్యము పాపము పరపీడనమ్”

క వి తా క ర

ఉద్యటారాధ్యచరిత్రయందలి కవిత-కుమారభారతి విరుద
 మన్వర్తమగునట్లు, పౌకుమార్యముతో వలరాదుచున్నది-ఇందు పౌకు
 మార్యమును హవ్యగుణము గలదు-పరుషత్వములేని వక్షఃధనుః పౌకు
 మార్యము అర్థము వ్రసగ్గుముగానుండు గుణమును పౌకు ర్యమే
 ఇది రామలింగిని వ్రథముచిత-కామారమున రచిస్తామి కాపున
 తోములత్వమిందు ప్రాయశముగా నున్నదని చెప్పవచ్చును-

ఈ కృతియందలి “మత్తిర మిని చంచల దృగ్విలాసములు-
 (8-199)-ముక్తికురంగలోచనాకోమల దృగ్విలాసములు (8-185)-
 పాండురంగమోహత్యమున-” ముక్తికామిని కరివకచద్య యీ దిచిత
 కాంచన మాలికయైవది. (1-82)

ఉద్యటారాధ్యకృతి కోమలత్వము, పాండురంగ కృతిలో ప్రాథ
 త్వము సంతరించుకొన్నది.

రసము. ఈ కృతియందు వ్రధాసమైవది భక్తిరసము¹. ఇది
 తై వసంప్రసాదాత్ పిశ్టమైన కృతి యని శివపారమ్య ౨ శివశక్తి
 యిందాద్య-తముః వ్రదితి మైవది యీ సరితే వివరించి
 యున్నాను.

కృంగారము: కృంగార రసానిష్కరణకు ముఖాలమని కథ
 యిందు వ్రత్యేకముగా, కథాసందర్భమును పురస్కరించుకొని రచిత

1 భక్తిరసమును పోక కావ్యరసముగా, కృంగారాదులతో నాలం
 కారికులు పరిగణించినారు. (చూ. కావ్యాలంకార సంగ్రహము
 పన్నిధానము మార్యనారాయణకృష్ణిగారిది. (రసవ్రకరణము)
 కృతియాశ్వాసము. 804-807 పుటలు.

మైనది-ఇందు సంభోగ, విప్రలంభ కృంగారములు తెందును వర్ణితము
తై వవి-పురుషవిరహముందు సరసముగా నున్నది-ఈ సందర్భమున
భావములు మనోహరములు.

వి ప్ర లం భ ము

నీ, మదిరాక్షి! నీ ముద్దుమాటలాడించి
పారఁజెప్పినె నీక స్ఫూరరముణి
ఎలనాఁగ! నీముఖంబింఠ చూచిన మాత్ర
వెలవెలచేయనే విధువిభూతి
హరిమధ్య! నీ వదనానిలంబులు గ్రోలి
కలచి తూలించనే కన్ముగాడు
కొమ్మ! నీకమ్మని కెమ్మోవిఁ జంబించి
చిదిమిచైతన మాచి చిగురుటాకు

గీ, మత్తగజయాన నీమేను హత్తియుండి
కలువచాకుల పలువనే యలరుండివ
నీ యుచేక్షణ వాకింఠ నివిశిచార

మానవలనె, వివేకంబు మానవలనె" (2-191) ఉ, చ.

జలరుహాగండి! నీ వదనవన్నిధి, చెన్నిధి నీ మనోహరా
త్యలన రటాక్షపీఠణ విహారము, హామూ, నీ సుధామిళ
త్కర చ్చురుహాకన్యవై ఖరుంగర్వము, సర్వము, నీకపోల ని
స్తులకళ చెల్లికల్మయియితోఁచెకువాకికనెన్న రీతులన్ 2-190

మదాలమనికి కవళత యగు వేళ్ళపై ననురాగముగలిగి,
అమెనుగూర్చి చెప్పిన మాటలుగల వద్యములచే వలికింపగా రామ
లింగకవి విల్పాదాకని సంస్కృతమున రచించిన విల్పాదీయ శాస్త్రము
ననుసరించినట్లున్నది. అంబితి, 'అగ్యాపి' యను ప్రారంభముగల శ్లోక
వారి భావములు కొన్ని యిందు గలవు-

సంభోగ కృంగారమొక్క వద్యముతో వర్ణంగ్రహణగా మూచిత
మగుట హృద్యము.

ఉడుగని కామతంత్రములనూని మనోబుము పల్లవింపఁగాఁ
గడఁగి వశావశేషపత్తితై వది మత్తమరాళికాకఠిం

బుడికెడు రాజహంసవతిపోల్చి- మచాలముఁ డమ్ముగాఁగి
నొడబడియుండె గంతతము నొందుతెలుంగుల మజ్జగింపెదన్.

2-229

అ. వె. కమలవయన నీవుకలచోటు నరసంబు
నీవులేనిచోటు నీరసంబు
కంబుకరి నీవుకలవాఁడు కలవాఁడు
లేనివాడు నీవు లేనివాఁడు, కాశీ. (1-48)

క రు ణ

శివుడు గంధర్వులపై కోపించి, వారు విశాచ రూపములు
గండని శపించునపుడు గంధర్వులు శివుని వేడుకొను ఘట్టము కరుణ
రసస్ఫుతము.

క. కలుపించితేల శృణుక

బృలమగు మామీఁద కరుణవోవాడి! కటా!

బలుతెగఁగొని బ్రహ్మాత్మం

చిలచిచ్చుక విఁదఁబూనియేయఁగఁ దగునే. (1-119 ఉ చ.

అయిదు వద్యములలో కవి యీ రసము వర్ణించి తానే యిట్లు
చెప్పినాడు.

“అని యనేక ప్రకారంబుల సకరుణంబు గాఁ బ్రార్థింపుచు.”

అ ద్భు త ర స ము

కాశీశ్రేణమున మిళిచించినవా రీశ్వరునికన్న వధికులని, యద్భు
తముగా నీ క్రింది వద్యమున వివరింపఁబడినది.

నీ. పొరుషంబు కొఱంతవడట మేననెగాని

కలకడు వాని కంగడమునందు

నెద్దుచందంబెల్ల పెక్కిరింతనెగాని

తగులదు వాని వర్తనమునందు

రెండునాలుకలొట పెంచారమునగాని

హత్తడు వాని వాశ్యములయందు

(కడిఁది బరిడతనంబు) నిడుపుపెంకి నెగాని

వరగడు వాని ప్రాభవమునందు

గీ. భంగపోవుట తలపూవుపై వెళాని
 నాటుకొన దింక వాని మానవమునందు
 నెవ్వఁడే కాళికాపురి కేగుదెంచి
 తొలది దిగఁబోయు భాగ్యంబుఁ తొందెనేని, (2-280) ఉ.చ.
 భయానక సము-పిశాచవర్జన

సీ. తలలపైఁ బచ్చపూసఁగఁ గడఁదిండియు
 భీషణ దగాస్థిభూచణములు
 కూతాగనర శంకతోడికా స్వాదంబు
 విలసంప శిశుశిరః పలలసేవ
 నవ్యకంకాళి తండములు చేఁట్టుట
 యుఱక వల్లదచిచ్చు లుమియుటయును
 బలికంపుఁ బ్రేపుట మొలమూలి చేతయుఁ
 గిలకిలయును తొప్పనుతిపుతనదే

గీ. కొఱచి మనికొట్టు పురియల కోఱలందు
 నింగఁబిడి రాతిను పెట్టుగుడ్లు
 మిషఁగురులు గ్రమ్మఁ ద్రిష్నుచు బుడమింపట
 (బదు) నాటుటయునుఁ విశాచముల కొదవె, (1-18)

కాంతరసము

భక్తిరస ప్రధానమగుటచే నీ కావ్యమంతయు కాంతరస
 ప్రాధాన్యముగా వ్యవహరించుచున్నది.

వర్ణనలు

ఇందలి వర్ణనలన్నియు వందర్యానుసారములై యున్నవి.

1 పురవర్ణన - వల్లకిపుర వర్ణన - (1-142-162)

కాళిపురవర్ణన - 2-70-110 40 శబ్దములు

- 259 1 "

379 - 288 9 "

విశ్వేశ్వరాలయ వర్ణన 12

కాశీక్షేత్రవర్ణన యింత వివ్రలముగా వేటొక కావ్యమున గన్పట్టదు.

2. నాయకవర్ణన - (చమధేక్ష్యరుడు (1-182-187)
3. వనవర్ణన - వైదికారణ్యము (1-52-59)
4. శైలవర్ణన - శైలావర్ణనము (1-78-1-83)
5. ఋషువర్ణన - (1) నవతవర్ణన - (1-82- 8)
- (2) శకదర్శన - (2-172-179)
6. సంధ్యావర్ణన - (2-177) 9. చంద్రవర్ణన (2-179 186)
7. కక్ష తవర్ణన - (2-178 10 సూర్యోదయము (2-49)
8. సూర్యాస్తమయము (2-179) 11. రాహుద వర్ణన - 8-87-44
12. శ్రీసౌందర్య వర్ణన - 1-18, 2-159, 217,

వర్ణనలన్నియు శివవరణాలే-

పురవర్ణనయందు క్షతివద్దమున శైవసంప్రకాయమునలే గలవు.

1. పుర సౌధములు- “శ్రీకంధరావరోగ్ధిత సముజ్జ్వలహూట
నంకవిభు శాంత సౌధమలము-
2. హర్షముల శేతకంకిలులు- హరునహంకరించుచున్నవి
3. అచ్చట హర్షములు శివుని బోలినవి.
4. వలదీగిదోపల ఖండధీధిరుల శేవత్ కంకహాలాహలం
బులు సున్నంబు “ భూతివెల్లవడగల్ మూర్ధనీత వర్ణుని
జలపూంబుల లోకగుచ్చురు నతుల్. పాకాబుమైగొన్న యా
య దుంజోడుల యొప్పునై తగు బురిన్ హర్షైక్వర (శేషిన్.
(1-161)

హర్షములు
వలధియందలి
యిందనీలములు
సున్నములు
వెల్లవడగలు

లోనగల లోలాకులు

శివుడు
శివుని కంకమున
శేషు
విభూతి
హర్షములపై నుండు తెల్లని
నీరుగల శేకాకూటులు-
శివుని అర్థకరీరమాన నున్న
మగువ,

4 వల్లకి కానిబోలినది

5 కాహ్మణులు శివదత్త కాంతబుద్ధులు.

వ స వ ర్ణ వ

1. జంత్రువులు శంఖుండలది కాని యుచితవర్తనలు నెఱసవు
2. జలవతులు-“శ్రయఃకరం యజ్ఞామహే” యను శ్రుతి పఠించును.
3. పికములు- సామగానము సేయును,
చిలుకలు- శైవధర్మముల నుపన్యసించును
కారికలు- ఈశ్వర యోగకావ్యములు పాడును
తుమ్మెదలు- తుమ్మెద వడములు పాడును
వత్తియందలి యింద్రనీలములు - కంక
4. తపస్వులు- శైవధర్మగతిచే నొప్పుదురు,

వ స ం త ము తు వు

1. శివపూజ కనుగునట్లు పువుగుత్తులు పూచినది,
2. భవుగొల్పువారల పాతకములు రాలిపోవునన్నట్లు కారాకులు రాలినవి
శివునిపై విలుధులకనురాగము గలిగినట్లు చెట్లు చిగిర్చినవి,
ఈశ్వరభక్తులింద్ల సంపదలు వశలై తినవన్నట్లు చెట్లు మొలకలై తినవి.
శంఖదాసుల సంకల్పములట్లు చెట్లు ఫలించినవి.
3. భారుణిరుహములు, నీలరుచిచేత, మిగ్గులచేత, చంద్రఖండమును ధరించిన శివు ననుకరించుచున్నవి
4. గురువిందకమ్మతీగె లల్లుకొనిన సహకారములు (అయ్యమామిడి చెట్లు) గిరిజవాలింగవము చేసికొన్న పరమేశ్వరునట్లండెను.

రా జ వ ర్ణ వ

1. మహావద్యమునకు-హారగాధ-వరిమళము.
2. కీర్తివల్లికి-నర్పరిభుడు-కూకటిచేరు
3. గుణములకు-శివభక్తవర్ణములు-ఉనికిపట్టు.

అ లంకా ర ము లు

- 1-67. సీ. మొక్కు-చెప్పాడవ్వు పూర్తి క్రమ లంకారము
 70. సీ. వానపై వానపరిని నాను నొక్క-
 నహజ కారివ్యకుడిగి హిషాణకులము అర్థాంతర స్థము,
 (2-109)
 78. త. విలసుదార వాగుకు విశ్రాంతము. శ్లేష,
 80. సీ. చిగురు తొంపంబుల నిగుడిన కెంజాయ
 దుదిర జటచ్చహారోదిగాంగ ఉత్పేక్ష
 2-29. శచీపురందరులు ధారుణిపై విహరించు వడిన్, ఉపమ
 8-888. అకూపారములు (వోలె) మూతులు
 కైరవహితరాళ తొంగగా నేర్చునోగో,

అర్థాంతరన్యాయము,

భావ ధ్వని

- ఉ. శేషపు నీటముంచి తమకింది ధనుర్లత మళ్ళకెట్టి వి
 భ్రాతలంబు చెట్టులకుగట్టి, గుణంబునగల్గు వజ్రముల్
 చేరజలించి, యంపగమిచేడుక మూలకుఁద్రోచి యమృనో
 జాకుడు తత్పురింగలుగు కైపులపై జననోడు సంతయున్.
 మన్మథుడు శివునిపై దండెత్తినప్పుడు-మత్స్యధ్వజముతో చెఱకు
 దింటితో, కోయిల బలగముతో, యెమ్మెద నారితో వుప్పకాణములతో
 చెడలినాడు. కాని యవియన్నియు-వ్యర్థములై నవి శివుడు లోబడ
 లేడు మరదా, అతడు భస్మీభూతుడై నాడు-మన్మథధ్వంసకుడిమ కీర్తి
 శివునకే దక్కినది-వాటినుండి మన్మథుడు. శివునిపై నేగాదు శివావరాహ
 కారులగు కైపులపైని అతడు దండు వెడలుటకు భయపడునని రామ
 రింగకవి పై వద్యమున ధ్వనిగా వర్ణించినాడు.
 శేషపు నీటముంచి = అతని ధ్వజము చేవగాన దానిని నీటిలో ముంచి
 వాడు-చేవ యెప్పుడు నీటిలో నుండును.
 ధనుర్లతమళ్ళకెట్టి = చెఱకు, మడిలో-అనగా, చొలములలో ప్రవేశ
 పెట్టెను.
 బలగము = కోయిల బలగము చెట్టులందుండవలెను,

గుణంబులగల్గు పక్షముల్ తరలించి=కుమ్మెడ తెక్కలను తరలించి,
అంపగమి=పువ్వులను-మూలకు అనగా కొవ్వులందుచేర్చినాడు.

వ్యాకరణవిశేషములు

రామలింగకవి, కావ్యమును సలక్షణముగానే రచించినాడు-
అయినను నిచ్చటచ్చట కొన్ని లక్షణ విరుద్ధములకు ప్రయోగములు
కానబడుచున్నవి అవి తత్పూర్వకపులనుబట్టి సమర్థనీయములే-అట్టి
వానిని కొన్ని వివరించుచున్నాము.

(1) కొనికి, క, ప్రయోగము.

“కూడుకవత్తుచే బుధులు.” (1-41)

“కూడుక యుచ్చగఁబులై” (8-45)

ఇట్టివి ఏవవీరన-తైమిని భారతమున గలవు. కట్టుక (8-108)

వట్టుక - (4-128) ఎత్తుక - (8-24)

(2) స్త్రీవాచక సంధి

“వయోనిధి వావంటిన కరణి” వావ + అంటు = వావయంటు

అని యుండవలెను. స్త్రీవాచక తత్సమ సంబోధనములకు
సంధిలేదు,

(3) వినంది-

భవ్యంకర వానముల్ పినగి- 2-315

ప్రావీణ్యంబగు వానముల్ ఒనగ 2-318

(4) మిశ్ర సమాసములు.

నవచన్నుదోయి-2-174. ఇది వైరి సమాసముక్రింద పరిగణితము-

కాని యది పరికాదు. ఇది మిశ్ర సమాసము రామలింగకవి.

పాండురంగ మాహాత్మ్యమున నిట్టి సమాసము బువయోగించినాడు.

దివసెచ్చము-2-16 కవక క్రోచి- (4-8)

అట్టివి పూర్వకపుట కృతులలో గలవు¹. పాంతురంగ మాహాత్మ్యమున “వాయసప్రవృత్తి” (1-10) అను సమాసము గలదు. దీనిని గూర్చి-అకాడమి ముద్రణ-ఉపోద్ఘాతము 31వ పుటలో క్లిష్టము².

“అతనియెడ రామకృష్ణుని విశిష్టముగా కానవచ్చిన శక్తి చక్కః పరిచిత! కమకనే కాబోలు కొందరు పై ‘గాయము’ ప్రాయసముగా పరించివారు కాని వాయసము అనుదూరము-వ్యుత్పన్నముగా గాని ప్రామాణికముగా గాని నాకు తోవదు. రామము రాయసముగా ప్రాకృత కన్నడ ద్రవిడ భాషలలో కన్నది. అర్థమందుకు భేదములేదు.”

³ ‘వాయసము’, అనుదూరము వ్యుత్పన్నము కాకపోవుట యేమి? ఇది ‘వరై’ అను ద్రవిడభాషనుండి వుట్టినది. ‘వరై’ కన్నడమున, “వరై, వరై” తెలుగున “నీరై చులర్లు వచ్చునా” అను నామధిలో నీ ‘వరై’ కల్పమున్నది ఇక తెలుగున, “వరై” ప్రాగా మాణినది. పరత్-పాంతురంగ-క్రొగా మాటుట-తెలుగున గలదు కావున నిది వ్యుత్పన్నమే.

వాయసము ప్రామాణికముగా తోవనవటయు వట్టిదే-విగో ప్రయోగములు.

వర్గము కవిలియ వ్రాయించి పండితాచార్యవరిత్ర పురాతన ప్రకరణము.

చానవట్టులు నీటివాతలు,

..

³ వాయసప్రవృత్తి- (1-20) దినవెప్పుము, (8-16) కళకళోవి (4-8)

1. చూడుదు కర్ణికాకరానుబంధము- సంస్కృతాంధ్ర మిత్ర సమాసములు-

2. ఉపోద్ఘాతకతలు శ్రీరాళ్లవల్లి అనంతకృష్ణకృష్ణ

3. ఇది “వాయసప్రవృత్తి”గా మండవలెనని- అకాడమి పీఠిక (పుట) కావి ప్రయోగములలో ‘రా’తో ప్రత్యేకముగా యతి చెల్లించబడిన ప్రయోగ మింతవఱకు లభ్యముకాలేదు.

ప్రాచీనప్రాచీన యజ్ఞయిని-రాజ్యము చేరగ. (విశ్రమ 2-55)
 వరుగతో నిలగేల | వాయువేర్చి (విశ్రమ 1-50)
 వనిత కుచద్యయంబువయి ప్రాచీన- (పారి 1-118)
 చాటువద్యములను జూచిన వెన్నో ప్రయోగములు కన్పట్టను,
 "ప్రాయశ్చి యెల్లలోకమున-వారణ-"
 "ప్రాయుట తిత్తహూలి కృతవైదికమా"

"క. ఏప్రాశ్చి నను ప్రాయశ్చి
 వా ప్రాయశ్చి ప్రాచీనేని వస్తువులైనన్
 ఏప్రాచీ కావశ్యియ్యడు-
 భావజ్ఞుడు రాయవార్య భాగ్యుడు చెలమిన్"
 చాటువద్య మణిమంజరి- 77-80 పుటలు

ఇంకను గలవు-

పై ప్రయోగము అన్నింటియందును- 'ప్రా'లో 'వ'తోడను
 'ర'తోడను యతి యున్నవిదములే యున్నవి గాని, "రాయనము"
 అను రూపముతో మున్న ప్రయోగములే లేవు. ఒకచో రాయనము
 రూపమున్నను- అది ప్రాయము భావపుకకు సంబంధించినదైయుండదు
 ప్రాయనమునకు 'రాయనము' అనునది సరియైనరూపమైన- ప్రాయ
 నకు. 'రాయ' అని లేఖనవశాత్తూ క్రియ యేర్పడి యుండవలెను.
 ఏకపదైక 'రాయ' అని ప్రయోగించినాడా! అది వ్యావహారిక
 రూపము- అట్లే రాయనము వ్యావహారిక రూపముగాని కవిప్రయోగ
 రూపముగాదు- ఒక్కొక్క శబ్దమునగుర్చి ఎంతగా మనము ఎరి
 గోధిగవలెనో చూపుట కింతగా ప్రాయవలసి వచ్చినది.

చందము

ఈ కృతి చంపూకృతి-ఇందు ప్రథమాశ్వాసమున 207 గిష్టియా
 శ్వాసమున 294 తృతీయాశ్వాసమున 341. మొత్తము 842 గద్య
 పద్యములు గలవు. వీరిలో 4 పద్యములు పరిపూరితములు. మిగిలిన
 రామకేంకవని గద్య పద్యములు 838, ఇందుపద్యములు 44 గావు.
 పద్యసంఖ్య 794, అని గ్రహింపవలెను. పద్యములలో- విశేషము లే

ములు- 1 మూలిని- 2 పంచచామరము 2 స్రగ్ధరలు 2 మత్తకోకిలలు,
1 అంబురుహవృత్తము 1 దండకము మాత్రముగలవు-

ర గ డ ఇందు 87 పాదముల రగడ గలదు, దానికి పేరు
ముద్రణమున లేదు- (8-287)

శ్రీకంధర గంధేభ ముఖానక శీతాంకు కళాశోభి జటాధర
కాళోదరవల్లభ హారలతా కలిత సుధీపవద్య దివాకర
ఇది హరిగతి రగడ, చతురస్రగతిని వడచునది- అనగా నాలుగు
మాత్రలకు విలుగునది,

శ్రీకం, ధరగం, దేభము, ఖజనక, శీతాం, కుకళా, శోభిజ,
టాధర,

(రగడలో గురువును రెండు మాత్రలుగా లెక్కింపవలెను)

ద ం డ క ము ఇందలి దండకము, (8-27) శ్రీమన్మహాదేవ!
దేవప్రపంతి వయోధౌతమస్సిగ్ధరుగ్ధారి చంచల్లటాల్పంద !

ఇది ఖండగతిని వడచుదండకము, ఖండగతి యనగా 5 మాత్ర
లకు విలుగునది,

శ్రీమన్మహాదేవ, దేవప్ర, వంతివ, యోధౌత, మస్సిగ్ధరుగ్ధారి,
చంచల్లటాల్పంద-

ఇందు రగడవలె, ఒక గురువు రెండు లఘువులుగా చేసికొనవలెను-

చందన్ను- రామలింగకవి యందు ప్రసిద్ధవృత్తములనేతవ్వు
విశేషవృత్తములను వాడలేదు- ఆశ్వాసాంత పద్యములలో నొకే
క్రమము పాటించలేదు,

|వథమాశ్వాసము- శార్దూలము- కందము- మూలిని-

(8 పద్యములు)

ద్వితీయాశ్వాసము- శార్దూలము, కందము, పంచచామరము

(8 పద్యములు)

తృతీయాశ్వాసము- మత్తేభము- కందము- అంబురుహ

వృత్తము, (8 పద్యములు)

ఇందు రెండు పట్టుల గీత పద్యములకు ప్రాస పాటించబడినది-

గీ. చూడు కుద్దాంతపీఠిలో పోతుధయిఁ
గాను కరణన్న మాత్రలోఁ గడిచినగఱఁ
ద్రోదుఁ గలిదోష మెచ్చట దొరలకుండఁ
బ్రోచు వారాఱ జయపెట్టి భూమిప్రజలు, (1-171)

గీ. చేవ సంసార భవక్షితిజయవతు
నావ కల మంబునిధి తారణంబునకును
ద్రోవ దుర్లభరిత ముక్తి దుగ్గమునకు
శ్రీమదారాధ్యపాద రాజీవసేవ, (8-808)
ఇందు మూడుపాదములలో ప్రాస పాటించబడినది.
ఈ క్రింది కందమున త్రిప్రాస గలదు.

క. ఆలకాంత కనితముఖయగు
కులకాంతయుఁ బానుగూడి గోవతిగమము
దలకాంతక కలధౌతా
చలకాంత స్థలముఁ గ్రీడనలుపుచు నుండెన్. (1-94)

య తి వి శే ష ము య

పాదీయతులు-

“జంబాలికాళి”

లావనీపాల మందిర ప్రాంగణంబు- /1-14), ఆ- ప్ర+అంగణ
=ప్రాంగణ.

అచ్చంద్రకిరీటుఁ బలుకఁ జాంబలి యగుచున్, (8-288)
ఉపవర్గయతి-

వైభవోపేతుఁడు ముంజభోజుఁడు మహేంద్రుఁడు, (4-297)
దవకార్యయతి-

నీవ రచింపుము కావ్యమొకటి వర్ణనకృత్ (1-29)
ఏవకార్యమున అకారమునకు వ్యంజనయతిరవ్యవరయతిలేదు,
శకంధ్యాదియతి-

కొండీశ్వ మహామునీం దుండు ముప్పిర తాగఁజి- (1-32)
ఇచట వ్యంజనయతి

రలయతి

సా, రెకు: గష్టాః జరింత్రయన్ ఫలము దూరింపన్. (1-80)

అఖండయతి

సాభీనరస్తున సాదఃకౌర్చి- (2-159)

సో సా త

దామాటః కేయు దృఢప్రతిష్ఠాః. (3-277)

తోరున-

(3-292)

తోరున- అను దానిని నిర్ధారకము

గొట్టున- గొట్టున.....తోగేంద్ర. (3-288)

వీనిని ప్రాచీనమున తోరన, గొట్టున- అని తూనము లుండెడివి.

వే ద సూ క్తు లు

అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి (1-59)

అవయో స్పిద్ధిరస్తు (2-157)

ఓమాసస్సవ్య (3-185)

గురోరాజ్ఞాం సంఘయేత్ (3-241)

త్రయంబకం యజామహే

సకదావిద్మిదేవాయే. (3-157)

వయశ్చ అప్రోధగవాన్ (3-157)

ప్రారబ్ధకర్మాణాం దేహభోగక్షయం (1-110)

బ్రాహ్మణో నహంతవ్య (2-181)

లోకాస్సమస్తా ముఖిరోతవతే (3-887)

శకాయః పురుషః (3-79)

కు తి స్మృ తి వా క్య ము లు

“త్రయంబకం యజామహే”

ప్రారబ్ధకర్మాణాం భోగాదేవ క్షయమ్ (1-110)

అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి (2-59)

బ్రాహ్మణో నహంతవ్య (2-181)

శకాయః పురుషః (3-79)

అపేక్షి వేదవాక్యము	(8-155)
ఓమన స్మర్యై	
అవయో ప్రిద్ధిరస్తు	(8-157)
నయమ్యై అస్తోభగవాన్	(8-15)
నకచాచి ద్వియైజయే	(8-157)
గురోరాజ్ఞాం సంఘయేత్	(8-241)
లోకాస్సయస్తా స్సుఖవోభవంతు.	(8-587)

మూ పు టు

ఎంత వారికిఁ దప్పనే యీశ్వరాజ్ఞ	(1-100)
లైవగతి దీర్చన్ శక్యమే యెరికిన్	(1-184)
చెడదె యుజము కామి నుగు మూఢునకున్	(1- 80)
చిత్తహినుడగు వాఁడును, ప్రాణము లేనివాఁడు	
ధాత్రినములు	(2-288)
పరియట్లు తెలఁగవలచా, పతిదేశతలైన పుణ్యభామలశ్లోన్	
	(8-18)
హరకరుణా సంకన్తుల కరుహరంగ కందరాని యట్టిదిగగదే	
	(8-21)
క, తమ తలఁచిన యత్నంబులు	
సమకూరుచు నుండుచెప్పుడు నక్కయ్యలకున్	
తమదలఁచిన యత్నంబులు	
సమకూరవు దుష్టకర్మ సంఘమ్మలకున్,	(8-281)
ధనకాంక్షావరుదైన వానికి నిషేధంబేల చూపట్టెడిన్,	
	(2-258)

పా మె త టు

అందని (మాచివండ్ల శఙ్ఖులుసాచినట్లు	(2-51)
ఈనువంతకుం గాలి వృకాలికిచ్చిన ప్రకారము	(2-290)
(ఈనగాచి నక్కలపాలు తేసినట్లు)	
ఎన్నులేని నవ్యము	(2-21)

ఉ యన వో యను మాడ్కి	(1-187)
కాపురము నాకఁ గడుఁబెద్ద కంచెయంత	(2-268)
(కంచంత కాపురము)	
కొలుకనకుంటోపది కలుక వయింబడిన కగడి	(108)
కోఁబట్టిన పుట్టగు యు తొలగునె	(2-142)
విచ్చుకమీద బహ్మస్రము	(1-119)
పులివాకి నిడిచినట్లు	(1-109)
రాన్నాకుపై తేనియ	(2-102)
బయలాడిన మాటలు	(2-64)
బయలు పందిరి పెట్టుట	(2-66)
మొలకై న తటినిఁ పెట్టవన	
బడుగాక పొచ్చిన వంపనగు నె?	(1-182)

వెడకఁబోయిన తీగఁ గాలఁ క జట్టునట్లు	(2-257)
వ్రేలునాకి యువవానఫలం వెడలించునట్లు	(2-269)

జా తీ య ము లు

అర చేతితోని మరకత్తము	(2-120)	అనాయానలక్ష్మము
అకాఁగోపాలము	(2-38)	అందఱునులు
అనుబుచ్చుకొను	(2-225)	ఇచ్చిపుచ్చుకొను నమర్థత
ఉలునుని ఏడుగు	(1-108)	పాకాత్తుగావచ్చిన కష్టము
తీవరినట్లు	(1-114)	త్రాణ తెచ్చుకొను
ఏనికకొమ్ము చాదిరోమ్ము	(2-81)	దంకపు టుయ్యల చాదిరోమ్ము
బదు నది నేయు	(1-180)	నమస్కరించు
ఉడగట్టిన దూలము	(2-211)	అనుకూలమగు
కనుపుగొట్టు	(2-8)	ఖండించు

కన్నుపైచు. (169) దీని "ఎలచుట" అని యర్థము. రాసులింగకవి
దీనిని కవళత్తివకముగా నుపయోగించినాడు, విష్ణువు కివుని

శేషులకులములచేత ప్రతినిత్యము పూజించువాడు- ఒకవాణా
 శేషులకి ఒక కబులము తప్పవై నది- వెంటనే ఆతడు తన
 కన్ను వర్పించివాడు శివుడు విష్ణుని ఇత్తికి సంకపించి ఆతనికి-
 చక్రము నిచ్చినాడు-

ఇవట విష్ణుశ్రు శివునియందలి కత్తి వలపు- గొన్నవాడు గావుళ
 కన్నువై చువనము పరవముగా నున్నది.

కాలమహామృగట్టు (2-108) అయిందినవారలకు కాలిక్రిందనలము-

కొండవేయు బండు (8-79) అధికముగా ఫలించు

గుల్మము బంటి (8-181)

రా యనుమాట (2-174) తిరస్కరింతుట

శిట్టుమని చీడము (1-171) అశోగ్యముగా నుండుట-

తంగేటి బన్ను (1-86) అపాహనముగా అభ్యుదయిగునది

తలలోని కాల్క (2-141)

తిప్పకాయచందములు (2-139) కుష్టచేష్టలు

తీగతెంపు (8-161) ఎడతెగటండ కుండుట

వా తీ య ము లు

కొండవేయుబండు (8-79) అధికముగా ఫలించు

అరచేతిలోనిమరతనము (2-120) చేతిలోదింకామడి- కొంకు
 పనిది పంటిది

గుల్మము బంటి (8-181)

కొండముక్కువడు (8-177) తండోవ తండములుగా

కునులుత్తుకొసానుర్థము (2-225) ఇచ్చిపుచ్చుకొను సమర్థత.

తెరచిరాబ (1-97)

కొండముక్కు పడియ (8-177) కాగుగావండు

వల్లిండ్లు (2-85) అగ్రహారములు

వేలయూనినట్లు (8-181) తంజోవతండములుగా

వటావంచ (2-18) వలుదిక్కులచెదరు

పుట్టగతి తేజ (1-148) అపాహరములేజ

పూచిన తంగెడు కరణి (2-125) శోభాయమానమైన విధము

ముంగొంగవసిది (2-15) తంగెటి అమ్మ
 ముక్కానవంట (1-170) వన్యవన్యుడి
 మూసిగముతైము (2-126-129) గారాబముగా పెరుగుట
 వట్టివ్రమాట లిగురుపట్టుట (1-158) మోడువ్రమాటలు చిగుర్పుట
 నగము చాపు (1-118) అరచాపు

పంస్కృతము తెలుగు పేతలు

అకాశవాణి బయటాడినమాట- (1-34)
 అకాశవార్త్యము- బయలుపండిరి. (2-38)
 త్యాగపూజనము- పసిడిండివలున. (2-17)
 కన్నువైచు- (1-89) దీనికి వలచుట యని యర్థము. కాను
 లింగడి శారీరమును శ్లేషగా ప్రయోగించినాడు- విష్ణువు, శివుని
 వేయి కనులములచేత ప్రతిదినము పూజించుచుండెను- ఒక్క కదా
 వేయిటిలో వొకటి రక్కువైనది- అప్పుడు విష్ణువు తనకే యిది,
 (కన్ను) వర్పించి పూజించెను- అందుకు శివుడు మెచ్చి మనర్థనట్రయ
 విచ్చెడు- ఇచ్చట కన్నువైచుట యనగా కన్నవర్పించుట అనియే
 యర్థము. కన్నువైచుట యనగా వలపు గొడుటయని యర్థము-
 శివునియందు వలపుగొన్నవాడు అనునర్థము సరిపడును
 చా యనుమాట (2-174) తిరస్కరించుట
 ఓడగట్టిన దూలము (2-211) అనుకూలముగానుండు
 అకాల గోపాలము (2-38) అనులంఘన
 ఏనికొమ్మ చాడితోమ్ము (2-81) దంతపు టుయ్యెలలోను గాది
 కొమ్ముపైని పెరుగుట.

పద ప్రయోగములు

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున కొన్ని పదములు నిఘంటువున తెక్క
 దగినవి కలవు.

కావ్యోద, కావ్యోర్త కవి, నిఘంటువులలో కావ్యుడనగా కుకా
 చార్యుడను పదమున్నది. గాని- తెలుగున విడి కవి పదముగా
 వాడుక. పంస్కృతమున కవి యనగా కుకాచార్యుడు. కాని
 కుకాచార్యుడనెడి ప్రసిద్ధము.

ఇందు- "అదికావ్యుల కవిత్వా నిగుంధనం" (1-28) అని ప్రయోగము. దీనికి ఉపపాదానము- "శ్రీచరిత్రంబిమల్ శివుడ మీ కావ్యుడు" అనియు, మమతి శతకమున, "గాథలు చెక్కాడువాడె కావ్యుడు మమతి" అని ప్రయోగములు గలవు. రామలింగవిభవనాథ చెక్కు ప్రయోగములు గలవు- కావ్యుడు పితవక్షయనను గావించిన "అప్ప కవీయుడు." (2-414)

కెల్లా- (అన్యదే అరబీ) కోట- 'తన కెల్లా కెల్లాగ' (1-140)

చిట్లు కన్ను- డే. అనలనేత్రము-

సీ. పా. వెలకొల్పడేల కో నిటలభాగమునఁ గాశ్మీర
నిండుపుగాఁగ చిట్లుకన్ను. (1-178)

ఈ పదమున కిదియొకతే ప్రయోగము.

చిట్లు పదమునకు విఘంటువులలో అగ్ని అన్న అర్థములేదు. కాని చిటకోఅని పదములో చిట్లు చిట చిటలాడు అన్న అర్థములో నున్నది. అగ్ని చిట చిట లాడును.

చెదలువాడ- చెదలువాటిపుర శ్రీరఘుద్వపాధుకా

స్తంభ రక్షణ విధానంభృతంబు (1-14)

ఇచట 'చదలవాడ' అకారాదిగా ముండుటకు ఉదాహరణ-

ఎ కారముతో 'చె' అని నిర్ధారకముగా యతిస్థానమున నున్నది. 'చదలవాడ' అనునది గ్రామనామము- 1 చతుర్వాటికాశబ్దభవము- కాని గంభములలో "చదలు" అనగా, అకాశమని యర్థము గావున- దీ! 2- ఖవాటము- అని సంస్కృతీకరణము చేసిరి (చూచు చదలువాడ ను ద- రామకృష్ణగారి అధివ్యక్తకము. (శ్రీ ఖవాటాశ్వయేనఖ- చదలు వాట-వాడ)

చెన్నశబ్దమునకు చన్న అను రూపముగలదు- "చన్నమల్లెక శివంక శరణు శరణు" అను మకుటముతో నొక శతకమేగలదు. చేయు వు- అనరాముచ్చ- 'విభాకరులకు చేయిచ్చునిధంబు (1-18) దీనికి పూర్వకవి ప్రయోగము గలదు.

ఇంతిగాదిని లేపి యీవల దొంగ

1. చూడుడు- శబ్దరత్నాకరము- సఃకోధితముద్రణము.

అంటును చేయియ్య పాపాత్మురాలి-గౌరవహరికృంద-1 భా.ప్రతి. 108

చేయొడు = చేనుకకు అంకట. అవనిభరింపం చేయొడు (1-181)

"అదల యాగితి నకట చేయొడకుండ-భార. కాంతి. (4-158)

చేర్య = చేరువ. దుద్రభూమికి చేర్య. (1-122)

పుట్టగతి- (మి) మానవుడుగా జన్మించుగతి; మనుష్యజన్మ

"ఇట్టి చెడ్డ చేసినవానికి పుట్టగతులంకపు" అని వాడుక-

పుట్టగతి లేక భూత లేక వికాస రూపంబులు (1-148)

భంగపోవు = భంగపడు, భంగపోవుట తలపూవుచు నెకాని (2-280)

రసము ఈ శబ్దమును భూమివర్ణాదులవలముగా రాజులింగరసి

వాడనాడు- ఇతరకవులలో నంతగా కన్పట్టదు, రసాదీకుడు (1-18)

రసావలయము (1-179) అలములే చట్టబడినది, భూమి

రసావల్లభ- (2-154) రసావరసీయహలోచన (2-88)

భూ గాంత- రసావలి భూమి (2-16)

రసశబ్దమునకు భూమియను వర్ణము నిఘంటువులలోలేదు- అది వాచార్య రత్నమాలలో మన్నది.

అస్మాదవధ్యని సుఖాంబరసాఖ్యధాతు

వివిధోరపోఽథ రసనా ధరణి రసాస్మాత్-

472-లో.

రసశబ్దము స్త్రీలింగమైవపుడు వాడుకకును భూమికిని లేదు.

హాలహలము = హాలహల రూపాంతరము.

"శబ్దలము హాలహల భోజనము గాఁగ, (1-18)

హిమానీ-మంచు హిమానీకుఁడ్రు (2-80)

హిమానీ కుఁడ్రుహిధంబులో (2-54)

కావ్య విశేషములు

1. 1-12. ఈవినింద వద్యమందు మకవి ప్రశంసయే పాచ్చు.

2. 1-14. పి. మహితమూలస్థాన.....

గీతము చివరిపాదము- గురునమ్మిండ్లు నయిదోడు కొండనీడు.

ఇందు గూఢ శక్తుగలదు, గూఢచర్యం అనగా సీసవద్యమున గీతమున వాగ్దేశపాదములో చెప్పవలసిన యంశము నిమిషము.

పై వద్యమున, నాల్గవపాదము లేనిచో నీ వద్యము దేనికి వర్తింతునో తెలియదు

3. చాటుకవికామ్యరణ- చాటులింగని చాటు కవికామ్యరణ కి కింది రెండువద్యమాలచామ్యరణములు.

ఉ చాటుక లెన్నవచ్చు నడువగ్గము లెన్నగగవచ్చు భారలో
బాంము లెన్నవచ్చు నతిచంచలవార్ధితి కర్ణచింతికా
మాలిక లెన్నవచ్చు బుధమండల కర్ణపుటామృతంబుకా
కాలకళాక శేఖరుని భవ్యవర్తిత్రము లెన్నవచ్చునే. (1-84)

ఉ. చానలేనిపూవు, రసవర్ణనలేని కవిత్వశేఖర
భ్యాసములేని విద్య బలజాపుడులేని దివంబు శృంగారో
ల్లాసములేని రాత్రి కమలస్థితిలేని కొలంకు చూచెన్
లాస నివాసు నాత్మర దలంపని మూడులజన్మ మూరయ్యన్.
(1-88)

41-142. ఉరిపెట్టుకొని మరణించిన వారు, నీటిలోపడి ప్రాణము
పోగొట్టుకొనిపోవారు- విషముత్రాగి చనిపోయినవారు- అగ్ని
పోత్రమున కావూతియై జీవము గోల్పోయినవారు- వికాచ
రూపములు ధరింతురు.

8-118) నీ. పా పెరుకాము రెడ్డిగంబునమించి వలయాద

తావ్యరక్షితివోలే నలరుచాని

ఇది ఈశ్వరుని వర్ణన-

పాము రెడ్డిగము నైచుకొని కూర్చున్న ఈశ్వరుడు చక్రచాళ
వశ్యతముకుట్టిన భూమివలె నున్నాడు- అని తెప్పరిదినది.

“రెడ్డిగము” అనునది ఆననములలో భేదము.

“ముడుచుకొన్న యెడమకాలి తొడమీది మోకాలు
మీఁదుగా, ముడుచుకొన్న కుడికాలి పాదము మోపి, ఆ కాలిని
వీపురు వస్త్రముతో విగించి కట్టుకొని కూర్చుండుట-” (4 ర)

ఈశ్వరుడు శేషుని- వస్త్రమువలె- ఈ ఆననమున, కాతికి వీపు
నకు బంధించివాడు-

ద్వితీయ ఖండము,

1. రామకృష్ణుని రచనలు

నేడు మనకు, రామలింగ (కృష్ణుని) రచన లీ క్రిందివి మనకు తెలియుచున్నవి.

1. లింగపురాణము	}	రామలింగజామముతో వెలయుచున్నది.
2. ఉద్యోతారాధ్య చరిత్ర		
3. కందర్పశేఖరి విలాసము		
4. హరిలిలా విలాసము		
5. పాండురంగ విజయము,	}	రామకృష్ణ నామముతో వెలయుచున్నది.
6. పాండురంగ మాహాత్మ్యము.		
7. ఘటికాచల మాహాత్మ్యము.		

పై వానిలో ఉద్యోతారాధ్య చరిత్ర, పాండురంగ ఘటికాచల జ్ఞానమాహాత్మ్యములు సంపూర్ణముగ లభ్యమగుచున్నవి. కందర్పశేఖరి విలాస, హరిలిలావిలాస పాండురంగ విజయములలో కొన్ని పద్యములు మాత్రమే లభింపచున్నవి. లింగపురాణమునుండి పద్యములు లభించలేదు.

1. లింగ పురాణము

రామకృష్ణుని కృతులలో మొదటిది లింగపురాణము. దీని వాగ్దేవుడు, లింగధారణ స్వీకరించిన వెంటనే రచించెను— లింగపురాణమున లింగధారణ దీక్షావిధానమంతయు మున్నది. లింగపురాణ రచనమును మెచ్చుకొని కవులిట్లు ప్రశంసించినారు.

“ఉ లింగనిషిద్ధు కల్యణశైలింగని, మేఘక కంధరుండ్రితూ
లింగని, సంగతాశిలకలింగని, కర్ణమదూషిత శృంగ
లింగని, కృష్ణచేరినిహలింగని నీలకంఠ విధాతృపా
లింగని, రామలింగకని లింగనికీర్తి హానించు నిచ్చలున్.

ఇది చాలా వ్యాప్తిలోనున్న పద్యము.

ఈ పద్యమును శ్రీ. శ. 1850 ప్రాంతము నందుండిన కోడూరి
బేంకటాచలకవి తన శివరహస్య ఖండమున దీని నిట్లనువరించినాడు.

ఉ, లింగవృషాల పుత్రుడగు లింగవృషాలుని శుభ్రకీర్తి కూ
లింగని, కారణాశ్రవట లింగని, కాకధునీతరంగ సా
లింగని నీలచేలునుహలింగని మానవ విష్ణురవ్వరా
లింగని పద్మగర్భునిచెలింగనిసారె హాసించుచెంకయన్
(శివరహస్య ఖండము- సంభవ కాండము అవతారిక)
ఇంచువలననీగ్రంథమువ్యాప్తిలోనున్నట్లుమనముభావించవలెను,
కందర్పకేతు విశాసము

ఈ ప్రబంధము రెంటూరి చిట్టమరముకు కృతయని తెలియచునది,
ఈవిషయము మానవత్తి రామకృష్ణకవిగారు బ్రాహ్మసారు,¹ ఈగ్రంథము
లభ్యము కాకపోవుటచే నే విషయము నిర్ణయించ నీలులేదు ఇందుండి
వాల్స పద్యములు మాత్రము లభ్యమగుచున్నవి ఆ పద్యములను బట్టి
మాడగా నిది కృంగారరన ప్రకాశ ప్రబంధమని తెలియనగును.²

ఉ, అక్కనుతామీ గగ్గోనిన యప్పటినుండియు నేనుచెప్పనా
తెక్కడఁజూచిన వృక్షముఁ దెక్కడఁజూచిన రోహిణీ విభుం
దెక్కడఁజూచినం జీలుక తెక్కడఁజూచిన కమ్మకాడ్పు లిం
తెక్కడ వెట్ట యోర్వంగల నీచిరహాసల కాపవేదనన్, 426-వ.

ఉ, కామిని చంద్రుఁజూచి మదిగందు నరరోహగంధి మందిరా
రామముఁజూచి మామవడు రాజనిభావనసారెకున్ ఈక
స్తోమముఁ జూచియే కరును జొయ్యలి కోకిలఁజూచి కంటఁగెం
బొమదలిలదాల్చు మదహానలకాప విషాద వేదనన్, 428 వ.

సీ, తారామనోరంజ నారంభమే దొడ్డు
శిలలు ద్రవించంగఁ జేయుననినఁ
బాకోరహర్షయౌ జనకేళి యేదొడ్డు
పేర్చి యంజోధు లుల్కించుననినఁ

1. పూర్వోక్త మానవత్తి రామకృష్ణకవిగారి వ్యాసము-
తెనాలిపులు ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచిక, 1814- పుట, 108
2. ప్రబంధ రత్నావళి: 424-428 పద్యములు.

గునుదేవు తాపోప కనుకృత్య మేదోడ్డు
 స్వప్నియంతయుఁ జల్ల సేయుననివఁ
 వరనికాకామిని పాల్లభ్య యేదోడ్డు
 వృంప నక్క-కాపూర్ణుఁ డనివఁ-

గీ. దనకు పర్యక్త శ్రేణుకన్యంబు గనివ
 పీతనుభావోర పితరణంబేమి దోడ్డు
 వనంగ విలసిల్ల హరిదంత హ ప్తిదంత
 కాంతినిభ కాంతిఁ తెలువారి కలడువైరి. 417-వ.

ఉ వారిఁ! మిన్నఁ కోక! యశివర్గ! సితచ్చద! నల్ల తావని
 మీరుచిరాన్య మి నయన మీకుచ, మీయలకాలి మీ గతిన్
 మీ రమగాంగి ముత్పియనమేయగతిన్ విరహోతురానన్
 మీరును మీరు మీరు మఱి మీరును మీరును మీరు
 మీరునున్. 428.

ప్రభాకరకావ్రిగాడు పై పాల్గు పద్యములు మాత్రమువాహ
 రించిరి కాని రామకృష్ణకవిగారు కుమారసంభవము ప్రథమభాగము
 అక్షుటికలో - కందర్పశేతు విలాసమునుండి యీ క్రింది పద్య
 మువాహరించినాడు

మ. లలితాస్యాంబురుహంబు, నీలకచరోంబంబు, శ్రీతాసితో
 త్పంములై ప్రస కోక మోమ్యవిలనదృం ధూక ముద్యత్కట
 పులిసంబుగ్గత చిత్తజాత రసచాపూరంబు ప్రాణేశ్వరీ
 జలజానాతము నొచ్చి యాడక మనోజాతావలం బారునే
 (చూ. కుమారసంభవము ప్రథమభాగము ముద్రణము. 1906)
 ఇందువలన విందులభించిన పద్యము లై దని గ్రహింపవలెను.
 హ రి రీ లా వి లా న ము!

కందర్పశేతు విలాసము తగుచాచి కృతి హరిరీలావిలాసము-
 ఆకాపాటి అగ్గన- దీనినుండి పద్యము బాదాహరించుచు, నిది తెల్లాలి
 రామలింగయ్యది అని తెప్పుటచేత సందలి గద్యమందు రామలింగకృత
 మేయని యుండుననుట సక్రమము.

అగ్గన యందుండి 21 పద్యముల ముదాహరించుటచేత నిది చాల
 ప్రకృత ప్రబంధమని తెప్పబొప్పును. అభ్యములై ప పద్యములనుబట్టి

చూడ నిండు పాశేతపుర వర్ణన ముండుటవలన, నివి రామవతార లీలను వర్ణించునదిగా నుండవోలును ఇచ్చే దశావతార లీలలను వర్ణించు నీ కృతికి, హరిలీలావిలాసము అనుపేరు రామలింగకవి పెట్టి యుండవచ్చును. ఈ పేరు నిశ్చయ కొమ్మున శివలీలావిలాసము నుండి గ్రహించెననుట నిర్వివాదము.

రామకృష్ణుని కీరణనయందు మిక్కిలి చుక్కచు- అందుచే రెండుపద్యముల నిండుండి తన పాండురంగ మహాత్మ్యమున, దీని కొప్పుడు. మొదట నిండుదాహరించిన పద్యములను వివరించి యీపై పాండురంగ మహాత్మ్యమున మున్న పద్యములను గూర్చి తెలి పెదను.

హరిలీలా విలాసము¹

తెనాలి రామలింగకవి

పు ర వ ర్ణ న²

క. పురనిధి రక్షకుడై ఘటి

పురము వెడలి వెట్టిట్టి బొంగారు ఘణా

ధరపరివృథు కరడి భయం

కరనుగు పాకారపరిధి కడువచ్చెరువై.

1

ఉ. పున్నమిచందమామః పొరపుచ్చి సుధారస మయ్యః

తిల్కుచున్

నన్నముగాగ నూటి ఘనసారమునం బరిపాక మిచ్చి మీఁ

దనెన్ బయలుగ నల్కిన విధంబున వెన్నెలగాయ నవ్వరిన్

సున్నపుమేడ లభవదను; వి శిరోగృహరాజి రాజులన్,

2

1. నిశ్చయ కొమ్మున క్రి. శ. 1485 ప్రాంతమున రచించిన శివ లీలావిలాసము ననుసరించి. రామలింగకవి- హరిలీలావిలాసము అను పేరు పెట్టినాడు.

2. ప్రబంధరత్నావళిలో- పద్యములు వరుసగా నున్నవి. నేను 'వానిని కళ శాంకముల క్రింద వివరించితిని. (437-458, వ)

చ. సరళ దలత్పరీరుహససార పరాగ పరంపరా పరి
 స్ఫురిత మనర్థ పర్ణమును బూరిత దిబ్బుభహంగనాదమే
 దుకమునై యగర్త కనుదోయి పండుగ సేయఁ ప్రయోయఁ
 త్పురవరలక్ష్మి యెప్పుడును బూనెడు కాంచన కాంచితో
 యవన్. 3

| కా హ్మ యు లు

ఉ. వేదపురాణ కాస్త్రములు వేడుకవిద్యలు, సర్వయజ్ఞ సం
 పాదనశ్రీ నిత్యనికపాయనిధి ప్రతిపాలనంబు కా
 రాదితుతత్త్వముం గనుట, హస్తగతామలకంబుగంటు ఛా
 త్రీ దివిజావతంపముల కరిందను మప్పరిగల్గు వారికిన్, 4

ఉ త్రి యు లు

ఉ. వీటి మహానుభావుడిహి హి జనుదగ్ని తనూజుఁ లేదు ము
 మ్మాటులుగాని శత్రుతుదమర్దన దతుడుగాడు గోత్రమే
 మాటుగఁ జేత, తల్లిమెడ ద్రుందెగదా యని యీనడింతురౌ
 గాటపు వంతగాండు పులగణ్దుల గణ్దులు పుణ్దులప్పరిన్. 5

వై శ్యు లు

చ. యుగములు వేయువోపు నొక యుద్ధరువుల్ గణులించు నంతలే
 యుగములు లక్షలెల్లఁ బొరినున్నభవంబు మితింపవమ్మహా
 యుగ కతకోటులెగు నికరోత్పత పస్త్రపులెన్నఁ గీస వె
 ల్లిగ నలకాధిపాధులు గజే పురిలోనును వై శ్యపుంగపుల్. 6

కూ ద్రు లు

ఉ. అకరివోపామి చరణాల్లములన్ జనియించినారు మం
 దాకిని పోదువీడలయివారు నిజంబుగఁ గమ్మగట్టి దా
 మై కనునీయఁ కీ రిమహిమాతిశయంబున మించినారు భ
 వ్రాకృతులది ధీరులు వ్రథాద్రులు మూద్రులు కూద్రులప్పరిన్ 7

(ప్ర) లు

- సి. ముదురుఁ జీకటి మన్నె మూఁగకుఁ గైచీత
 మొనఁగు మంతలముల యొప్పు వెలయఁ
 జండువెన్నెల రాజు బంటుగా చేలు చ
 కృని మొగలుల నిక్కుగని భజంపఁ
 బసిఁడిగ్రేని చేపట్టు మంచము పేయ
 తిగియించు చమ్మల నిగుపు నిగుడ
 గల్పి యేనిక దొర గా రాముగాఁగ మ
 న్నించు వేదద్రుత చేర్పు మెఱయ
 యూరుపులె గాఢు రంభమై యొలుపుఁ దమ వ
 శక్కుఁ గావించఁ బదనఖ చయమెగాదు
 విలసము చార పాటించ వీటఁ బద్మ
 పత్రగేత్రలు చాల చూపట్టుచుండు
- సి. వలమూల చంపకోత్పల మాలికారి నం
 గ్రథన రాకురి నెఱ కవులఁ బోలి
 దళము గెలిచిన మాత్రమున మూల కొల్పునే
 దువ తొడవీరుల పాలుపు దెలిపి
 ఖండితత్వమున రాగముగల వల్లచా
 వలిగోయుటల వేళ్ళవలపు నెఱపి
 వలుకాపులకని యెత్తులు వదరించు పెం
 పున బాదరుల లేవ పొడమఁజేసి
- సి. తమవిజాంగ మరీడులు తత్తదన్య
 పుష్పములసావి నిక్కింపుఁ బుష్ప అమరు
 పేరఁ వేర్కొను పొరుల గేరిగేరి
 నవ్వుదురు పుష్పలావికానలిగముఖులు,
 6 మఁ గు లు
- సి. మదభిన్నకట గళహ్లాకికంబులు తొట
 తొటరాఁ మస్తవిధూననముల
 ఆనమత్కంబులగు వదక్రమముల
 ఘట ఘటం కృతి నాభిఘంటులలియఁ

గీర్తిచంద్రికల యాకృతి వట్టమై ధళ
 ధళఁ బర్యవంత కుంతముల రుతులు
 పుష్కర పూతాకృతముల నకాలపు వాన
 కారులెల్లడఁ దమకార కురియఁ

గీ. దమకుఁ బరవాహినులతోను దలియఁజొచ్చి
 శ్రీదళాడుట యుదితంపు జాడలఁగఁ
 బెసగి పరయూ జలముల నరగ వీలఁ
 గ్రాలఁ జనుచుండు నవ్వురి గంధకరులు.

గుట్టములు

ఉ. చంగునదాఁటు ధేయనిన నప్రసముద్రములైన వేగ
 గెంగుదియింప నిల్పు నడుగెంటవె శస్త్రవిపాత ధీరజన్
 నంగర రంగవీధి దహస్యామిః గెల్పు ఘటింతునట్టియు
 త్తుంగతరంగ రత్నములు తొంటి హయాకృతి కాన్తి
 పుట్టునున్

ప్రాకాత మారుతము

చ. తెలతెలవాఱ దొయ్య నరుదెంచు నికాంతర కాంతకాంతి
 తెలువల కింపుగా మెలఁగఁ తెక్కులఁగూరిన చూర్ణమున్
 నళినవరసంబుగా జడియఁ వాడిన నెజ్జలమీద ప్రానిరున్
 దొలఁగఁగనేయు మాడిగవుఁ దొయ్యలులలలె నేగు
 బెమ్మెరన్

రాజనగరు

సీ. విదుత మాణిక్యనందన మాలికాకాంత
 కల్పిత రోహితాకాక రేఖ
 బాలకానన నివృద్ధాలోల వానవా
 గరుధూప పోషిత కంధరాళి
 చంద్ర కాళాతిగర్జనృదంగధ్వజ
 విరచిత పరిఘోష విభవలహరి
 సంభోగ సంరంభనమయ విచ్చిన్నము
 క్రూరహుతి కృతకర కనికర

గీ. మదనమద భార మంధర మత్తూరి
 నీ దృగంచల సంచిత నిలిడ చండ
 లాబితాతల్ల జమునై యిలా వివత్త
 వర్ష యన నొప్పుగొకుత్త వంశనగరి. 18

గృహ దీప ములు

గీ. భాను శశిమండలంబులతో నడంచి
 యిరులు పెనువాన గురియును నేపుచూపు
 రాత్రి వర్ష ద్దుపునఁ బుట్టెఁ బ్రతిగృహో శ
 రములఁ బటు దీప వైడూర్య రత్న సమితి. 14

సాంధ్య రాగ ము

ఉ. రాసి నహానభాను పురరత్నము లెల్లనుఁబోవఁ దన్నుచున్
 జానర తోగిరాజ భణివైతి కడువ్వడి నొక్కినక్కుగాఁ
 జేపినఁ గ్రమ్ము తద్రుచిర శీరపూర విజృంభణం బనం
 గానముదగ్రతం బొలిపెఁ గమ్మి జటోపమసాంధ్య
 సూర్యాస్తమయము రాగముల్. 15

ఉ. ఎంతయురాజ తోడ పగయేళోదవో మధువ్రసక్రియ
 కాంతముగల్గు తమ్ముల ప్రచారముగాదని చూడనోడి దే
 కాంతరమేగె వాఁగ నివరాళం బరంగుడు చాఁగెకట్టివృ
 త్తాంత మెఱింగి సిగ్గొలిపినట్టులఁగందె సరోరుహంబులున్. 16

వక్షత్ర ములు

గీ. ఉడువభం జనుములు దోసతొడిను యూడఁ
 దామరన బంధుఁడమ వండుతకకుఁ చానె
 విశృతి గనుపింప కనుపట్టు విత్తులనఁగఁ
 దనరె నెఱుంగఁ గెంపగు తారకములు. 17

ఉ. కాబధనంబయందు తనుగాంచి దివకరనుత్పయంత్రమున్
 గీలెడలించి సంధ్యయమ కృష్ణ వదంతిత బూపవిభ్రమ
 శ్రీలలితాంగిని దగవరించి తమోనుయ భార్త రాక్ష్యభూ
 పాలక నేననీయు నిర భల్లములొయనఁ బర్యేచారకల్. 18

చంద్రాస్త మయము - మార్యోదయము

సీ నీరింకఁదొడఁగె వెన్నెల మానికంటలు
 వేడి రాతూపుల విడిపెనమ్మ
 కలఁగె జీవం జీవముల నిండుమనములు
 జక్కవ పులుగుల జాలినదలెఁ
 గనుమూసె కుడుదకానన విభావిభవంబు
 శ్రీలక్ష్మినిలిచె కాజీవవీరి
 జాజువాఱఁగఁ జొచ్చె వరుణుని దిక్కువ
 నేర్పడి దీనించేఁ దూర్పువలన

గీ. తారలంశివోయె వికసించెఁ దరులవిరులు
 చంద్రికలు గంచె కొలఁకులు చాలఁదేతె
 దీపరుచితాఁగె తలమూసె లేవఁబెండ
 చందురుఁడు వాలె, తొడిలెఁ గంజాత హితుఁడు.

వంటకము

ఉ. అలఘృతంబు వేడియగు నన్నము నుల్పిన మద్దవప్పు క్రొం
 చాలిపుకూర అప్పడము ద్రచ్చెదచారులు పానకంబులున్
 మేలిమి సిండివంటయును మీఁగడతోడి దధివ్రకాండమున్
 నాలుగు మూడు తోయములు కంజలు గంజదళాఁడి

పెట్టఁగన్ 20

మధుపానము

చ. నరసులపాండు గల్గవఁగఁజాలి బహున్నతచారు కాఖలం
 వెరిగి మహాద్విజాపకమె చేర్చినిజాయతిగాఁ దసర్పి ని
 ర్భర అనకావనంహరణ పాత్రములయ్యు మహిఁచాటికత్
 పురివెలినిల్చి మేటియు నపూజఁదగున్ మధుపానుకూలకన్. 21
 హరితిళా విలాసమునుండి రామకృష్ణుడు పాండురంగమాహాత్మ్య

మున గ్రహించినవి-

అశ్వ వర్ణము

ఉ. చంగునచాటు ధేయదిన నప్తనముద్రములైన వేగచా
గెం గుడియింప “నిల్పు నడుగెంటనె” శస్త్రబహత ధీరతన్
సంగరతంగవీధిఁ దమస్వామికి గెల్పు నుటించువట్టియు
తుంగ తురంగ రత్నములు తొంటి హయాశృతి కార్తి

పుట్టుపుల్. (486 వ)

పాండురంగ మాహాశృంగము నందలి యీశింది యశ్వవర్ణనము
చూడుడు.

ఉ. తెరలక క్రమ్మరించు “నడుగెంటనె నిల్పు” వొకింత సూచినన్
శతనిధులేడు చాటుమెయిచాచి చివుక్కున, నుక్కుమీటి నం
గరమున గాయమైన వకిఁగాయఁ జలించక, తత్పురీహరుల్
హరిహయు మాపుమున్ దిగిన యింబుధి తేవున వచ్చు

నోజుమీ. (1-114)

రెండును అశ్వ వర్ణనములే, ‘అడు గెంటనె నిల్పు’ అను నది
రెండింటికి నమానమే భావములు నమానమే- అయినను వర్ణభావ
విన్యాసమున మొదటి శాసితంబు రెండవది యే ప్రాథత చూపుచున్నది

ప్రధాత మారుత వర్ణన

చ. తెలతెలవాట నొయ్య నడుదెంచు నిశాంత రశాంత శాంతలౌ
దెలువల కింపుగా మెలంగు తెక్కులగురిన చూర్ణకుండలా
వధినరగుంబుగా జెడియు. వాడిన పెజ్జలమీఁది ప్రాచిరుల్
దొంగగఁగఁజేయు నూడిగపు తొయ్యలులంబలె వేగు

దెమ్మెరల్. (వ 487)

పాండురంగ మాహాశృంగము నందలి ప్రాభాత మారుత వర్ణనము,

చ. తెలతెలవాట నొయ్య నడుదెంచి, నిశాంత రశాంత శాంతలౌ
దెలువల కింపుగా మెలంగి, చిక్కలగూతిన చూర్ణకుండలా

1. అశాదమీ ముద్రణము- రాళ్లపల్లి అనంతశృంగారశర్మగారి పరిష్కరణము.

నీ సరళంబుగా అడివి, బాడిన నెల్లరిమీడి ప్రాచీనుల్
వొలగఁ బ్రభాతవాయువులు దోచు (దోచు?) బుర్రె

పరిచారికా కృతిన్, (1-119)

పుటయడ గున పాతభేదములలో 10 తెప్పల ముద్రి. అని కగదు.

ఈ పద్యమున రామకృష్ణుడు చాల్గవపాదము కొంచెము మార్చి నాడు. ఊడిగపు తొయ్యలి "పరిచారికాకృతిన్" అన్నాడు. కాని తెండు పద్యములలో కొంత భేదమున్నది. పాండురంగ మాహాత్మ్యము వందలి పద్యమున క్రియలు క్షార్గకహలుగా నున్నవి. హరి లీలా విలాసమున పద్యమున కాలవినకతేటంద, పర్వకాలములయందు ఆ క్రియ జరుగునని సూచితమైనది.

తెల తెలవాటగానే పనిమలిపి వచ్చి, ఇంటిచారి కింపుగా మెలగి ప్రక్కలను దులిపి, యిల్లు మాత్తము లేయుట నేడును నువము తూడు చుండినదే- రామకృష్ణుడి పద్యమున ఆ ఊడిగపు తొయ్యలినే వర్ణించియున్నాడు-

పరిచారికకు "ఊడిగపు తొయ్యలి" అనుట రామకృష్ణుడు సంస్కృతమును తెనుగు లేయు లేట్ల సూచించును. ఇట్లే ప్రభాత వాయువులకు వేగుతెప్పెరలు "చిట్కలగూటిన... సరళంబుగా అడిసి-" అనుట కన్న "తెప్పలఁ గూరిన... సరళంబుగా అడిసి" అనుటయే సరళము.

ఈ పద్యమున నింకను పోక విశేషము- పురవర్ణనలో మూడుత పర్ణనము, పన్నెండవది ఓమూరసంభవముతో ప్రారంభమైనది. కవు లందఱును, వాయువును, 'గంధవహుడు', 'మంచానిలుడు', పవనుడు 'కోకగాడు' అని పుల్లింగ వివక్షలే వర్ణించిరి. కాని యిందు రామ కృష్ణకు వాయువునకు స్త్రీత్వము ఘటించుట చిత్రము-

సాశారణముగ కవులు కాము ప్రథమముగా కదించిన కృతుల నుండి తరువాతి తరువచవలలో పదబంధములను, పద్యములను నుత్తా హరించుకొందురు. దీనినే స్వ సంపాదము అందురు. తిక్కన నిర్వచ నోత్తర కామాయణము వందలి పద్యములను భారతమున నుద్ధరించుట పోరస్వతేయులకు పరిచితమే. అట్లే రామకృష్ణకవి హరిలీలానిలాసము

నుండి వద్యమును పొందుకొని మాహాత్మ్యముల మార్పున¹ సంధానించెను.

దీనినిబట్టి 'హరిలి గా విలాస కవచ' పం ౨౮౦౯ మాహాత్మ్యము కన్న ముందేని గ్రహించవలెను.

హరిలిలా విలాసమున² యీ క్రింది పద్యములు మూదినుంచి తిమ్మకవి తన సర్వతత్వసారక సంగ్రహమున 'విలాసపదీ' 1 అశ్వాముగా సూచించి యున్నాడు.

ఉ. అకలిగేల్పుసాని చరణాబ్జములనీ బదిలుంచివాడు నుం
దాని తోడునివతయైనారు నిజంబుగఁ గన్ముక్కటి కా
మై కనునీయకీర్తి మహిమోత్తయింబున మిందివారు య
ద్రావ్యకులది భీమిని వ్రేల్చుదురామోదములు కూడులవ్వరిన్.
(పుట 188)

ఈ పద్యము పు. ర. లో 429 వే పద్యముగా నున్నది.
పై అశ్వామునుబట్టి తిమ్మకవి కాంమునాటికి అనగా క్రీ. శ.
1740 నాటిని ప్రధానముతో నున్నదని లెఖించుచున్నది.

సాంధురంగ విజయము

హరిలిలా విలాసము కవచము ౪౮౧ మైనప్పుటి హామరంగ విజయము.

1) అంగధమును తెనాలి రామకృష్ణకవి కవించినట్లు తొలుత తెలి
వినవాడు ప్రాచీన కవిలింగరావు. 2) గురువాడ శ్రీరామమూర్తిగారు¹
వారి వాక్యము లీకింద మహానామంబునున్నది "ఈరథు నియోగి
ప్రాప్తయ్యెను. ఈ కవచాభ్యాసాని వాడు. ఇతడు రవవంశమును
గూర్చి సాంధురంగజ్యోతి మాహాత్మ్యములో గొంత చెప్పియున్నాడు.

-
1. ఆంధ్ర పంచకావ్య కవుల చారిత్రియ. 12 తెనాలి రామకృష్ణ
కవి. (1898) (పుట 195) ఈ నాడు గురువాడ కవినివరములను
పుక్కింటి పురాణముగా పరిగణించుట కాబ్బయ చరిత్రకారులకు
వరిపాటయైనది. తెనాలిరామకృష్ణ కవినిగూర్చి వారు ప్రాచీన
విషయములే, లేదుచాలి చరిత్రకారులకు ఆధారములైనవి.
(మా. తెనాలి రామకృష్ణము; అతని సమకాలికులు భారతి. 1941)

అందు విశేషమగు పుత్రాంతములేమైనను పాండురంగ విజయమునకు గ్రంథమును ముద్రవచ్చును. కాని యా గ్రంథ మామూలాగ్రంథంగా దొరుకుట వామను లా గ్రంథములోని కొన్ని యాశ్వాసములు "హాస్యమే చెప్పించినారు" ఇట్లు వాయుటయే గాక- అందుండి కొన్ని పద్యముల కాటుకుగా మహామంది, "ఇది పాండురంగ విజయములోనిది" అనుట తెలిపియున్నారు. కానిన నీ కృతి లాను కృష్ణుడే.

దశావతార వద్యములు

2) శ్రీరామదాస్తిగాలే తొలుత పేరు వ్యాప్తిలోన్న గణాదికార వద్యములను రామకృష్ణకవి రచితములుగా స్వీకరించినట్లు తెలుస్తుంది.

"ఇట్లు దశావతారములు వద్యకళలయిన పద్ధింపె హాసం బాచిన నీటి నంకెనైత సాహితీ వటియియు, నమనకల్పనలోని ప్రజ్ఞయు గెల్చించును"గాన వాని నీక్రింద వివరింతము (పుట 240-241), వట్టికొంత చిత్రం-

ఈ వద్యములలోనే నేకనమానము లుండుటయు అను' బడు తెలుగు వదయందుటయు శత్రుము, పుట 241) యీ వద్యములని కొందఱు అలంకారకృతముని కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, లు కాటువద్య మనిపించిరి ప్రథమభాగము () న తెలిపినారు.

గురజాడవారు దశావతార వద్యములను, పాండురంగ విజయములోని పేరు చెప్పలేదని పైనియుదాహరించిన-వాక్యములే తెలుప గలవు, అయినను- అది పాండురంగ విజయములోని పేరు యని యీ క్రింది "దశావతార వద్యటిక" తెలుపుచున్నది-

దశావతారములు, కటికము. పై పేరున, ఈ దశావతార వద్యములు- ముద్రాను ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నొక తాళ పత్ర గ్రంథమున గలవు (గ్రంథసంఖ్య R. 543) ఆ గ్రంథ గద్యయుం దిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీవత్సగోత్ర పవిత్ర శ్రీవరాహస్తంభనూత్ర శ్రీమద్రామ నాథకృష్ణారాచార్య కృపాసాత్ర, శ్రీమశ్రీ-దండరామార్యవర్యపుత్ర,

దుర్గాదిగర్వ అకాలవిత్ర, శ్రీమద్భాష్యాది గంధर्वణ భాధ్యయనాభ్యా
వన విరచిత కృష్ణనాకార్యగోత్ర విరచితాభిషేచ మదితముడయి
తేయ కాత్వర్య వర్యాయ పించిల. పాండిరంగ ప్రబంధ మధ్యనిధేమ
మృద్యుతమ దళావతారికా వద్యమాలికా తీరా నిగూఢార్థ చంద్రికా
శర చాకా నమాస్తా¹

పై టీకయందు దళాకార వద్యములు పాండిరంగ విజయ
మున నున్నవని తెలుపుచేగాని అవి రామకృష్ణ కవిత్వమని తెలుపదు
కవిని నిశ్చయపఱచుటయేగాక, అవి పాండిరంగ విజయస్థ వద్యము
లని నిర్ధారణ చేయుచున్నది, కాని ఆ తాళపత్ర పైక పేనాటితో
తెలియలేదు.

ఇది చాటువేయైనను గిది పాండిరంగ విజయమున రామకృష్ణ
కవిజీయన్న మాటలు లభ్యమగుచున్నది²

పై యువాహరణము దళావతార వద్యములు, పాండిరంగ
విజయములోనివని స్పష్టము చేయుచున్నది గాని, పాండిరంగ విజ
యము తెనాలి రామకృష్ణునిచే చూచి చెప్పబడు నిగద్యయం చే
యాభావము లేదు.

8) పాండిరంగ విజయము లోనివని వద్యములుగా, పైదళావ
తార స్తుతి పద్యములు చెప్పినను తెలివది- ౪క, పీఠిక రామకృష్ణుని

1 ఈ దళావతార వద్య టీక- టీ. 1-తి పూర్వోక్త ఘటిరాశల
మూహాత్మ్య పీఠిక రీతి పుటలో నుదాహృతమై గి. ఈ దళావ
తార టీక-కృష్ణనాకార్యగోత్ర విరచితాభిషేచ మదిత గాఢీర్య
చమత్కారి-ర్పి. 1-గంధమున క్రి. 1828 గా ముద్రిక
మైనది. ఇంతే "వద్యరూపానితము 11 డ. 1-వచ్చి, ఇది
నా జనకులు మందరము చంద్రికాగాని పుష్పక ధాన్యగారము
లోనిది. నేడు శ్రీశేఖరేశ్వర విశ్వ విద్యాల పుస్తక భాండా
గారమున నున్నది.

2 ఈ చాటువు రామకృష్ణ విదికాలో లభ్యమను పాండిరంగ
విజయము తెనాలి రామకృష్ణకవిగా తెలుపును-అంటే.

కృతులను, పోలికలున్న, రేక భా, సుపదాములున్న వచ్చుచీ కృతి
రామకృష్ణునిగోపాని సారం చెప్పటం గణాంకము గలగుచున్నది-మరి
యీ దశాంతానమ్రం నేర్వకుల తల్లి పోల్చుటలో చూడము-

పాఠశాలలో ఏ ఏ మునుప దేశాల్ తార వర్ణములు పడ నోరందు గలవు. ఇంకా ఎవరాహుళ్యం గృహస్థులు చేయి చేయి వద్యములలో ముగిసిన వుదినారు-

అ త ర్థ ము తు

మ. కరివూరుద్దేశిత బాలకవి శిష్యుడైనాడని
 క్మరినాథ ప్రసాద మృత్యుమూల లోకనాథకృతశ్రియ సూ
 కర వీరకృత పుష్కరాహిత మిదంగాదాది హారమధి రా
 ట్పరిగ్లత్రవశ శాంతుగాహితపాదబిరుదాన్వితమస్తామనున్
 కృష్ణా ప రా ర ము

మ. బలిదోషిక కర్మసేవనీ కంఠాభర్య మద్య ర్మ
 ర్మకాత ర్మకాత సాకారగోళా భర్త్యోత్పాదిత
 క్రతు భగ్రాధిపాదా గ్రహోన్ముఖ కార్యధ్య వైమలక ని
 మృతత బ్రాహ్మిక సంధాగోళకలంబు బ్రహ్మోన్ముఖ ముక్త-
 తిష్టు, బలిదోషిక కర్మసేవనీ కంఠాభర్య మద్య ర్మ
 ర్మకాత ర్మకాత సాకారగోళా భర్త్యోత్పాదిత
 క్రతు భగ్రాధిపాదా గ్రహోన్ముఖ కార్యధ్య వైమలక ని
 మృతత బ్రాహ్మిక సంధాగోళకలంబు బ్రహ్మోన్ముఖ ముక్త-

కాని కామేశ్వర్లది రకావళారస్తురి (శివా భగవంతుని వ్యవసరించి
వేసినాడు- శ్రీనాథుడు 9 వదలించి 9 శ్రీ-నారాయణ శృంగులను వేలు
వేలుగా వచ్చినాడు. శ్రీకృష్ణ వైకుంఠవర్ణాశ్రయము, (8-181-
185) లలరాముని ఒక్కవర్ణాశ్రయము (8-185) వుతించి, ఆ యవ
కారైక్యమును గూర్చి ఇట్లు చెప్పినాడు-

క. విజయవాడ కృష్ణ నర్సింహం

తెలుగు పలుకునై న చిహ్నములు

నిలమింప వశతరించిన

అంతామది పెట్టులు శర్మ సాశఫమొదలున్. (8-187)

ఇట్లుకవి- శర్మ- అవతారమును-

జ్ఞాన కశ్యేంద్రియోపాధి సంప్రభూత
 దశ మహాకల్యాణీక దశ కళాశు
 దశమ దివ్యావతారు సత్కార నిజవర్తి
 గర్వితేపుని సమగ్రాల్తు తెటకారి

(8-141)

కర్మి అవతారము స్వప్నముగా దశమావతారమని తెన్నుతులేత అం
 రాను కృష్ణులు వేటువేటుగా చక్రితుడైనను విశ్వ యవతారముగా
 పరిగడింప వలెను- రామకృష్ణకవి శ్రీకాళు వనునదిచి అంరాను
 కృష్ణులను, పాండురంగ విజయంగ- వేట్రేయగా ప్రతింది, తమవారి
 రచనలై గ పాండురంగ మహాకృష్ణమున ఘటికాచల మహాకృష్ణమున-
 వా తిరుపురేశావతార మగుటవలన- అంరామును కృష్ణును గావున
 అంరానునే ప్రతింది శ్రీకృష్ణుని విడిచి పెట్టినాడు- అదీరహస్యము.

ఇందువలన కామకృష్ణకవి కృతులు మనమెంత తాగజూక
 తతో సభ్యయగము చేయవలెనో తెలియగలము- దీనిని కనిపెట్టలేక-
 ఘటికాచల మహాకృష్ణ పీఠికా ర లిట్లు వాసిరి,

“శ్రీమహానిష్ఠు శంపూర్ణావతారు ఎలు రెండింటిలో కృష్ణావ
 తార తెలికటి యైనప్పుడు, రామ కృష్ణులైన యిది దశావతార
 ములలో కృష్ణావతారమును రెడు వైత్తన గ్రంథములలోను రామ
 కృష్ణుడు స్మరింపకుండుట యని నిరూపిం”¹

అలకాశూచి ప్రతిందిన శ్రీకృష్ణుని ప్రతిందినట్లే- అందువలన
 రామకృష్ణకవి కృష్ణప్రతి ప్రత్యేకముగా రెండింటియందు చేయలేడు-

దశావతారమతులు, పైరెండు గ్రంథములలో నొక్కొక్క
 పర్యాజ్ఞులు సూత్రము యుక్తులు పై పీఠిక తెలుపుచున్నది కాని
 యిది పరిగ్రాదు-పాండురంగ మహాకృష్ణమున దశావతారమితి-మూడు
 మాటలు చేయబడినది. దీనితో రెండు వాకేతోట యున్నవి-² కావున

1. ఘటికాచలమహాకృష్ణ పీఠిక, 78 పుట అకాశమి మంత్రము
 సంపాదకుడు వాక్యము లేకవరపు కామకోటికాస్త్రి.

2. ఈ దశావతారములను గూర్చి వేమ వ్రాసిన వ్యాసము
 చూడుము- పరిశోధన- బుద్ధజయంతి సంచిక- (1957)

నాస్తుమలు మూడు, మొదటిది ద్వితీయాశ్వాసమున- 56 నుండి 65 వద్యము వఱకును దశావతారస్తుతి, రెండవది దీని వెనుక నీతింది నీవద్యమున గలదు మూడవది తృతీయాశ్వాసము 102 వద్యము రెండవది-

నీ, నీటిలోఁ జివుకక నిలిచి క్రమ్మరుపూని
 కఠిన కర్పూపుఁ జాక్కాను విగువు-
 దంష్ట్ర నెత్తిన మహీతలపు గాడుపుఁజీర
 యుదు చాటు కలవఱుం దుదయమగుట
 పరుఁగు తన కట్ల విలిపిఁజూపు విధంబు
 పులిమిన వెత్తు గుగ్గిలపునూనె
 ద్వీపాంతరమునకుఁ దెగువయైఁ జను పెంపు
 చేముటు నాగంటి జీని తగులు,

గీ సాగతా గతమాలిని శాస్త్రరరణి
 వల్గువల్గున చిత్రధావనము గలుగు
 నిన్నుఁ దరిచేసి భవవార్ధి నిస్తరించి
 దరిఁ దలఁయతున్నఁ గలదె మోహము మురారి, 66-వ

ఈ వద్యము బహుగుభీర మైనది, భావని స్తరణకు చోటులేదు-
 అవతారములను మాత్రమే తెలుపుదును-

మొదటి పాదము-

మొదటి దశము	నీటిలో నిలుచుట-	మత్స్యావతారము
రెండవ దశము	కఠిన కర్పూరము	కూర్మావతారము

రెండవ పాదము-

మొదటి దశము	దంష్ట్ర వెత్తుట	వరాహావతారము
ద్వితీయ దశము	చారుకలసోద్యవము	వృషావతారము

మూడవ పాదము-

మొదటి దశము	తనకట్లు విలిపించుట	వామనావతారము
రెండవ దశము	పులిమిన వెత్తు	వరకు రామావతారము

హుల్లీ పాదము-

మొదటి దశము ద్వీపాంతరమునకునుట రామావళా
రెండవ దశము వాగంటి జీని జలరామావళారము
గీ, మొదటి పాదము వాగతాగముము బుదావతాము
రెండవ పాదము వల్లవల్లనచిత్రధావనము కలికివతాము,

మూడవది- తృతీయా శ్వాసము- 103 పద్యము.
దిగమశర్మవశ్యకశ్యతో సుపారము- అను ఘట్టము-

సీ, విక యింత తెప్పవేయక చూచుఁ జెలువారిఁ
దలగొట్టుకొని దుఃఖజలధి మునుగు
విఁము తెలుపునందు వృథినిలోఁ జూఁజూఁజూఁ
నమశిక వ్రంథోద్భవము గమించుఁ
దిరియువాఁడును జోతె దెసఁజూఁ తెయిజూఁచుఁ
దొరగు నప్రాంబుధిఁ దొప్పదోఁగు
“హా”పోయితియని యలుచు భార్య గుణించి
జనువిధారానక్తి భ్రాంతిఁజొందుఁ

గీ, కేరఁగారాని దర్శన స్థితి వహించు
బాడబమ్మూర్తిలోగొన్న పగిదిమండు
వాసవారాతి కాఁబూని తదవతార
దశకమును ముప్పై తాలెవనా ధరణిమనుఁడు,

ఇందున్నప్రముగా దానవారాతిఁజూవతారదశకమని చెప్పియున్నాడు.
మొదటి పాదము-

మొదటి దశము. తెప్పవేయక చూచుట- మత్స్యవతారము
చేప అనిమిషము- తెప్పపాటులేనిది-

రెండవ దశము- తలగొట్టుకొని జలధి కూర్చావతారము
మునుగుట

తాళేఁ తలగొట్టుకొనుచు నీటమునుగుట

రెండవ పాదము-

మొదటి దశము- వృథినిలో జొరకాటుట- పరపోవతారము
వరాహము-భూమిలో జొరియలు చేయును.

రెండవ దశము- ప్రంభమున కావిర్భావము నరసింహోపతాపము
మూడవ పాదము-

మొదటి దశము- తిరియట విక్షేపము వామనానందము.

రెండవ దశము- అన్యబంధుబుధి దోగుట- పరశురామావ
తాదము

నాల్గవ పాదము-

మొదటి దశము- భార్యనుగూర్చి యలచుట- రామావతారము

రెండవ దశము- విహునిధౌరాన శ్రీ శృష్టావతారము

గీ. ప్రథమ పాదము- చేరగారాని దర్శనీతి- పాద్మావతారము

ద్వితీయ పాదము- బాదలమ్మ- 300 అవతారము

ఈ పద్యమునకు రామకృష్ణుని రచనా ప్రాధీమ యెంతటిదో తెలుపును-

ఇందు నిగమశర్మ మూడవశస్థిలో మానవశేష్టా దకావరి... నును
పర్వతము-

1. తెప్ప చేయక- అజేపనిగా పేనినై న చూచుచుండుట,

2. తల కొట్టుకొనుట.

3. బలమున్ననందు లోని విశ్రాంతిగనుట.

4. ప్రంభమువలె నిశ్చేష్టత వహించుట.

5. తనకు కావలసినది విక్షేపముచేసి దిక్కులకు చెయిచూచుట

6. ప్రళయము గూర్చి యలచుట

7. ఏ భూమిపై నను పోదనుకొనుట.

8. ఏమి చేయుటకు తోచిన మోక్షముగా నుండుట.

9. హృదయముతో దుఃఖము విడచిననువలె రగుల్కొనుట.

ఇచట రామకృష్ణుని విశిష్ట మనస్తత్త్వ పరిశీలనము- వల్ల క్రి
మగుచున్నది, ఇతి నిగమశర్మ చరమదశ- ఆహోబిల నరసింహుని
దర్శించినాడు- అట్లే, ఆ నృసింహవిగ్రహమును ఛానించి, కాదాత్మ్య
నితి లొందినాడు-

ఇందలి రచనాశిల్ప మనల్పమైనది-

ఘటికాచల మాహాత్మ్య పీఠికాగ్ర గ్రంథ పరిశీలనచేయుకయే
వాసికందున నింతగా వ్రాయవలసి వచ్చెను.

పాండురంగ విజయభూతి ని కూర్మావతారా కర్ణక వసుసరింప
పాండురంగ మాహాత్మ్యము న హృదయేన వ్యవహరయ- చానిని
వివరించుచున్నాను.

కూర్మావతారము

కా. ద్వాత్తంభద్రి కల్పిరావతి బద్ధోకాని నుగమో
పాత్రేందూదల నిష్టియ్యో పలకా శ్చ పుత్రోబ్రవో
చాత్తత్తాత్త గణాశ్చ వన్తరవ కన్యాగోపతీ దానినా
వత్రివీడిత తేన భువ్యధివతి బ్రహ్మన్ సుమ వ్రాణిమన్.

కూర్మావతారమున, శ్రీమహావిష్ణువు కుటుంబ పరివర్తితుడై
వచ్చుడు, అతాళగంగా నదియందు చేరి యున్నప్పుడు కృష్ణుడనువుత్రను
గనెను- తనకు అత్తయిన వివాహి దైవతం పుత్రోత్పన్నము చేసి
లక్ష్మి అనేది కన్యాదానము కామధేవయ నోతానము, విరావతయినే
గణదానము- ఉత్తైశ్వర్యవనే అశ్వదానము. అపృతము అనే అశ్వ
దానము ఇంద్రునకు చేసెగాదు, గుప్త సేనమునకు దానముగా
చేయుట కవతాళము కల్పించిన హర్షియూ వైశామ్పయను ప్రోత్రుడు
చేయుచున్నాడు- అని వర్ణన కాత్పర్యము-

పాండురంగ మాహాత్మ్యము త్పరీక్షాశ్వాసమున నక్ష-ద్రవర్ణ
గలడు, అంతి క్రింది వర్ణమున నై పాండురంగ విజయ బద్ధ భావని
గలడు-

ఉ. భేను గణాశ్చ రత్నసుదతి ప్రముఖాశ్చ వస్తుగోటి నై
మానికభక్తమునో గోనియు మచ్చరయ రః విద్యాధిలోరు గై
లోనినకొత్తెవో లలు మొగుల్ గలు పుష్పకరిమండ లే
భానిభక్త తి వత్తెలుగ గళట నీరవి గ్రావ చేసకె. 1౩-వ.
పాండురంగ విజయమున భావమునై ప్రాథత చాక్రిగది.

రామకృష్ణుని కాటు భారా వ్యములు- గురజాడవా
నైర్నికలో నిల్లు చానివారు-

“ఈ రామకృష్ణుడు పదగుంభన కవిత్వమునకు మిగుల ప్రసిద్ధుడ
కావున నీతడు పాండురంగ విభుని పదగుంభనమని తొంటి వదంః

పాత్రుచ్చెను. శానికీ చార్కాణంబుగ నీ క్రింది కొన్ని పద్యంబుల విచారింతు,

తే. అతివ ప్రాభిషక్తున దేహనమలు
మీనదగరాలతా రాజసా నిరాళ
రణమెనంత మనాది నేత్ర గళభుజ ప
భోష్ఠకుచ పచోదంతములు భయగరివి,

ఈ చిన్ని పద్యంబున నొక స్త్రీ యవయవంబులవర్ణన మంతయునుమిచ్చె-
మఱికొన్ని పద్యంబుల వివరింతము-

సీ. భుజగలోకాధీశ భూరితల్ప శయాన
పారియాపథక మహాపురుష యనుచు
నకులాజ్ఞమకుట వర్ణిత పాదరాజీవ
రామార్చనీయ శ్రీరంగయనుచు
మారీచ మదభంగ మహిత వాయుశ్యాస్త్ర
శరద నిద్రితజేత్ర జలజయనుచు
నముద్రగ వర్ణావనర యోగ నివాణ
కరిరాజవరద శ్రీకాంత యనుచు

గీ. దలకును బుకు నలంకు చెక్కిలుచుం బలుకు
నలుక నయినన్నెన శిరోజు తర్రళలనె-
వవన కదర్ప ఘనమౌర జవన తురగ
తటనట ప్రియ సముదాయ పటిమదోవ-

క. విధుకృత కదనము పదనము
మధుకర నికరణులగేయ మగువ చితురముత్-
విధుమధుకర లీలాజయ
మధురోక్తులు వికృతార మధువాతరక్షన్

సీ. ద్విరదంబు నడతోడ సారాళ ముఖభంగ
దశమౌది నవ్వుతో-దనరం జూచె
గగనంబు నడుముతోలుగఁజెడి మధ్యమాం
తమునొంది నేతతో నమరంబూత

సారసం బంధితో సరిరాక సావర్య
గతిమాని మోచితోఁ గదియఁజూచె
కనకారి కటితోడ వెవమాని నారి నే
వముఁ బూని మేనితో పరిగఁజూచె

గీ. దిరిగి నతి కంక కుచ బాహు సరస నాచి
కలకు భ్రమమంది మొఱపెట్టి గతులుమాని
యొరగి భరకూలవత్తులై యొకట రెంటు
మూఁట నాల్గింటితో సరి మొవయవయ్యె
గీ. అభర ముఖవర్ణ కూన్యంబు లతివకుచము
తాన బాకార రహిత మృక్తాక్షమేను
అజ జఘన మండలము లంచయొనకురులు
చరన భాది తకరములు చాన తోడలు-

తే. గీ. నల్లఁబూని సతీయ మేపెల్లఁ జేసె
నద్యగద్యుండు లా దీసి కాగుడిచ్చి
బూని వివర్జించి యవ్వు దప్పుపుతోడి
దెంద మునరించె సందేహమందనేల

ఇంకను వనేక వద్యంబులున్నవి. ఇవి యన్నియు, పాండురంగ
విజయములోనివని యందురు పాండురంగ విజయమునకు గథానాయకుడగు దన పేరిటి పానినే నిర్మింప దలంచి తన నామాంతరమైన
పాండురంగడను పేరిడెనట! (పు 240)

అపై మరికొన్ని చాటువుల నుదాహరించివారు

చ. భర భుజగైఁజ నింపాముఁ దగ్గత వేణ్ణవళోకవద్యయో
దరముల కోడి వారిధివదంబులఁ బుట్టఁ బూచులన్ గుహం
తరములఁబూన నిక్కఁదిన చాగ స్రవించఁగ మూర్పులూర్పు న
తర్వరముగ నేగి నీడగని త త్తరమండఁగ వేసితా రతి

మ. వరలింకాభరమున్ వయోభరములున్ వక్త్రాంజలబల్ మనో
మారలోతాకులుఁ బూన తవ్వలి మొగంబై నంతనేమాయె నీ
గురు భాన్యజ్ఞఘనంబు క్రుమ్ముడియు మామం బాలవే గంగ క
జ్వరి మే లిద్దరి కిడుమంగలరె యద్యద్రాజవిరాటవా

క. వారకములఁ గోరకముల

వారకములకెల్ల నెల వారకము విడున్

శ్రీరమణి హార మో

వారమణియ త్వరీయ వద నఖరంబుల్

తే. కామర విజయకొంగు బెమ్మొమునకును

సారచంద్ర చంద్రమూర్తి సాటియగుటె

చాచి తలమిన్న చెక్కిలి చా లెఱుకును

సారచంద్ర చంద్రమూర్తి సాటియగునె

సీ. మనకేకయని నిత్ర చెనకరాకు నమిర

భుజగరోమాళి యీ పుష్పతోడి

మీనాక్షి యనినచో విజయము గోరని

చంద్రికాహాస యీ చంద్రికదవ

వింతోష్ణియనినచో బెదరించకు కుళంబ

సాంకవామోద యీ నమ్మ కాంగి

కంజాన్య యనినచో గలహించకు పృథాంగ

స్వర్ణానువేడి యీ జలజపాణి

గీ. శ్యామ, వక్షోః వదనాన్య కాంధవములు

వింధుర్రుగాన మీకు తెప్పంగవలసె

నిట్లు వినకున్న విరుళునిదంట యెగిరి

వడుట వదరుట కందుట ఫలము మహర్జి

సీ. చక్రప్రనియటించు ఇగడిచక్ష కళాంర

గురురమోవేడి యీ కుంజరదన

మధులాధర యటంచు మట్టు మీరరు లేంటి

చంపకవాన యీ జలజవదన

చినబాహుయని మాటుమనలకు రాయంచ

జలధరచిరుర యీ కలవకంటి

వల్లవకరయని క్రుక్కుగోయల

శ్రీరామమూర్తి యీ కీర వాణి

- తే. వదన కుంకలయాన సుస్మరః కథా
మెనసియుండిన కథన మీ కితవొనర్చు
నమచు నశించెద పరశ్చుత సంసరుడు
భయము నయకు ను చెలియగల బలికెమఱియు
- చ. అల ఘట చందరింత నిభమై గుళాంతమొగలబు దానితోఁ
గలిగి క యర్థ భేదములఁ గైకొని చెప్పఁగ నొప్పుకొప్పు తె
క్కుం. రదనాంకురంబు నని గ బ్బలకున్ సరిరాకపోయెఁ తె
లెయ నరియయ్యె గానిగతి లోఁచెను దొంగపు టాను రాక్షస్
- డి. అన లిలాపి వేసలికి నంబుధర బు నచుఁబుగాని చే
దానిని నయ్యలై చనినఁ దద్దఁజూచి దయాద్యులై బుధుక్
దాని పశాంతరంబునను తానువనిచినారు గావునన్
బునిగదంశకున్ నమరఁ బోల్చిరి తత్పతి ర్భక్తుఁడెబులన్
- డి. అడర పక్షపాతమున నర్థము నూళ్లనొసంగ నుబ్బుచున్
భిక్షుటాధరాధిపతు భిక్షునిని నకు లొడులై న దు
ర్భిక్షర జాళికుచ్చుతులు పెక్కుగు భక్తియచాలు గాననా
తమభికత్యమే యుభుము దార్పణు శంక తొటంగునియెడన్
- చ. సతి క వచాశ్చమత్య మరిజాత సుధల్గొనఁ బూని వామలై
హేతు యుల పరజాత వసుధాస్థులుబూని యుద్యత్పతం బని
ర్జితజునిగాంచియుం ధర నతిల ముజెందిన చంద్రవేదధి
స్థిని ... నోడిన్
- తే. పల్లవంబూని నకియ మేనెల్లఁజేసి
పద్యగర్భుండు లా దీసి వా గుడిచ్చి
పూవినర్జించి యవ్వు డప్పువుఁ బోడి
చంద్రమొకరించె నందేహ మందనేల,
- క. అలివ రచనాభి జఘనదేహనననాలు
మీన దరపాలకా రాజపా నిరాక
తనమనంత మువాది నేత్రగళ భుజ న
భోష్ట కుచ వచోదంతములుభయగలిగి.

తే. అనబాధర గళమూర్తు లతివ కబండు
చంద్ర మదువింశ శంఖ చంచలలః తేనె
తెలఁగితిచ్చిన్న కాశిన్యనీత చలతలు
సొరిది కచటచ హానదృష్టులుగ తేనె,

సీ. నడచెవా గంధ గండక బంధ ధుర్య తే
దంజతండము నటుండుండు మనును
పలికెవా వల్లకి కలకంక కలరవ
మండితధ్వని నటుండుండు మనును
నవ్వెనా మల్లికా నవహీర చంద్రికా
డిందీరను నటుండుండు మనును
చూచెనా పుష్ప నారాద జాతశ్శూర
శ్యాండద్యుతుల నటుండుండు మనును

గీ. ఏమి చెప్పుదు వా యింతి తెప్పరిదు
అహహ! రతివలె నిది నీకు నవ్వెగాక
పరమ భాగ్యైకకాలి యో పాండురంగ
వికలే! యనంత రవిప్రకాశ!

చ. అల ఘన చంద్రవింశ సమమై తనరారెడు వక్రమందులోఁ
గలిగిన నామధేదముల కై నడి నొచ్చెడి గప్పు కొప్పు చె
క్కులు రదహంతుకంబులవి గుబ్బులకున్ సరిరాక పోయెఁ తే
తులు సరులయ్యె చానివలె నన్నది పొంకపుటారు బోటికిన్,
ఈ పద్యముం మచాహరించి, చివరకు చా రిక్లు (జానీవారు :

పై పద్యములలో నన్నియుగాని కొన్నిగాని రామకృష్ణుని
పని నిశ్చంశయముగా తెప్పజాలము కావనియు నిర్ధారణచేయ వలదు
పదడు- (పుట. 248)

శ్రీరామమూర్తిగారు వీనిని చాటు భారా పద్యములక్రింద
పరిగణించినను నిదియుక ప్రబంధములోని పద్యములేయని మనకు వచ
కాశము కల్పింపి వీరేశలింగముగారు- ఈ పాండురంగ వికలముపై
చారి యభిప్రాయమును వివరించుచున్నాడు-

పాండురంగ విజయము

“దీనిని గూర్చి వీరేశలింగముగారి యభిప్రాయమిది. పాండురంగ మాహాత్మ్యమునకే పాండురంగ విజయమును నామాంతరము గలది. ఇదిగాక పాండురంగ విజయముని రామకృష్ణకవి పెరచితగ్రంథము నే టొకటి యున్నదని కొందఱుందురు గాని యా మాట పాటింప దగినది కాదు. ఈ కవిత తర్వాత నల్పకాలములోనే యున్న యివ్వకవి లా ను గాగల లాటణకు లోకమును పాండురంగ విజయమున్నదని చెప్పి దానిలో నుండి యొక్క పద్యమునైన నుదాహరించి యుండలేదు. ఇప్పుడు పాండురంగ విజయముతోనినని యందందు జనువలదు పద్యములలో ననేకము లితరగ్రంథములలోనివి గాను యీ పాదకవి కల్పితము గాను గావలదునున్నవి ఎట్లనగా :

సి. భుజగతోకాధీశ భోగికల్పకయాన

హరిరూపధర మహాపురుష యశుచు

నకులార్జునుకుటవర్ణిత పాద రాజీవ

కామార్చనీయ శ్రీరంగ యనుచు

మారీచ మదభంగమహిత వాయవ్యాస్త్ర

కరద విడితనేత్ర కాయముచు

నముద్రగ్ర పద్మావతర యోగనిదాని

కరిరాజవరద శ్రీకాంత యమము

గీ. కలంకు నులుకును నలుకు తెగ్గిలుచుఁ బలుకు

సఖుల నయనస్పర శిరోజు చరణకలస

పవన కందర్ప ఘనపాంస జననతురగ

భటకటప్రియ నమోదాయ వటిమదోప.

ఈ పద్యము పాండురంగ విజయము లోనిదని సర్వసాధారణ ముగాఁ జనువుదురు— నిజము విచారింపగా నిది చైదిమట్టి వేంకటకవి కృత చంద్రాంగద చరిత్రముతోని చతుర్థాశ్వాసమున నున్నది. ఇట్లే

గీ. జరులు పల్లవకుదిలోలు నానదంబు

నానదంబులతోలు నయ్యలక జాత

మలక జాతములతోలు నిత్యముఖ లీల

నిత్యముఖ లీలతోలు నన్నెలక నడుము.

అను నీ పద్యము పాండురంగ విజయము తోనిదని చెప్పుచున్నది, సేవోద్ధిచేకటాచార్య విరచితమైన చతుర్థాశ్రమంబరిలో గనచున్నది ఈ ప్రకారముగానే పాండురంగ విజయము తోనిదని చాడెడు మఱికొన్ని పద్యము లితర ప్రబంధముల తోనివిగా నున్నవి. కాన ప్రబంధముగా పాండురంగ మాహాత్మ్యము కన్పించుచున్నది. యాశయే మరల పాండురంగ విజయము ముటియై ప్రబంధము జేయవలసి యావశ్యకము నహింసాండము గాన పాండురంగ విజయమును వేరొక ప్రబంధము మున్నదన్న వార్త కిల్లక నిశ్చయించ వలసియున్నది-

అంధకపుల చరిత్ర, ద్వితీయ భాగము (176-177 పుట) పీఠికలింగము పంతులుగారి యభిప్రాయము ననుసరించి రామకృష్ణాది పురముకాదు- అయిన నీ విదులలో నాది చాటుక అని దశావతార పద్యములలో పాండురంగ మాహాత్మ్యముల దానికి పోలిక కుండుటచేత నై పద్యము లన్నియు గాక పోయి కొన్నియైన పాండురంగ విజయము తోనిదని మనము నిర్ణయించును-

క. ఇందుల కవలలముగా నొకయుదాహరణము చూపుచున్నాడు. అతర పక్షపాతమున నర్థము నూళ్లనొసంగ నుల్పుచునభిక్ష జటాధరాధిపతి భిన్న నిజవత్తు లాడురై నదుర్భిక్ష కుజాశికున్యకులు తెక్కగు భక్తియచాలు జూన నెలకుభిక్షత్వమే యభుము దాగ్గుడు శంకవోలంగు మీయెడ ఇది నైషధము నందలి నీ క్రింది పద్యము వ్రాసరించినది.

క. అతరముల్ పఠించు నమయంబున కాకముసేనుఁ డయ్యె శిక్షితవర్ణ మధ్యమునఁ జెందెనొ విస్తరి నంచునరులు శ్రేష్ఠయొకరు రీ క్రియ నభివృద్ధుల ప్రతిపాదపక్రియా దమని నిన్నుఁ గూర్చిన యభర్థ నికారము నన్నకాంక్ష.

(క-1)

రామకృష్ణ పితరకృత్యులతో శ్రీనాథుని హెచ్చుగా వ్రాసరిందివాడు కి. పాండురంగ విజయము నందలి యీ క్రింది పద్యము చాడ్యై వెందినది.

మ సరలింబాధకమన్ పశ్చాత్తరమునన్ వత్సాంబుల్ మనో
 సార లోలామృతమునన్ కవ్వలి మొగ్గలై నంబ నేమాయె నీ
 గురు భావ్యమృతమునన్ మ్రొవ్వుదీయు హృదయాలవే గంగక
 ద్దరి మేలిద్దరి కిమింగెదె యుగ్మచాట లింకావనా

౪౫ యిల్లిటికి తెలుగుకళామృత క్రిందట సంకలనము గావించ
 జడిన “సంకలన మణిభూషణము” అను గ్రంథమున ౧౦2వ పద్యముగా
 నున్నది దీనిని తొలుత శ్రీ.క. 1910లో ప్రకటించినమాసకలి రామకృష్ణ
 కవిగారు “ఈ చాటువు తొలి రామకృష్ణకవి చెప్పినట్లున్నది” అని
 ప్రాశస్త్యించారు. ఈ పద్యమును రామకృష్ణకవి పద్యముగా నిర్ణయించుచు
 గురజాడ వారు దీనికి సంబంధించిన కథను గ్రంథప్రకటన చేసియున్నారు.
 ఇది స్వల్ప యోగ చింతామణిలో యూ.గి.లోగిని సలహాదమున,
 వ్యాఖ్యాతన కయ్యా సంకల్పమున- చెప్పినది- రాయలవాస వేళ్ళ
 యొకతె రాయలు కనడందే ఎక్కువ మోహముగల వాడనియె,
 కాను పగపురుషుని కన్నెత్తి చూడననియు దంబములు పలుకుచుండే
 డిది రాయలును ఆమెనుగూర్చి- కనిపండిత గోప్తీలో క్లామించు
 చుండెడినాడు రామకృష్ణుని నీచియు నుండికొంటే వేళ్ళోమాట
 నమ్ముగా నీ చెప్పినను, వేళ్ళలలో పతివ్రత లంబులని వాడిచెను.
 రామకృష్ణుడు, ఆ వేళ్ళ యెట్టిదో ప్రకటించుటకు వూహకొని, ఒక
 యోగ ప్రముచాల్చి, వేళ్ళ ఇంటి యెదుట పీకగొలపెట్టెను. కొంత
 కాలము ఆ వేళ్ళమూత తన యింటిలోనికి రమ్మనెను పొస్తినట్లుల
 చేతనే ఆత దక్కడ నివసించుచు, నొకనాడు మూడువరహం నిచ్చి
 తనకు కాదనిక వస్తువులని చెప్పునెను. అదియే పదివేలుగా నంతో
 పిచ్చి కల్పహాత యితనిపద్ద పక్ష్యయోగవిద్య యున్నదని గ్రహించి,
 దాని కయవలెనని తన భూమిపై న రాములవేళ్ళను అతని పరివర్య
 కప్పించెను. ఆ వేళ్ళయు చాల గాలి మాతనిసేత చేసినను, ఆత

1. | సంకలన మణిభూషణము సంకలన గ్రంథము- ద్వితీయ ముద్ర
 ము 1971 పీఠాకర్త- నిడుదవోలు వేంకటరావు- సంపాద
 కులు డాక్టరు పి. ఇం. ఆర్. అప్పారావుగారు- అధ్యక్షుడే
 పీఠాకర్త ఆకర్త దయా ప్రచురణ.పుట 60.

శింశునియ నీగ్రహము చూచి అతని తోబులుచుకొన లేకపోయెను. ఒక కాకామి, యోగి విభూత్యాత్మక వికారావస్థము చూచి, కన్నులు మూసికొని యోగివత్కన పరుండెను. ఇతే సమయమున రామకృష్ణ కవి తలంచి, స్వర్ణయోగవిద్య నుపదేశించెదనని ప్రవక్తము చదివెను. వెంటనే ఆమె యోగి రామకృష్ణుడని తన్ను భంగపఱచెనని రల్లతో చెప్పెను. తరువాత రాజాపావనునటు జచ్చి,

“గంగ కడ్డరి నే విద్ధిం జీమముం గలరె యుత్తరకాళ వింబావనా” అని సమస్త్య నిచ్చి కవులస్పృహఃపూరితుడైనది. కాని వారు కాదు పూరింపలేమనియు, అతడే పూరింపవలయునని చెప్పిరి. అతడది స్వర్ణ యోగ చింతాదుణిలో యోగి భోగిని నలవాదము లోనిదని చెప్పి-రాముని వెలయాలు అని, చెప్పక ఒక లేకమున రాజ వెలయాలని, ఆమె ధోమముతెట్లు భంగమైనవి- వివరముగా చెప్పెను. రాజ తన వృత్తాంతమే యని లోన తెలిసికొని పెటాష్ యోగిని మెచ్చకచ్చు ననెను. యోగియు నంతమాత్రమునే కోరియిందెను- అని రామకృష్ణ యత్తర మిచ్చెను-

ఈ నేత్యా కథా నందర్పము పాండురంగ విజయము లోనిదే యని కవి కావ్య ప్రశంసా చంద్రిక అను గ్రంథము తెలుపుచున్నది. ఉత్తరపాంతమున నీకథ ప్రచారములోనున్నది.

దీనినిబట్టి ప్రై తర్లతల పద్యములను బట్టి యిది శృంగార రస ప్రధానమైన కావ్యముగా గనబట్టుచున్నది. తొలుత రామకృష్ణుడు పాండురంగ విజయమున శృంగార రసమును ప్రదర్శించి ఆ సమక పాఠకురంగ మాహాత్మ్యమున తత్తరమును ప్రపంచించెనని గ్రహింప వలెను.

ఇంతకుముందు నేరువాననట్లు, పాండురంగ కర్ణము శివుని పర్యాయమైనను నది ప్రైష్టపరమైనది. మఱియు నీ పాండురంగ విజయమునందే తొలుదొత్త పాండురంగ విక్రల ప్రశంస గాన వచ్చు చున్నది-

సి. నడచెనా గంధ గండక బంధ మర్యదే
 దండతండము నటుండు మనుమ
 పలికెనా పల్లకీలకంక కలకవ
 మండివర్ధవి నటుండు మనుమ
 నవ్వెనా మల్లికా నవహీరచంద్రికా
 వీండిరముల నటుండు మనుమ
 చూచెనా పుష్ప వారాచ తాతమ్మక
 కాండ ద్యుతుల నటుండు మనుమ

గీ. పది చెప్పడు వాయితి శివ్వరీడు
 అహహ! కతివత నది నీకునర్ప గాక
 పడమ భాగ్యైకకాతి తెనీ పాంతురంగ
 విక్రలే! యవంత రనిత్రకాళ-

చాటువద్య మణియించి ప్రభమ భాగము పుట

పై పద్యమునుండి- పాంతురంగ మాహాత్మ్యమున పాంతురంగ
 విజయము తరువాతి కవచమున నొకము విశ్వయింపవచ్చును-

అంధ్రకవికరంగిణిలోని శ్రీ శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు-వీరేశ
 లింగముగారి సమవసించి పాంతురంగ విజయము రామకృష్ణునిది కాదని
 ప్రాసించారు. 'అరుద్ర' నమగ్ర అంధ్ర పాహిత్యమున నీ పాంతురంగ
 విజయ కర్తృత్వ విషయము శేషలేతు- ఇట్లున్నను, పై ప్రయోగవత్తుల
 వలన తెనాలి రామకృష్ణుని కవనము పాంతురంగ విజయమని- అన
 ప్రవాదము చాటువులు సరియైనవేయని- మనము విశ్వయింపవచ్చును

పాంతురంగ విజయమున పై పద్యమును రామకృష్ణుడు పాంతు
 రంగ మాహాత్మ్యములో నిట్లు సమకూర్చు కొన్నాడు-

సి. కరుణించి చూచెనా కవిగాయ వార్ధాగ్ని
 విజయా శేషాంబున నెవయు నీరులు
 కొనించి యాతెనా కొండతో నెవవచ్చు
 నవవచ్చు నవంతె న నవవిగ యోము

మెచ్చి ముగించెనా మెదక పాలమొలై
 తొగతడంబుల నిల్చి పరిధరిండు
 తొందునా చెనా భువిపైటి ఖలునకు
 వాడట గరునా ససాదమెచు

1. ఇంతిమా సుడె దుక్కంతి వధన కథన
 చారునర్యా నమకా ర చక్కర్తి ఎ
 యదివిభుండు నియూరి జేచాద్రి, కామ
 భవసాద వరొడుసా బంధరగలు.

(1-04)

గొడువలు - పాండురంగ విణయము విప్పంగదనీయ్యుని ఎము

కృష్ణుని కృపమే-

పాండురంగ విణయము, కృపాభవవతుం ఎ ఆంధ్రరంగ

మాహాత్మ్యము భక్తిరమము-

వివాలము - అష్టదిగ్గజవి

రా. లింగకృష్ణ కవి గాతమునుగూర్చి తొలుత 1829 వ సం
 వాసరి వేంటరామశ్యామిగాను ఆతడు కాళ 1884-అనాది. క.
 1483 వ సంవత్సరమున ముప్పట్లు వాసినారు.¹

గురుజాడవారు తొలుత- పాండురంగ మాహాత్మ్యము కి. క.
 1843 వాటిదని నిరూపించు కలాకాదన ప్రమాణము లాపిరి.²

విరేకలింగముగారు పై పాండురంగమాహాత్మ్య కవనము గాతము
 ముప్పేటి యిట్లు వాసినారు-

పాండురంగ మాహాత్మ్యము రచియింపబడిన కాలము 1850
 సంవత్సరమునకు పూర్వమై యుండదు. అప్పటికి రామకృష్ణుడు
 వృష్టదొ కొన్నను రెడిడు కృష్ణ గేవరాజుల యాస్థానమున కవుల
 వాడేమిచేసెనో కథ లన్నియు ననవచ్చునపునకు లయిట స్పష్టము.³

1 Sketches of Dekhan Poet-English. (1829)

2. కవిజీవితము పుట, 186- (1898)

3. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర- ద్వితీయ భాగము- పుట 178 (1897)

శ్రీకృష్ణరామకృష్ణ(రామలింగకృష్ణ)స్వామివారిజలయము లోని ఉత్సవనిగ్రహములు

"Tenali was the birth place of Garlapati Ramalingam one of the eight poets who adorned the Court of Krishna Deva Raya. On one of the bronze images in the Rameswara Swamy Temple, there is a Sanskrit Sloka in four lines that in Vol. 23 (1509) AD this poet performed the marriage Ceremony of the God "

—Mackenzie The Krishna District Gazettee

భాషా : తెనాలి శ్రీ రామకృష్ణస్వామివారి దేవాలయ ప్రసాదముతో

రామలింగగారి, రామలింగపానమున అర్చిగ్రంథములలోని వాదని
ప్రధానరామలింగముగా గ్రమ్మియు, గుర్రవాడ ౭౭ సువాహరించిన కథలను
భూత విశేషలింగముగాని గ్రమ్మించితి,

వాని 11. ౪. 1935లో ఉద్భూతరాధ్య శరీర ప్రకటితమైన
మొదట- రామలింగముని కావలె మూలీనగి- అధి, యాతని కావలిగ
య్యుగాక తెల్లని లోహాదినది చిహ్నము.

ఉద్భూతరాధ్యశరీర పీఠికలోని యాద్య-

ఈని తీసిక దత్తు- (8)

- 1) గాల్లపాటి అయిది గము.
- 2) పాట రామలింగము.
- 3) తెలుగు రామలింగము.

1. గాల్లపాటి రామపండితుడు

రామలింగగారి (గ్రమ్మ)ని తగిడి రామలింగపండితుడు తెలుగులో
మన్న రామలింగగారిగ్రమ్మలయందు- రామలింగగారిగ్రమ్మ ఉత్పత్తి విగ
హాన్ని చేయించి ముద్రించినట్లుగా, ఆ అలంకారము ఉత్పత్తి విగహా
వీక్షణు దూడ రామలింగము.

“శ్రీరామలింగగారి గ్రమ్మలయ

గాల్లపాటిపుర రామలింగము

ఈక్ష మూలు పి. వంశరామ గుర్రా

రామలింగము పి. యోగరామలింగము

శ్రీరామలింగము ప్రభావరహస్యము శ్రీరామలింగము మహాపండితుడు-
నిది రామలింగము తుద్రీ గామలింగము ఉత్పత్తి విగహాన్ని మహా
స్పందించువును మేముచిన శ్రీరామలింగము ప్రభావరహస్యము, సామిగ్రమ్మలయ
గాల్ల గ్రమ్మలయ మహాపండితుని కావలిగ్రమ్మలయము చేయించు విలుగామన్నది
మహా ప్రభావము

1. ఉద్భూతరాధ్య శరీర పీఠిక. పుట-7 శ్రీ. ప్ర. కా.

2. శ్రీరామలింగము పుట ముద్రాగత అధికారిలో ని విషయము
గలదు, మూహిస్తుంది ముద్రాగతముల ముద్రాగతము

కాల నిర్ణయము

పై శ్లోకమున- శకనంబురములు తెలుప బడక పోయినను, "కుక్ల మాఘశిర మాశమీ గురౌ" అని వాకముమీద నియమము చేక- కాంము నిర్ణయించుట కుచును చున్నది కాని కుక్ల వంశత్వర మాఘశుద్ధ వంశమీ గురువాము- సామిశ్చువిక్లగారి గ్రంథము ననుసరించి 14-1-15-10 అగుచున్నది. కాని- అది గురువారము కాదు, కావుననే ప్రభావరశాస్త్రిగారు "కాలము కుదుర చున్నది" అని వ్రాయుట తటస్థించి- కాని మాతృముగా పరిశీలించిన నీ శ్లోక కాంము నదిగా నిర్ణయించి సవకాశమున్నది- "మార్గశిర వంశమి" అనుటకు అమలు, శిషి "మాఘశిర వంశమి" అని తప్పగా తెక్కినాడు మార్గశిరము పూర్వ కిది సంవ్రవాయము ననుసరించి "మార్గశ"గా వ్రాసితి వారు. 'మార్గ' క్రియకుగా 'మార్గ' "మాఘ"గా తేలి యుట వ్రాయుట తటస్థించినది- అంతవలన కాలనిర్ణయము చేయ నిలులేక పోయినది, శ్లోకమున-

"కుక్ల మార్గశిర వంశమీ గురౌ"

అనునది పరియైన సాకము- అప్పుడు కుక్లనంబత్వర మార్గశిర కుక్ల వశ గురువారము క్రి.శ. 14-1-1510 వో పరిపూర్ణమైనది-

ఈ కాలము క్రి.శ. 14-1-1510 రామకృష్ణుని గ్రంథరచనా క్రమముకే గాక- ఇతని కైవలకావలంబనమునకు చాలా ముఖ్యమైనది- కాని యంతవలన నీ శ్లోకము తెనాలిరామకృష్ణుని తండ్రియగు రామయవంశీకుడే యనియు 'రామకృష్ణుని కే మాత్రము నంబంధము లేదనియు' అనుగుణమున- అతని కాలనిర్ణయమునకు గ్రంథరచనా క్రమమునకు, అవసరమై యేర్పడి నిశ్చయముల కాన్పడ మైనది,

1. Indian Eph. vol-5

2. "మార్గ" "మాఘ" శబ్దము లెఖన ప్రమాదమువలన కాల నిర్ణయమున నెట్టి చిక్కులు గలుగునో, వా- "నుదిశి నిర్ణయ కాలనిర్ణయము"-అన్న వ్యాసమున తెలిపినది. (తూ భారతి- జూలై 1967).

ఈ కోశము తొలుత ప్రతి చివ ప్రభాకరకావ్యుగాదు గార్ల
 యి రామవండితు డవగా తెనాలి రామకృష్ణుని తండ్రి రామవండితు
 ప్రాసాదులనుండి నీ కవిత్వం తెలిసితిని¹ అని అంధ్రకవి తరంగిణి
 యిటు మొదలుకొని అభిరమమును పొందును. యథాతథముగా నను
 వదిరి.² కాని

“ఉత్పవగ్రహణులు మె స్థింప నాడు
 రామకృష్ణకవి తండ్రి నా య్యుడు
 అతడు రామలింగము గా మన్ను
 రామకృష్ణుడే”

ప్రమాణ పూర్వకముగా నిరూపించుచున్నాడు.

గార్ల పాటి రామవండితుని కోశము రామయ్య తెనాలి శ్రీరామ
 శిష్యునిపై శక్తివచక్తుల వలన—

గార్ల పాటి రామలింగము³ అని వ్యవహరింపబడుచుండును.⁴

తెనాలి రామలింగేశ్వరస్వామి, అలయమున ఉత్పవగ్రహణులు
 స్థించిపడి రామకృష్ణకవి తండ్రి రామయ్య గార్ల రామలింగకవియే
 యీ శ్రీరామ కృష్ణామండల వృత్తాంతిని నిరూపించుచున్నది.⁵

“Tenali was the birth Place of Garlapati Ramalinga-
 one of the eight poets who adorned the Court of
 Shiva Deva Raya. On one of the bronze images in
 Ramalingaswara Temple.

There is a sanskrit sloka in two lines that in (23)(1509 Ad)
 poet performed the marriage Ceremony of the god”

పూర్వోక్తము, పుట-7

అంధ్రకవి తరంగిణి 9 వ పంక్తివలన— నమగ్ర అంధ్రపాహిత్యం
 8 వ పంక్తివలన— నకామలయగం తెనాలిరామకృష్ణుడు.

దీని ననుసరించియు— గురజాడ శ్రీరామమూర్తి గారు తమ
 కవి జీవితములలో— తెనాలిరామకృష్ణునిగూర్చి ప్రాయశఃపుణ్య
 విరింటిచేరు “గార్ల పాటిరామ” అని వ్రాసిన. (పుట-199)

Krishna district Mannual; Gordon Mackenzie P-253
 Lawrence Asylum Press Madras-1883. (Repalle
 Waluq)

“కృష్ణ దేవరాయుని ఆస్థానములోని నెలవలెలింపిన ఎనిమిదివేల కవులతో (అష్టదిగ్గజములతో) లిక్కడైనా రత్నపాణి రాజులొంగము నలము, తెనాలి- లక్ష్మణ రామలింగేశ్వరాలయములో ఉన్న కవీగ్రహములతో వాడదాని క్రింద వాడ సంస్కృతశ్లోకమున (కాదములలో) క్రీ. శ. 1502వ సంవత్సరమున వికవి రామలింగేశ్వర కవ్యాల కుహోత్సవము జరిపించెను” అని పై అంగ్ల వాక్యము తెలుగు.

పై “కృష్ణదేవరాయుని వృత్తాంతిని”లో చెప్పబడిన విషయము ఇ ప్రామాణికమైనది- ఆ వృత్తాంతములను సంగ్రహించిన చారిత్రామున- మొకచోరవాని చారిత్రక నేపుటయే- ఆధారము అందున్న పై ఫీయతులలోని విషయము లా యా మండల వృత్తాంత గ్రహములు కలెరము లైనవవును- తత్కర్తలచే గ్రహింపబడినవి. పై విషయము మొకటి సంపుటములలో తెనాలి పై ఫీయతుల గ్రహింపబడినవి. ఇట్లే నెల్లూరు - కర్నూలు - మండల వృత్తాంత గ్రహములలో మొకటి పై ఫీయతులనుండియే విషయవ గ్రహింపబడినవి- తరువాత- అంగ్ల ప్రభుత్వముచేత ప్రకటించబడిన మండల వృత్తాంతముల (District Gazetteer లో) పై Mian లోని విషయములు నేటికేవు.¹

తెనాలి పై ఫీయతు

నమ్మక మీ పై ఫీయతునుండి ఉత్పన్నవిగ్రహములను శ్రీ కలింగేశ్వరాలయమునకు నమర్పించినది. తెనాలి రామలింగేశ్వర విరూపియ భాగము నుదాహరించు చున్నాను.

“తదనంతరం వీరశ్రీపురుషోత్తమ దేవ, వీరభద్రచేత్ర అధిములు జరిగిన తరువాతను కాలివాహన శకం ౧౭౭౭ మొదలు నరపతి వింహానననుడైన కృష్ణదేవ మహారాయలు నిభుత్వం

1. నమ్మక బొంబాయిలోని వృత్తాంతములు (Gazetteer) అన్ని సంస్కృతి-పరిశీలనలో వివిధ పూర్వపు గెజిట్లబద్ధం. వి: ములు లేకపోవుట. విచారకరము నీటియొకను అచ్చుకాచాకలోనున్నది- నేను తెలు మూడింటిని పరిశీలించిన

టన్నుడు గార్ల పాటి రామలింగం అనే లింగధారి యీ స్థళంలో ఉండి శ్రీరామలింగేశ్వరస్వామి వారిని గురించి బాల్యకాలమండే వున్నానీ దేవతలను స్వామివారు ప్రార్థిస్తే అభీష్టవస్తులు యిచ్చినారు. అతడు ఈ స్థళమందు వుండుటవల్లమ తెనాలి రామలింగమని పేరువచ్చి నది. అరివి దినములలో స్వామివారి అలయం మరమ్మత్తు చేయించి వాడు, ఉన్నవస్తుల విగ్రహములతోడు సమర్పించినాడు. తదనంతరం రాయలవారి సమాఖ్యమునందు అష్టానకని అయినాడు.

కృష్ణ దేవరాయలవారు ఈ ప్రాంతము వచ్చి శ్రీగోవర్ధనస్వామి వారికి తెల్లప్రోలుఅనే మహామూర్తిలో చేరిన శివారుపాలెం కుచ్చెళ్లు అంకిత యిచ్చినారు.¹

ఈ భాగము తెనాలి రామకృష్ణకవి చరిత్రకాళ, కృష్ణరాయల చరిత్రక చాలాముఖ్యము. కృష్ణదేవరాయలు, తెనాలివచ్చి అచ్చటి గోవర్ధనస్వామి ఆలయమునకు తెల్లప్రోలుగ్రామము అర్పించి నట్లెంత వఱకు విజయనగర చరిత్రకారులెవ్వరును వ్రాయలేదు. అది యట్లుండ నిండు. రామలింగకవిని గూర్చి యింకను మఱి కొన్ని విషయములు తెనాలిరామేశ్వరాలయ ధర్మకర్తనుండి, స్థానాచార్యులనుండి తెలియు చున్నది.

తెనాలి శ్రీరామలింగేశ్వరస్వామి ఆలయమున ప్రస్తుత స్థానాచార్యులు- అర్చకులు వాసిన విషయములు, పై యంశములు సరియైన వని యుజ్జ్వలచేయుచున్నది.²

1. Mackenzie ducal Records Vol. 23 P. 59 ఈ ducal records నే సానిక సంపుటము లందురు, ఇది 69 సంపుటాలు. ఈ సంపుటాలన్నింటిని బ్రాహ్మదొరగారు తమ స్వంతదవ్యము వెచ్చించి మేకంజీ పైసీ సుతులనుండి వ్రాయించినారు. ఈ తెనాలి పైసీ సుతు ప్రజోత్పత్తి వామనంశకర్పర వైకాళి ౧౧౮౭ లు పోతువారం మే ౨౦ ఆన ౧౮౧౧ వ సంవత్సరమున వ్రాయబడినది. ఇది అముద్రితములు.

2. వీనిని పేకరించి వాడు శ్రీ యుడిగోడ ముఖవ్యాఖ్యాకర్తగారు వ్రాసినారు. చాలి కృతజ్ఞుడు.

1. బారును- ఉత్పత విగ్రహములు- ఇవిమూడు- పార్వతి, శివుడు, నంది- అష్టదిగ్గజవిశ్వమతైన గార్ల పాటి రామలింగ మర్పించి నట్లు తెలిపిరి-

2. ఉత్పతవిగ్రహ పదుకృణ శ్లోకము చేటికిని గలదు.

3. బారుతెలిపిన కావిలో వొక శ్రోత్రవిషయము గలదు. అది రామలింగకవి- "అష్టభుజ దుర్గ"ను సేవించుట- అటు కటాక్షమువల్ల అతడు కవియయ్యెను¹- ఈ అష్టభుజ దుర్గ విగ్రహ మిటీపల కనగొన అడిసది.

ఇందువలన తెలివ పారాంశము-

1. తెవారి రామలింగేశ్వరాలయమున- ఉత్పత విగ్రహములు పమర్పించినది- తెవారిరామలింగకవియేగాని- అతని తండ్రి రామయ్య ఎంతమాత్రము కాదు-

2. అతడు క్రీ.శ. 1510నాటికి నిండు యావనదళతోనున్నాడు-

ఇది రామలింగవి కాలనిర్ణయమున కత్యంత సహాయకారి- రామలింగవి తండ్రికాలమను కొన్న వాఱ్ఱయ చరిత్రకారులందఱును మొత్తము మీద క్రీ. శ. 1510 ప్రాంతమున రామలింగవి యున్నట్లు నిశ్చయించివారు. తండ్రియనుకొనుట వలన వొకతరము తప్పినది- అంతే- అప్పుడు రామలింగకవి జననము క్రీ.శ. 1480-85 ప్రాంత మగును.

వాఱ్ఱయ చరిత్రకారు లిట్లు వ్రాసినను- ఉత్పతవిగ్రహ శ్లోకము లోని- కావిపరిగణనను బట్టి, అతడు క్రీ.శ. 1880 ప్రాంతమున నుండె నని- అర్థ కాళాధి కారులైన- శ్రీ యస్. లక్ష్మీనారాయణరావుగా రిట్లు అంగమున తెలిపినారు-

"కానకమున నిచ్చినకాలము- మాఘశుద్ధ 5 గురువారము, యా క్రింది సంవత్సరములలో నిట్లు వచ్చినది-

1510 Ad మాఘ శు 5 దోమవారము

-
1. రామలింగము వికటకవి యైనందున కాళికాదేవి నుపాసించిన విషయమునుగూర్చిన కథను గురజాడవారు గ్రంథమున చేపి కాకు. (పూ 252-253 పుటలు).

1570 Ad మాఘ శుక్ల బుధవారము

1680 Ad „ „ శుభవారము

1690 Ad „ „ ఆదివారము

పై చానిలో శ్రీ. శ. 1830 వరియైన తేది 7-1-1880 వాడు రామకృష్ణ డి నిగ్రహమును స్థాపించెనని నిర్ణయింపవచ్చును.¹

చాని శ్రీ.శ. 1610 ప్రాంతము రామకృష్ణకవి కాలమని, ఒక్క విరేశలింగముగారు కప్ప మట్టి యెప్పుడను తెలుపలేదు- ఈ వ్యాస కర్తలు అహంకార విరేశలింగముగారి కాలనిర్ణయము ననుసరించి దీనిని సరిపెట్టగట్టువచ్చి- ఉత్పవనిగ్రహ శ్లోకమున-నేను ముందు నూచించిన మార్పుతోపూడ- ఆ తేది 1510 కి సరిపోవుచున్నది. ఆ ఫీరుతున సంవత్సరము లేకపోయినను, కృష్ణామండల వృత్తాంతమున- నిది శ్రీ.శ. 1509 గా మంతుట గమనింపదగినది. అందుచే నిది గ్రాహ్యముకాదు-

ఇందువలన- రామలింగకవి శ్రీ. శ. 1510 లోనే చాని వర్సింపె ననుట నిశ్చితము- శ్రీ. శ. 1510 లోనే రామలింగకవి శ్రీరామ లింగేశ్వరునకు ఉత్పవనిగ్రహములు నమర్పించి అలయమును వాగు చేయించుటచే వాతని కప్పటి కిరువది యెడు సంవత్సరము బుండి యుండవలెను. అప్పు వాతని అవసకాలము శ్రీ.శ. 1485 ప్రాంత మగును- నిడుఅవ్వరము చాటి కామార దళలో నాతడు రాయల ఆస్థానమునకు శ్రీ.శ. 1515లో చేగెను- ఆ వెనుక వాతని జీవితమును కచనలాను నీ క్రింది విధముగా గేర్పఱింపవచ్చును.

రామలింగవి కాలము - కావ్యరచనాకాలము

శ్రీ. శ. 1485- అవసము-

1510- ఉత్పవనిగ్రహ నమర్పణము లింగపురాణ రచనము-

1516- ఉద్భూతాధ్యక్షచరిత్ర రచన-

1. A definite date for Tenali Ramakrishna by N Lashminarayana Rao Govt of India Epigraphist. Journal of oriental Research Madras Vol. XXI—1951-52 Part 1 to IV P. 102-104.

1616- 1630 రాయల అస్థానమున- అష్టదిగ్గజముగా నుండుట
చాటుకవిత్వ విహారము-

1630- 1640 కందర్పశేఖ విలాసము- హరిశిలావిలాసము-
పాండురంగ విజయము-

1642- పాండురంగ మాహాశ్మృతు-

1660- ఘటికాచల మాహాశ్మృతము- జీవిత సమాప్తి.

ఘటికాచల మాహాశ్మృతము రామకృష్ణుని చివరకృతి య
తొలుత తెలిపినవారు 13 శ్లో మానవర్ణి రామకృష్ణకవి మహా
దయులు- వారిప్పటి కించుమించుగ నరువదేండ్లకు పూర్వజై¹ మన
రామకృష్ణకవిని గూర్చి నూతనాంశములు తెలిపినారు. తెనాలి రాజ
భద్రకవి ఇందుమతీ పరిణయమును గూర్చి యెంతట లోకమునక
తెల్లదించినది చాతే² ఈ కృతిమూలమున తెలియదగిన తెనాలి కవు
నివరములు తెలుపుచు- కందుకూరివాకు చేసిన తెనాలి రామకృష్ణక
కాలమును విమర్శించుచు- కావనాది ప్రమాణములు చూపుచు నిట్ల
లేని కాలము నిర్ణయించినారు.

“రామకృష్ణకవి కృష్ణరాయల సభలో నూత్న యౌవనము
తెలింది. తిరుమలరాయని రాజ్యకాలమున- వృద్ధుడై ఘటికాచల
మాహాశ్మృత కృతిలోఁ జేవడఁగు చుండును-”

అనాటికి ఉద్భూతాధ్యపరిత్ర వెలువడలేదు. శ్రీకవిగారి కా
నిర్ణయము నక్షపరించి నేను పై వివరించినరీతి వ్రాసితిని-

1 ఆంధ్రవ్రతీక 1914 సంవత్సరాది నందిక ఈ వ్యాసము మానవర్ణి
రచనలు అనుగ్రంథమున పునర్ముద్రితమైనది. పుట 315 ఆంధ్ర
ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ పీఠికాకర్త నిడుదవోల
నోటరావు.

2, ఇందుమతీ పరిణయము రామభద్రకవినిది యున్నట్లు- కవిగారు
వ్యాసము ప్రకటించిన 31 యేండ్లకు- 13 శ్లో 1915 లో
తంతాపూరి గ్రంథాలయ పుస్తక మూచినుండి తెలిపినది- అది
ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ ప్రకటికము.

పాండురంగ మాహాశ్మ్య కృతివతి- శ్రీ శ. 1547 లో నున్నట్లు కానవచ్చుచున్నను, అక్కలి అనంతప్పరజులోనే రచింపై ట్లు చెప్ప వలెనువదదు, అందలి ప్రాథత్యమును బట్టిచూడగా, రామకృష్ణ కవి, తన కరువదేడ్లకు పైబడిన వయస్సున దీనిని రచించి యుండవచ్చును- అట్లయిన పాండురంగ మాహాశ్మ్యము శ్రీ శ 1545-50 ప్రాంతముల రచితమై యుండవచ్చును-

ఘటికాచల మాహాశ్మ్య రచకము నాటికి వారడు కడువృద్ధుడై అంతిమదశలో నుండవచ్చును, దానికి కృత్యాది లేదుడుబడి- అది పూర్తియైన వెనుక ఆతడు మరణించి యుండవచ్చును- ఎట్లనూది, నమ శ్రీ శ 1485-1580 అతని జీవితకాలమని నిర్వివాదమని చెప్ప వొప్పును,

అష్టదిగ్గజ కవీశ్వరుడు- రామలింగము. రాయల అష్టదిగ్గజకవిగా రామలింగము శ్రీ శ. 1515 నుండి వికటాద్వార్య అవగా శ్రీ శ. 1580 వఱకు నుండినట్లు మనమా కలమందు జరిగిన విశ్వాగోషలో వ్రసఁ ద్రివ- నివయములనుబట్టి అందు పొల్గొన్న కవులను బట్టి ప్రహస గలము - రాయల అష్టావతార తెలిసి రామలింగము రామలింగముగానే యున్నాడు- ఆ రామలింగని పేరి శ్రీ శ. - అతని గూర్చిన కథలన్నియు ప్రచారములో నునవి! అంతే కాదు సాహిత్య ప్రపంచమున రామలింగనిపేరే కవిత్వములలో వెలసి నది- ముందు నే నుదాహరించిన పట్టమెట్ట నరసవరీ సోమయాజి మ్మతికి నమకాలికముగ జగ్గన ప్రబంధ కత్నాకరమున నుదాహరణలు- రామ లింగ నామమునే స్థిరపఱచుచున్నది, జగ్గన- రామలింగని కృతులు, కందర్పశేతు విలాసము- హరిలిలావిలాసము అను రె-డిటిటనుండి వద్య ములుదాహరించుచు- స్పష్టముగా- తెనాలి రామలింగయ్య కందర్ప శేతు విలాసము- తెనాలి రామలింగయ్య హరిలిలావిలాసము- అనియే

- 1 రామలింగని కథలు తమిళ భాషలోను-అంగభాషలోను కూడ కలవు, దీనినిబట్టి దక్షిణదేశమున వారి వ్యాప్తి యూహించవచ్చును.

చేర్చొన్నాడు.¹ “అల కాళ్లపాక చిన్నన్నకు శ్రీ రామలింగగవించు” అని రామలింగవి కూర్మపురాణమునకు “రామభద్ర రామలింగవ తిమ్మన ప్రముఖులగుచు” అని గూర్గిళ్లు వేంకటాచలవి కవళరంజిత శిఖామణిపరిణయమునకు. “భీమవి రామలింగని శ్రీమంతుఁడై వెలుంగు శ్రీరాధకవిన్” అని కూచిమంచి జగ్గవయ్య రామలింగ కామముచే చేర్చొనిరి. ఇక వల్లూరి కరపింహళవి వాగ్మతి తీర్తిపరిణయములోని యీ క్రింది స్తుతి చూడుడు.

ఉ. రంగుగఁ బాండురంగని తెఱంగలరంగ రంది చేడ్చుచొ
అంగ ఛలోక్తులన్ నృపుగరంగ వొడర్పు మౌరంగు విడిగి యు
ట్టంగ మెలంగు నేరుపు గడంగి తెలంగు వద్యో
లింగని రామలింగ శశిలింగ శశానిధిన్ గణంబెడన్²

ఇంకను కొన్నిగలవు. గంభవి పుర భీతిచే కరమించుచున్నాడు. శైవమగు రామలింగని చేరే- రాళ్ళరముగా పాపాత్య లోకమున తెలకొన్నది.

అద్యతన కాలమున- శతావధాని తెళ్లవిళ్ల వేంకటాశ్రమిగారు రామలింగకవిగానే రామకృష్ణుని నురించి యున్నారు.

ఉ. పంగత పాతరీమహిమసార ఘుమం ఘుమిత ప్రసిద్ధ న
ర్యాంగ మవోహరాయు కవితారభటి పరిపూర్ణ నర్వ ది
త్సాంగణు హాస్యకృత్కవి ననర్గళరారు వదప్రయోగ కా
లిం గణుశించువాండఁ గవి తింగని లొంగని భక్తిపెంపువన్³

అంధ్రకవులు, 1914.

1. చూడుడు ప్రబంధరత్నావళి. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పంకలవము (1918) పుటలు 125 1.6.

2. ఈ ప్రబంధములన్నియు వముద్రితములే- ఒక్క కూచిమంచి జగ్గవయి చంద్రశేఖా చిరావము మాత్రము రహస్యముగా అందరులో నుండింపబడినది.

3. శలకారంగంబు.

రామలింగకవి పేర కొన్ని ప్రబంధములున్నవి. అని రాయల అష్టావస్థున కళని పోష్యరాటు కవితా రచనా ప్రతిభ వలన. అతను- ప్రబంధకవిగా పరిగణింపడు కాశేడు. రాయల అష్టావస్థవేళము గలిగింది. ఉద్యోగారాధ్య చరిత్రమే. తరువాతకూడ పాతడు కందిప్ప శేకు విలాస పారిశిలా విలాసాది కృతులు రామలింగని పేరితో రచియింపింట్లు తెలియించున్నది. అంజనను- పై కారణమున పాతడు ప్రబంధకవి ప్రకృతి బడయలేదు.

అతని కాంధురంగ మాహాత్మ్యము వ్యాప్తముకాగానే అవగా- అప్పకవి యాచాపొందిన కారణమున- పతడు కావ్యకవిగా పరిగణింపబడును. కావున రామకృష్ణనామము తోడనే ప్రసిద్ధి (కవుల) తెల్పింది- కృష్ణకావ్య కారునిమంది- కవుల చరిత్రలం దన్నిట- ని రామకృష్ణనామమే గలదు.

అధునికకాలమున రామకృష్ణనామము తోకూడప్రతిలేకపోలేదు.
గోత్రయావధాన తోవిదత్వంబున
అహముఖముల పారి వద్దుమాచి
కాంధురంగ మహిమ భాసిల్లుచుండుట
రామకృష్ణ భువన రహితంబు.

అని తమ విశ్వేశ్వరీయమున కవిమృతిలో- భారతవర్ష మహా మహాపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు పేర్కొన్నారు.

శివురాదాది మహోత్సాహ కర్తలు శ్రీవందిరాజు తంజన రావుగారు తమ మంగళగిరి మాహాత్మ్యములో రామకృష్ణకవి నిట్లు వ్రాసిందినారు :

చ. పతల కళా విలాసయుతు సారవజ్జివి గణ్యపుణ్య భా
కుకవి సమాజమంతావదగుంభము నమ్మిత కాంధురంగ నా
మక కృతికర్త హస్తరసమాన్యుని ధన్యుని ధీమ రామ కృ
ష్ణకవి మధీపతం పమును నమ్మితచేతక మంతంబునకే. 1-61

ఇంకొక విశేషము, కవులచరిత్రలలో రామకృష్ణకవి పేరన్నను, రామకృష్ణకవి పేరను లో- అన్నియు రామలింగని కథలే యుండుట చేత, తొలినుండియు వారిరువురు వొకే వ్యక్తులని స్పష్టపడుచున్నది.

అధునిక ఖండ కావ్యములలో కృష్ణవత్సమునకు ప్రతిద్వంద్విగా ప్రాయోదిన శుక్లపక్షమున- తెనాలిరామకృష్ణు నద్భుతముగా ఉద్గ్రీభ కర్తలైన- అనింపవంతుల రామలింగస్వామిగారు చిహ్నించినారు-

తెలుగుకవులలో పెండితెరపై యెక్కిన చరిత్ర తెనాలి రామ కృష్ణునిదే-

తె న లి వ ం శ ము

తెనాలి రామకృష్ణకవి మూడవ రమ్మని మనుచుడు. కామ భద్రకవి తన “ఇందుమితి పరిణయము” అన్న కృతిలో తన వంశము గిట్లు వర్ణించుకొన్నాడు-

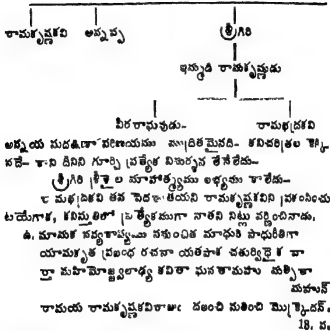
నీ ప్రాధి మీ పెదకాత పాండురంగాది న
కృష్ణు లొనర్చెను రామకృష్ణ మకవి
యశశః దన్నప్ప మీ పినకాత రచియించెఁ
బంగ నుదక్షిణా పరిణయంబు
మీ కాత శ్రీగిరి రామరీ విభ్రాంతి
శ్రీతైలమాహావ్యక్తి కృతియైనరైన
గదిమి మీ తండ్రి యిమ్ముడి రామకృష్ణార్యుఁ
దనఁ గీర్తిగవె సంస్కృతాంధ్రములను

గీ. వారలను మించె మీ యన్న పీఠరాఘ
కాఖ్యకవి సర్వకవిత్వా మహాత్మ్యమునను
నిన్ననూ భాగ సంతామ తెన్నఁ దరమె !
ప్రాజ్ఞహృదయాజ్ఞ రభి! కామభద్ర మకవి.¹ 22 వ.

1. ఈ ప్రబంధమును వివరించుచున్న- అంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమువారు ముద్రించినారు-

పై పద్యమును బట్టి రామకృష్ణకవి పంశము నిట్లు తెలుప
సచ్చును-

కాండిన్య గోత్రము:-
రామయ - లక్ష్మణు:-

తన పినకాత నన్నయ నిట్లు స్తుతించినాడు:-

గీ. తదను సంతాప మణిని సుదక్షిణా వ
రిణాయముఖ కావ్యరచనా ధురీణు సంధ్ర
కవిగదంబులోనఁ బ్రఖ్యాతిఁగవ్వు
యన్నవ కవిండు ధీసాంధ్రు నభి నుతించు- 14-వ.
రామకృష్ణకవికి కొడుకులు లేరు. ఒక్క కొమార్తె మాత్రము
గలదు- అమెను లింగమగుంట రామకవికిచ్చి పెండ్లి చేసినాడు- "రామ

కృష్ణాఖ్యజామాత ప్రకట విభవం అని అతడు తెప్పకొన్నాడు-
 “రామకృష్ణాఖ్య జామాత” అన్నందువలన రామకృష్ణుడుగా వ్యవ-
 హృతుడైన తరువాతనే యీ వివాహము చేసెనని తెలియుచున్నది

అల్లుడు లింగమగుంట రామకవి శ్రేష్ఠమాహాత్మ్యములు|వాయు-
 టలో, మాడగారిని మించినవాడు- మామ రెండు శ్రేష్ఠ
 మాహాత్మ్యములు|వాయుగా, అల్లుడు మూడు|హాసినాడు-

అవి : 1. అనందకావన మాహాత్మ్యము- (సో శ్రేష్ఠము)

2. చతుర్వాటికా మాహాత్మ్యము- (చదలువాడ)

3. వేంకటగిరి మాహాత్మ్యము- (లిరువతి)

ఇవికాక మత్స్యపురాణము, వామనపురాణము-అనుపురాణము
 లనే గాక లక్షణలింకము అను లక్షణ గ్రంథము రచించినాడు- పై
 వానిలో మొదటి రెండు మాత్రమే లభించుచున్నవి- అవి అముద్రిత
 ములు. ఈ విషయములు నేటి కవిచరిత్రల వాఙ్మయ చరిత్రల మూల
 మున తెలియుచున్నవి.

లింగమగుంట రామకవి - రామకృష్ణుని జామాత

లింగమగుంట రామకవి రామకృష్ణకవి యల్లుడని విదితఅనేకవి
 చరిత్రకారులు, వాఙ్మయ చరిత్రకారులు లిఖించినట్లు |వాసి-
 ఠిని- కాని యీ విషయము కొంత నిశానించి చూడగా విది సరియై-
 నట్లు కన్పట్టుట లేదు-¹

తెనాలిరామకృష్ణుని యల్లుడైన రామకవి- |శ్రీ. శ. 1560-70
 ప్రాంతమువాడు- రామకృష్ణుడు |శ్రీ.శ. 1560 ప్రాంతమునకు చెల్చిరై-
 డేడ్ల పైబడిన వృద్ధు- అతను కాశీకి యరువది సంవత్సరముల

1. ఈ విషయము వా దృష్టికి తెచ్చినవాడు, వాపెద్దక మారుడు
 శివసుందరేశ్వరరావు- అతడీ సీరికను చదువుచున్నప్పు డీరామ-
 కవి జామాతృత్వమునుగూర్చి సంజేహము వెలిపుచ్చి నన్ను
 మఱియొకసారి పరిశీలించమని కోరినాడు. కాగుగా పరిశీలిం-
 పగా, అతని సంజేహము సరియైనదే యని తోచి యీవిషయ
 ప్రకటించినాను.

లోపల నీ వివాహము చేసెనని యనకొన్న నది పొనగడు-అకాలమున కంతకుముందు రామకృష్ణుడు, రామలింగనామముతోనే యున్నాడు- రామకవి- రామకృష్ణనామము చెప్పటచే- ఇతడు తన వయఃకాలమున నీ పెండ్లి చేసెనని చెప్పట కుడువదు-

ఇంతకూ, రామకృష్ణునిగూర్చి, అతని వోదయలను గూర్చి- తెనాలికవి కుటుంబమును గూర్చి విశేషములను తెలిపివ-రామభద్రకవి- రామకృష్ణకవి మూడవ తమ్ముని కునుమడు- రామకృష్ణుని కొక కూతురున ట్లు గాని- అమె లింగమగుంట వారి కోడలిని కాని తన యింట మఱి పరిణయమున చెప్పలేదు. (చూడుడు ఇంతకుముందు నే నిచ్చిన తెనాలి కవివంశవృక్షము) వాస్తవముగా లింగమగుంట రామ కవి, రామకృష్ణుని ఆల్లుడే అయిన యెడల- వారి నమకాలికుడగు- రామభద్రకవి యీ విషయము తప్పక తన ఇందువఱి పరిణయమున చెప్పిడివాడు- అతడు రామకృష్ణకవికి సంకానమున్నట్లు చెప్పలేదు- సరికా తన చింతాత- అన్నపుకు సంకానమున్నట్లు చెప్పలేదు- తన తాత శ్రీగిరిసుండియే పారంభించివాడు, రామకవికూడ కవిగా ప్రసిద్ధుడేగాన- రామభద్రకవి తనకృతిలో వానిని పేర్కొని యుండెడి వాడు.

అయితే, 'రామకష్టాఖ్య జామాత' అను చానికెట్లు వమన్య యను- అన్న ప్రశ్న వచ్చుచు దానికి జవాబు నిట్లుహింపవచ్చును.

రామభద్రకవి యిచ్చిన వంశ వృక్షమును బట్టి రామభద్రుని కాతయైన- శ్రీ గిరికవి- రామకృష్ణుడను కొమారుడుగలడు- ఇతడే ఇప్పుడి రామకృష్ణకవి. రామభద్రకవి తండ్రి- రామభద్రకవికి, వీర రాఘవకవి యను అన్న యున్నట్లుగా నందుగలడు- ఈ యిమ్మడి రామకృష్ణుని నమాతై- లింగమగుంట రామకవిభార్య కావచ్చును- రామకవి, 'రామకష్టాఖ్య జామాత' అనగా ఈ రెండవ రామకృష్ణుని కమాతై యాచరిభార్య కాదగును- కాని రామభద్రుని తనకొక చెల్లెలున్నట్లు చెప్పలేదు-వంశ వృక్షంలో పాఠాంతముగా కొడుకులనే గాని, కూతురుగడను పేర్కొను సాచారమంతగా కాకరాదు ఎటున్నను రామకవి తెనాలికారి యల్లుడే- అతని మామ కవికృష్ణుడైన రామ

(లింగ)కృష్ణుడుగాక, అతని సోదరుని కుమారుడైన లెండవ రామ కృష్ణుడని మనము గ్రహించవలెను.

ఇంకను నిన్నుడి రామకృష్ణుడే రామకవి ము మఱునియు రామ కృష్ణకవి కాదనియు వుంటేయొ విధముగా సమర్థింపవచ్చును-

నిజముగా, రామకృష్ణ క్షిప్రీదునివంటి మహామహుడే తన మామగారైన అట్టి తన మామగారిని గూర్చి- వీనియు చెప్ప వుండ రామకవి "రామాకృష్ణాఖ్య" అని క్షుక్తపరిగా చెప్పుటయెంత మాత్రము తటస్థింపను. కాబట్టి- రామకృష్ణాఖ్య క్షిప్రము లెండవ రామ కృష్ణునకే వర్తింతును.

3. రామలింగకవి - వైష్ణవమతస్వీకారము - రామకృష్ణుడు

ఉద్యుతారాధ్య చరితము మూలమున తెనాలి రామలింగ కవియు, పాండవరంగ మాహాకృష్ణకవి, తెనాలి రామకృష్ణుడును వొకరే యని నిర్ణయమైన వెనుక తెనాలి రామలింగకవి శైవమును వీడి వైష్ణవమతమును స్వీకరించెనని నిమగ్నకుల గణుకు ప్రాసీయున్నారు- ఈ విషయమై నింతకు ముందెవ్వరు చర్చించిరేమో నాకు తెలియదు- అందువలన దీనినిగూర్చి కొంత పరిశీలన చేసి యూక్రింది విషయము లను పాఠశాలోకమునకు నివేదించుచున్నాను.

పాండవరంగ మాహాకృష్ణుడు విరూఢ వేదాద్రి మంత్రీకృతి- వేదాద్రిమంత్రీ పెదనంగయరాజువొద్ద వ్రాయబోదోగి. అతనికాలము క్రీ. శ. 1548- కావున వేదాద్రి మంత్రీ కాలమదియే- ఇందువలన- క్రీ. శ. 1548 నుండి రామకృష్ణ నామము వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినదని మనము గ్రహించవచ్చును.

ఈ కావ్యమున రామలింగకవి కృతినతియైన వేదాద్రిమంత్రీ తనను సంబోధించిన విషయములు చెలిపరాదు.

"నను రామకృష్ణకవి (1-23)

"రమ్యగుణ కృష్ణరామయ రామకృష్ణ (1-28)

"రామకృష్ణ కవితంత్రా! సాంధ్రక్షీప్తరా (1-38)

వీని కనుగుణ్యముగా వాక్యాసాంత గద్య బోధనాడు "ఇది శ్రీవరమ పద సనాథ నిరవధిక కృపా పరిపాక వరచిత వరవళి కా సనాథరాదు

కృష్ణకవినాథ ప్రణీతమైన పాండురంగ మాహాత్మ్యమును చరమ భాగవత చరిత్రమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

తేదాద్రినుండి రామకృష్ణుని “వరగర్వణి” (1-15) అని సంబోధించి, క్రొత్తగావ్యముచే, “వరమ వైష్ణవకోటి వలకరింపు”మని కోరినాడు. రామకృష్ణుడు “వరమ వైష్ణవ రత్నములకుం బయిత్తు పూర్వకముగా నభినందనం జావరించి

క, వాక్యాంతాశ్రయ భట్టరు

చిక్కాచార్యుల మహాత్ము క్రిగురుమూర్తి

నిక్కపుత్ర కళిందెడ

చిక్కావర్ణకా కలాస విశేషులుకున్ (1-17)

అని వైష్ణవాచార్యుడగు చిక్కభట్టరును, శన గురువుగా పేరొచ్చాడు. ఈ వైష్ణవ గురు శిష్యుల్లోని శేషు కృతయందలి భావస్తువు వైష్ణవ శైలమగుట చేతను విమర్శకులు రామకృష్ణుని వైష్ణవత్వమును నిరసించినారు.

రామకృష్ణుడి కృతయందు చేసిన ముఖ్యమైన వైష్ణవ పారిభాషిక వదములను జాతకు వైష్ణవమును స్వీకరించి నాడన్న భావము గల మఱింత దోహదము చేసినది-

I అ 1. వ, వైష్ణవ స్వీకారార్హు

7 వ గురుత్వమువి స్తుతి.

84 వ శ్రీమతప్రాశ్నరీ పేదైక నిపుణుండు-

పరిచిత దివ్యప్రబంధ సంభాసుండు-

దివ్యవైష్ణవ పురాణ చతుష్టయజ్ఞుండు.

52 వ, నక్కవైష్ణవశాస్త్ర సిద్ధాంతము.

70 వ యతిరాజ రచిత భావ్యగంధ నిర్ణేత.

I అ 2-19 విష్ణు సహస్రనామ పాఠము-

34 రిషివా గాధనము.

100 వరమవదనవాళు వరమవదనవాళుడు. 112, 116

పాండురంగశైల మాహాత్మ్యముకంటె రామకృష్ణుని చివర తియగు ఘటికాచల మాహాత్మ్యమునకుం గొంచెమెక్కువగా నీ వైష్ణవ పారిభాషికములు గలవు.

నూటయొనిది దివ్యతిరువతి శ్లోకములు 'లిటు'వామము.
 దిగ్ బడినది.

గోదకగ్న 'లిరువది'తంబును, లిరుమటి లిరుచూర్ణమును' మేనధరి
 తిరు తులసితో పూజిచేసెను- (2-8-11)

అయన భోజనము న తైరు-లిరు మోయ కలవు (2-)
 తిరుతిలో న ప్రదులు స్నానమాడిది అచ్చారు తీర్థము
 విఘ్నహరమృతము విశదీకరింప బడినది
 "శర్వాది మవర్జ వయన సాధ్యనకరకము- (8-4)

కాండిమ్యదు గోవిందశత్రుకు వైష్ణవ గగను కథామర్మార్గము
 బోధించినాడు (2-49) కాలుదై వ వాండుని కాంకిమృతము సుందర
 శబదక చిహ్నితుని గావించి మంత్రోపశోకము చేసినాడు (2-)
 ఇందు, మంచలేరావ్వును (8-27) ముకుందజాపజప కేమాన్న వ
 నాడు (2-24) తీర్థపుండ భారణ (2-28) వైభావన ప్రస
 (2-28) ఇట్టి వైష్ణవమత సిద్ధాంత ప్రవర్తనములైన విషయము లి.
 ప్రస్తావించ బడినవి.

వై రీతిగా రామకృష్ణుని కృతులలో వైష్ణవ సంప్రదాయి
 రచనా విభావ ముండుటచేతను పేరుకూడ వైష్ణవ సంబంధియగు
 చేతను రామలింగకవి శైవమునువీడి, శ్రీ వైష్ణవు ఉద్యోగని విమ
 కుల వాఙ్మయ చరిత్రకారుని విర్ణయ చి యాతనికి నానుములు.
 వాడు. ఈ సంపర్కమున రామకృష్ణుని కృతుల నామూలాగ్రము
 చేదువకుండ వాకొక యర్పించాయము ప్రకటింపగా అ.ధరరచ
 న్నాయమున- నితరుల వాని యనుసరించుటచే రామకృష్ణగ
 గూర్చి యంతటి యవశ్యత వ్యాప్తమైనది రామకృష్ణుడు వైష్ణవ
 యతుకుట వారుమావిన ఉపపట్టులిని.

1. రామలింగడు వైష్ణవమగు కృష్ణునిపేరు ధరించుట.
2. వైష్ణవ సంప్రదాయిక పారిభాషికములు వాడుట
3. వైష్ణవ గురువు నాశ్రయించుట.
4. వైష్ణవుని కృతివతిగా నొనర్చుట.

6. వైష్ణవశైవ మూహాత్మ్యముననే కావ్యజన్మవుగా స్వీకరించుట
ఈ యుపపత్తుల నన్నింటిని నపాటముగా ఖండించి

“రామకృష్ణు డాజ్ఞాంరిము

శైవుడే యి వైష్ణవు డెంత

మూలము కాదు”

అని సిద్ధాంతము చేయుచున్నాను.

1. వైష్ణవనామ స్వీకరణము

రామకృష్ణుని నామములు వైష్ణవులలోనే గాని శైవులలో నుండవని యనుకొనుట ఎంతమాత్రము పరికాదు. (పాచీన శైవ బాప్తియమీను పరిశీలించిన నందు వీరశైవులు, వైష్ణవనామములు ధరించినట్లుగా నెన్ని యీ యుప పాఠములున్నవి. వీరశైవమత ప్రవర్తకదగు అనవసరముగా దిరాజ (మూఢవరాజ) తల్లి మాదాంబ (మూఢవాంబ), అనవపురాణమున - శేళరాజ (శేళవరాజ) గోదండ భట్టారకుడు చెన్నరాముడు, వరసింగ మొన్నయనాడు, నారయ్య, (నారాయణుడు) మాదన్నగణదాన, మాదన్న గొబ్బూరి, మాదవ్వ భాగవాది, రామనాథుడు, ఏకాంతరామయ్య (ఇతడు చాలా ప్రసిద్ధుడు, అనవపురాణము 7 వ అశ్వాసమున నీతని కథ గలదు) ఉదరద రామయ్య, చిక్కలకామయ్య, సింగయ్య-సింగబల్లభుడు, విద్వరాముడు మొదలగు శివభక్తులు గారు. పండితారాధ్యచరిత్రమున - కమలవ్వ శేళి (ఉత్తమాంగద) శేళి (భూర్జటి) శేళిరామయ్య తొండగుడి, శేనయ్య శేనరయ్య, శేనయ్య (చావ) మధువయ్య, మాదన్న (చిక్క) రామ దేవడు, రామయ్య (మైదున) రామయ్య, రామసాహితి, సింగన మంచి, సింగయ్య, సింగయ్య దనగాణ, సింగవ్వ, సింగిదేవడు, మొదలగు శివభక్తులు గలరు, వీరిందఱు 12వ శతాబ్దివాడు, అంతకు పూర్వులును

1. తెలుగు శేళమున శైవము అనగా, వీరశైవము, తప్ప చేతా కటిలేదని యెఱుంగునది. అది అంగమసంప్రదాయము. ఆరాధ్యసంప్రదాయము; అని రెండు విధములు. ఆరాధ్యులనే వీరమా పాశ్వరులని యందురు, అంగమసంప్రదాయము తెలుగు శేళమున వ్యాప్తము కాలేదు.

ఇంతయెందుకు వీరశైవమునకు విజ్ఞానపీఠము, ఆరాధ్యవీరశైవ సంప్రదాయములను ఆచార్యులము సాహిత్యమున నిలువజేసిన పాల్కురికి సోమనాథుని తండ్రిపేరు విష్ణురామదేవుడు, తల్లి పేరు శ్రీయాదేవి.

“భ్రాతృవృందగు విష్ణురామదేవుండు
తేజిస్తుతగు శ్రీయాదేవి యన్మయంతు
గారవింపగ నొప్పుగాదిలిమరొడ”

జనకపురాణాకారిక

వండితారాధ్యుల శివతత్వపాఠమున - “గోవిందప్రియ,” “విష్ణు వరేంద్రాయన్న సంబోధనలు గలవు - 15, 16వ శతాబ్దాలలో ఇకటూరి చారిలో రామలింగ, రామనాథాధ్యనామధేయులు చెక్కుకుండిగలరు,

ఆద్యగవ యగమున - చాగంటి వీరయ్యకావ్యుగారు - (వీరు ఉల్లముకావలో విష్ణుత్పరీక్షాధిపతులు. గొప్ప విద్వాంసులు) ఆరాధ్యులు - విజ్ఞాన ఆర్యస్వరూప తొలుత వెలయింపజేసిన తొమ్మిత్తూరు వెంకటేశ్వరాచార్యుల రాధాధ్యులు - ఈ నడుమనే శివసాయుజ్యము నందిన శివతత్వ శంభువసాదుగారు (వీరు వండితశ్రయములోని శివ తెలివరించిన వండితుని వంశమువారు) తమ కుమారునికి రాధా శృష్టయని పేరుపెట్టివారు. రాధాశృష్టగారే నేడు ఆంధ్రపత్రిక భారతి సంపాదకభృతులు.

రామలింగమును పేరులోనే వైష్ణవమున్నది, అది శైవమే - అన్న - రామశృష్టుడగు పేరున్నను అది శైవమే.

శైవుడగు రామశృష్టుడును శైవసంప్రదాయానుసారముగానే శృష్టవామము దాల్చివాడుగాని వేరొండు భావముచేగాదు - అతనికి “శైవవైష్ణవ పురాణావళి నావార్తములు కగళరామలక్ష్మణులు” (పాండు 1-28) అతడు తర వారివంశమున శ్రీశృష్టుడు సంతానార్థయై

1. శ్రీ, శ. 1812 లో వీరవెంకటవతి రాయలకాలమున లింగ నారాధ్యుని పోలెడు మల్లికార్జునారాధ్యపుత్రుడు, రామశృష్టారాధ్యతోమ్యులన్నట్లు కాననములవలన తెలియుచున్నది. కాననావళి పి. ఆర్. శృష్టమారాధ్యులు - ఆంధ్రపత్రిక 1926 సంవత్సరాది నందిక పుట 258

శివునిగూర్చి పంజెండేండ్లు తపస్సుచేసిన కథ యెఱుగును - అందు వలన లింగశబ్దమునకు బదులు - కృష్ణశబ్దమును జెప్పుకొని రామకృష్ణుడని పట్టనహ్వయమైనాడు - కృష్ణుడు శివభక్తుడే - కా, ఇంతేకాక ఆరాధ్యశైవమున రాముడు కృష్ణుడు పరమ పాశుపతులుగా నారాధితులు.

శ్లో! దుర్వానకశ్యవ విరించి మృతండుపుల

జేవేంద్ర, బాణ, హరి, కృష్ణదధీరామ

(శ్రీ) నామజేవవి మంథణగౌర మాదీన్

పుణ్యానిమాన్ పరమ పాశుప కాన్ స్మరామి"

దుర్వాన, కశ్యపుడు, విరించి, బాణేంద్రేయడు, ఇంద్రుడు, బాణుడు, హరి, కృష్ణుడు, దధీచి రాముడు, నామజేవుడు, శ్రీరామార్జునుడు, ఆగస్త్యుడు, గౌతముడు - వీరి పరమపాశుపతులు.

ఇది శైవులకు నియతమైన దీక్షావిధానములో ప్రత్యక్షాన నమయియున్న శివకావ్యవములో నున్నవిగాన కాక ప్రాచీనము

శైవకవుల కృతులు

విష్ణు ప్రశంస

శివపూజా విధానమున విహితమైన విష్ణు రామకృష్ణ నామ స్మరణమువలన శివకవులు రచించిన శైవకృతులలో విష్ణు పారమ్యము వర్ణితము కాదుగాని, విష్ణుమాహాత్మ్యము ముగ్ధులకును - ఈ శాశ్వతపురేతనే, రామలింగకవి శైవకృతులగు ఉన్నతారాధ్యచరిత్రమున - విష్ణుమాహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించియే యున్నాడు.

శైవకృతులలో విష్ణుప్రశంస

శివపూజా విధానమున-రామకృష్ణుల స్మరణయుండుట చేతను విష్ణువు శివభక్తుడని పురాణకథ యుండుటచేతను శైవకవి కృతులలో విష్ణుపారమ్యము వర్ణితములేదుగా ని-విష్ణుమాహాత్మ్యము ముగ్ధులకును. శంకుచానుడగు ఎఱ్ఱన యిట్టిదృష్టితోడనే, నన్ని. పాపురాణమున శైవులైనను విష్ణుమాహాత్మ్యమును వద్యురముగా వర్ణించినాడు రోతన

భాగవతమున నిష్ఠుమాహాత్మ్యము నిట్లువర్ణించినది బ్రహ్మార్థసాహిత్య
రత్నావళి కవితామే

“కామాదభూషణ రత్నమై వెలయుచున్ బ్రహ్మత్వమాంగంబునన్
బాడంగాదగు విష్ణుపాదమున” (1-157)

“జేవలియును ననుదేవుడును గన్న శేలి

మనుఁ విగ్రహుండగు త్రైలోక్యనిభవన” (3-59)

ఈ శ్లోకముల నాయము నెటుంగక రాళ్లపల్లి పారు-పై రెండింటిని
ప్రస్తావించి యిట్లు వ్రాసినారు

“ఉద్భూతారాధ్యచరిత్రం న (అ. 3 వ 145-157)

ఇట్టిలింగధారణ విధినికవి పర్ణించి శ్రీనధోరణి గమనించితి
మేరి అదీక్షను అవదును గ్రహించియుండెనేమో యనిపించును. కాని
స్మార్తల సాంప్రదాయమున ఆతని నిష్ఠుత్వము ఉద్భూతారాధ్య చరిత్ర
మనగూడ,

“కామాదభూషణ రత్నమై వెలయుచున్ బ్రహ్మత్వమాంగంబునన్
బాడంగాదగు విష్ణుపాదము” (1-157)

“జేవలియును ననుదేవుడును గన్న శేలి

మనుఁ విగ్రహుండగు త్రైలోక్యనిభవన” (3-59)

అనుమాటలు నందుచేమకొని చూపుచున్నది” (పుట 18)

మతసాప్రచారము విధుల “శ్రీనధోరణి” “కాంశధోరణి”
లోని రెండు పద్ధతులున్న వాని ఉన్నయిదొక శ్రీకర్మగారు
వానిని వివరించి, రామలింగ శ్రీవక్తు “శ్రీనధోరణి”
అని చెప్పవలెనని, అంతేకాని, పద్ధతి వివరింపకుండ యిట్లు
చెప్పట ఎంత మాత్రము సరికాదు-ఇంతకు, కాళ్ళుంట్లివారికి, అనలు
రామలింగగారి లింగధారణ దీక్ష ప్రసాదించిన విషయముగూడ అను
మానాస్పదముగా నున్నదేయని “గ్రహించియుండెనేమో అనిపించు
చున్నది” అను వాక్యము పృష్టపఠించుచున్నది-రామలింగగారి కంఠో
క్తిగా, రామ దీక్షను గ్రహించినాడని-ఉద్భూతారాధ్యచరిత్ర ప్రారంభ
ననే చెప్పగా, తరువాతి కవి చరిత్రకారులు విమర్శకు లెల్లదను
నాతడు తొలుత కైపుడనియే ఘోషించుచుండగా, వీరనుమానపము
కుండుట యెట్టిదో, ప్రాజ్ఞులె-తెలుపుదురుగాక,

తైత్తిర్యకలో "ఈ మాటలు నందురేమకొన్నవి" నందురేమ
కొనుట అనిగా, అవకాశములే పోయినను "చోటుచేసికొనుట" అని
యర్థము-రామలింగకవి తైత్తిర్యప్రణయము నవనరించియే, విష్ణు
మూహాత్మ్యహను ప్రకటించెనని యీ వలననే తెలిపితిని-రాళ్ళపల్లి
వారు తై తైదే చూచినారు-కాని యింకొక విష్ణుసంబంధ ప్రశంస
అందు గలదు.

సీ గీ. "వత్సభామూఢివతిశేతః చలనమౌంఠి

అనిమింపని వాటి కల్పదుమంతు" (1-88)

అని-కృష్ణుని పారిశాకాచపారణ వృత్తా తము-సూచితమైనది

ఇక "స్వార్థుల సంప్రదాయము, విష్ణుభక్తి యొక్కటయేయని
కర్మగారు తలచినట్లున్నది. ఇది యన రద్దము. స్వార్థులలో, విష్ణుభక్తి
గలవారే కాదు-శివభక్తిగలవారును ఉండుదు. వారే-ముందు
(పుట 15.) "వైష్ణవిస్మార్త బ్రాహ్మణులలో శివభక్తి యొక్కవగా
కలవాడుకూడ లిగఁగలఁడు" అని స్పష్టపఱచినారు.
ఈచారి వాక్యము వలన, స్వార్థులలో శివభక్తిగలవారుకూడ ముగ్ధులు
నిశ్చితమే. గదా. అప్పుడు-16వ పుటలో వారు వ్రాసినదానికీ, 16 వ
పుటలో వారు వ్రాసినదానికీ, సంబంధము లేకపోవుటయేగాక అవి
పరస్పర విరుద్ధములై యున్నవి¹.

2. వైష్ణవ పారిభాషిక పద ప్రయోగము

రామకృష్ణుడు వైష్ణవరంజనకాయిత పారిభాషికపదప్రయోగము
చేసినంతమాత్రమున-అతడువైష్ణవుడు కానేరడు-రామకృష్ణుని కృష్ణా
వ్యూహాన నమః లినుడుతు కవిరతయములోని ఎట్లైన వంశీయుడైన
చందలువాడ మల్లన-వైష్ణవప్రబంధముగు విప్రనారాయణచరితము
(తొండగడిపొండి ఆశ్వాస) ప్రబంధముగా రచించియున్నాడు-కథ
విశిష్టాద్వైతి మతమునక. వట్టుగొమ్మలైన విన్నిర్దక్కారులలో వాడగు
విప్రనారాయణుని కథ-కాని మల్లనకవి ఎట్లు తిన్నుగూర్చి చెప్పకొని
వాడో చూడుడు

1. చూ పూర్వోక్త సాహిత్య అకాదమీ పీఠిక—

సారంగు తమ్మయ నైలయంతి విలాపకథ యితే-అతడు వైష్ణవ
ప్రవర్తి గలవాడే-అయినను-అతని కృత్రిమ వైష్ణవ పారిభాషికము
లిండున్నన్ని తేవు. అది శేవల రవైక ప్రబంధముగా ముందును, దీనిని
బట్టి, వైష్ణవ పారిభాషిక వదరచనను పురస్కరించుచు రామకృష్ణుడు
వైష్ణవుడనుట బాసగదు,

3. వైష్ణవ గుర్వాశయము

రామకృష్ణుడు, భట్టరు చిక్కాచాళిని తన గురువుగా తీర్చి
చిన వత్సమీవలల మరచిపోయితిని-వైష్ణవ గురువును శేర్కోన్నంత
తూత్రములేక-రామకృష్ణుని వైష్ణవుడనుట సామాన్యమై వున్న
గురువులింభారణ దీక్షనిచ్చినట్లు. వైష్ణవుడు గురువు తప్రముచాలో
భారణములేవి, లిక్ష్మివైష్ణవ మతానుసూయిగా నొదర్పును-రామ
కృష్ణుడు లిక్ష్మివైష్ణవ మతసంప్రదాయానుసారముగా చిక్కాచార్యుల
శిష్యుడై, తప్రముచాంకభారి యయ్యెనని యెవ్వరైన ప్రమాణముగా
నిరూపింపగలరా? అని యడుగుచున్నాను. వైష్ణవులు శైవులైనట్లు
మనకు నిదర్శనములున్నవిగాని శైవులు వైష్ణవులైనట్లుగా నొక్క
నిదర్శనమును లేదు-చక్రపాణి కంగవాధుడను వైష్ణవుడు శైవుడై,
శైవకృతులు రచించినట్లు కవి చరిత్రలు పాఠమిచ్చుచున్నవి-రామ
కృష్ణుని విషయమున కట్టి యుదంత మెఱువరు గానరాదు. రామ
కృష్ణుడు తప్రముచాంక భారీయైన వైష్ణవుడైనచో, పాండురంగ
మాహాత్మ్యమున నిష్పదేవకాస్తుతి పూర్వకావ్య సంప్రదాయాను
సారముగా మండక మతీయైక విధముగా మండెడిది-గురుముఖజన
మతదీక్షరొందిన శిష్యులు, శైవులుగానిందు, వైష్ణవులుగానిందు వారి
భారి మత సంప్రదాయముల ననుసరించి, ఇష్టదేవకాస్తుతిని గాని

దడద! శైవులైన వారిట్లుగా, ఇష్ట చేసిన కాస్తుతి చేయు
దాని, ఆ రీతిని తన ఉద్యతారాధ్య గర్భితమున రామకృష్ణుడు
చూపియున్నాడు ఇక నా డిలగా మాహాకృష్ణమును విష్ణు
చేసకాస్తుతియు శైవకృతి యలమన స్మృతేగాని, ఊలుగాలేదు-
ఇందు వివస్తుతియన్నది.

వైష్ణవ కృతులు

ఈశ్వర స్తుతి

శైవులలో ముందు చేసు చూపినట్లు, విన్నది సోకునతునిగా
శైవురిగా భావించటమన - శైవస్తతి యుండును - (చూచెన్నె
చోడగుమార సంభవ.) శైవలయగు శ్రీరాధ శివార్చనమునిహార
విలక్షణముగ వాని రచనాభావభను గా చేర్చగలడినాడు-భీను
భండమునవన వారిక గోటి యిష్టి కలదు (చూ మూడవపద్యము)
రావలింగజే ఉద్యతారాధ్య చరితమున-విష్ణుస్తతి గానించినాడు.
(చూకి వ పద్యము) వాని వైష్ణవమును ముందురంగ మాహాకృష్ణమున
నీ క్రింది రీతిని శైవస్తతి యున్నది

ఈ ఈ చిత్రకామ నీవనమీ ప్రభుదేవియ యొక్కయ్యుపైడిన్
జూచితిరేయటాగుఁ దనహట్టు కుకాదులు గొల్లగాఁగవ
ర్తాదిత వందనాంగ జలమైన శివావ్యయకల్ప కాళి వే
చాచలమంతి క్రితలకాల్కి వెన్నెలయాడ్కి జూచునన్.
రామకృష్ణుడు తనవైష్ణవము వైష్ణవత్వచిక్రాచార్యునియొద్ద
విష్ణుదైత మతసిద్ధాంత సంసకరణచి వైష్ణవత్వచిత్తవతోతన కావ్య

ః ఇతవత్తమ తేనగుసాహిత్యం వ-ఇష్టచేత స్తుతి ఉన్నది
వికారములు-త్రయవర్తిగామము-భిన్నగ్రహ-మున్నగు వివరములను
వరికోధన ప్రాంతమేకాలేదు-అట్టివ. శోననకు కొంత జోహదము-
యెటలే యా విషయమును కొంత వివరించినాడు-దినిగూర్చి
వరిశను చేయుచాకి, కొన్ని యగ్రతలుండవలెను-నిట్లుదులై
సాగ్రాశ్య గివర్మ-పద్ధతి వసువరి చువా గిది చేసులే-ప్రాచ్య
వండియలు మాత్రమే చేయగలను,

మన శివస్తుతి చేయడు. ఇది విశిష్టాద్వైత మతమునకర్థంతవిరుద్ధము-
వైష్ణవులెంతమాత్రము శివనామోచ్చారణము చేయరు-శివ
వాదులను వివరించుచు గ్రంథము కట్టుకొను ఘటాశర్జులున్నారని-
విశిష్టాద్వైత మతమున, శివునిపేరుకూడ ఉపయోగింపబడినది, తెలుపుటకు నొక
యుదాహరణము చూపుచున్నాను.

శ్రీ వందనానామము

రామాయణమున-శ్రీరామ విజయమునందు యయోధ్యకు తిరిగి
వచ్చుననుచును- సీత కామూ విశేషములను చూపించె.

“సేతుబంధమితి శ్వాతంత్రైశ్చ కృపాళి పూతకమ్

ఏతత్ప్రసిద్ధం పరమం మహా తతకాశమ్

అగ్రపూర్వం మహాదేవ ప్రసాదమగ్రోత్పన్నమ్

అని చెప్పినాడు-పురాణము లందలి, శాస్త్రశాస్త్రములందలి, రాముడు
సేతువుపట్ల శివలింగ, తిష్ఠతనెనియు, ఇదియే సేతు రామలింగేశ్వర
వాదులతో వెలయుచున్నద యు స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది.

కాని విశిష్టాద్వైతమత సంప్రదాయ మసారముగా రచితమైన
గోవిందకావ్య తృతీయకాండభాగ్యవత్సవమున- మహాదేవకల్పము శివ
వరము గనుక కానిని చెప్పుట శిష్టములేక-అశిష్టమును-విడిచి-
నమునుదరి యిట్లర్థము చెప్పినాడు.

“మహాత్ ఇతి తద్రూపోదేవః ముద్రః”

ఇచ్చట అలవర్యయముగా నిధుఁ టువులలో మహాశక్తియున్నది
గాని, మహాదేవకల్పము లేనేలేదు-శివనామమును విడిచివేయుటకు
వైష్ణవులెంత పట్టుదలతో నుండురో తెలుపుటకు పై విషయము వివ
రించినాను-(చూ గోపినాథరాజుగారి-పీఠిక-పేజీ-28 పుటలు-4, 5,
మేజేపల్లి వేంకటరమణాచార్యుల వారిది (1928)

ఇట్లు వైష్ణవమతమున, శివనామమునకే అష్టావరము లేకపోగా
కావ్యముగాయందు శివస్తుతి యుండుట గగనకుసుమము.

విశిష్టాద్వైత మతానుసార గా, కావ్యావకాశికుశ్రీకారము
చుట్టిన రామాయణము అమూల్యములలో, శివస్తుతి చేయలేదు సరికదా
తనకృతిని శ్రీ శివుని పేరుచేర్చుటకు కృతినిచ్చియు, చెప్పుట

“సం. క్ష. ౧౫” అను “ఉత్తర” శబ్దమును తేల్చి నాడనేలేదు-చూడుదు
 నే క్ష. ౧౫ (1-18) వేంకటాచలవతి (1-49)
 కటాచలవతి (1-57) వృషగిరివతిగాంధారి (4-1)
 శేషనగరవతి (6-1) కళిందర వనోదయవతిగాంధారి (8-1)

ఉత్తరశబ్దము శివునియందే, కళిందర వనోదయందు వర్ణింపబడు,
 ‘వీరాంజనేయమూతులకే పురుషం వ్యాప్తికంఠోదసి
 యున్నది క్ష. ౧౫ తత్వవస్థ ప్రయోగబోధిని భాగ్యవతి
 కళిందరవతి మునున్నయమిత ప్రాణాదివిగ్రహగర్భిత
 కళిందరవతి నిరంతరము కళిందరవతి సాయమును;

కళిందరవతి విగ్రహార్యకీయనాంది

కళిందరవతి, కళిందరవతి యుగమున వైష్ణవకవులని నియమించు
 కళిందరవతి వైష్ణవకవులని స్వీకరించిన అయ్యులరాజు కళిందరవతి
 కళిందరవతి యుగమున పద్మరాజు తిమ్మరాజు తన పరిమళానికి విలాస
 మును విస్తరించి కళిందరవతి-కళిందరవతి వైష్ణవకవులైన కళిందరవతి
 కళిందరవతి యుగమున కళిందరవతి-కళిందరవతి కళిందరవతి
 కళిందరవతి కళిందరవతి కళిందరవతి-కళిందరవతి కళిందరవతి
 కళిందరవతి కళిందరవతి కళిందరవతి-కళిందరవతి కళిందరవతి
 కళిందరవతి కళిందరవతి కళిందరవతి-కళిందరవతి కళిందరవతి

అల్లసాని పెద్దన వైష్ణవమతాదు

ఈ గ్రంథమున, రామకృష్ణుని నమశాసనమున “అల్లసాని పెద్ద
 న.” శబ్దమునకు గురువని ము, వంతుచే పెద్దన వైష్ణవకవులననియు

- 1 అమలకమూర్తి (వే. వేంకటాచలవతిగాంధారివ్యాఖ్య)యందు
 7 అమలకమూర్తి-7వ అమలకమూర్తి “వేంకటాచలవతిగాంధారి”
 అని పేరుతో పేర్కొనబడు-కాని ఈ పద్యము కళిందరవతి
 చూడుదు-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-
 కళిందరవతి-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-
 కళిందరవతి-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-అమలకమూర్తి-

ఈ పద్యమును నింతకుముందెవరు తెలుపలేదు.

వివర్ణకులందఱును ప్రాణియున్నాడు-ర ది పెద్దన వైష్ణవుడు కాదు-
మనుచరిత్రమున- “పల్లెగొనందు పెద్ద బ్రాహ్మణుడు” అన్న శివస్తుతి
వద్యమందఱికి వరిచితమే. ఆ గురువు కలసి పూజింపబడవలసిన
వైష్ణవుడై యుపయోగము, గౌరవము, శిష్యుని సేవయూడదు. కాని
శివస్తుతి చేసినవాడు శివుని పెద్ద వైష్ణవుడు. ఇట్లే, భట్టవల
శర చేశేలేంబుగని శిష్యుడగు-పిమ్మన-సామంతము, శివ స్థలపా
యనమున-శివస్తుతి చేసినాడు. అందుకే గాని పిమ్మన వైష్ణవుడు కాదు.

ఈ గురుకావ్యమున బట్టి పెద్దన గురువు శిష్యులమని
చెప్పి కొన్నంత మాతమున గాని, అందుకు సాధ్యమగు సాక్షియు,
వారు పూర్వము ననుకూలములై, స్వీకృతమున పితృధాంతములను
గ్రహించుటకు మాత్రమే వైష్ణవులు అనునాశ్రయించిరని, నిది
చేతలము సాహిత్య విషయమేగాని మతముకలదు కాదనియు గ్రహించ
వలెను.

దీనికి హేతువు చెబుటకు ముందు - పురుషైష్ఠ్యవదురాసు
యాయులైన రాజులకు కృతినిచ్చు నీ పురాణిత సంప్రదాయము తెలుసు
గుట యావశ్యకము.

పెద్దనయు, రాసునకు పురుషైష్ఠ్యము గొనుటకు తగిన
సాధన సంపత్తి నవకూర్చుటచే, శతశాతముల శిష్యులని యాశనీకి
శిష్యుడై, ఆ మతసిద్ధాంతములను గ్రహించెను. రాసుకృష్ణుడు నల్ల
వైష్ణవమత సిద్ధాంతములు గ్రహించుట, చిక్కాచార్యుల శిష్యు
డయ్యెను-మఱియు నాకాల నుపపత్తులైన పురుషైష్ఠ్య సంప్రదాయ
గ్రంథములు, మతసంప్రదాయములు, గురు శిష్యుల మునుకొనవలసి
వచ్చెగాని, వేఱుపార్శ్వములేమియు లేక మునుపటి వైష్ణవ గుర్వా

1. ఈ సందర్భమున-రాయలు కామగిరి లింగేశము పుచ్చుకొన్న
కావ్యమొక్క మనుచరిత్రవిష్ణు వేదాక కృతిలేదని గ్రహించ
వలెను.

శ్రీయదున్నంతమాత్రమున వైష్ణవులు కారని రామకృష్ణుడు వైష్ణవుడు కాదని నిర్ణయము.¹

4. వైష్ణవకృతి పరిత్యజము

పాశురంగ మాహాత్మ్య కృతిపతి విహారి వేదాద్రి మంత్రి అట్లని వైష్ణవుడు గడు-అలదార్శ్యలనియోగి- “పరసగుణరశీరా! మట్టుపాస్వాయేకా!” అని పంచమశాస్త్రపాం మున కృతిపతి సులోచన-‘మట్టుపాస్వాయేకా’ అనగా అరువేలకుఁ మున కథికుడు ప్రముఖుడు-అని అరయి-ఇదియొక్క అరువేలనియోగుఁకుమాత్రమే ఇల్లును విహారి వేదాద్రిమంత్రి, విద్యాగియైనను విశిష్టాద్వైతమత సిద్ధాంత గ్రంథములన్నియు వర్ణయనముచేసి వైష్ణవము స్వీకరించుటకు సగివ యిచ్చిత గడించెను. అందువలననే రామకృష్ణుడు కృతిపతిని స్వామి యీ విశేషణు ను గ్రంథాది వర్ణములచే “వైష్ణవ స్వీకారాద్వైత విహారి కృతిపతి వేదాద్రిమంత్రికృష్ణుడే” అని చర్య గా తెలిపి, గాదు, ఇకయి హొ అభిప్ర సన్ని వేశము-రామకృష్ణుడు గుండట అదికాళి- అ గా వశ్య-కాళి వియోగియై శైవమత. అను స్వీకరించిన కవి,

అట్లే వేదాద్రిమంత్రి మొదట అర్జునియోగియై యావేశుక వైష్ణవము స్వీకరించినాడు-కవి కృతిపతి యిరువురు వియోగులై శైవ వైష్ణవచరణులు స్వీకరించుట సంఘమున-శైవవైష్ణవ మత విగోచములు లేవని నిరూపించుటకు హేతువగుచున్నది. ఇందులదిరువురు విభిన్నమృతే-ఇట్టి సంఘటనలు శేవల- వైష్ణవకృతుల కృతవతులలో గానరాదు.

5. వైష్ణవక్షేత్ర మాహాత్మ్య రచన

రామకృష్ణుడు-వైష్ణవక్షేత్ర మాహాత్మ్యములు రచించెనుగాన గాదు వైష్ణవకృతులయ నుంజనముగాదు, రామకృష్ణునికృతులు-

1. మన ప్రతిభములు శేవలము రసపోషణకే గాక-మతవంప్రచారికములని తెలుపుట! విషయమింతవఱకు విస్తరింపవలసి వచ్చినది-పాఠాంశము, మన ప్రతిభములను శేవలము సాహిత్య కృష్టితోగాక మత సంప్రదాయిక కృష్టితో పరిశీలించిచితుర్విపకంయగునట్లు.

పాండురంగ మహాత్మ్యము-ఘటికాచల క్షేత్రమహాత్మ్యము-రెండును
బాహ్యమునకు వైష్ణవముగా బోధనను, అవి స్వతస్స్వముగా వైష్ణవ
క్షేత్రములు గావు-తైవక్షేత్రములు వైష్ణవక్షేత్రములుగా మారినవి

పాండురంగ మహాత్మ్యము

పాండురంగ క్షేత్రము శివక్షేత్రమే-అందరి దైవము విశ
లేశ్వరుడు-పాండురంగకర్తమునకు శివుడనియే యర్థము-పాండురాంగు
వత్సరుణ ఐతాచయవృత్ నితాహిఫణానులులోపు-అని వచ్చెచోడని
కుమార సంకల్పము 8-79 ఈ క్షేత్రము శివక్షేత్రమే-కాబట్టి యే-
రామకృష్ణుడీక్షేత్ర మహాత్మ్యమును కాశీవర్ణనతో పోలింపింది-
విరూపాక్ష-సాహినులను శైవక్షేత్ర ప్రళయదెగ్గి-అగమ్యుడు. (వరమ
తైవోత్తంసును) కుమారస్వామితో తై. అనున కేగివల్లు వర్ణించి
వాడు. తరువాత గౌరీశ్వరుల యుద్ధానవన విహారిణులు, కుమార
స్వామి తలిదండ్రులు దర్శించుట-ముక్తామణి పవనకూడలు, శివుడు
శ్రీదైవతము లోచోమండునని చెప్పుకొనకతో ప్రళయకానము
ముగిసినది-ఇందు భాభాగమున వైష్ణవ ప్రళయయేలేదు.

2. ద్విరీతయాశ్వాసము - పుండరీకునికథ

ఇందు పుండరీకుడు ఉబ్బలింగమువలె ముహూడని వర్ణన-
"ఉబ్బలింగము వోలెనుడువెడ" (2-28) వైష్ణవలెవ్వ
రును, శివ అనునవలె లింగనామమును నిగనింతురు, కథ
వైష్ణవమైనను రామకృష్ణుడు శివుని యుపమానమే వైష్ణవ
భక్తునికి వాడినాడు. దళానతారస్థిలో బుద్ధానతారము వర్ణిత
మైనది. ఇది వైష్ణవ సంప్రదాయము గాదు- ఇది 168 వ పద్యమున
"దనునిధి నితలేంద్రుడు దైవతరత్నము" అని వైష్ణవ క్షేత్రాధిపతి

1. అ కా డ మీ ముద్రాణమున "ఉబ్బలింగమువోలె" అని
యుండుట తప్పు-అది "ఉబ్బలింగము"గా నుండవలెను. ఉబ్బ
లింగము-అనగా భూమినుండి పైకుప్పిన లింగము-వ్యయం
భూలింగము.

యైన వికటాది 'శుక్ల' శబ్దము చెప్పి కృతశబ్దమున వర్ణించినాడు. ఈ యాశ్వాసమున నారబ్ధుని శివుని కృతుల వచ్చుట తెలుపబడినది. ఇందు కైలాస వర్ణన గలదు శివుడు గలదుతో క్షేత్రమాహాత్మ్యము చెప్పట కలదు.

3 తృప్తియాశ్వాసమున భూ, వి దిష్టు శబ్దములు - అన్న శ్లోక "విరళ దగదా న గాఢింబగు పూపంకు వదన గవ్వలంబును బోలె" (8-50) అని శివుని బంధనకు యువమానము చెప్పబడినది. ఇందు రాధానిత గలదు పరిస్తాద్యై ముఖ రాధా ప్రసక్తిలేదు.

4 చతుర్థాశ్వాసమున రాధ తలస్సు. ఇందు రాధ విభూతి భరించినట్లు చెప్పబడినది.

సీ పా కిమూరితి శబ్దము గాని వాటిని నేర్చు
నొక బిట్టా చెప్పి భవితనాంకు (4-5)

తపోవనము "పుష్పాదు లంటిని తేలులు - భూతిభక్తజ్ఞాపూ పుంజము" (4-14) అని ఉన్నది. అట్లు విభూతి చెప్పబడినది, విభూతి భారణ కైవల్యము.

5. సీ పా. కాళరాతి ప్రసాద కృతావకాశము
యుగము వెల్లిడిపూత యువననగ (5-18)

ఇవట వెల్లిడిపూత-భస్మము-విభూతి వై వాని కన్నింటిని బిందినది పాండురంగ వికటాని వర్ణన

లయగ్ర హి. లయశ్రుత శబ్దము రంబుః గ్రహీకృతకరాంబుధుహ
యుగ్మ ముఖి-వకము, వగ్న
ఽంబు బసిరొప్పు వెళుదులెరుగు నుద్గ పౌడలం
బరముల బుకుచు బొడలు మువ్వల్
అంబు ఫలశ్రుతి ఫంబు మిక కాకృతి గరంబును
మగడబొంబం బరగఁ మగతా
బంబుల దలిచి నిమగ్నంబు భవించె దివగంబు
లకు రోహణనగంబు చలబ్ధున్ (5-58)

ఈ వర్ణనమున పితలు దైవేంద్ర వయసుగల శ్రీకృష్ణునిగా రామకృష్ణకవి నిరూపించినాడు. అతనికి "అలికాంబకము" అనగా

సొగట కన్నుగలదు. శ్రీకృష్ణునకు పాణభాగమున నేతములేదు. పాణభాగమున నేతము గలవాడు శివరే యిందైనను లేడు-అరడు తిన్నేతుడు.

ఇంకను నింటే వికలుడు తిన్నేతుడు- వర్ణితుడు-

తీర్థాహ వచ్చివచ్చి కల్పకప్పువంటి యొటిహాగ

విచ్చవచ్చు గ్రచ్చకాయలెంచి యాడువాని, లో

నిచ్చు చెచ్చగంటివాని నింటి పెచ్చుచ్చుచ్చు వ

పుచ్చ విల్లు గన్నతండ్రి పాండురంగనిత్యున్ (3-197)

ఇవట నృప్తులుగా "చెచ్చగంటివాని" అనగా అసల నేత్రుడు శివుడని గలదు.

ఈనాటి పాండురంగమాహాశ్మృత పరిష్కర్తలకు నీ విషయ మవగాహనము కాకపోవుటచే, చతుర్థాశ్మృతము నశిత్తులుడు త్రవ్వకుడు మూడు నేత్రములు గలవాడని యింతగా నది యర్థముగాక ఆ పద్యము వెల్లు పంటేహాస్యదముగా ముద్రించిరో చూడుడు.¹

"క. తనము తనార్థమైన (మయిన?) దీ

తనలితంబగు పయోధికయను పదన మీ

తన మొనరించు కృతికి నా

తనముగఁ గల పళల మర్కత బాగభుంబుల్" (4-181)

ఈ పద్యము పరిష్కర్తల కర్థంబులేదు-పద్య మిట్లుండవలెను.

తనము తనార్థమయినదీ

తనలితంబగు పయోధిక యను పదన మీ

తన మొనరించు కృతికి నా

తనముగఁ గల పళల మర్కత బాగభుంబుల్

పై పదార్థ మిది.

1. అకాడమీ ముద్రణ-పుట 182 పుట యందుగన పాతములు కి. మైసూరిక-ర్థంబైవచ్చి-లై నడిది-మైనదీ కి వలె లో 'దిక్ష' ద్రిక్ష అని యుండగా వానిని గమనింపక-దీక్ష" అని నికర్థక పాతము మూలమున నుంచినాడు.

**ఒక్క- కణమైన = కణకాలమైనను, అర్థకణకాలమైనను (త్రిత-
 లోకం = మూడు కన్నులతో వాస్తవ-వర్ణాధికయను = విష్ణు
 యొక్క- సదనమును = ముఖమును, ఈ కణమైనది = చూచుక
 క్కురికి = మాఁపునకు, ఆ కణమున = ఆ కణకణమే, అఖల సుకృతకా
 ణముల్ = అన్ని పుణ్యకర్మముల ఫలం-లు, గలవు = లభి, వగలవు.
 ఇచ్చట కణ, కణము, త్రికణ-ఈ కణ-అను సాన్నిధి
 మహాహరముగా కూర్చుండి రామకృష్ణుని వదనంధనకు తార్కాణం
 నున్నది.**

ఇందువలన వికల్పం, శివుడేగాని విష్ణువు కాదు.

ఘటికాచల మాహాత్మ్యము

ఘటికాచల మాహాత్మ్యమున వర్ణితమైన వృద్ధిహాసపుడ
 శివుడే-ఘటికాచలేశ్వరుడు-నేటికిని ఘటికాచలమునకు చోళుని
 పురమని నామాంతరము-ఈ కృత్తిలో వైష్ణవ పారిభాషికము
 వైష్ణవ శైతవర్ణన యున్నను - నిచ్చట దైవము - వృద్ధిహాస
 తిప్పేతడే-

గో- సత్యజ్ఞాన ముఖ స్వరూప మమలం శ్రీరాత్రి మధ్యేస్థితం
 తూగారూఢమతి ప్రసన్నవదనం భూషా సహస్రోజ్జ్వలం
 త్ర్యంబం చక్రిపికాక సాధయ కరా విరాజ మర్కటవిగ్ం
 చక్రిభూత భద్రంద మిందుధశం లక్ష్మీకృపింహం భవే.

అది భాగవత్లోకము-భాగవత్లోకము లెప్పుడును దైవస్వరూపమున
 తూచాతప్పక వర్ణించునని-ఈ భాగవత్లోకము ననుసరించియే రావ
 కృష్ణకవి యీ కృతిలో వృద్ధిహాసని తిప్పేతనిగా నిట్లు వర్ణిం
 యున్నాడు.

గీ. పా. ౧వకవ తెలింగు సంగారక విధనూనను

గానవయ్యెడి మిక్కిలి కంటికాని (88)

ఆధునికయుగ ప్రవర్తకులగు కొక్కొందవారు ప్రత్యేకముగా
 ఘటికాచల మాహాత్మ్యము రచించుటయేగాక, తమ మాహాగ్రం
 ముని విశ్వేశ్వరీయనాను, ఘటికాచల వృద్ధిహాసని కంటకము చే
 యున్నాడు, నాడు పై భాగవత్లోకము నిట్లాంధ్రీకరించినాడు.

కా. నత్తజ్ఞాన ముఖ్యమౌగొలుతున్ నద్దుగ బాన్ధితున్
 బ్రీకణం చక్రులు యోగి వింధ్య కమలన్ | శిష్యున్
 భూదాస్యున్

విమ్యంబుకవిపాక పాశంబుహరున్ నీరేణుంధుర్ముతిన్
 బ్రుత్తిక్కిచపరాక పత్రుని నిజ్జుట్టన్ శ్రీ వృనింహ పథున్.

(విల్వేశ్వరీయము | చక్రమలింబు 120 పద్యము)

కృతిపతి సుఖోధనల యిందును నృసింహుడు శ్రీనేత్రుడుగానే
 నగబోధించబడినాడు.

దీండిమ వృత్తము

“జ్వల జ్వలన పేక్షణ భవ సంభుగర్జనా”

చలచమ వింబము 620 ప.

కారక వృత్తము

తరణింబు హరివహాంబుక కారక వింపింహ

కరణాగత శరణాగ్రత శంకర మరసింహ

హరణా లఘుకరణ భుటికాచల నరసింహ

కరుణాకర కృతికత్నము గై కొనుము నృసింహ.

(చక్రమలింబు-కావ్యాంతము 19 ప.)

రామకృష్ణుడు భుటికాచల శ్రేత్రమున శివుడు మన్నెట్లుగా

నిట్లు తెలిపినాడు.

క. కారంతందర్శిమాన

కార్మరము పొత్తంది నిలువ దక్షిణదిశగా

చేరి తెనం బ్రసవాయుధ

వైరి నిరీక్షింది ప్రంథ వై భవమెనగన్ (1-7)

దీనినిబట్టి ఆ క్షేత్రమున దక్షిణదిశ-శివుడున్నట్లు స్పష్టము.

దీని పలువరించియే కొక్కొండవాడు ఆ క్షేత్రమున శివు

మన్నెట్లుగా నిట్లు వంశోధించినాడు.

వనంధ తిలక వృత్తము

ఈకా మహేశ వరమేశ రమేశ శుక్లా

ఈకా ముఖ్య తిలకేశ తిలకేశుగా

రాజీవ్ గాంధీ రామద సర్వతో

కాశీకాంతి కనుక ఘటికాచలేకా, చతుర్థ వింశతి 181

పై కాశీలోని భువనం, శ్రీరమణ-చామరంగ శ్రీరమణ
వల, వారి శిష్యుల స్వరూప విశిష్టత

రామకృష్ణ బాగ్ దళా జైష్ణవుడే యైతో. పై రెండ
క్షేత్రముల యందు శివ పరమేశ్వరుల తమాట్రసాను శేయందగదే శివ
లము తైష్ణవ పరమగు నీశ్వర యను అర్చించియుండును అట్లు లేక
పోలినట్లే ఇదియు వారల బాధాభ్యుదయ ప్రధానమై నిరూపించుచున్నది.

సాహిత్యమున కై న వైద్యవ పిత విశేషములనునున ప్రముఖములు క్రమము స్థాయి లేనవి యీనాటి విమర్శలో మూసించుకొనినవి. ఇందు కై వైద్యమున సాహిత్యముననున్న మహిమను వ్రాసిన మన ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యము సుసంపన్నమై, మహోదా, మైవది, రామకృష్ణ, విశు ననూదావలసినగా వర్చుచున్న ఆరాధ్య కై వ సంప్రదానము కనుపరిచియే యీ రెండు వైద్యవ కై వ మహావ్యక్తులు రచించినారు.

రామకృష్ణుడు తనకు పూర్వమును కై వాచార సంప్రదములగు
ఎఱ్ఱన, పోతనల సాధారణ గాగోని తాను విద్యుత్ కారణముంధముఁ
జేతమాచారకృష్ణులులను వర్ణించినాడు. ఎఱ్ఱన, కంభుదామదామ్య
లక్ష్మీకృషింపవతారిము, అచోపిత్తేత్రము.) అను స్మరింపా పుర
ణము రచించుచున్నగాక రామకృష్ణవచారములరెండింటిని రామచ
ణమున హరివంశముల వర్ణించెను. పోతన వీరేశ్వరముగా, భాగవత భ
సంప్రదాయమునకు మూలప్రణామముపైను భాగవతము రచి
యెను. ఎఱ్ఱన, పోతన రిద్దఱు ఆరాధ్యకై పుత్ర. అట్లే రామకృష్ణుడు
ఆరాధ్యకై వ సంప్రదాయము ననుసరించి, ఆ సంప్రదాయ ప్రవర్తకు
యనుచునుకలలో వైష్ణవ జేతమాచారకృష్ణులులు కలించి ప్రవి
సించి, ప్రాచీన వివా సంప్రదాయమును నిలిపెను.

1. భామవలన రామకృష్ణుని రక్షణ వైఖరి అన్న (శ్రీ) పుట్టవ
నా రామదాతామూల్యగార గంభీరతయు పూర్తిగా పరా
మైనది వాతక లోకము గ్రహించకలేదు.

మీరవిషయమై చర్చించునపుడా యా మత సంప్రదాయములు తెలియని యెడల, సాహిత్య విమర్శ ఆ ప్రవృత్తమగునని చూపుటకే యంతగా ప్రాయశఃపించింది. రామకృష్ణుడు శైవుడే యని నిర్ధారము.

ఈ సందర్భమున ఘటికాచరి మాహాత్మ్యమున వర్ణింపబడిన నూటయెనిమిది దిన్యతిరువతులను గూర్చి చర్చింపవలసియున్నది.¹ రామకృష్ణుడు నూటయెనిమిది తిరువతులతో అంద్రదేశమునకు నంబంధించినవి తిరువతి, అచోటిలము అను రెండింటినే పేర్కొన్నాడు, గాని రామకృష్ణుర కేకదేంద్ర వెనుకనే యున్న అయ్యలరాజు వారాయణా మాత్యుడు, హంసవింశతిలో నూటయెనిమిది తిరువతులను పేర్కొను పద్యమున (4-2,2) నొక సీసమాలిక 108 చరణములు గలది కలదు. అందు తెలుగుచేయున శ్రీకూర్మము, వింహదలము, భర్మ పురము, శ్రీకాకుళము, రామశీర్ధము-అరు వైష్ణవ క్షేత్రము, బుడా హృతిములైనవి. ఇందు హంసరంగ విశ్ణుడు-ఘటికాచరి స్వరూపము గలడు, కాని తక్కినవానిలో ఖూడ భేదములున్నవి-వాని నన్నిటిని చర్చించుట కిది యదనుకాదు-"తిరువతులు" అన్నపదము చేతనే, నివి విష్ణునంబంధమైనవని తెలియుచుండుటచే, వైష్ణవము వ్యాపించిన తరువాతనే ఏది గీ ప్రసక్తి సాహిత్యమున గలిగినది. ఈ నూటయెనిమిది తిరువతులను గూర్చి యింకను పరిశోధింపవలయునని తెలుపుచు నీ నిషయము ముగించుచున్నాను.

విమర్శకాభిప్రాయములు - ఖండనము

రామకృష్ణుని గ్రంథములను కూరింపముగా శాస్త్రసంగము చేసిన అతని చరిత్రను సమగ్రమైచిన, వాకడెట్లు తన జీవితమున, శైవారాధ్య మత సంప్రదాయములు పాటించినాడో తెలియగలదు. కాని నేటి విమర్శకులు, వాక్యాయ చరిత్రకారులు, దీనిని సరిగా గ్రహింపకపోవుటవలన నింతవఱకు ప్రాయశఃపి వచ్చినది.

1. చూ, ఘటికాచరి మాహాత్మ్యము సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ-డాక్టరు శేతవరపు రామకోటికాస్త్రిగారి పీఠికా పరిష్కరణ ములతో మున్నది.

ఇది కీర్తనమున గ్రంథముల మూలమున వ్యక్తమగుచున్న
యంతములను గ్రహించక వాకరి వాకరమనరించుటవలననే యిట్టి
తొలితి యేర్పడినది.

ఈనాటి వినుకపట్టణము ప్రముఖస్థానము వహించిన విశ్వనాథ
శాస్త్రి రామకృష్ణునిగూర్చి యెట్లు వ్రాసిరో చూడుడు.

“రామకృష్ణునిదిజన్మతోడిది శైవము అతనియెడ వైష్ణవము
శిథిలమైనది”¹.

రామకృష్ణునిది జన్మతోడిది శైవము గాదనియు, పుట్టుకచేత
నాతడు స్వార్థుడనియు యీనాటికి నిరూపించితిని-ఇక విశ్వనాథ
శాస్త్రి రామకృష్ణుని వైష్ణవమునకు శిథిల వైష్ణవమన్నారు-ఇది రామ
కృష్ణుని గ్రంథములలో ఒక్క పాండురంగ మాహాత్మ్యమును
మాత్రమే పురస్కరించుకొని వ్రాసినది. రామకృష్ణుడు వైష్ణవము
ప్రకరించెననియు, అది వైష్ణవమతము కీర్తనలో మున్నువ్వుడు తను
గ్రహించెనని యర్థము. కాని ఉద్యోగారాధ్య చరిత్రను బట్టి పాండు
రంగ మాహాత్మ్య, ఘటికాచలమాహాత్మ్యము ననుసరించి యీ
వాక్యము, పూర్తిగా నదియు, వది వైష్ణవము కీర్తనకయినయు వారి
ప్రాయము. ఇది అవినుకన మూలకము ఒక మతమునుండి మఱి
యొక మతము మార్పుకొన్నవ్వుడు-అందును, ఒక మతము నిష్టాతు
లై న వందీతులైనవ్వడు, కీర్తనమైన సంప్రదాయములు
గల మఱియొక మతమును స్వీకరించువా? అదియుగాక రామకృష్ణుడు
ఇట్లు దిక్పారాధ్యుడను వైష్ణవ గురువు నాశ్రయించి, ఆ మత
పిఠాంతములను వామూలాగముగా వెలిగినవాడు. అట్టివాడు,
శిథిలమైన వైష్ణవము వలంబించుననట పూర్తిగా అసంగతము-
అసంబద్ధము.

విశ్వనాథశాస్త్రి వాక్యములను ప్రమాణముగాగొని, వైష్ణవులే
అయన రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారును రామకృష్ణుని వైష్ణవ
గురుశిష్యత్వమును పరికింపక-రామకృష్ణునిది శిథిల వైష్ణవమనియే

ప్రాసినారు. వారు రామకృష్ణుని వైష్ణవమును గూర్చి చర్చించి ప్రాసినమాటలివి.

“అసలు బుడమే భద్రములేని రామకృష్ణుని యీ వైష్ణవములో అది వడగల సంప్రదాయమా, తెంగల సంప్రదాయమా అను ప్రశ్న వట్టి విచిత్రమాత్రమే.

అట్లా సాహిత్య విమర్శనము.¹ విచిత్ర మాత్రమని వారి యభిప్రాయమునకెట్టి నిలువ ‘యాయవలేతో పాకక లోకమే నిర్ణయించగలదు. ఇది యంతయు గ్రంథములు తుల్యముగా చదువక పోవుటచేతను. నితర మత సంప్రదాయము తెలుంగక పోవుటచేతను వచ్చిన యసర్థకము నీరి పీఠిక చదివినచో, వీరు-అముక్త మాల్యద యందు-ప్రతిపాదితమైన వైష్ణవ మత సిద్ధాంతములనుగాని-రాయకందు ప్రతిపాదించిన విషయములుగాని గ్రహింపలేదని స్పష్టమగును.

వైష్ణవమును గురించి సాధికారముగా చెప్పగలవారు. అనంత కృష్ణ కర్మకారని, వారి యభిప్రాయములను-వార్ధారముచేసికొని, ఘటికాచల మాహాత్మ్య పీఠికార్త² వైష్ణవము, పట్టు పూర్వోక్తరములు-రామకృష్ణుని మధ్య వైష్ణవము-ఘటికాచల మాహాత్మ్యమున వైష్ణవ ప్రప్రదాయములు అన్న శీర్షికలో 581 పుట 81 వఱకు 28 పుటలు ప్రాసించున్నారు. అసలు విశ్వవాద అనంతకృష్ణ కర్మకార యభిప్రాయములే-ని వార్ధారములని పైన పోషపత్రికముగా నిరూపించి వాను-ఇది యంతయు-

“రామకృష్ణుడు మతము మార్చుకొన్నాడు”

అన్న అభిప్రాయము వోకరు ప్రతిపాదించగా, విమర్శకులందఱు చానిని ప్రతికీలించకుండ ప్రాసించుచుండు యేర్పడివది,

“రామకృష్ణుడు పేరుమాత్రమే మార్చుకొనెను

గాని

మతము మార్చుకొనలేదు”

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ముద్రాము. పుట 18,

2. ఘటికాచల మాహాత్మ్య పీఠిక పుట 80,

అది కర్ణయిందితి గనుక దీనిని గుఱించి వ్రాసిన పుటలన్నియు
కర్ణమై నవి.

రామకృష్ణుని గూర్చి మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములోను
ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయములోను, వేదశోధనలు జరిగి, అచ్చనపురు రచ
యితల వట్టము పొందినాడు-కానిని నేను చూడలేదు. అందువలన-
వానిగూర్చి నేనేమియు చెప్పకాలను.

వ తము మాధు వివయమై యంత వ్రాసిన విమర్శకులు-ఈ
విషయమును గూర్చి "రామకృష్ణుడు మొగట శైవుడై నట్లు, తను
వాని వైష్ణవుడై నట్లు కన్పట్టుచున్నది" అని యొక్క వ్యాసము
వాని విగ్రహ ప్రటంబియు నాతని కవితా వైశిష్ట్యముగ గూర్చి
కొరికన, రామకృష్ణునికి ప్రబంధ కళలలో గల యున్నత పాదము
అంతో వికసన యైతిరి-కాని నేటి వన విమర్శన పథముట్టిదిగాదు
జడవైక సుకంఠవదాయకులు తెలిగ్రతుండ, మనము గూర్చి
కీర్తనలు చర్చించితి పాపాతీ విమర్శనా పథకముగను భంగకరమని
హించి అట్టిది విరమింతురని యాశిః కనుపన్నాను.

4. రామలింగ (కృష్ణ) కవితా తత్త్వము

రామలింగ కవి కవితా తత్త్వము-శైవ వైష్ణవ మగ నమన్వ
యములెయుటయేగాక, భక్తిశృంగారగమయమవస్థిశనము లేవనది.

"శైవ శైవ వైష్ణవ పురాణావళి నానాధ
ములు నీర కరతలామలకనిభము"

అను కృష్ణముపై తత్త్వమును విశదీకరించును!

ఈ శైవ వైష్ణవ మగనమన్వయము - రామలింగకవి, ఎఱ్ఱన,
సోతరముడి గ్రహించినాడ-ఈ విషయ మిదినఱుకు తెలిసినాడను-

రచనయ - భక్తి శృంగార రస వమన్వయము

రామలింగకవి రచనల క్రమపరిణామమును బట్టి చూడగా,
మొదట, భక్తిగ్రనమతో పారంభమైన అతని కవిత - "శృంగార

1 శైవ వైష్ణవ పురాణావళి నానాధ రచనా వట్టివైక రమ్య
మనివి" అని పాశాంశరము.

నారనారకు అచ్చముగా శైవుడనియే భావించుముగాని నేటిందు
కాక ననకు గలుగదు. అట్లే-అని వైష్ణవ కృతలు చదువు
వచ్చు దాత ఉచ్చముగా వైష్ణవ డనియే గావించుము. ఇదియే
వివిధా కల్పవిహారము-అని నవగ్రంథము ద్వితీయో పై
భాగములకు కులంకషముగా వ్యాసంగము చేయవలెను.

అట్లు చాళుక్యంగులు రేచినగ నున్నవము గాని అదిగ (కృష్ణ)
విరా తత్త్వమును-రంభూర్ణము గా వాకళించుకొనలేదు.

నవ్య తదిత్రము

అధునిక యుగమున-"నవ్య కవిత్వ"మనగా ప్రాచీన సంప్ర
దాయమునకు భిన్నమై, మారన రీతిలో కవిత్వ భావ, భావములు
చేరవచ్చు) వెలయుచున్న అటు సర్వమున మిక్కిలి వాడుకలో నున్నది.
ఇది రామలింగ కవి తన ప్రాంతరంగ మహాకవిత్వమున, నీ నవ్య
కవిత్వము అను పదమును, కృతివశాత్తే నిట్లు ప్రయోగించవలెనాడు.

"శి. నందపురాని నీరసిధి కాశ్యపమై ప్రభవించు జీవిత
రందము నక్కఱోదయము న్యూ విత్వ కళా కళాపరన్
కుండమునీ ఘటింపి-కడు తొత్తగు సామ్యులరించి విష్ణునే
పాడులించు నవ్వరయ వైష్ణవశోభి శ్రీకృష్ణుమా" (1-88)

శ్రీకృష్ణుని కథ కాష్టకవిత్వము పంటి-చా. శి. నవ్యకవిత్వ
కళాకలాపమున బం-రము ఘటింపి మూలమున భూషణముగా
కేయును అని భావము.

రత్నమును రత్నముగా, భూషణమునలె మనము భరింప
లేము! అది బంగారముతో బొడగబడిన నలుగారనే మనకు-భూషణమై
ధారణ మొగ్గమగన-క రీతిగానే-ప్రాచీన పౌరాణిక కథలను
రచి నున్న పూర్వకవులు గ్రహించి, తమ కవిత్వ రచన యందు

-
- 1 విష్ణుమూర్తి భగవదనుగ్రహ వ కాష్టకమును-బాగా, ప వ
కాష్టము లేకయే భూషణముగా కరిచినాడు ఇటుల కట్టు
దరింప సర్వకలేని రాజు శైవము రిప్పములు కిరీటమున
పొడుగబడును.

వర్గముచే, దానిని మనోహరప గు కావ్యభూషణములుగా, సంక
చివారు-ఇందువలన మనము గ్రహింపవలసివ జేయవగా, ప్రాచీన
గావస్తపులనే గ్రహించి, ప్రాచీన కవుల మ గ్గము ననుసరించుచు,
వ్యత"ను, ప్రదర్శించుటయే-పూర్వపుల లభ్యమని మనకు స్పష్ట
చున్నది ఈ ప్రాచీనామృతమున 'నవ్య"యే కవి ప్రత్యేక
భావము వ్యక్తిత్వము ప్రదర్శించును-ఇదియే మన కవితా సంప్ర
యము.

తమ ముందు ల ప్రాచీన కవుల ననుసరించుచు, కావ్య
వ్యత"ను తన కవిత పాడిగదినవాడు కవులనే-రామకృష్ణకవి-
కవిత "నవ్యకవిత్వము"అని చెప్పినాడు

శ్రీ క. 1850 ప్రాంతమున - ఈ నవ్యకవిత్వము అనువదము
ము కమగుటచే, నీ పదమును-తొలుత పాఠ్యమున ప్రవేశ
పినవాడు, రామకృష్ణుడేని గ్య క్తముచే నుచున్నది.

రామకృష్ణుని "నవ్య"మనగా, ప్రాచీన కవికామరణ
న నవ్యక-ఆధునిక యుగమున నవ్యకత యవగా, ప్రాచీనకను
ర్తిగా విస్మరించిన పవ్యత-అందులకే ప్రాచీనకావ్యములు నేడును-
వ్యదనియములగుచు విచారములో నుండగా, నవ్యకవిత్వ కావ్య
లు-విస్మృతము లగుట తటస్థించినది.

దీనికి కారణము లేకపోలేదు-ప్రాచీన కవిత యుప్పదును పాకే
కట్టుబాటుతో నుండును-క కట్టుబాట్ల ననుసరించి "నవ్యక"
వ్యత"దును-రాని నవ్యకనిర్మిత ముట్టిదిగాదు-దాని పాక నిబంధనలేదు.
మదే నది-భావకవిత్వ వాస్తవిక, అతి వాస్తవిక, దిగంబర, వచన
కావ్యదిశానావిధ దూషాంతగములొంది దేనికి నిలుకడ లేకుండ
మునది.

పదగుంఠనము - పద్యంబు హరువు

రా మ కృష్ణుడు "నవ్యకవిత్వము"ను, తనప్రత్యేకకవికా
ముచే నిరూపించినాడు-ఇది

"పాండురంగ విభుని పదగుంఠనము

పాండురంగ మకవి పద్యంబు హరువు

అది రెండు రీతుల గా వాడుకలో మన్నది - పదగుంథనము
పద్యంపు హరువు-భిన్నార్థములు-

గుంథన మనగా-సూటల కూర్పు

హరువు-అనగా మనోజ్ఞత-46 రెండింటిలో “పద్యంబుహరువు”
అనునది ప్రాచీనమైనట్లు తోచుచున్నది, నీకారామాచార్యులవారు
శబ్దశాస్త్రము, హరువు శబ్దము క్రింద నిట్లు వ్రాసినారు. “హరువు,
దేవి. మనోజ్ఞము-ఆ. పాండురంగమకవి పద్యంబు హరువును”
పా.రా. 7 (పుట 811)

ఇటు పాంచా లింగా, పాంచాలీ పరిణయము అన్న కావ్య
మునకు పాండేరికము పాంచాలీ పరిణయము అన్నకృతి, కాకమాని
మూర్తియను కవి రచించెను. ఇది 1670 ప్రాంతమువాడు
ఇందువలన నిది గ్రంథమైన పూర్వసాకమని చెప్పవచ్చును, నీలేశ
లింగముగారి “హరువు” అ క అనే యుగావారిందినాడు.

పాండురంగ విభుని పదగుంథనమును అన్న చానిని గూర్చి
విచారితము-దీనిని తొలుత గురుజాడవారు తమ కవిశిలితములలో
తెలిపినారు

“అల్లసాని కాని యల్లిక తిరిగి

ముక్కు-తిమ్మవాళ్య ముద్దునెల్లు-

పాండురంగ ఎఱుగు పదగుంథనంబును

కాకమాని రాయ ! నీక తగుర (పుట-221)

“పదగుంథనము” అను పాతమెట్లు గురుజాడ వారి లభ్యమై
నదో మన మూహింపలేదు, వారు చాటుపద్యముల క్రిందట ఇట్లా
అలు చదివిన పద్యమునే యుదాహరించియుండుదు-పదగుంథనము
అనునది వ్యాఖ్యలోనికెవచ్చుట క్రిందవిషయము హేతువుకావచ్చును.

ఉద్యుతారాధ్య చరితమున ‘నిగుంథన’ అను పదమున్నది,
“అదికాత్మల కవి కా నిగుంథనమున్నది” (1-26) కాని “గుంథన”
పదములేదు, గుంథనపదము పాండురంగ మాహాత్మ్యమున గలదు.

పురాణ “గుంథన” కథ (1-21)

మధుకోక్తి “గుంథన” భావమృతా (1-49)

నవీన దాసగుణ “గుంథన” సంఘటి (1-31)

అవతారికలోనే యున్న యీ 'గుంభన' పదమును మూడు మాటలు ప్రయోగించుటకంటే పండుగ గవెట్టున పదగుంభనంబును అనుపాకము వ్యాప్తిలోనికి వచ్చి యుండునచ్చును.

'నిగుంభన యన్నమ మాటల పురుషు' అనియే యర్థము. మ. ౬౪వో మాధురిః గుంభనవల్కు-గమ్య లింపొండంగ వేటొక్కచోఁ

లెకట ప్రాధనచోనిగుంభనల దీవమ్మాత్తి వర్తిల్లి

కాళిదీ కన్యావరిణయము 6-లి అవలోకనపరి.

చాస్తవిక పీఠికటి చూడగా, పదగుంభన పాఠము అర్థవంతముగా నున్నది "హరువు అనగా శివశాస్త్రమున యర్థములేని యిది యొక ప్రత్యేక కవితా గుణముగా హలంకారికులెవ్వరును పేర్కొనలేదు

ఇంకొక యుపపత్తిచేకగూడ 'గుంభన' పాఠమే సరియైనదని నిశ్చయింపవచ్చును.

"గుంభనము" అని తెలుగు కవులు వాడినది నీ పదమునీ రూపమున నంపృతమున లేదు-అంపృతమైన "గుంభన" అని మాత్రమే కందు-రాసిని కూర్చు, మాటల మాపు అనియే యర్థము. పద గంభనమాటలను విశంకట పిష్టుటదివ్యవాహిని

గుంభనదర్శక ప్రభవశోభిత రంగ దభుగ భంగనా

రంగ విజృంభనమాట పటురంభ ఘుమల ఘుమనియచా

గుంభన వెంది, విన్నునుది శోరై గుంభనదమ్మి భారతి !

అని గుంభనము ప్రాసతో-గామిలింగకవి సమకాలికుడగు ఎడపాటి ఎఱ్ఱక తన మల్లెల చరిత్రలో "మాటలమాపు" గలవాడు. అను పదమునందే ప్రయోగించియున్నాడు. ఇట్లు తెలుగుకవి ప్రయుక్తముగుటవలన "గుంభన" పాకమున మనము గ్రహించవచ్చును.

పదగుంభన

రామకృష్ణుని కవనల యందలి యీ పదగుంభన యెట్టిదో ఇంతవఱకు విమర్శకులు వివరించినట్లు గలరాదు. కవి యగుగా మాటల కూర్చరి, అది అందలి కవులకు వర్తించును. అప్పుడు పాండురంగకవి కవితలో ఏదో యొక విశిష్టత మాటల కూర్చన

నుండవలెను. అదియే పదగుంభనము, అది యీ క్రింది
నున్నది. ఉచారణములు కొలదిగా చూపినాడను.

1. సంస్కృతము-తెలుగుచేయుట

1. అకాశవాణి-అయలందుమాట-ఉద్య. 2-10
2. అకాశపార్శ్వము-అయలువందిరి ఉ. 2-68
3. త్రినేత్రుడు-వెచ్చకంటివాటు పాండు 6-19]
- ఇచ్చట త్రినేత్రుని-ముక్కంటి యన్న తెలుగు భా
ణము అది పదగుంభనకాదు-వెచ్చకంటివాడనిన-తెలుగుచే
4. పరిచారిక-డిడిగవుదొయ్యలి-హరిలిలావలాగను
5. బ్రాహ్మణ బ్రవుడు-త్రాటిగట్టుబోయ పాండు,
6. వ్యాఘ్రాజనము-వసిడింతలువ ఉద్య. 2-77

2. తెలుగు సంస్కృతముగా జేయుట

1. వీరగు-మంజరాశనము,
 2. గ్రచ్చకాయలాట-కుబేరాక్షతేరి.
 3. నింగివేల్పులు-జేవతలు (8-5)
 4. వేలవేల్పులు-బ్రాహ్మణులు (8-5)
 5. నిందుకుండలు-రిక్తగుంభములు (8-11)
- ఇచ్చట 'నిందు' శబ్దము పూర్ణతమ తెలుపదు,
జాతీయమున వస్తువులయిపోయి శూన్యముగనున్నప్పుడు
నిండుకొన్నవి" అను రీతి చాడుకల యర్థము,
మాలవాడు = నినిందితకులుడు (8-91)¹

3. ఆపూర్వ పదబంధములు

1. అహికాక్షేయుడు = శన్ను అయధముగా గలవా
(పాండు

1. సీ. పా. తగ సంస్కృతము తెనుంగుగజేయుఁ దెను,
స్కృతముగజేయుంగఁ జతురమతేని (పాండు

2. ఉత్పలము = చాతకము (పాండు 2-110)
3. కరకఫలము = ఇండుగపిక్క (పాండు-4-7)
4. కామాధరుడు = కుమారస్వామి (పాండు 2-180)
5. చంద్రగోళి = చెన్నెల (పాండు 5-24)
6. మరుత్పండు = హరివిల్లు (పాండు 1-161)
7. వార్జుణి = కాస్తుభము (5-28)
8. క్రాంతిమూకుడు = గంజిమూకుడు (4-178)¹

4. పర్యాయపదవైచిత్రీ

1. ఇంద్రనీలవేదిక = తోయదవాహనరత్న వేది (2-86)
2. త్రిముఖాస్త్రము = త్రికులము
3. సమధారభుడు = భూమి రథముగా గలవాడు; శివుడు.

5. అర్థవైచిత్రీ

1. కలశము-ఇది కరికాలకమునకే పేరుకాని ఏకాక్షరమైన కావ్యము.

“కనల కలకపలాశ్శుష్ట కుమమవినర”

ఇచట కుమ్మెదవీరిలు (పాండు 1-161)

2. కోలము-వేషము-కాని-“ఏకోలంతో జనియించు (8-78)
అన్నచోట-వేషము వేసికొని ఎగతాళిచేయుట అను సర్థముగలిగి-
“ఏకోలంతో జనియించు” అనగా ఏ యెగతాళియో లేక-వేళా
కోళమో జరుగును అనుట-వేళాకోళము అను శబ్దగతమైన శబ్దమే
(కోలము-కోళము)

3. పన్నాగము = పన్నగము-పాము

4. మాయి = మోసగాడు (పాండు, 4-145)

మాయి అనగా గారడీవాడు. ఇచట “బద్ధమత్సరుండవ్య
బుద్ధి మాయి” అనుచోట మోసగాడు.

1. ఇట్టివి కొన్ని పాండురంగ మహావ్యాయమునందీ నాశబ్దగత్తాని
కరానుబంధమున విచ్చితిని-ఇవి సూర్యరాయాంధ నిఘంటు
వులో లేవు.

8. అర్థవిపరీతానుము

1. పూర్వమును - "పాఠ్యభాగవతుండు 1-118
 గాంధీగారు అనగా వైదికశృంగము తెలిసినవాడు. వాడు
 1.లో పదవనియు జడవృత్తుతో అల్యముగా చేయు
 వాడు అని అర్థము-వాడుగలో యశమే పైని గలదు.
2. పూర్వము - పూర్వపదగిరి-అని యర్థము (2-158)
 కావ "వా-కి బా-య్య-జా-ల్" అనుచో వానికి - శూర్య
 ములు-అని యర్థము.
3. గో-గో-లిచ్చు - అని సమ్యక్ముఖమునకువచ్చునట్లుచేయు
 ను. "ద-స్య-పరిచ్చుట ముగ్గుగ గ" (1-199) అన తో,
 "కా-న, స్వ-చి" అను నర్థము.

7. శ్రీసంబోధన దీర్ఘ సమాసములు

1. అకవిదగోరక వచోదరచాతువయోధరాశ్య 2-81
2. కథవృద్ధకర్తృకవిద్రుగుద్రుమా 2-98

8. యమక రచన

1. కవికవి వివిరిసనవియత్ 2-188
2. వయోదపదవీ మదవిప్ప 2-146

పై యమకము నినునరించుటయేగాక-సాంధ్యరంగ మాహాత్మ్య
 గానందలి వదగూర్ణకు వికాశమునకు వ్యామోహితై భవ
 వనా తన సరిసమాపాదితమున వసుకరించెను-

సాంధ్య నీ, వయోదరములులేవె గువపురందర హాళి
 క్షాటనంబువకు కాల్పదపుగాక
 ప్రాశంగములు లేవె యాశీల వింధ్యగ
 ర్వ్యంభమునకును కావ్యగాక

-
1. ఈ రచనను భట్టమూర్తి వసువర్ధకము వసునరించినాడ
 "కవికవి వివిరిసనవియత్ విన్నాడము (వసు, 2-88)

చులుకాళ్ళకులు లేవె; జలరాశినిశ్చేష

భూషణిడకఁ దొరపుగాక

జాకరాగ్నులు లేవె, జటికాపి చాతాపి

తను చాచానున వెదుర్కొనవుగాక

గీ నిష్టనీమాడ్కి లోకప్రళప్తి గుఱిది

దుష్టనిగ్రహ శిష్ట సంతుష్టి హేతు

రోష భీషణ రేఖా వియోడ గాథ

లిలగ్రీడించుఁ జోడలు లేరుగాక 5-176

కాచ్యాలంకార పంగ్రహము (నరసభూపాలియము)

నీ, శరవేగములు లేవె, చలయంతపాతీన

పాటవక్రియకు వేర్పడవుగాక

చాతుర్యములు లేవె, కారకాభాంజార

చోరకార, కిక్కి తొరపుగాక

వితరణంబులు లేవె; నివిధ యాదకవృక్ష

లక కంఠదమ్ముమల్ గావుగాక

సామర్థ్యములు లేవె; నరిదన్యవధయోజ

కాననప్రాధికః జనవుగాక

గీ తొలుత గడిదుర్గముననున్న దొరలు లేరె !

మహిమనీమాడ్కిగదన దుర్బద నపాద

పార నప్రాంగ పారణులు లేరుగాక

నరమతాటోప యోనిన నరసభూష, 4-88

రామకృష్ణుని కవితా విశేషములను గూర్చి యింగను నెంతో
పరిశీలనము చేయదగియున్నది. ఇది అసమకరణీయము-అసాధార
ణము-చూపవలసిన విషయములెన్నో యొన్నను గ్రంథవిస్తర భీతిచే
విరమించితిని-

పాండురంగమాహాత్మ్యము - పాతభేదములు

తెనాలి రామకృష్ణుని కృతులలోవేగాక, తెలుగుసాహిత్యమున
నాచంద్రావృక్షము విలువదగిన ప్రబంధము పాండురంగమాహాత్మ్యము-
ఇచ్చటివఱకు వచ్చిన రామకృష్ణుని గూర్చిన విమర్శలన్నియు, సీగ్రంథ

మార్గముగా చేసికొని రచితములైనవి, పాండురంగమాహాత్యమున
వలకు ఏమి వర్ణయములు ముద్రితమైనవి, దీనికి ప్రసిద్ధ విధానం
ను ఏ శ్రీ బలును వేంకటరమణయ్యగారు వ్యాఖ్యానము వ్రాసినవ-
ని కావ్యము, సాధుపాఠములతో పరిష్కృతముకాలేదు.

సాహిత్య ఆకాడమీవారి ముద్రణమున, పాఠభేదములు కాళ
ప్రప్రతులనుండి యుదాహరించబడినవి. అయినను, మూల పాఠ
ములు ప్రక్కార్థక చిహ్నములతో నల్లై నిలిచియున్నవి. ముద్రణల
తోది యీ నందిగ్గ పాఠముల మూలమున, మనము పాండురంగ
మాహాత్యము నందలి అహంకంఠీరాక్షసుల నేగాక, రామకృష్ణుని
గవికాత త్రయమును పడగాహనచేసికొనలేని నీతితోనున్నాము—ప్రాచీన
కావ్యవిశిష్టతను గ్రహించుటకు పాఠనిర్ణయము ప్రథమపాఠము,

కర్ణికార్ణాకర పాఠములు

ఇంతవఱకు పరిష్కృతములైన గ్రంథములలో వేనియందు,
కర్ణికార్ణాకర పాఠముల ప్రస్తావన లేదు. కర్ణికార్ణాకరము మూర్ఖ
రాయాంధ్ర నిఘంటువున ప్రామాణికముగా గ్రహించబడినదని పరి
ష్కర్త తెలుగరు, కర్ణికార్ణాకర పాఠముల మూలమున. నీ కావ్యము
లోని వైశిష్ట్యము పెల్లు గ్రహించగలమో కొన్నింటిని చూపు
చున్నాను.

1. ఉన్నారు-ఉన్నారరు¹

ముద్ర, పా. గీ బలియు రక్షాకరములు నంచులుగఁజేసి
పొదివి నిధులెల్ల గొవి నంది మొదలుచేసి
వేరమాడెడుపాటి యుధారలక్ష్మి
అచ్చులప్పరి నున్నారు పెచ్చుపెరిగి

కర. పా “అచ్చులున్నారి రప్పరిఁ బెచ్చుపెరిగి” (అచ్చు కర్ణము)
ఉన్నారు అనుటకు “ఉన్నారరు” అనుట ప్రాచీనప్రయోగవరక

1. అంధప్రదేశ సాహిత్య ఆకాడమీ ముద్రణము

8. ధర యేలిశంగ మహ్నా

రరు మీకుం దగునె సంగరములోఁగలఁగన్ (భార, బోణ, 5-111)

2. ఆదిభూతివి - ఆదిభూతుడు

ముద్రి. పా. గీ. పా. భువనమునకెల్ల నీ వాదిభూతివగుచు”

శర. పా. “భువనమునకెల్ల నీ వాది భూతుఁడగుచు” (నిట్టనిలుచు)

వెలయ గో నంజు వెంటఁగి గోవిందుడయితి (ఉపరి 2 210)

మధమపుత్రవక్త్రయ ఉత్పలోపము

3. నెత్తురు భారలు నెత్తురు భారలు

ము. పా. నెత్తురుభారలు భార

శర. పా. నెత్తురు భారలు భార వివృతి

ఇచ్చట యమకము గనుక శ. ర. పాశము సరియైనది

4. వీ నామములు వక్కాణింతు మెప్పుడు (4.92) ము. పా.

నీ నామములు వక్కాణింతు మెప్పుడు శ. ర. పా.

సూర్యరాక్షసిభుంతు-శ ర. పాశమే (గహించినది

ఉచాహరణకు మాత్రమే చూపితిని-ఇతరములు

1. కపిలవసుడు

నీ. పా నాకపిలవసుచే నమమతుండై చొచ్చి

చనియొక్క ముత్యాల చనికిఁగాంచె 2-169

ఇదట కపిలవసుఁడన్న పాటము శుద్ధమగాన సంబంధము-ఇది

నారదుడు కైలాసముచేరి-శివుని కొలువుకూటమునకు వచ్చు సంద

ర్భము, శివదర్శనము చేయువారు ముందు వందీశ్వరుని యనుమతి

వడసి లోనిశేగవలయును. వందీశ్వరుడు - కపివదనుఁడు గాని కపిల

వసుడుగాడు-చూ ఉత్తరరామాయణము.

వందీశ్వరుని ముఖము కపివదనము-అందువలన-రావలు డతని

చూచి వచ్చెను-వెంటనే వందీశ్వరుడు-

“కపివదనుండవై నవనుఁగన్గొని నీ మూనిదృష్టితో

నిపుడు హానించి నాడ విట నీదృశ్య క్రమ. ఖల్ నభాయధుత్

కవులియ నీకుంబడవగల్గుదు రంతట కండగర్వమున్
 రవమునఁబట్టు తెట్టిదను దాని యదంగడు రాక్షసాధనా!
 (8-78)

2. రెడ్డియంటికి 3-88

దీనికిదాదేప్తి-క.త.వి (దేప్తి = దేసటి!) అను పాఠములు గలవు,
 'దేసటి' అనునది సరియైన పాఠము, ప్రక్కార్థక చిహ్నముకూరలేదు,
 వంట దేసటిరెడు, రెడ్డికులమున-రాజ్యాధిపత్యము నహించిన
 వారు, కాళిఖండ కృతిపతి వీరభద్రారెడ్డి యాతని అన్నవేమారెడ్డి
 యీ వంట దేసటి కాళివారే

(శ్రీ) మద్యేసటి వంశశి

భామణి! మూర్ఖాభిప్రీత కలరిక! న

కామనిభ వైభవోన్నతి!

భామూపాంశాల నీరభద్రపృథానా. కాళిఖండము 8-1

"అంధులొకపారివాత! సంతువంశపానవా!" అని యిందు
 సంబోధనగలదు, 2-167

ఇందువలన పాండురంగమాహాత్మ్యమున "వెళ్ళడా దేసటిలోకి
 వెళ్ళురెచ్చె"-అనునది సరియైన పాఠము-ఈ కృతియందే

విసావివాసనిన్

బంటుడి గోరుఁజారు వచవంజులకీరముగా రచింపఁగన్ (2-81)
 అనుపాదమున వంటుడి-అనునది వంట దేసటి వంశము సూచించును.

3. కలిఁతేజాలు

వలనా! యేటికి శాస్త్రయించి మనఁగా వాసీరమున్ నీరమున్
 దలవెట్టెవచరింప నేమిటికి నమిదానంబుదానంబున
 చలనూ యేటికి నెత్తిగట్టుకొనఁగా నవ్యాసమున్ న్యాసమున్
 గలిఁతే (గలఁతే!) జాలు మడియ భక్తిరుచి భక్తశ్రేణి

కళాంతమున్ 8-98

ఇందు చివరిపాదమున

"గలిఁతేగలఁతే!) జాలు-మడియభక్తిరుచి భక్తశ్రేణి

కళాంతమున్"

అనుబాదమునకు ప్రేరణ అభోజ్ఞావికల¹ శిట్లు గలదు.

“గలిగి-ఁబొంది కలిగితే (మిటకు (కలితే-అని అన్నను
చా స్థల ప్రయోగములు గలవు ఈ ప్రయోగ మితరులలో గా
రా జిదు).”

ఈ పద్యార్థము ఎరిష్కర్తల కవగాహనకాలేదు - అయినచి
గలిగితే కలిగితే-అనుభావికి యోగముగ మని వారు ప్రాయసాహసం
యందగు-అవృత్తపదము గూర్చి కాదు-కకారాది-అవదము.

‘లి’ మనునది కలి తరువాత అరసున్న యుండరాదు-ఇచట
‘లి’ అనునది కలియుగము అనుభావికి సంగ్రహహావము-

లి = కలియుగమే, మదియ భక్తి, రుచి = నాయొక్క భక్తిరుచికి
భక్త శేషికి = భక్తసమూహమునకు, తేజాలును = తెచ్చి యియ్యగః
సామర్థ్యముగలది-కలికాలమున-భక్తిమార్గమే-ముక్తిమార్గము.

మూడవపాదమున-సన్యాసము గర్వింపబడినది కలికాలము!
సన్యాసము నిషేధము.

“అశ్వాంతంబం గచాలంబమ్

సన్యాసం వలపైత్వకం

దేవరాజ మతోత్పత్తిం

కలౌపంచవిసర్జయేత్”

ఈ రీతిగా నీ పద్యము మొదటి మూడుపాదములను సన్వయించుకొన్న
కలితేజాలు అన్నపాతమే సరియైనదని గ్రహింపవచ్చును.

4. శ్రావమూకుడు

నివాదనం తొనగెఱియినతదాజ్ఞాను శ్రావమూకుటన్ (4-178)

శ్రావమూకుడు-అన్నపాతము సరికాదు-

అది శ్రాణమూకుడు” అని యుండవలెను-

శ్రాణమనగా గంజి-గంజిమూకుడు అని యర్థము

“యచాగూరుష్టికాశ్రాణా” అని అమరకోశము.

౭. మును (ని) చట్ట - (5-178)

"మనిచట్టు మొదలనడచెను" అనియే యుండవలెను-ఇచట
మనిచట్టు అనగా మొదటి శిష్యులు - అయితడు.

ముని అనునది మొదటి-శబ్దమును బోధించును.

"మనిమని మీసంబు మొలకలెత్తివనాడు.

గణపవరపు వెంకటకవి

మచ్చునకు మాత్రము కొన్ని చూపితిని, అరము ననుసరించి-
అక్షరముల మార్పులే-నిర్దము భేదించు పాఠములు గలవు

"వరళ తరద్రుమమూర్తిన్-5-278"

"వరళతర ద్రుమమూర్తి" అనుచో వరళు లేడు చలనము
గలిగిన బట్ట-అని యర్థముండునా? బట్టవకు చలనముగదా అచ్చట-

"వరళ దళ ద్రుమమూర్తి" అని యుండవలెను వరళదళ
మనగా, చలదళము-అనగా ఆశ్చర్యవృక్షము.

బోధి ద్రుమకృత దళః విప్రులః కుంజ రాజనః ఆశ్చర్యే అరి
అయితోకము

నర్తయైవ పాశములతో నున్నగాని రామకృష్ణుని కవితతోని
లోకము మనము గ్రహింపజాలము.

ఉపసంహారము

ఇప్పటికీ పీఠిక అతిద్వైత మైనది గావున ఉపసంహరింపిండు-
రామకృష్ణుని కవితనుగూర్చి యింకను మనమెంతయో పరిశ్రమ చేయు
వలసి యున్నదని చూపుటకే యింతగా వ్రాసితిని- ఇంతవఱకు తేలిక
సారాంశములు!

1. రామలింగకవి- మొదట గార్ల పాటి రామలింగము. తెనాలి
యందలి, రామేశ్వర కట్టపై నాడు-

2 శ్రీ రామలింగేశ్వరస్వామి యాలమున-శిష్యపరిగ్రహములు
ననుష్ఠించినవాడు, రామలింగకవి తండ్రియైన రామయ పండితుడు
గాక రామలింగకవియే.

8. రామలింగమ తోలుక- అగ్రకాళి అనగా ప్రథమకాళా నియోగి | రామ్మయిడు అనడు లింగధారణ దీక్ష గ్రహించి శైవ మతము స్వీకరించెను నాటినుండియు తెనాలి రామలింగమని వ్యవహారము.

9. శ్రీ శ. 1515 పాంథమున ఉద్భూతాధ్య చరిత్ర రచించి, యూరేచనుంత్రి కోతమిచ్చెను అప్పుడాతనికి "మమార భారతి" అని విరుదము

10. శ్రీ శ. 1515 నాటికి రామలింగుని శామారవనుమ్మ- 25-30 సంవత్సరములండిన అతని జననము శ్రీ. శ 1485 పాంథము.

11. ఉద్భూతాధ్య చరిత్ర రచనములమున నాతడు రాయల భువన విజయమున- అప్పదిగ్గజము లలో నొకడుగా ప్రఖ్యాతికెక్కిన.

12. రాయల ఆస్థానమున శ్రీ శ 1518నుండి 1580వఱకు నుండి, తన చామరవిశాలహరిని చాంద్ర దేశమున ప్రవహింపజేసెను

13. రామలింగుని యనుపేరుతో- శందర్పశేరునిలాసము - హరి లీలా విలాసము అనుకృతులు రచించెను.

14. పాండురంగవిజయము- అను కృతితోపూత, రామకృష్ణ హనుమతో వ్యవహారములై తన వైష్ణవత్వమును తెలియబఱచెను.

15. శ్రీ శ 1542 పాంథమున పాండురంగమహాకృష్ణమును- రచించి తన వైష్ణవత్వమును బాహుళ్యముగా ప్రకటించెను.

16. గార్లపాటి రామలింగము-

తెనాలి రామలింగము-

తెనాలి రామకృష్ణుడుగా

త్రివిక్రమావతార 1. చాల్క్వి-అంధపాపిణీ వసంతమునాగ్రమించెను.

17. తాళముండు శైవులైన ఎఱ్ఱన బోలనవలె, తానను శైవుడై వైష్ణవకృతులను రచించెను. గాని, ఆతడెంతమాత్రము వైష్ణవమతమును స్వీకరించి వైష్ణవుడుకాలేదు.

18. పాండురంగవిజయము మొదటి వైష్ణవకృతి శృంగార పాముగాను, పాండురంగమహాకృష్ణము త్తిపరముగా రచించి, తన శత్రువుల ముక్తాయనూపము గావించెను

14. పులిరాచల మహాశక్త్యనుకు కృతి అవకారిక లేకయే రచించిన నాగని చివరకృతి.

15. శ్రీ శ. 1495-1500, ప్రాంతనూతని జీవిత కాలము.

తెనాలి- తెనాలి రామలింగ (కృష్ణ) కవి.

రామలింగ (కృష్ణ) కవి మూలమున- తెనాలి- ఆంధ్ర సాహిత్యమున చిరస్థాయి యైనది ఆంధ్ర సాహిత్యముననేగాక, ఆంధ్రదేశమున రెనాని చిరస్థాయి చేసినది- రామకృష్ణుడే.

"శ్రీ తెనాలి గ్రహరనిర్ణయం."

అని చెప్పకొంటున్నాడు. శ్రీ శ. 1542 ప్రాంతముల, నేటి ప్రసిద్ధ పురామైన రెనాని- ఒక బ్రహ్మహరి గా నుండెనని "నిర్ణయం" అనగా, ఆంధ్రదేశమున నేర అనినవాడు, రామకృష్ణ కవియేయమనబడి నిర్ణయించుచున్నది.

తెనాలి పట్టణమునకు, మూలపురుషుడు రామలింగ (కృష్ణ) కవి గాన నీవాడు తెనాలి పాదాలు రామలింగ (కృష్ణ) కవిచేర నొక్కొకమందిరము నిర్మించి, ఆరని చరిత్ర మఖలవ్యాప్తము చేయుదురు గాన !

- కృతజ్ఞత -

తెనాలి రామలింగకవి రచితమైన తెనాలియందే వెలసిన యాయదృశారాధ్య చరిత్ర - నేడు తెనాలి వాస్తవ్యులై, స్తవ్యులైన శ్రీ ముదిగొండ ముద్రహస్తాధ్యక్షగారిచే (కృష్ణా క్రితాధిపతులు-) తెనాలియందే ముద్రితమైన ప్రకటితమగుట యెడటి విశేషము.

ఈకృతి నాయకుడైన ఉద్యోగారాధ్యుని పంఖియై న శ్రీ ముదిగొండ ముద్రహస్తాధ్యక్షగారిచే దీని ద్వితీయావృత్తిని అద్వితీయముగా సంకరింపజేయుట రెండవ విశేషము.

మూడవది, శ్రీ ముద్రహస్తాధ్యక్షగారిదివలన ఆంధ్ర వీరశైవ వాఙ్మయమున, ప్రాథమికమైన, ఆరాధ్యశైవ సంప్రదాయమునకు ప్రామాణికమైన మల్లికార్జున పండితుల శివతత్వసారము- రెండవ

సారి- వాసితి కాపరిష్కరణములతో (చకటించిరి) అనందరఘన నిట్లు
వాసితిని.

చ. శివలిత శైవ వాఙ్మయమున కాంక్షకు పై, శివధర్మసత్త్వియా
స్థిత వినిధాగ్రాహించిత విశేషితమై, శివభక్తిభావనా
ద్యుత మత భక్త పూజకుయి, పూజ్యాడుపంశిత మల్లి కార్జున
శృంగమయి గడ వద్య గతి కీర్తి మో శివతత్త్వసార ము
తత్త్వ మతి నద్వితీయము ద్వితీయము, క్షుద్రణచనేనెంతయున్,
మనులియింసగాదగును మున్ముఖ- మాముదిగొండ శర్మకున్.

శివతత్త్వసారమునతేనే, శైవ వాఙ్మయమున మధ్యయుగమున
వెలసిన శివకృతులలో మత్కర్తమగు సుదృటారాధ్య చరిత్రకును
విష్కరించి, విప్రులపీఠ కాదులతో చానిని వెలయింతుటకు ప్రోత్స
హించి నాచ నీర్యాకంసు సామకూటుకేయించిన- శ్రీ ముది
గొండ ముద్రహృద్యశర్మగారికి- నామః శ్రోతృక శృతజ్ఞకామూచక
వరిపనములు.

కా శ్రీయత్సద్భక్తవాది నర్మనుమన స్వేచ్ఛుండు, లోకత్రయా
భూమానందకరుండు శంకరుడు, సంపూర్ణాత్మారోగ్య భా
గ్యా మూడంబుల నిచ్చి బ్రోపుత, కృపాయత్తైక చిత్తంబు పెం
పారన్ శ్రీ ముదిగొండ వంశమణి ముద్రహృద్య
శర్మహ్వయున్.

సీ, శ్రీ కాశికాపుర సిద్ధసువర్ణలిం

గోదృపుత్ శ్రీ ముదిగొండవారు

అలిగ్ లింగై దీక్షారత్నవాధికా

భరితలుత్ శ్రీ ముదిగొండవారు

అహంక శిష్యు బాళిపాపికా వేరది

కూర్మలు శ్రీ ముదిగొండవారు

నక శైవారాధ్యను టాయమానితో

ద్వంద్వ శ్రీ ముదిగొండవారు

1. ఇది సుదృట వ్యాప్తిలోనున్నది. ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రకారులు
నిని గుర్తించింట్లులేదు

గి, అట్టి ముదిగొండ వంశ కుహంబునిధి హి
 మాంబులై నట్టి శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశర్మ
 ప్రథితమైనట్టి యుద్ధటారాధ్య చరిత
 మచ్చు వేయించె బుధమనోహరముగాగ
 అంధతై నవాఙ్మయము విభౌతిఁజెంద.

మ. సుకవిస్తుత్సవనైక నవ్యరచితా శ్లోకుండునౌ రామలిం
 గ కవీకుండు, కుమారభారతి, లసత్కావ్య క్రియారీతిమా
 త్మకగాఁగన్రచియించినట్టి కృతియే శ్రీ యుద్ధటారాధ్య దే
 వే చారిత్రము వాండ్రపాహితీ సంసేవ్యంబు గాకుండునౌ.

అంధ్రపాహిత్య చరిత్ర నవలోదించిన ముదిగొండ వంశీయు
 లగు గురువులు మనసు చాలమంది ప్రస్తుతులగుదురు-ఆధునిక యుగ
 మున తైలానవాసులు శైవాగమ పారావారపాఠియులు మవలోపా
 థ్యాయ ముదిగొండ నాగలింగ శివయోగి, శైవవాఙ్మయవిశార
 దులు ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రిగారు మొదలగువారు గలరు.
 నేడు, శివయోగ, శైవనర్మస్య గ్రంథకర్తలు వండిత ముదిగొండ
 కోటయ్యశాస్త్రిగారు, విద్యతీతపులు ముదిగొండ త్యాలాపతి లింగ
 శాస్త్రిగారు, మధురకవి, ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు-ఉద్ధటా
 రాధ్య సంప్రదాయ ప్రవర్తకులై చిలనిలుచున్నారు. ఇంకను వైద్య
 రాజులగు శ్రీ ముదిగొండ మల్లికార్జునరావుగారు మున్నగువార,
 ఈ వంశమునకు కీర్తి చెచ్చుచున్నారు.

ముదిగొండ వంశీయుల చరిత్ర అను గ్రంథమున, వీ నంశీ
 యుల నమగ్రవృత్తాంతము-అంధదేశ రాజకీయ, సాహిత్య, సాఘిక
 లింగములలో-వారు ప్రదర్శించిన విశేషములు - వివరముగా దెలుప
 నందిరిని-ఉద్ధటారాధ్య వంశీయులై న మహనీయులందఱును నా
 యుద్ధమముకు పరిచితము మొనర్తురుగాక.

సౌతంశ్యావతరణమైన వెదుక, విట్టి-తై వళాఖా చరిత్రము
 మనకున్నగాని, అందుల సంపూర్ణ సాఘిక చరిత్ర నన కవగతము
 గాదు-ఈ దృష్టితో చూచినపై గ్రంథమావశ్యకము.

ఈ ఉద్వేగాభ్యాస చరిత్రమున మొగటిమండిన అర గంభ
యము వహింపగాను చేదోడు నాదోడు మగ్గు నా పెద్ద కుమ
రుడు చిరంజీవి తనమందలెత్తునను నాను శిష్యును.

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

నీ మీదకై నారాగ మిప్పు భక్తురగాను

21-2-78

శ్రీకృష్ణాంబులయము

2-2-118/5

16 త్రవలగుంట

పైదరా బాదు-44

ఇట్లు

పడదవోలు వేంకటరావు

హరిత వ్రతుల వివరము

ప్రశాంతశాస్త్రుగారు ప్రథమ ముద్రా సిరికలో-వానప్ర
లను గూర్చి తెలుపలేదు-ప్రతిభ కల్పవళిలో పై సిరికలోని చ
సూర్యవారాయణ, రు కమల వ విన ప్రతియని చెప్పిన ఒకనిగూ
కూడా వారు తెలుపలేదు-అయినను ప్రథమముద్రానుక-విజ్ఞ ప్తి
పిరి గూర్చి యున్నది-అ విజ్ఞ ప్తి శ్రీ యాదిగోంట్ల బసవయ్యగార్ల
గారిది-వారిటు తెలిపివారు.

ప్రథమమున నీ చరిత్రము పై బాలముండల బాగండి సుపాదిన
చా కొనగినవారు మర్రితులును జములసర్వస్వగవర వాస్తవ్యులు,
అగు మెలుగుసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రుగారు. ఏ రొనంగిన తాళప
గ్రంథము శిథిలావస్థనంది మఱియొక ప్రతిమండినగాను ప్రాయుట
వలెను ఎవరి సిరికలో బ్రత్యంబర మొనగినవారు అన్నిద్వార మో
కాయ మానులును, విద్యద్యరేణులును కాదికొండ వాస్తవ్యులు స
ప్రతి ముదిగా డ నాగలింగశాస్త్రుగారు. ఈ రెండన ప్రతియం
అశ్వాసములోనింత శిథిల మైయున్నవి, గిరితీయాశ్వాస మనలే లేదు
ఈ 1, 2 ప్రతుల సంప్రతింపుతో గొంతవడిన పద్యభాగ ములట్లు
యించి లభించినవలెనున్నదన్నటుల పోకప్రతియెత్తి బాసితిని
తడువరిసే నిర్దానిని సంస్కరణ మెట్లు సమకూరెడు సని విచారించ
చున్నెడ నుధయశాస్త్రజ్ఞులును, భోగేశ్వర సత్యవత్సవపాఖ్యావా
గ్రంథ రచయితలును పెదన వాస్తవ్యులు వగు ప్రతి మల్లంపల్లి మల్లి
కార్జునశాస్త్రుగారు లేఖ ప్రమాదముల సవరించి లుప్తభాగము
జావలకుఁ బూరించి రయచేసిరి.

అనంతరము దీనిని ముద్రింపించు ప్రయత్నములో వేరున్న
సంగతి విని, నరస్పతి పత్రికాధిపతులైన మహారాజరాజశ్రీ రాజా
వాసిరెడ్డి శ్రీ దుర్గావరాజశేఖరప్రసాద్ బహదర్, జయంతిపురం
రాజాగారు గురుసంకమువకు మూలక దమైన నీ యుద్భటారాధ్య
చరిత్రము వశ్యంత గౌరవభావముతోఁ దమ పత్రికయందుఁ బ్రక
టించ నుద్ద్యమిల్లె యుండ, నింతలో భాగ్యవశమున మా ముక్తాంత

సంస్థానమును దర్శింపవచ్చిన సుప్రసిద్ధ విద్యార్థులను వివరములును మన్నిత్రులును నగు బ్రాహ్మణులను ప్రభాకరకాశ్మీగారు ఈ యుద్ధట చరిత్రమును జూచి తెవారి రామలింగుని కవిత్వమౌట గడుంగదు సంతసించి, పురాతన గ్రంథములను పహితోత్సాహములగు కాశ్మీ గారు మా ప్రార్థనమున పై గ్రంథపరిష్కారమున కియ్యకొని చక్కగఁ బరిశోధించి కవి హృదయమెఱింగినంతమట్లు పూర్ణముల సంస్కరించి నుఱింత మెఱుగు పెట్టుటయగాక పాండరంగమాహాత్మ్యాదికృతులు రచించిన రామకృష్ణుడే రామలింగకవియని నిర్ధారించియు విపుల మైన పీఠిక వ్రాసి యొసంగిరి."

పై యంశమును బట్టి-దీనికి రెండు కాళపత్రప్రతులు గలవని తెలియుచున్నది.

1. ములుగు సుబహృద్యకాశ్మీగారివ్రతి-పూర్తిప్రతి-శిథిలము.

2. ముదిగొండ నాగలింగకాశ్మీగారి వ్రతి 1, 2 అశ్వాసములు.

3. చల్లా సూర్యనారాయణరావుగారు - ప్రభాకరకాశ్మీగారికి పంపిన వ్రతి-ఈ వ్రతిని గూర్చిగాని పై యితర వ్రాతప్రతులనుగూర్చి గాని ప్రభాకరకాశ్మీగారియు తమ పీఠికలో తెలుపలేదు. ఇది విజ్ఞప్తిలోనున్నదన మానియుందురు. వారు ప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహరించిన చల్లా సూర్యనారాయణరావుగారు పంపిన వ్రతి, విజ్ఞప్తిలో నుదాహరితమైన కాళపత్రప్రతులను భిన్నమైనదో కాదో మనకు తెలియరాలేదు-1918 లో దీనినిగూర్చి వ్రాసిన ప్రభాకరకాశ్మీ గారు 1925 లో వా వ్రతివశం యెత్తునొప్పుటచేత, చల్లావారు పంపిన వ్రతి-పైప్రతులలో నొక దానిని పుత్రికయై యుండవచ్చునని యూహింపవచ్చును-ఇంచువలన - ఉద్భూతారాధ్యచరిత్రకు కాళపత్ర ప్రతులు పై రెండే యని నిర్ణయింపవచ్చును

వృద్ధమ ముద్రణము

శిథిలపూర్ణములు - కుండలీకరణములు

పై రెండు కాళపత్రప్రతులు పంపవలెనని వ్రాసిన వ్రతీయందు లు ప్రభాగములుండుటచేత నవి మల్లంపల్లి మల్లికార్జునకాశ్మీగారిచే, పూరింపబడినట్లు విజ్ఞప్తిమండి తెలియుచున్నది - వారి పూర్ణము

అన్నియు ప్రభుత్వద్రావణమున¹ కుండలీకరణము చేయబడినవి వారు
సత్యసత్యపాథ్యావాది ప్రబంధకర్తలుగావున నీ పూరణము లెంతో
జాగ్రత్తతో, అర్థమృతం కల్పించునట్లు చేసినారు వాని సుదాహ
రించుచున్నాను.

ప్రథమాశ్వాసము

1-1 (నిత్యశ్రీ)యుతున్ శేయతన్ 1-10 (రాహ్యయనింధు
1-20 (దై చలంగు) 1-24 (నామ) 1-50 ధైర్య 1-58 (శేషిల్లు)
58 (బూదియలందు) 1-104 (బులానీశ్వరితో) 1-105 (శ్రుతెలిగి
శివుడు కుప్పికుచ్చై) 1-108 (కింగలకంఠచేత) 109 (గలుంగశే) 149
(గాధాంధ)

ద్వితీయాశ్వాసము

25. (గ్రహములేకా) 36 (కాండిమ్య) 4 (శెందివరప్పరవైర)
48 (ననీకరుణయుండ నృపాలు) 45 (నహీకుర కుదితంబుగాఁబి కుము)
48 (వేకువరాఁబొడ) 58 (సఫలకముననుకై) 55 (సింధుదండ
విమ్బుటము) 67 (భవత్త్రీ) 68 (దనుకొఱుకై కాం) 72 (హస్తములకు)
78 (రచ్చుటమ్మకుండె) 79 (కాళికాపురిఁగి హిం) 82 (అకాశమండలి)
87 (తలధరియింతు) (విమరాళి) 88 (లవిగూర్చి) 89 (పూవధరించు
నరుడు నిక్కుము) 96 (చదివినట్లు) (ఇదె కాళికాపురి) 99 (శరంబున్

1. ప్రాచీనకావ్యములలో బువ్వభాగము లితరులచేత పూరింపబడి
నప్పు డట్లు () కుండలీకరణము చేయుట యత్యంతావ
శ్యము. ఆ కుండలీకరణములేనిచో, ఆ భాగము కవి స్వంత
రచనగా మనము పరిగణింతుము-నాచన పోముని ఉత్తర హరి
సంకమున నేటి ముద్రణములో కట్టి కుండలీకరణము లేనందున
కెట్టి యవ్యవస్థ కలిగినదో నే విదివలెనే చెల్లించినాను.
చూ. సకలనీతి సమ్మతము పునర్ముద్రణము పీఠిక-పూరణము. లు
కుండలీకరణము.

పుటలు-15-18, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమీ ప్రచురణ
(1970)

గురుకరణేద) 106 (నకలతీర్థా) (త్రిసంవీక్షణము బంధ) 107 (మచా
లమందు) 109 (నంబునిధ) 116 (నరములుచేసి) 116 (రిరి) 126
(నంతకం) 129 (కుబ్జమున్) 144 (అనువనుమైనయ, 155 (యొకింత
పేపు రమణిమణిగాంచి, 155 (కామాంధుండయి) (అకారామంబున్నలి)
164 (వికచసారసలో) 167 (ధినికులకు పాటవ జేటికి నింటి) 168
(అలలలోచిన యీవాడు) 176 (అమంజనె) 181 (నిపక్కువచాడు) 199
(నూచకంబులన్) 202 (నుక్కురిమిక్కురిధూర్తచేటికా) 217
(రతనాల జగితేట, 217 నేడ్చుముది నేర్ప) 234 (తన కష్టసుఖము
లంగను) దుఃఖయగును) 250 (తటధరశ్రీదేవకాకుల వావకుండు, 252
(నిజవృత్తమెఱిగింతు) 292 వ్యర్థంగాలహరిపయో)

ద్వితీయముద్రణము

శిథిల పూరణములు కుండలీకరణములు

ఈ ద్వితీయముద్రణము ప్రారంభము కాకముందు శ్రీ ముది
గొండ ముద్రాహృత్త్యకర్మగారు. ప్రస్తుతగ్రంథము పునర్ముద్రణము
గావించునపుడిట్లు చుక్కలతో ముద్రించుట సరికాదనియు గ్రంథమున
నొటి పెండుచోట్ల గ్రంథపాతములుండుటచే, వచట పద్యములు,
పూరింపజేసి ప్రకటింపవలయుననియు సంకల్పించిరి. వాని నకంబు
మొంతయు నమంజనమై సమరణియైయున్నది. ఏలవసగా- గ్రంథ
మందలి విషయములనుపూర్తిగా గ్రహింపవలయునన్న- గ్రంథమున
లుప్తభాగములుండరాదు- దీనిని గమనించియు శ్రీ శక్యగారు
కావ్యము ద్వితీయముద్రణమున- శిథిలభాగ పూరణకై యరువురు
ప్రసిద్ధకవులను నియోగించిరి. వారు.

1) శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు.

2) శ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారు. (కరుణశ్రీ)

ఇరువురు కవికాకళయందారితోతరివవారే గాక- ప్రాచీన
కావ్యకవి హృదయము వెలిగినవారు గావున సంతోషవహించియు
వర్ణనగల భావస్ఫురణ గలుగునట్లు పూరించిరి- ఆ వివరములుకూడ

పాతక లోకములుగుట- యావత్కలముగావ- కాని నీ క్రింద వివరించుచున్నాను. ఇవియు కందలికరణము చేయబడినవి.

I

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి పూరణముఁ వి :

1. కా, శ్రీవక్తః కమలానవాది దివిజితేఽఽ శిరోమణ్యధి
భ్యాన్మద్ధి పుడకాణవన్నఖర] పాదాంభోజాడధ్యాత్పువి
భ్యాన్విశాంతుడు చంద్రశేఖరుడు విశ్వశ్రీయుతుంజేయః
దావాసుండగు సూరజేచవిభు [సర్వస్థాన జహ్న్వగునిన్]
2. మ, [కమనీయంబగు వాధుమోము నవపాంగకీడఁగావించి] క
ర్ణమరుద్భుజుల రత్నదీప్తిలహరి రత్నాంగండగురే
ఖమృగాక్ష్యంతరరత్న సూతన సఖాంకంబందు శంకించునా
హితులై తాత్మజ[యూరజేచవిభుసెంజేబోచున[కాంతమున్]
3. ఉ, [స్వీకృత కల్పకూపుడగు శేషుఁ] కామణి కాంతిపల్వని
క్లాగర రత్నగైరిక మహాద్భుతిఁబోల్పుగు నీలైఁ బముం
డికొనునేను కేటికగతిధరభారి మరా [కవాహనన్-
సాకిన బొద్దుకమ్మిగలకారి యలర్యుతజేచ ధీనిధిన్]
4. ఉ, అందిరక్షపాతగతి నారయఁగూరుటఁగల్గి కారదా
చంచలశేత్ర హంసీక్రియఁజారు నిజానన పద్మచంద్రుఁగ్రి
దంచ మఖాతుఁడో [ద్రుపదీకృత సృష్టిఁబోడు నీడయా
కాంచన గర్భుఁడేలునొడి]కంబుగ వన్నయమంత్రిదేవఁజ
5. వీ, నజల వలాహకశ్శాను మోహనమూర్తి
భద్రకాళికి శేత్రవర్మమొనఁగ
వీరరసాప్రగా వీచీలనద్విజ
కాయలు భువనరక్షణకు ను దెలుప]
[నగర్భ మందహాసాంతుక] లంబులు
చెంపూపు నమృతంపుఁగలిమిఁబోల్పు
దరశదంష్ట్రారాధ ధర్మంబులును భూష
ణ సఖాంకురములున్నతిఁ దలిర్చు

గి. కొండపీట్రకనకపీఠిగొలుపుదీరు
 కత్తమానన చాళకవారవర
 నమయివిన్నూర్తి శ్రీవీరభరమూర్తి
 తోచు నూరన్నధీమణి జేచమంత్రి

6. చ. ఆచ్యుతకరావతంను తలయందలి యేటి జలంబుగోలి తం
 డము గొవి తోడుతోగ్రుధరవాళతమాళపుమ్రోల వ్రన్యపా
 నమున నెవరి యిర్దురు పెనంగొని ముద్దికుకొన్న యుగ్మవి
 భ్రమముపహించు హస్తీముఖుఁ బార్థనచేసెద నిష్కసిద్ధిన్.

7. ఆ. అధ్యురకర్ణ కాళలనమంచిత మానన వర్మశీలితో
 మధ్యజు భక్తిసౌభ్య నఖండవనధ్య రహస్యపారగున్
 మధ్యశీకాయ వాణిశితకూనన గుప్తమోనభోమ] డిన్
 సాధ్యనభావు మధురఁ బ్రసన్ను భజించెద నై లనాహ్వాయున్

8. మ. కలకాంభోవిధి యాడువిడ్డ శశిం గారాటు తోలుట్లు వి
 ద్యల జేవేరిః సత్తయజ్ఞపురుషుండ విష్ణునిల్లాలు శ్రీ
 జలకాలేక్షణప్రోచుగాత] నిరతైశ్వర్యంబవార్యులుగా
 నలఘు ప్రాళపుమారయిన్నవిలు వేదానూత్యు
 నిశ్శోన్నతున్.

9. పి. పింహా స్రవీకృత చిరయశశవి చిత్త
 యుపపనీకృత రసాభ్యుదిత రచన
 రీలాపదీకృత రీరాధ్యాం భోజ
 పైంధవీకృత మదస్పాగహంపి
 ప్రియనళికృత మనవియదసాంధుర కీర్తి
 నరసీకృతాంభోజజాత నవన
 విహృతస్థలికృత వేదాపరిష్యంగ
 విహృతిః కృత వేదవిధి

గి. అనవరత కరుణార్పురి కనదపాంగ
 భ్ర]డిత మణిమయ వీణావితరయుంః
 యా నమాకర్ణన ప్రహృష్టాంతరంగ
 కారణాజీవి మతి కృత్వికృత శౌనగు.

క. అనివరికి వ్యవదంస్తుడు

మనమున నెలకొన్న భీతి మలుగంగ నోదా

రృతు మట్టినద నాళా

జనక వచన రచన నా విశాచగణములన్ 144 వ-

అని పూరణము ఇది (144 ఏ) అని ముద్రితమైనది

గీ. తనకు బలె న్యచ్చమైపట్టి తనువొసంగి

తనదు నొక పాయ మల్లెపూదండఁజేసి

చానిసిగ నిడు దేశవసాననేక

స్నాతమై గాళి గంగ తెంత కనికర ము ?

92

గీ. మూడ దళనికి చాపుచాపునకె మూడు

మూడు జన్మములం దంత్య మూడిపోయి

కనులు రెండున్న చానికే గనులుమూడు

చారదాసి గంగాస్నాన కారణమున.

93

గీ. కాళితో బట్టకలవాడు గంగమునిగి

జడముడి ధరించు చాపమై నవదరించు

భణిభనారత్నరుచి చాపమై వహించు

మొలకజాదిలి జాతిపూ మొగ్గవోలె

94

గీ. ఈ భవమ్మున ఫలమునకేమిగాని

రాగల భవమ్ము మొదలంటు రాచినాడు

గంగలో వారడాపి మునుంగువాడు

రొంటిభవమున బుణ్యంబు దొడికినాడు

(95)

అ. 1 - 85

అ. 2, 4, 9-10-12-14-15-16-24-41-66-70-72-79-80.

81-87-95-96-97-98-105-108-109-114-115-117-119-128

124-125-126-127-128-134-135-137-138-150-151-158-165.

179-180-292

అ. 3, 809-810-825-833-834-835-838-139-341

II

శ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారు- కరుణశ్రీ-పూరించిన.

లు ప్రభాగములు :

ద్వితీయా శ్వాసము 28వ పద్యమునుండి అయోశ్వాసము చివర 290 పద్యమువఱకు ఆపై తృతీయాశ్వాసమున వాలుగు పట్టులగులవు. వాని చివరము, ద్వితీయాశ్వాసము 2-26, 2-35, 2-47, 2-99, 100, 106, 107, 118 వచనము (ఇందు 8 లు ప్రభాగములు) 186, 140- (ఇందు రెండు లు ప్రభాగములు) 141 144, 149, 150, 154, 157, 160, 177, 178, 180, 185-187, 195, 247, 248, 260, 279, 280, 281.

తృతీయాశ్వాసము

812, 827, 887, 2 లు ప్రభాగములు- శ్రీ పాపయ్యశాస్త్రి గారి పూరణములును, నరసములై, కవిహృదయము నెఱిగించునవియై యున్నవి.

[సమస్తముద్రణము- లు ప్రభాగములు-

పై యిరువురి విద్యత్క-పుల పూరణములవలన- ప్రస్తుత ముద్రణ మొకయో సమగ్రాకృతించాల్సినది- పాతక లోకమునకు- తెనాలి రామలింగకవి కృతిని ప్రవృత్తము చేయుటయేగాక- అతని కవిత్వ రసము నాస్వాదించుటకు- నమకూలమైనరీతిలో నవతరించినది- అయి నను- గ్రంథముద్రణ సమయమున- నీగింది పట్టులనుమాత్రమే అచ్చు టచ్చట లు ప్రభాగములున్నవట్లే యొందిపోయినవి. అవియు శ్రీ పాపయ్యశాస్త్రిగారిచే పూరింపబడినవే- వాని చివరములు నీగింద నిచ్చుచున్నాను. ఇవి పుట 88 నుండి 167 వఱకు గలవు.

పుట పద్యము

లు ప్రభాగ పూరణము

88 2-26 వ. [అను నప్పల్ల - ధర నల్లవమ్మల కవ్వనుముతి] వల్లభుండు.

పుట పద్యము

ఋత్త పూరణము

- 59 2-26 సంపాప్తప్రమాదులై వసువల్లె సంకానుఁ
కాతెరింగి.
- 60 85 సీ. వింశము [సపాప్త]విడుమనుల సొబగు.
- 68 47 చ క్రమమధులీల యంచు రతి గాధతరక్రమ.
- 75 99 శ్రగ్ధర [దివిశేషదోషమౌళి]నీ కుడికళిఁ
- „ 100 సీ పా స్తవ్యపావాది [దోషంబుపాడు]
- 77 106 సీ. పా. అఖిలసుందరి యాకు నర[యుట జ్ఞానంబు]
- 78 107 మ. మరాం [సాహ్యయుఁడుధీ]కూన్దొండు
- 80 118 ప. వి [విభకాన్త్రవిజ్ఞాన భనులగు విద్యజ్ఞుల నన్నిధిం
దజ్ఞనకుం
- „ „ „ [గల్గించి భర్తృకర్మాభి]సుందగు భరామరు.
- „ „ „ పంచత్స[రకృపానందంబునం గడపి య] మృహి.
- 86 141 ఉ పూనగఁగొన్ని పానరము |ఋత్పుకతం దిగ|దావి
యం]కటన్
- 88 150 మత్తకోకిల-లనింద్యమతి హృద్యమత్తమపమాన
పాద్యంబునె
- „ 152 కా...పరోజాన్యత్ వయన్యత్ [మనః]పీఠిన్.

పూరణములు

పుట పద్యము

- 100 2-208 క. ...కద్దయుఁడగ్నేహముఖమం]దున కళిములుదై.
- 102 2-218 క భ[రామర]మిత్రుం
- 118 2-291 సీ. [చిరగతి]నరదంబుఁశేర్ప
- 167 8-185 సీ. హస్తయు[కాంతయు]నగు తన ప్రియకాంక్ష-

ఈ పద్యమును పట్టులను ఋత్తకాగ పూరణములు ముద్రి
తము కాశేరు-అయినను, నివి చాలా చిన్నవి యగుటచేత, కావ్యావ
లోభమునకు, అర్థమునకు సేమాశ్ర మూటంకము గల్గించవు.

సవరణలు

అశ్వాస పద్య సంఖ్య	వనకణలు 2. ద్రితపాతము	సవరణ పాదపద
1) 1-80	నీ పోలుచుఁబాడెనఁ గ్రోలు డోలంబు వారి కలుచితాడ మూలికలు గాఁగ	నీ పోలుచుఁబాడెనఁగ్రోలు దోలంబు బొత్తిలు దురాక్ష మూలికలు గాఁగ-

ఇది శ్రీనిధి శైలాన వర్ణిత
మునుడు పోలిక శ్రీనిధి మెడలో
దురాక్షయన్నవి - శైలాన
వర్ణితమున తుమ్మెదలున్నవి
దురాక్షయము - తుమ్మెదలతో
పోల్పుట కవి సమయము -
దురాక్ష మధురత వివిధ
దంబులు నగు నివధరా
వద్దంబునుదోని హస్తంబు -
నైమిరము-2-8.

2) 1-86 శ్రీమతరా

శాదిశరా
క. కనుమాయుధు శ్రీమ
పరాగ్ని సముత్థితధూమ
వికతి.

ఇతరు - 'శ్రీమతరా' అనుట
కన్న 'శాతకరా' అనుటయే
యొప్పు - కనుమాయుధ -
తుమ్మెదలు-శాతకరా - చాది
యైన చాణుము యొక్క
అనియర్థము వచ్చును-తుమ్మెద
చాణములు మిగుల చాదిని
గలవి గాక.

- 4) 1-149 పి. కాతమన్తవ శిలాశ సీ కాతమన్తవ శిలాశ
 కల కామజ థామ కామజ థామ
 కత్తిశకారంజ శార కత్తిశ గాడాంధ.
 భరము భరజా

ధ్రువ నిల పడి శరలజ
 కాంతిపుంజనంబే కటికచి
 గలుగలేయుచున్నది
 యర్థము.

- 4) 1-151 మ. హ ద్విధిపల మ. సంభిదోపల ఖండ
 ఖండధిభయల శేషన్ తుల శేషన్
 'వలభి' అనగా కొలుగ చు
 చాలు.

- 5) 1-205 కా ధిని మ్పూర్తి కా. ధిని మ్పూర్తి పయో
 పయో, సంభవ సంభవ, భవాధిన స్త.
 భవాధిశ స్తవో చ్చూరణ

భవాధిన స్తవములు - అవ
 శివుని వధివముచేసికొ
 మ్మకులు. శివపంచ స్తవము
 నిని కృతిపతి దేవమం
 త్ర్యము పఠించెడివాడు.

- 6) 2-129 కలి కాగులు నిజా కలి కాగులునిజా నిజ
 నిజపు చూపు.

ప్రశ్నార్థక చిహ్నములు

- 1) 2-22 గి. పూర్ణ పెరలనిండ గి. పూర్ణవల నిండు పూ
 ములు కాగా అని అర్థము
 2) 1-22 పి. దుస్తరంతైవ పి. దుస్తరంతైవ సీత
 సీతుం గండువను గండువను కంక వళు

గింకదమ్మ సీరంబు
గా దనితి యరలు

సీరంబుల దనితి యరలు ?

అరలు-అనగా ప్రకృతిని
ఇది అనియ భావించు యాహం
తరము 'వెయ్యది' అనగా
అని ప్రాసలో ప్రయోగము
నన్నెతోడని భూమి సంత
నము 1081.

3) 8-105 ఉ. ప్రాయము నత్త
నాదగగు పంచమి
వాసర భోగ్య
మింక నా కాయ
వై రిశేయుటయె
కర్తము.

ప్రాయము నత్తహగదగు
పంచమి వాసర భోగ్యమింక
వాసర వై రిశేయుటయె
కర్తము-

పంచమి వాసరభోగ్యము
అనగా ఆ యిదు గాళ్ళ
ముచ్చట - మూడు నాళ్ళ
ముచ్చటకలె-పెండ్లి కయిదు
దినములే భోగ్య - తరువాత
మొండు- ప్రాయ మనిత్య
మని యర్థము.

4) 8-106 వీ. దా కేలు కామెద ?
మొకొల్పి

వీ. దా కేలు కామెద మొకొల్పి

పాశ్వరీ పరమేశ్వరు లేకాన
నమ్మలై యున్నప్పుడు శివుడు
పార్వతి కంఠమున తన
యెడలు చేయిని కీలించి
వపుడు ఆమె మెలుగు
పొలిండ్ల కాళి

ఇ హస్తమున మెడ
వ్రతిఫలించినది. మెడనై
అనగా మెడయందు
కొలిపి-అని అర్థము.

యతి ప్రాసలు

	ముద్ర పాఠము	సవరణ పాఠ
1) 1-198	నీ. అవని నారాయణ వర్త మును బ్రహ్మమునవల కిసోమ విభావిత మైన పురము	నీ. అవని నారాయణ వర్త బ్రహ్మమున వల కిసోమ విభావిత పురము
2) 1-200	గీ. పా థు సంగోర్వ లక్ష్మిఁ తెందంగ గలఁడు	గీ. సిద్ధ పాలోర్వలక్ష్మి తలగఁ గలఁడు.
3) 2-75	క. అవి ముక్తంబులు కర్మినియవి ముక్త కరీర లంతువుంజల ములు	క. అవి ముక్తంబులు భువి ముక్త కరీర పుంజంబులు.
4) 2-98	గీ. మూడదతనికి చావు చావునకె మూడు	మూడదతనికి చావది మ. చావె
5) 2-212	క. వంచితేతేక పువ్వు లంచెద గొనుమా	ఉంచితేతేక- పువ్వులుం గొనుమా
6) 2-281	నీ. అగుటకు నకల భూతాళి ప్రభూత హర్షంబున వచ్చెరు వడుచుమండ	నీ. అగుటకు నకలభూ ప్రభూతహర్ష మిగుల వచ్చెరువు పడ అచ్చెరువు-అచ్చెరువు రొసములు గంభ.

శ్రీ

ఉద్భూతాధ్యచరిత్రము

ప్రథమాశ్వాసము

శా. [శ్రీవక్షః కమలాసవాది దివిజశ్రేణీ శిరోమణ్యభి
భ్యాన్పృథ్వి ప్రదళాణవన్నఖర | పాదాంభోజాః డధ్యాత్మ వి
ద్యావిశ్రాంతుఁడు చంద్రశేఖరుఁడు నిత్యశ్రీయుతున్ తేయు థ
ద్రావాసుం డగు నూర జేచవిధు [సత్సప్తాన జిహ్వగునిన్.] 1

మ. [కమనీయంబగు నాథుమోమున నపాంగక్రీడ గావించి క]
ర్ణమరుద్భుక్ఫణరత్న దీప్తిలహరీ రక్తాంగగండగ్రహే
ఖ మృగాక్ష్యంతర దర్శి నూననఖాం కంబంచు శంకంచు నా
హిమశైలాత్మజ [యూర జేచవిధు నెంత్రేబోచు నశ్రాంతమున్]. 2

ఉ. [స్వీకృత తిల్పరూపుండగు శేషు థ] కామణి కాంతి వర్వి ని
త్యాకరత్న గైరికమ హాద్యుతిఁ బొల్పుగు నీలశైలమున్
డికొనుమేను మేటి జగతీధరధారి మరా [శ వాహనున్
సాస బొడ్డుతన్నిగల శౌరి యలర్చుత జేచ ధీనిధిన్]. 3

ఉ. అంచిత పక్షపాతగతి నారయఁ గూరుట గల్గి శారదా
చంచలనేత్ర హంస్సీయఁ జారు నిజానన పద్మయందుఁ గ్రీ
డించ ముఖంచుప్రో [డ ప్రకటికృత సృష్టికిఁ దోడునీడ యా
కాంచన గర్భుండేలు నొడి] కంబుగ పన్నయమంత్రి జేచనిన్. 4

సీ, నజలవలాహా శ్యామమోహనమూర్తి
 భద్రకాళి నేత్ర వర్వ ముగంగ
 వీరరసా [పగా వీచీలనద్వీక్ష
 తములు భవన రక్షణమును దెలుప]
 [వనదృశ మందహా సాంకుచా] లంబులు
 నెలరూపు నమృతంపుఁ గలిమిఁ బోల్పుఁ
 దరశదంష్ట్రాభాశ ధన్యంబులును భూష
 ఁ ప్రభాంకురము లున్నతిఁ దలిర్పఁ

గీ, గొండవీటి [కవశవీరిఁ గొలుపుదీరు
 భక్తమాసన చాతకవార వార్ష
 నయియవిమ్భూర్తి] శ్రీ వీర శరభమూర్తి
 ప్రోచు నూరన్నధీమణి దేచమృతి

చ, అమృతకరావతంసు తల యందలి యేటిజలంబుఁ గ్రోలి తుం
 దము నొనితోడుతోఁగూ ధరనాథ తనూభవ । మాలస్తస్య పా
 నయన నెనంగి యిరువురు పెనంగొని మద్దిడుకొన్న] యుగ్మ వి
 భ్రమము వహించు మాస్తిముఖుఁ బూర్వ చ సేద నిప్తసిద్ధికిన్

డి అధ్వరకర్మకాశల నమించితు మాసన పద్మకీలితో
 మధ్వజ [భక్తి సారభు నఖండపదధ్వ రహస్యపారగున్
 మధ్వతి శాయివాణి శ్రీత మాసన గుప్త తమానభోమ] శివ
 సాధ్వనుభావు మద్గుఁఁ బ్రసన్న భజించెద నైలవాహ్మయున్,

మ కలకాంభోనిధియాడుబిడ్డ కళిం గారాబుతోఁ బుట్టు [వి
 ద్యల దేవేరి నత్తయజ్ఞ పురుషం దౌవిష్టు నిల్లాలు శ్రీ
 కలకాశేక్షణ ప్రోచుఁగ త] నిరతైశ్వర్యం బవార్యంబుగా
 కలఘుప్రాభవు మారయన్నవిభు దేవామాత్య నిత్యోన్నతున్.

నీ. సింహాసనకృత చిరయుతః కవిచిత్త
 యువనకృతరసాభ్యు దితరచన
 లీలాపదీకృత కీలితాచ్ఛాంభోజ
 సైంధవీకృత మదస్సారపాంసి
 వియసభీకృత మనఃప్రియద పాండురకీరి
 సరసీకృతాంభోజ జాతవ (దవ)
 విహృతస్థలీకృత వేదాపరివ్యంగ
 విహృతిస్థలీకృత వేదవిధి

గీ. అనవరత కరుణార్దురీ కనదపాంగ
 ధ్వజిత మణిమయ వీణావికితరంభంబి
 యా సమాకర్ణన ప్రహృష్టాంతరంగ
 శారదాదేవి మతి కృతీశ్వరున కొనఁబు.

9

కా. సంసా (రాగ్యయనింధు, పోతము జగత్సంబోధదీపాంతురున్
 కంసారాతి పదాబ్జబంధరము సాక్షాత్పద్మగర్భున్ బుధో
 త్తంసంబున్ శ్రుతిసంకరోద్దళన పాథశ్రీర భేదక్రియా
 మాంసంబున్ బరికీలితస్త్వతిరమన్ వ్యాసున్ బ్రశంసించెదన్ 10

క. శ్రీరామాయణదుగ్ధాం
 భోరాశినుధామయూలు బుధవినుత 1 గుణో
 దారు నభును త్రవారణ
 వారణాపుఁ బ్రస్తుతింతు వాల్మీకిమునిన్.

11

ఉ. గ్రాంథిక సన్నతప్రతిభఁ గాంచి రసజ్ఞత మించి యాదిమ
 గ్రంథము లుగ్గడించి ఫణి రాత్పరి కల్పిత శాస్త్రపీఠికన్
 బంధువు లై న సత్కవులఁ బ్రార్థనచేసెద దుష్ప్రబంధ సం
 బంధమహాంధకార ఖరభాను గభీరవచోమచర్మకన్.

12

వ. అని యిష్ట దేవతా ప్రార్థనంబును, విశిష్టనక్క-వి కీర్తనంబు
బరిధవింది యొక్క ప్రసిద్ధ ప్రబంధ రచనా కాతూహల
మనంబునం బెనంగొనియుండు సవనరంబున.

సీ. మహిత మూలస్థాన మల్లి కాన్తుసళిర
స్థల చంద్ర చంద్రికా ధవళిమంబు
చెదలుపాటిపుర శ్రీరఘూద్వహభుజా
స్తంభ రక్షణవిధా సంభృతంబు
చేదండముఖతడా గోదితవద్దసౌ
గంధిక గంధపాణింధమంబు
రాజలింబాసనా రాజిత గాంధర్వ
మాధురీ సాధురీతీధరంబు

గీ. కరటికట నిర్గళద్రాస నిరవధిక
మగ్రనూతన పృష్టి జంబాలితాళి
లావనీపాలమందిర ప్రాంగణంబు
గూరుసమృద్ధుల సయిదోడు కొండవీడు

మ. వరఁగన్ వారిధివేష్టితాళిలమహీ భాగంబునన్ రెడ్డిభా
వరసింహాననమై శుభాయతనమై వర్ధిలుతల్పట్లం
బురుబాహుబలనంపదం బెనుచు భద్రో ద్యోగి నాదెండ్ల గో
వరసాధీశుఁ డశేషబంధుకుముడ ప్రాలేయధామాకృతిన్.

సీ. భూధురంధరభావ ముప'భోగిపతి యయ్య
వివవరాన క్తి వృద్ధి బొంది
వరవిక్రమప్రౌఢి నరసింహుఁ డయ్య నె
పుడు హిరణ్యకశిపు స్ఫురణ గాంచి
దివ్యభోగవ్యాప్తి దేవతావిభుఁ డయ్య
బంబోషణభ్యాసఁ బరిధవిల్లి

- ప్రచురకారుణ్య సంపద రాఘవం దయ్య
శివధర్మ పాలనసీతి వహించి
- గీ. బాణబాణససన్నార్థ దోమ దయ్య
పవ్య పాంచాలలక్షణో న్నతి వహించి
జలధివలంబి వసుమతీ నలమువందఁ
గొమరు దీపించు నాదెండ్ల గోపవిభుడు, 16
- నీ దరహాసచంద్రికా ధాళధళ్యంబులు
భుజగేంద్రకాంతా కపోలములు
తారహారచ్ఛటా ధాగధగ్యంబులు
చారిణకామినీ స్తనములకును
సంపుల్లమల్లికా చాళచళ్యంబులు
గంధర్వమదవతీ కలరికలకు
నవచందనాలేప నైగనిగ్యంబులు
దివిషన్నితంబినీ దేహములకు
- గీ. ధవళధామ సుధా తారదా ఓటీర
దర సుధావారినిధి సుధాం ధజరీంద
పాండతర కాంతివిభ్రమ సంగతములు
తిమ్మవిభ్రగోపమృతి సక్తిర్తిరుచులు. 17
- నీ, కరవాలకామారి కరివధూనయన క
జ్జలము హేలహల భోజనము గాంగ
ప్రచురదానాంబుధారా వద్మ కర్తి హ
స్తంబులు వరినీరజములు గాంగ
అకలంకమలిమ రాశిక జతుశ్చృతివీధి
పాండిత్యకృష్ణాన సరిసి గాంగ
గుణమాక్షి ములకుఁ గోవిద్రతునీసీమ
లకుటిలగుప్తి పేటికలు గాంగ

గీ. భూమి సప్తార్ష పీఠ ప్ర కీమనోజ్ఞ
సర్వసర్వసహా పూర్ణ చంద్రవదన
రాణివాసంబు గా భ్యాతి రాసి కెక్కె-
గురుయశోహరి నాదొడ్ల గోపకౌరి.

18

నీ. అరిపురిజయలక్ష్మి హరునిఁ జోలెన కాని
తగులండు విషధరత్నంబు నింత
సంపూర్ణ తరకాంతిఁ జంద్రుఁ జోలెన కాని
దోషాశరోన్నతి దొరలఁ జెందు
నిజభుజాబలశ్రీ విజయఁ జోలెన కాని
భీమాన్నతస్ఫుర్తిఁ బెరుంగనీడు
గాంభీర్యమునఁ బాలకడలిఁ జోలెన కాని
భంగసాంగత్యంబుఁ బట్టఁ దర్లి

గీ. నఖిలదుర్మంత్రవదన ము ద్రావతారఁ
డాత్మపంజవీధీవి హరికౌరి
కీర్తి గంగావనిత త్రితితిలుండు
గుణమరుస్మంత్ర నాదొడ్ల గోపమంత్ర

19

ఉ. ఆహవకాశలవహసి శార్దూపశివ్ సముదీర్ణ ధైర్యరే
భాహృతమేరుసారత మహాద్భుతం దై గుణనిర్జితేభ ర
క్షోహరుఁ (దై చెలంగు నల) గోపనమంత్రకి రాజకార్య ని
ర్వాహకఁ దూర దేవసది వప్రపరుండు కలిప్పు మర్వరన్.

20

నీ. తనదానవిభవాలు ధనదానవద్య వి
త్రాణసప్రక్రియఁ జోక పటప
తనవచస్పద్ధి శాంతసవ పౌత్రాదులం
తటివారలకు నద్భుతం బొనర్చ
తనమూర్తి చూచినంతన మూర్తములు పంది
దర్శితారాతి బృందములు దలఁ

తవమనస్థితి పురాతన మహామునిమృగ్య

మగు శంభుత త్వంతుఁ దగిలి ప్రబల

గీ ప్రబలుఁ డై యొప్పు నాదెండ్ల భవ్యవంశ

దీప తిమ్మ ప్రధానేంద్ర గోపనచివ

రాజ్యసంరక్షణక్రియా రబబుద్ధి

గోచరుం డూరయస్సయ దేచమంతి.

21

ప ఇట్లు మహనీయుమనీషి మహాకముల దివాకరుండును, వివిధవిశోధి
వృద్ధయు భీకరుండును, రసనాగ్రజాగ్రదశేష విద్యాసందర్శుం
డును, సభంగుర ప్రతిభావద్భగర్షుడును, విశ్రుతవిశ్రాణనవిజిత
సముద్రుండును, విశుద్ధస్వాతవిశ్రాంత వీరభద్రుండును, పనివశవ
నోల్లగు నవచైత్రుండును, గౌండివ్య గోత్రుండును, నన్నత
నమున్నత మహాభోగ సంక్రందనుండును, నిబిడభుజాబల విదంబిత
కుమారుండును, గృష్ణమాంబికా కుమారుండును, శాశ్వతైశ్వర్య
పురకాననుండును నగు నా ప్రధాన పరమేశ్వరుం డొక్కనాడు.

మ, కవులున్ బాకపలన్ బ్రధానులు సుధీ గణ్యుల్ పురాణజ్ఞులున్
వివిధార్థుల్ సఖులున్ బురోహితులు నుర్వీనాథులున్ జోన్ములున్
ధవళాక్షు ల్లోలువంగ నిండుకొలువై దై వారు హర్షంబుతో
నవధానంబున మండి శంకరకథా వ్యాస క్తి భాసిల్లుచున్. 22

సీ కాండిన్యమునిరాజ మండలేశ్వరవంశ

పాథోధిసవసుధా భానుమూర్తి

బాలగుమ్మలేశ పదపయోజద్యయ

భ్యానధారణ సముదా త్తిచిత్తు

మానితాయాతయా మా (నామ) భావిత

విపులమహా యజ్ఞార్చేదవేది

రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరుణావి

శేషబోషిత విలసిత సమగ్ర

గీ. సహజసాహిత్యమాధురీ సంయుతాత్మ్య
లక్ష్మ-మాంబకు ఘనయశో లక్ష్మి వెలయు
రామధీమణికివి ఋత్యు రామలింగ
నామవిఖ్యాతుఁ గావ్యనిర్ణయ ధరీణు, 24

వ. సన్ను సబహుమానంబుగా రావించి సమున్నతాననంబునఁ
గూర్చుండ నియమించి కర్పూరతాంబూలంబు జాంబూనద
పాత్రంబున నొసంగి తారహారాంగుళీయ కంకణకర్ణభూషణ పట్ట
మాంజస్థాది విశిష్టవిస్తారవస్తు వ్రదానపురిస్సరంబుగా నిట్లనియె.

చ. విలసదయాతి యామలహం వేదవివేక పవిత్ర భాష సం
కలితము తైవవాక్యములఁ గావ్యముఁ జెప్పఁగ నేర్తు వాదితా
ప్రసంగవితా నిగుంభన స మున్నతి గాంచినవాడి వాడు వీ
వలఘువచో విలాస సుగుణాకర రామయలింగ సత్కవి, 26

మ. భవసాశత్రుటన క్షయంబు లగు నా ఫాలాక్షుగాథావలుల్
తెవులారన్ చినుచుండు నెవ్వఁ డతఁ డీక్షించన్ మహాభాగుఁ డ
ట్లవుటన్ మామకబుద్ధి యెల్లవుడు దీప్యవైష్ణవ శాస్త్రార్థ సం
భవసాం దామృతసేవఁ దృప్తిఁ గనుచున్ భాసిల్లు నిస్తంద్ర మె.

గీ. హరునికంటెను దద్భక్తు లధికు లనుచు
వేదవేదములు వివరింప విందు పెవుడుఁ
గాన తద్భక్త సత్కథాభ్యాతమైన
భవ్యచరితంబు వినువారి ప్రాజ్ఞతములు, 28

క. హరభక్తులందు నుద్భట
గురుఁ డధికుఁడు తృప్తిగ్ధ గుణమణిగణ వి
స్ఫురణాభిరామమును నీ
వ రచింపుము కావ్య మెంతటి వర్ణన కెక్కన్, 29

- మ, అని ప్రార్థించిన దేవధీమణికి నిష్ఠావాప్తియుం గీర్తిభే
లనయున్ భాగ్యసమృద్ధియున్ జయముఁ దుల్యమూర్తి వర్తిల్ల న
జ్ఞనతా వర్ణితరీతి నాంధ్ర మగు భాషావద్ధతిన్ బల్కితిన్
వినుతశ్రీభరి తో దృఢస్ఫుటకథా విఖ్యాత సత్కావ్యమున్. 80
- న, ఇమ్మహాప్రారంభమునకు మంగళాచరణంబుగాఁ గృతీశ్వరు
వంశావతారం బభివర్ణించెద.

81

కృతివతి వంశావతార వర్ణనము

- ఉ, ధన్యవివేకశాలి ప్రతుభ ప్రభుపాదవయోజయగ్మ మూ
ర్ధన్యమనోద్వితేభవతి ప్రాథవచరిత్రాతపందీతం
మన్యుడు మాన్యకీర్తినిధి మన్యువిదూరుడు సై నయట్టి కాం
దీన్యమహాహునిందుడు మనీషికలాగ్రణి యొప్పు నెప్పడున్. 82
- క, ఆదిర్భావము నొందెఁ దత్కులమునం దక్షుద్రకీర్త్యావృత
ద్యావాపృథ్వీకాశుఁ దీశవదవదృఢ్యావ సం (ధానవి
ద్యావిక్రాం) తుఁడు నత్కృపాభరిత కాంతస్వాంతుఁ డూరాగ్రహ
రావాసుండు పెదన్నమంత్రిమణి కొమ్మాంబా మనోభర్తయై. 83
- గ, ఆజంపతులకుఁ గలిగిరి
భూజనకల్పద్రుమములు పురహరపూజా
భ్రాజిష్ఠు లైలమంత్రియుఁ
దేజోనిధి తిప్పవిభుఁడు దేవప్రభుఁడున్. 84
- గ, వారలలోఁ గవిజనమం
దారుఁ డుదారుండు కీర్తి ధగధగిత దిశా
వారణదంతావలుఁ డగ
ధీరుఁడు ధీరుచిరమూర్తి తిప్పన వెలయున్. 85
- గీ, చెప్పఁ జిత్రంబు శ్రీయూర తిప్పమంత్రి
యగుటకు భారజోయుట విభలనదులు

వెచ్చపెట్టంగ నీక్షించి వృషభాకేతుఁ
డత్రసడి నాచిగొనియుండు నాత్మహాలి.

31

చ. చిసరుహపత్రనేత్ర యగు పేరమకున్ బ్రతివాసరార్చిత
ప్రసవశిలీముఖారి వదవద్దయుగం దగుతిప్ప మంత్రిత
మృణమయశోవిభాషిత సమస్తదికావదనుండు నిర్జలేం
ద్రసముండు సంభవించె జిత తామసుఁ డన్నవిభుండు సాంపునన్.

సీ సింహికాసుతదంష్ట్రఁ జిక్కి నొవ్వనినాటి
సంపూర్ణపూర్ణిమా చంద్రకాంతి
పలుచఁ గవ్వపుఁగొండ గలఁచి యాడనినాటి
క్షీరవారాళి గంభీరగుణము
చారుణతిరవ్రజ భార యంటనినాటి
దైవతాహార్యంబు దైర్యమహిమ
వితతభైరవ కరాహతిఁ దలంపనినాటి
వద్యగర్భుని ప్రతిభాభరంబు

గీ. సత్యభామాధిపతిచేతఁ జలన మొంది
బలిమి దింపనినాటి కల్పద్రుమంబు
వితరణంబును దనయంద వెలయు, వెలయు
నూరయన్న ప్రభాస కంఠీరపుండు,

32

చ. హిమగిరిధైర్యుఁ డన్నవిభుఁ డీశ్వర ప్రెగ్గడమల్లనార్యు గా
రనుకుఁ గుమారియై రమకు సమ్మిత సంపద సాటియై మనో
రమకులయుగ్మహారమయి ప్రౌఢి వహించిన కృష్ణచాంబ నె
య్యమున వరించి మించె శివుఁ డద్రినుతన్ వరియించు కై వడిన్.

సీ. సర్వసర్వంశతో దుర్వారతర భార
నిర్వాహాఖుజాతు పర్యతియ్యు

నీలకంధర హిమ నాభీకరిపు హార
 శైలాన నిభకీర్తి యైలమంతరి
 శ్రీచంద్రశేఖర వాచంయమేంద్రసే
 వాచారుతరబుద్ధి దేవమంతరి
 కుండలిమండ లా ఖండదోర్దండాసి
 మండలాహృతవైరి కొంఠశౌరి

గీ. యునఁగఁ గలిగిరి సత్పుత్రు లన్ననాద్యు
 భార్య కృష్ణాంబుకును నిత్యభాగ్యనిధిఁ
 బ్రణతభూపాలకోటిర మణిమయూఖ
 రాజసిరాజశాంఖి సీరేజి లగుచు.

40

క. భూభాగజంభశేదను
 నాభాగదిలీపతుల్య సరవరమూన్య
 శ్రీభరితు నూరవర్చతుఁ
 బ్రాభవనిధిఁ బ్రస్తుతింతుఁ బటుతరఫణిశివ.

41

సీ. నిటలలోచనజటా చటలాంతరమునకు
 భాగీరథీవయో భారభార
 జంభభంజనపురీ కుంభివల్లభశర్ణ
 సీమకు సభిరామ చామరంబు
 జలజాతభవవధూ స్తవకుంభపాలి
 ననవద్యతరహృద్య హారయష్టి
 సంపూర్ణపూర్ణిమూ చంద్రలింబమునకు
 విశ్వుమరచంద్రికా విలసనంబు

గీ. నగుచు జగముల విహరించు సహరహంబు
 నిర్నిరోధవిహార మానితవిభూతి
 హత్తి యూరయ్య మువ్రధా నోత్తమ ప్ర
 పృథ్వునున్నిగ్ధనవయశో విశదకాంతి.

42

శాఖాపాఠ్య పాఠము

- ఉ. యాచనకామరద్రును ముదగ్రతరాంత రరాతివిక్రియా
 మోచనకారణం బ (ఖల భూజనసంత) తనత్కృపాతన
 ల్లోచనవద్యవత్తుఁ డతి లోకగుణాఘ్నఁడు నై వసుంధరన్
 దేచనమంతరి యొప్పు జగతీధర కార్యకదర్త చిత్తుఁడై.
- ఈ. ఖండపరశుపదసేవా
 ఖండలనందనుఁడు కీర్తి గర్భీకృత వి
 జృంభణుఁ డూరన్నయవిభు
 కొండన ధైర్యమునఁ బసిఁడి కొండన వెలయున్.
- వ. వారిలోన,
- మ. ప్రణతప్రాభవుఁ డూరజేచవిభుఁ డభ్యర్చించు హస్తాగ్రకం
 కణఘంటారము లంకురింప విరులన్ గంధంబునన్ బత్తిరిన్
 మణిహారంబులఁ గాంచనాక్షతల శుంభద్యర్థ వంచాక్షరిన్
 బ్రణవాత్మ్యున్ బరమవ్రతాశు గిరిజా ప్రాణేశు నశ్రాంతమున్.

షష్ఠ్యంతములు

- ఈ. వీరాద్యకటకమణికిని
 మాతాపితృభక్తియు క్తి సుహిమాఘ్నసకున్
 కాలరజనసురకాళి
 వాతాశన సారస్వభామ వాగై వ్యఖరికిన్.
- ఈ. శ్రీకరనిజగుణమాణి
 క్యాకీర్ణ వయోజనంభ వాండకరంజా
 స్తాకాచ్ఛాదన నితవ
 శ్రీకృత నత్కీర్తినిధిః ధీనన్నిధిః.
- ఈ. గీషుతి నిభమికిని వా
 స్తాషుతినిభవునకు వాత్స దోషధలతా

ర్చిష్పతివిపులజ్ఞానా
నిష్పీడిత నిఖిలవిమత సృవసచివ్రుచకన్,

49

క. ఆలఘుతరహరిద్దంతా
ఁళకర్ణోద్భూతగంధ వాహభర ప్ర
జ్వలితచటుల ప్రతాపా
సలుసకు ససమాన (దైర్య) సయధుర్యునకన్,

50

క. శ్రీ చంద్రశేఖరాహ్వయ
వాచంయమచంద్రచాద వసరుహసేవా
శ్రీ చతురాత్యున కన్నయ
జేచామాత్యునకు సత్య ధీనిత్యునకన్,

51

వ. అభ్యుదయవంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పించునిన యీ మహా
ప్రబంధంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనివ

52

కథా ప్రారంభము

ఉ. గణ్యము దండకప్రముఖ కానకకోటులయందు సర్వవై
గుణ్యనివారణక్షమ ముకుంతిత వైభవశోభితంబు స
త్పూణ్యఫలాదికారణము భూమితిపాత్రము నైన నైమిశా
రణ్యము (తేజరిల్లు) మునిరాజ విశేతన భాసమానమై.

53

సీ. ఆచలసుతాభర్త కర్పించి మఱికాని

మృగములు తేజూరి మేయ వచట

అసమలోచనునకు నర్పించి మఱికాని

యశులు క్రొవ్విరితేనె లాస వచట

అంధకధ్వనికి నర్పించి మఱికాని

కోయిల లిగురాకుఁ గొఱుక వచట

అంగజారాతికి నర్పించి మఱికాని

చిలుకలు పండ్లు భుజింప వచట

గీ. తక్కుగల జంత్రపులు శంభుఁ దలఁచితాని
యూచితవర్తనములఁ గోరి యుండ వచట
వదనములు వేయఁ గలయంత వానికైన
నా యరణ్యంబుఁ గొనియాడ నలవి యగునె. 54

మ. హరిణంబున్ బులివెంచు సింగ మొగి నయ్యటంబు లాడున్ గరిన్
బురిసిదన్ ఫణిడింభజాలముల నిల్పుం గేకి చిట్టెల్కలుం
గరుణన్ బిల్లులజాలముల్ పెనుచుఁ గాకంబుల్ నికావేళ భీ
శరఘాశంబులపొంతఁ గన్ను మొగుచున్ గాక్షించితద్యూములన్.

గీ. తలినీ మొత్తంబు లేపాడి తానమాడి
దిగ్గియులచేరువలను (బూదియులందు)
కాలమునఁ బల్కును "దిశుంబకం యజామ
హే" యటంచుదు జలవక్రు లెల్ల యెడల. 55

త. సామగుణంబుఁ గొల్పుఁ బికకాబకవంతులు కైవధర్మముల్
ప్రేమ మవన్యసించు శుక బృందము లీశ్వరయోగ శాస్త్రముల్
కోదులరీతి శారీరకు గూడి వరించు వినోదలీలలన్
గామవిరోధిఁ బాడు సధికంబుగ ముచ్చట భృంగపోతముల్. 56

త. పూచిసక్రోవులుం దొరుగువుప్పొడిఁ తెల్వగుమాపులుం దగన్
గాచిన మోపులున్ శుకనికాయసమద్రభ మించుజాపులున్
వాచవియోగం బంచజనవాంఛలు తీర్చునసంట్లప్రోవులున్
జూచి ముదంబునన్ నిలువఁజూతురు తద్వనవిధి జీవతల్. 57

త. నాలుగువేదముల్ గడచనంగఁ బరించి నమ స్తశాస్త్రముల్
మూలము ముట్టఁగాఁ దెలిసి మోహముభాహితులం జయించి సం
కీర్తితకైవధర్మగతిచేఁ దనరారుచు నద్యుతసితన్
గాలమఁ ద్రోచియొందుదు రఖర్వతపోనిధు లవ్వనంబునన్. 58

క. ద్వాదశవార్షిక మగు క్రతు
వాదరమునఁ జేయుచున్న యమ్మానుల నం
పాదితపుణ్యఫలము దా
నై డై వికఘటన నూతంఁ డట శీతేంచన్. 60

గ. ఏతేంచివనూతం గని
యాతావనముఖ్యు లెల్ల సతనిఁ వివయో
పేతమతి ను క్తవిధిచే
నాతిభ్యముచేసి రవ్య డధికప్రీతిన్. 61

సీ. అంతట నర్హాననాసీనుఁ డైయున్న
నూతం నద్వినయనమేతుఁ జూచి
యవ్యభ్యుపకలంబు నడిగి యాయన దమ్ము
నడిగినఁ దమసేను మర్చిఁ జెప్పి
యుచితభాషణముల నొక్కింతవడి కాల
యావనం బొనరించి యనఘచరిత !
యఖల పురాణరహస్యంబు గరతలా
మలక మై యుండు సేనుదిఁ నెవుడు

గీ. శైవధర్మరదాచారసరణి మిగుల
విసఁ బ్రియం బగుఁ జెప్పవే విశదఫణితి
ననుచుఁ దన్నట్లు ప్రార్థించి యుడుగు శౌన
కాదిమానుల కిట్లను సతఁడు ప్రీతి. 62

చ. అనఘవిచారులార ! వినుఁ జాగమత త్వమునందు మీయెఱుం
గనియది లేడు నన్నుఁ ద్రిజగద్వినుతోదయఁ జేయఁగాఁ దలం
చినవని కాదె యే నొకటి శివుఁగ మిందు మటంచు నిట్లు మీ
యని! భవత్కృపాగరిమ నొందితిఁ జేందితి భాగ్యసంపదన్. 63

ఉ. వాలుక లెన్నవచ్చు నుడువర్గము లెన్నంగవచ్చు భూరజో
జాలము లెన్నవచ్చు సతిచంచలవార్ధి విక్షిప్తనీచితా
మాలిక లెన్నవచ్చు బుధసుండలకర్ణ వృటామృతంబు తా
బాలకళాంక కేఖరుని భవ్యచరిత్రము లెన్నవచ్చునే ? 64

ఉ. ఆంగద యోగ? ద్ధికీ బ్రయాసముఁ బొందంగ నేల సంశయా
భిం గడు ముంపుచున్న బహుభిన్నవధంబులఁ జోవనేల భ
క్తిం గనఁజాల [కావ్యవభృతేతను] బ్రస్తుతి సేయుచుండినన్
దంగెటిజన్ను గాదె హిమధామకీటుఁడు భక్తకోటికిన్. 65

ఉ. ఆకులఁ గందమూలముల సంబుధంబులఁ గూరగాయలం
జేసొని ప్రాణరక్షణముఁ జేసి మహాటవిలోనఁ దీవని
ష్ఠాకలసక్త కరీరము గృళంబుగ నుండిన ముక్తి గల్గునే
ప్రాకట మైనభక్తిఁ బురధంజనుఁ బూజి యొనర్పకుండినన్. 66

సీ మొక్కు నెవ్వఁ డప్తమూర్తికి నలనోక
బలె నాతఁ డమరులప్రణతి యందుఁ
జల్లు నెవ్వఁడు ధూర్జటిమీఁదఁ బుడిసెడు
జలము లాతఁడు ముధాజలధిఁ జేలు
మరియిందు నెవ్వఁడు శిలికంఠ నేకవా
రం చాతఁ డలవచోరమణి నేలు
నిలువు నెవ్వఁ డీశు నిమిషమాత్రము మనం
బున నాతఁ డామీఁది పొడవుఁ డెలియుఁ

గీ. గాన మొక్కఁగ నభిషిక్తుఁగా నొనర్చు
వినుతి సేయంగఁ దవిలి భావించ నందుఁ
దగిన జేవాదిచేత్రఁ జాతంకు నూప
భక్తియుక్తు లసేక్షిండు భక్తులకును.

ఉ. వాగవ శేనిపూవు రసవర్ణన శేనికవిత్వరేఖ య
భ్యాసము శేనివిద్య జలజాప్తుఁడు శేనిదినంబు చంద్రితో
ల్లాసము శేనిరాత్రి కమలస్థితి శేనిగొలంకు చూపెన్
లాసనివాను వాత్సల్యఁ దలంపని మూఁగులఱవన్ మారయన్. 68

గీ. చూడఁగఁగఁ జే వివేకించి నుజనులకును
జంద్రరేఖావతంసుని చరణయుగళి
యెంతచక్కనిదో రమాకాంతకుఁ డంత
వాఁడు నందును దనకన్ను వై తె మున్ను. 69

గీ. శైవు లగువారు చెప్పినజాడయందు
నడువ నేరదు మూఁగుల గడుసుబుద్ధి
వానపై వానగురిసిన నాను నొక్కొ
సహజకారిన్య ముడిగి సామానులము. 70

సీ. శివసదాంభోగుహ ప్రవీణులోదకసాన
సిద్ధి నాలుకచఁచి తెలఁగఁ జేసి
కంభుదాసాంగైక సంస్కర్మసంబున
నెమ్మేను పులకల నిలువఁ జేసి
త్రిపురదానవ వైరిదివ్య లింగస్ఫూర్తి
కన్నులారఁగఁ జూడఁ గలుగఁ జేసి
దర్శకద్వలసి యాదల నిడ్డపూవుల
తావిపై నాసిక దపులఁ జేసి

గీ. కాలకంఠగు సత్కథా కర్త వంబు
కర్త పుటవీధి వందంద కదియఁ జేసి
వానిజన్మంబు జన్మమే వానిబ్రతుకు
బ్రతుక పొగిదూరుఁ దగువాఁడు పశువు బలియ. 71

8. శివలింగదర్శనంబును

శివపూజా వైభవంబు శివసద్గుణ సు

శ్రవణంబును మానవులకు

భవనీరదవటల చటుల పవమానంబుల్,

71

సీ ఏవేల్పువదమాల కిందిరావల్లభు

వలకన్ను పూజనావారిజాత

మేవేల్పుకటిసీమ కిల్లదైత్యనాయకు

బలితంపుఁ జర్మంబు పట్టుచేల

మేవేల్పుతనువున కిక్కుబాగానను

గరువంపు నెమ్మేను కమ్మబూది

యేవేల్పుకెంజాయ నేపారుజడలకు

విభికపాలశ్రేణి విరులదండ

గీ, యుట్టి భువనాధి నాథున కాదిదేవు

నకును మానవుత్పత్తిఁడై ప్రకటమహిమ

వెలయు నుద్భటగురుమూర్తి గలఁ డొకండు

సకలభవపాశలుంరక చతురబుద్ధి,

72

గీ, అతులదుర్గతకరటి పంచాసనుండు

నిఖిలకైవాగమ జ్ఞాన సఖ మనీషుఁ

డాశ్రితేప్పితదానదివృద్ధుఁడనుఁడు

నైనయద్భుటచరిత నెయ్యమున వినుఁడు,

73

వ, మహాత్ములారా ! ఇది మీయడిగిన ప్రశ్నంబునకు నదు త్తరంబై

యుండు నీచరిత్రంబు భవలతాలనిత్రంబు, నిశ్చేయసజ్జేత్రంబును

నై వెలయు నని యుక్తభకుండు కథాకథనోన్ముఖుండై మహర్షుల

కిట్లనియె:

75

చ. విలగదుచారనాగఁజల విశ్రుత మాశ్రితసర్వమంగళం
బలఘుగణేశ్వరంబు హరిదంబరసంకలితంబునున్ మహా
జ్జ్వలము మృగాంశేఖరము సాంద్రసితద్యుతి భాసురంబు నై
పాలువు వహించు తారగిరి భూతపతిం దసభ్రరఁ బోలుచున్. 76

ఉ. వాలికన్నులున్ వలుదవట్రువచన్నులుఁ దీయమౌపులున్
నీలపురంగులం దెగడ నేర్చినకొవ్వలు నిండుచందురుం
బోలిన ముద్దుమోములును బుత్రదీబామ్మల గెల్పుపూన్కికిం
జాలిన మేనులున్ గలుగు సాధ్యసుమధ్యలు వొల్తు రగ్గిరిన్. 77

చ. నమములు గానిపాదములజాడలు వామవదంబు చొప్పునం
దమరినత్రొత్తలత్తుకలయంకములుం గలత న్నగేంద్రకూ
టములు బ్రియంబునం గని కడంక నుతింతురు సిద్ధదంపతులే
ప్రమథవిభుండు శాంతరియుఁ బాయక యొక్కట నున్నచందముల్.

ఉ. కిన్నరకామినులే వసిడికిన్నర లంది యభిన్నరీతులన్
దిన్ననిపాటఁ గూర్చి జగతీధర కాద్యుకపాణిఁ బాడఁగా
నిన్నక యాలకింపుచు నమేయగతిం బులించియున్న శే
ఖన్నగ మొప్పు వజ్రకలికాకలితాఖల సానుభాగ మై. 79

సీ. చిగురుజొంపంబుల నిగుడినకెంజాయ
రుచిరజటాచ్చటారోది గాఁగ
కలయంగఁ గప్పినకమ్మపుప్పొడిదుమ్మ
పాలుపొందు భసితంపుఁబూత గాఁగ
సోలుచుఁ బూఁదేనఁ గ్రోలురోలంబబా
లిక లందితాక్షమాలికలు గాఁగ
తలుచుకొమ్మలవెంట దగిలి ప్రాణి నవ్య
భత అహిభూషణతతులు గాఁగ

గీ. ఇనుక చల్లిన రాలక పగరుడాలు
నాకు దళసరిమాన్తి చర్మాంబరముగ
నలలి సాక్షాత్కరించినహరునిఁ బోలి
పాడుకొనియుండు నక్కొండఁ బాదపములు.

80

సీ. పరయోగశక్తి శంకరు మనఃపద్మంబు
పైఁ జేర్చి మోదించు పాశుపతులు
హరసూరారాధనాయత్తులై నందడి
గా విహారము నల్పుడేవముఖ్యు
లఖిలదర్శనములయందు నిందుధరుండె
పరతత్త్వ మని చూచు పరమమునులు
నిటలలోచనుని తొల్లిటి విజయాంశంబు
లమరఁ బాడుచు నాడువమధవరులు

గీ. పావడంబులు గెల్చి ప్రాభవము చాల్చి
భవుని సారూప్యమన నుండు భక్తజనులుఁ
గలిగి జగదేశకల్యాణ కరవిభూతి
లక్షణంబుల మించుఁ గైలాసశిఖరి.

81

చ. గుహగణ మాతృకావలులు కుంజరవక్త్రుండు భృంగియున్ మహా
మహిమయుతుండు నందియు సమంచితభక్తిసమృద్ధిఁ గొల్చి న
య్యహివలయుండు శంభుండు హిమాద్రిసుతారవణుండు తద్గిరిన్
రహి వహించియుండు సురరాజముఖామరపూజితాంఘ్రియై.

క. చిగురులఁ గ్రొవ్విరిగుత్తుల
నగజాధిపుఁ బూజనీయ నరుదెంచె ననన్
దగి యొక్కకాలమున నా
జగదీధరవనములన్ వసంతము దోఁఁఁతున్.

82

సీ. భవుఁ గొల్పువారలపాతకంబులరీతి
 రమణఁ గాఁబొందు రా లెఁ దరులఁ
 బౌర్వతీవతిమీఁదఁ బ్రాజ్ఞుల కనురాగ
 మునుబోలె నిగురె తై భూరుహములు
 నీశాసభ క్తులయిండ్ల గంపదలీలఁ
 గలయంగి ననుట గలిగెఁ జెట్ల
 శశిమాళిదానుల సంకల్పములభంగి
 ఫలియించె నందంద పాదపములు

గీ. నకలపాదపవికసిత స్వచ్ఛగుచ్ఛ
 సాంద్రమకరందరస సమాస్వాద మ దిత
 మత్తమధుకర శేగీయమాన మగుచు
 మించి మధుమాస మానిర్భవిం చె నపుడు.

84

క. కుసుమితరక్తాశోక
 వ్రసక్తిచేఁ బొలుపుమిగులు బంధరగణమ ల్
 కుసుమాయుధ [వేమసరా ?]
 గ్నిసముత్థిత ధూమపితతిక్కిని బోలికయై.

85

గీ. బాలచంద్రకళాకలాపమునఁ బొల్చి
 గమయఁ గరిత్రోలు నెమ్మొనఁ గప్పొన్న
 హరుని నడకించె మొగ్గల కతిశయిల్లి
 నీలరుచి మీఱు మునిధానిరహములు.

86

క. కురువిందకమ్మగీఁగెలు
 సరవిం దము పనఁగి పెనఁగ సహకారంబుల్
 గిరివరతనయానింగిత
 హరమూర్తిం దలఁపఁజేసె నామనివేళన్.

87

వ. ఇవ్విధంబునఁ జిగురులకుం జిగియును, గొన్ననలకుం జెన్నున
విరులకు మురిపెమ్మను, బిందెలకు నందమ్మను, గాయలకు సోయ
గంబును, దోరలకు గౌరవంబును, బండ్లకు మెండును గలిగిం
వలయుత హేమంతంబుగ వసంతం బయ్యె నయ్యెడ. 8

ఉ. చల్లనిగాడ్పులన్ సొబగు చల్లెడువెన్నెలఁ బువ్వుచావులన్
బల్ల వవిభ్రమస్సుగణఁ బ్రాధపికాళిశుకాలివల్కులన్
బల్లిడుఁ డై నయట్టిగణభర్త భవానియఁ దాను వేడ్క వ
ర్ధిలఁగ నెల్ల చోట విహరింపఁగ నొప్పె నభిసరీతుఁడై. 85

నీ. కలకంఠకులకుహూకా రాంతరము లై న
మావిమోకలజాడ మరలి మరలి
సొలయు నెత్తావులు చోడుముట్టెడు పువ్వుఁ
బొదరిండ్ల నెలవులఁ బొదలి పొదలి
అలిబాలి కామనోహరఝంక్రియలఁ బొల్పు
దీరి కాతటములఁ దిరిగి తిరిగి
మకరందపంకిలమంజుమాగ్గంబు
నీడల నీడల కేఁగి యేఁగి

గీ. చంద్రికాధాతనిర్మల చంద్రకాంత
నిచితనవపుష్పశయ్యల నిలిచి నిలిచి
కలికిబాగునఁ బొదలలోఁ గలసి తిరిగి
రటుల దంపతు లావనాభ్యంతరమున, 90

క. విరులం బుప్పొడి రేవుమఁ
దరఁగలు గదలించి కొలఁకు తండంబులలోఁ
దిరుగుచు మొదసమీరణ
మరయుచు మురిపెమునఁ దిరిగె నభవునిమీఁదన్, 91

సీ. కమల కర్ణి కలు బంగారంపుదుద్దుల
 మురుపు నూవంగఁ గర్ణముల ఘటించి
 పొగడఁ జోటగుకమ్మ పొగడపూవులచీరఁ
 గమనీయముగఁ గూర్చి కటి నమర్చి
 సింధునారశ్రేణి సీమంతవీధికి
 సొబగుముత్యాలచేర్చుక్కఁ తేసి
 పాలుపొందుపూఁజేసెఁ బోసి తుదించిన
 పొన్నక్రొవ్విడుల పుప్పొడి యలంది

గీ. కలయ నవకంపు మెఱుంగులు దొలుకరించు
 చంపకావలి పతకంబుగరణిఁ జూచి
 శంకరుఁడు పార్వతికి నిట్లు నలిపి వేడ్క
 శంబరారాతిమదిలో సశంక యుడిచె.

99

తీ. అల్లన మామిళొమ్మచిగురాకు నిజాందితచంచుధారచేఁ
 జల్లులు పుచ్చి తద్రసనిశేషము నాలుక సోఁకఁ జొక్కుచున్
 ద్రుళ్లునికంబుఁ జూచు మని ధూర్జటి చూపినఁ జూచి పార్వతీ
 పాల్గొంగంధి వంటె వదనాబ్జయు కన్నుల నవ్వు దేరఁగాన్.

98

సీ. తరుణశశాంక శేఖరసురాళమునకు
 సారగంధీరకాసార మగుచు
 శైలాసగిరినాథకలకంఠభర్తకుఁ
 గొమరారు శేమామిళొమ్మ యగుచు
 సురలోకవాహినీధరమట్టదమునకుఁ
 బ్రాతరుద్బుద్ధకంజాత మగుచు
 రాజరాజప్రియరాజకీరసునకు
 మానితపంజరస్థాన మగుచు

గీ. సురగవలభహార మయూరమునకుఁ
 తెన్నెటికొన భూభరశిఖర మగుచు

లలితసాధాగ్యలక్షణలక్షితాంగి
యద్రినందన వాత్స విహారవేళ

క. అలకాంతకలితముఖ యగు
కులకాంతయుఁ దానుఁ గూడి గోపతిగమనం
డలకాంతక కలధౌతా
చలకాంతస్థలులఁ గ్రీడ నలుపుచు ముండన్

వ. ఇట్లు సాక్షాత్కరించిన పంచశరు సామ్రాజ్యలక్ష్యయుంబో
బ్రేక్షణీయ యగు దాక్షాయణిగ గూడి క్రీడాపరాయణుం
నారాయణసఖుం డఖండితాపగద కిందలిత వృద్ధయాగమిందుం
యుండు సవనరంబున,

నీ. తేటవెన్నెలమించుఁ దెఱచిరా జనిమించు
వకలంకహారవల్లికలతోడ
తేవఁ గాంతుల చెల్లుగా వసంతము చల్లు
కటకాంగడ కిరీటకములతోడ
తివుట నెత్తావుల ది క్కగుకావుల
నలమి వాసించుమాట్యములతోడ
ప్రకటితంబుగఁ జూపులకు విస్మయముఁ జూపు
రమణీయ చితవస్త్రములతోడ

గీ. ప్రమదసల్లాస కోలాహలములతోడఁ
గాంతు లొలంకంగఁ దొడసిరాఁ జెఱతరాలు
పుష్పాదులతోడ గంధర్వముఖు లటకు
సురువిమానంబు లెక్కి వచ్చిరి ప్రియమున,

9

ఉ. పొచ్చెము గానినేమయునఁ జోడిమికిం దము మెచ్చి భాత ము
మిచ్చినతద్వరస్ఫురణ నెచ్చటఁ - గొం కొక యింత లేక క
న్నిచ్చకు విచ్చినట్టులు చొంగచె పవనాలు గాన వారు వా
రచ్చటఁ గేలికై నిలిచి రాత్నవిమానము లొలిచెగూడున్, 9

క. ఇది రజతాచల మిందున్
మదనారి వసించు విబుధమానిత మని నె
మ్మడిఁ దలచక గంధర్వులు
తదద్రిపై విడిసి రధికదర్పం బెరుగన్, 99

క. గంధర్వులు మోహనమ్మడు
గాంధర్వము గలుగు పుష్పగంధులతో గ
ర్వాంధత నీప్పితమతి కలి
బంధులై తన్న గోద్రపాదసలులన్, 100

నీ. కాంచీలావంబు కటిమండలముమీఁద
నొక్కింత నడలివఁ జక్క నిలిపి
వలుదపాలిండ్లక్షేపల జాతి వెలిగొన్న
యాణిము త్రైములపే రనువువడిచి
కలికిచెక్కులమీఁదఁ దొలకరించిన ఘర్మ
జలకణంబులఁ గాంతు లొలుకఁ దుడిచి
రాలువుప్పొడి ధూమరము లై న చూర్ణాల
కంబులు కొనగోళ్ళఁ గలయ దువ్వి

గీ. అతులపుష్పావచయఘనాయాస ముడుగ
నంకనీరిక కాంకరి నావరించు
త్రిపురమర్దను పుష్పయంటపనమీప
వనుధ నిలిచిరి గంధర్వవన్దు లంత, 101

చ. చిలుకలకొల్కు లై న సరసీయహనేత్రలఁ గూడి వేడుకన్
గొలకొలమంచుఁ దత్తచరకొటలు వ్రాలుడు నందికేశ్వరుం
డలికవిలోచనానుచరుఁ డదృశ్యతమై దివి నిండఁ బర్వత
త్కలకల మోర్వఁజాలక యఖండితకోపకపాయితాక్షుఁడై. 102

ఉ. భీకరరేఖతోఁ బసిఁచి బెత్తముఁ ద్రవ్వచు ఘర్మబిందుబా
లావరమా మొగంబు తరుణాదుణ తేజము లీనఁ గన్నులు
లాగ్నీశ్వరన్ జ్వలింపఁ దమకంబున శంకరువుప్రవృత్తింటి య
న్వాకిట నిల్చి యిట్లసెయె వారలతోఁ ద్వరమాణవాణియై 101

క. చీకలరె మార ! లీశుఁడు
తోకేశ్వరుఁ డీవనం (బులో నీశ్వరితో)
నేకాంతంబున నుండఁగ
నీకాంతలు మీరు వచ్చు టిది తగ వగునే. 102

క. అని తము నిరసించిన నం
దినఁ జేరికి గొనక వారు ఓగ్గన మార్భ్యం
బునఁ బువ్వుఁబప్పరము దా
సిన పవ్విధ మూర్త్య నెఱిఁగి శివుఁడు పవిత్రుఁడై 103

గీ. పులుఁ గరంబునఁ బూని మారణ పిశాచ
రూపమున నుండఁ దని వైవ రూపరేఖ
దప్పి వికటాంగు లైరి గంధర్వవాళు
లెంతవారికిఁ దప్పనే యీశ్వరాక్ష 104

క. ఆయందము లాచందము
లామృద్భుతరూపరేఖ లామంజ నుధా
ప్రాయోత్తులు మిడివోయెను
గాయపవారు కినుకకతన గంధర్వులకున్. 105

క. గొటకును బోవం బడిక
ల్లుటక వయం బడినకరణి నొకపనికై రా
నులునునువిడుగై వారికిఁ
గజకంఠుచేత) నీచగతి వాటిలెన్ 106

గీ. చంప నలిగియు నొక్కింత చలము మాని
వివచనయనుండు పులి నాకి విడిచినట్లు
చావుతోడుత జోడైన చటులఘోర
కష్టరూపంబు వారికిఁ (గలుగఁజే)యి,
109

సీ. ఎఱసంజ కెంజాయ నెక్కనక్కెంతాడు
చికిచికివల్ల పెండుకలవారు
గమకంబులగు గ్రచ్చకాయలఁ దలఁపించు
క్రూరంబు లగుమిట్టగుడ్లవారు
ముడిబొమ్మలును తెద్దమిడిగుడ్లు పెడఁ గోర
దాడలు గల్గవత్తములవారు
పెనువీరసరములు పెనఁగి పైఁ బొకుటఁ
గనుపట్టుపొట్ట పొంకములవారు

గీ. కుటుచలగు మాస్తపాదముల్ గుడియఁ బొడిచి
నట్లు బలసిన మెడలతో నరయు నూచ
లై నయుూరులతో వికటాంగు లైన
వాకు నై రిట్లు గంధర్వవరులు పెలుచు,
110

చ. పెదపుల నెత్తు రుండియును బేడులువారు బరళ్ళ మేనులన్
గదికి విశంగరోమములు గ్రమ్మకొనన్ నిశితో గ్రదంచ్చెన్
తెదరినవిస్ఫులింగములు చిదఱపగదఱ గాఁగరూపముల్
మదనవిరోధికావమున మూర్ఛశీయెన్ ఖచరేంద్ర పంక్తిన్ 111

మ. చటులొడగ్రతరాట్టహాసములఁ గేశచ్చన్నఘోరాస్యముల్
కుటిలక్రూరవిలోచనంబులఁ మెఱుంగుల్ గ్రాయుఘ్రాశ్చారముల్
వటులీమోద్యుట దంతపీడనమా లస్పష్టాంగసంధుల్ మహా
ఘటపీనోన్నత కక్షి భుక్తికలు మేగం గాల్చి రాఖచరుల్, 112

ప మఱియు భల్లూకపల్లభుల నుల్లసంబాడెడు నల్లజంజలు మేలును, దస్తారకూట చ్చాయాదామాదంబు లగుపీశంగాంగలును, మంశెన కొవ్వియల వీంకంబు హుంకరించు కేంపు సందించు పొడవుగల యొడళ్ళును గలిగి కిలకలభాషణంబుల గహకహట్టహాసంబులును, ధళధళద్దంప్తాంకురంబులును, ధగ, త్రేత్తడణంబులుం గనుపట్ట నెక్కడ యన్మృత్వాసం బెక్క మాంసభక్షణం బెక్కడ మేదోలేవనం బెక్కడ కపాలధార బనుచుఁ గోరిక లీరికతెత్తఁ జిత్తంబులు ముట్టిలి సందడింపుఁ గ్రందుకొను పిశాచబృందంబులఁ జూచి డెందంబునం గొండ బంది తదధినాథుం డగు చిత్రరథుండు,

సీ. కలిసిలపురంగుఁ దులకించుకచములు

వల్ల పెండ్రుక లైన బ్రతుని బ్రతుని
నిందుజన్మనముచే గండుమీసినమేను

నికలభావం బైన వెఱచి వెఱచి
కమనీయ మణిహారకటకంరిక తెల్ల
నాంత్రబంధము లైన నలికి యలికి
యెల్లదిక్కులఁ దాచి చల్లుగందపుఁబూఁత
మెదడుచందం బైన బెదరి బెదరి

గీ కటిపటము వచ్చితో లైనఁ గలఁగి కలఁగి
యవ్విధం బెల్ల హరుచేత యగుట బెలిసి
యభవునకు మ్రొక్కి లేచి యిట్లునియె భక్తి
భయము లొనగూడ మాపిరి పట్టి యపుడు.

ఉ. ఓవరమవ్రభావ ! పురుహూతముఖామరవంద్య ! మేము నీ
పావలవంటి వారము, కృపావరతంత్రత దక్కి యుక్కటా
మావయి నిట్లనుగ్రహము మానుటయే మఱి యింతమాత్రల
గోపము మానుమయ్య ! యింక గోపతికేతన ! దైత్యకాననా

శ్రవణాశ్వాసము

సీ. కలఁన వైతివె కాలఁ దాఁచి పై నుమిసిన
 యెఱుకమూలినయట్టి యెఱుకవాని
 ధృతిఁ జిత్తమున మానితివె తాలుగొని యుప్పు
 సాంఖ్యలోనఁడు సేయసాహసంబు
 చింతింపవైతివి చేప వింటను బెట్టు
 గొన్న కంటిదేని కొడుకుఁగుట్టు
 ఊహింపవైతివె యుగ్రధాటీచు
 చేరమప్రితి తి చేతిగాసి

గీ. అకట నీబంటుబంటుల మైనమమ్ము
 నొక్కతవ్వదు సైరింప కఱక ఘోర
 శాపదావానలంబున సగముచావు
 చంపితివి చాలు నిరఁ బ్రోవు చంద్రజాల 116

చ. నెఱుంగ లోకపూజ్యుఁ డగు నీపెలికానిఁ గుఱేఁ గొల్చి మే
 ముఱక వికారభావమును నొందుట నీకుఁ గొఱంత గాన యి
 ట్లెఱుంగక మందెమేలమున నే మొనరించినతప్పు గాచి యం
 దఱఁ గరుణారసాద్ధిఁ బరితాపము మానఁగఁ జేల్పు శంకరా, 117

గీ. మృత్యుచేత యోర్వదు మహిరతనయుఁ
 డోర్వఁ డిభవైత్యనాయకఁ డోర్వఁ డెందుఁ
 ద్రిపురదానవు లోర్వరు తీవ మయిన
 నీదుకినుకకు నే మంత నీలకంఠ ! 118

క. కలుమించి తేల త్పిణ క
 ల్పుల మగుమామీదఁ గరుణ వోరాడి ! కటా !
 బలుదెగఁ గొని బ్రహ్మత్వం
 విలఁ చిచ్చుకమీదఁ బూని యేయఁగఁ దగునే ! 119

- వ. అని యనేక ప్రకారంబుల సకటాంబుగాఁ బ్రార్థింపుముఁ బ్ర
జ్ఞై న గంధర్వాధ్యక్షునిఁదం గృహకటాక్ష వీక్షణామ్న
వాలయ దాక్షాయణీవల్లభం డట్లనియె
- క. ఓహో వగ యడుగుఁడు మీ
సాహసమున నింతవృత్తి కాపావధి కే
మూహించి తెరువుఁ జెప్పెద
మీహైన్యముఁ గొంత యెరువడి ధైర్యమునన్.
- నీ. అనిన వార్యావర్త మనుదేశముఁ లోక
మానిత వైభవస్థాన మగుచు
ననుభు లెందఱ కాశియై వల్లకీనామ
మునఁ గల్గి యొకమహాపురము దాని
రుద్రభూమిఁ జేర్చ రుద్రార్కశశిమండ
లం బగు నొక్క వటంబు వొల్పు
నావృక్షమున నీవు సానుచరుండవై
ధృతి నుండు ముఖనూఱు దివ్యసమలు
- గీ. అంత హాసములు గొన్ని యరుగుపిదప
రాజకులరత్నమై ముంజభోజఁ డకంగ
రాజు జనియించు నుద్భటారాధ్యశిష్యుఁ
డై మిదంశంబు గొని యందు నతులమహిమ.
- క. నాయంశంబునఁ గలిగెడి
యాయవసీవతికిఁ గూర్చి నాచార్యకమున్
జేయు నృన్యాససమతుఁ
డై యుద్భట గురువర్యుఁ డధికప్రీతిన్.
- ఉ. అగురుమూర్తి కాలగతి వందుడుఁ దత్తనుధామయుక్తిచే
వేగ భవస్యహానికృతవేషము లన్నియు మాని పూర్వరే

భాగ రిమంబుఁ దాల్చుటయు కాదు మదీయగణాధినాథతా
యోగము గల్గి నాకడన యుండెద రేఁగుఁడు భూతధాత్రికిన్. 124

సీ, శివలింగధారణాంచితమూర్త్యు లగువార
లష్టాంగయోగజ్ఞు లైనవార
లరసి న న్నఖిలంబునందీఁ గన్గొనువార
లాప్త పంచాక్షరు లైనవార
తెడిసిన మద్ధర్మ మీడేర్చి యినువార
లంతర్విరోధుల నడంచువార
లనమతావత్రయం బార్చు జాలినవార
తేన దైవిం బని యెఱుంగువార

సీ, లర్హ వర్తనములఁ గూడ పులరువార
లెవ్వ రిల నుండుదురు వారి లెల్ల మీకు
దుర్లభులు గాన వారల త్రోవఁ బోతుఁ
డనన్యజనములఁ కారింపుఁ డరుగుఁ డీరు. 125

సీ, శివశోణితపానాదిక
మపు కుక్కిత భోగ మెల్ల నతులమథా పా
నవిశేషమునకు నవతుగ
భవి మత్కృపచేతఁ గలుగఁ జూం డీత వేగన్. 126

సీ, “ప్రారబ్ధ కర్మాణాం భోగాదేవత్వయ” యనువాక్యం బనుభ
వింపక తెగదు కావున నిందునకుం గొందలం బంద వలవదు, కాల
క్షేపంబు సేయక మదుపదిష్టంబగు మార్గంబున శాపావధిం గాంచి
మదీయ సాలోక్యంబున నుండెదరు, పొందని కుండలి మండ
లేశ్వర కుండలుండు కొండరాచూలితో నంతర్ధానంబు నొండెఁ
దిశావబృందంబులు నమ్మహా దేవు నాదరంబునం గొంత నంతా
నంబు పాపెఁ దడనంతిరంబు 127

మ. భవతోపాధ్యత శావభోరందనభ్రాంతంబులై భేవర
 ప్రవరాంభోధర బృందముల్ కహాకహప్రస్థితగర్జామహా
 రవముల్ దిక్కులఁ బిక్కిటిల్ల నటఁ జేరవ్వచ్చె గాత్రాఘో!
 ధవనిర్దిష్టవటావనీరుహ నగోత్తాలాగ్రవాసార్థమే.

మ. త్త. అవనస్పతియాకుఁ దండమునందు నూడలు మొత్తమై
 జేవురంచు నభోగ్రవిధులఁ జిమ్మచీకటిఁ గవ్వడున్
 ద్రోవగావక తత్తఱింపుచుఁ దోయజాప్తతురంగముల్
 పోవు నవ్వలఁ ద్రోచి యంకియఁ బూని నూతుఁ దడల్పినన్,

క. ఆనుగము బహుళతర కా
 భాయిత చాలనము కలిమి నవని భరించన్
 జేయోడు దిశాకరులకుఁ
 జేయిచ్చువిధంబుఁ దోవఁ తెలుపు వహించున్.

గీ. ఇట్లు దిశలెల్లఁ దానయై యెగక మెసఁగు
 నమ్మహీరుహవరము దాయంగ వచ్చె
 దీఁగఁజెంపుగ రజతాద్రి దిక్కునందు
 నుండి భేవరమిధునంబు లొక్క మొగిని.

క. తొల్లిటి పుణ్యానుభవము
 తెల్లిన దివినుండి మహిళి జరజరమనుచున్
 ద్రెల్లెడి పురుషుల కై వడి
 నుల్లాసం జేది కాని కొరగిరి ఖచరుల్

నీ. రా రక్తలోచన ! రిమ్మునుంటాకన్గ !
 రా వ్యాఘ్రసఖ ! యిందు రిమ్ము వికట
 రా నరీశ్వరతోమ ! రా స్థూలనాసిక
 రయ్య కంఠశిరస్కు ! రా వృకాన్య !

రమ్మ విద్యుజ్జిహ్వ రమ్మాంత్రమేఖల
రా మహాదర ! మేగ రా మృతాసి
రా వత్రదంష్ట్ర రా రా విస్ఫులింగాక్ష
రా బాలఘాతక ! రా విరూప !

గీ. రమ్మ కుంభాండ ! రమ్మ నిరూతఘోష
రమ్మ సుప్తఘ్న ! రమ్మ కర్కశ శిరోజ
యనుచు బహువిధనామంబు లమర నిలిచి
రావటంబున భేదకు లావటముగ,

188

మ. ఆలకాచై తరభాంతికపిత మణివ్యాకీర్ణ శీలినగం
బులపైఁ బూవుల చక్వరంబులకడన్ బుప్పొక్కతో నైసవే
దులఁ గూర్చుండి విటారికతై లగునింఱు ల్వాడ మోదించువా
రలకా యీదురవస్థ ! దైవగతిఁ దీర్చన్ శక్యమే యేరిన్ | 184

సీ. వానపద్మమమున పడసినసురఁ గ్రోలు
కడఁగ నెత్తురు లానుగతన ముఱచి
వరఁగుసాంబాణి ధూపంబు వానసమెచ్చు
టలు శవధూమంబు వొలయు ముఱచి
హరిచందనముఁ జాల నలఁది శేవఁ జరించు
పోడిమి పెందడు పైఁ బూసి ముఱచి
వీణానివాదంబు వీనుల నాలించు
పని భూత శవాశవాధ్వనుల ముఱచి

గీ. వారసభోవసనాశోక తరులమురువుఁ
జాడఁగోరుట చితివక్కింఁ జూచి ముఱచి
నాలువర్గము గాంగ నవ్వటముఁ జీరి
భువకు లొకకొన్ని నమములు గడవీ రలము,

185

మ, వడఁతుల్ దారు పెద్దత్యులై వడికిరే లావ¹రాడి గంధర్వులై
 క్కడ రుద్రాక్షయు భూతియుం దొడఁగుమూర్ఖప్రాతముల్ గల్గ
 క్కడికిం బోయి తడియబొడగు జోక న్నారు నే పోయి పె
 స్పడుముల్ గైకొని తృప్తి తెంచుదురు చార్వాగ్యుంబై
 యోగ్యంబుగన్, 11

సీ, తలలపైఁ బచ్చపూసలు కండఱిండియు
 భీషణదగ్ధా సింహాపహనులు
 హూలాగ్రనరకంఠశోణితాస్మాదంబు
 చిలనగస్తశిశుశిలవలసేవ
 నవ్యకంఠాశదండములు చేనగ్నట
 యురకి ల్లడఁ జెచ్చు లుమియుటయును
 బలితంపుఁ బ్రేవుల మొలమాలి చేతయుఁ
 గిలక యును బొబ్బనులిపుతవశి

గీ, కొరవమసిబొట్టు పురి యుగోఽలంటు
 నింగలం బిడి రాజించు పెఱ్ఱగుడ్డు
 మిడుంగులు గ్రమ్మఁ దిన్నచుఁ బుడమి మింట
 బ్రమరినాఱుటయును బీకాచముల కొదవె, 18

గీ, చిత్రసౌభాగ్యశాలియై చిత్రకథ న
 మాఖ్య నలకాపురములో న సౌఖ్యలభిఁ
 దనరు గంధర్వవతి వజ్రదమ్మ్రుఁ డనఁగ
 వటముపై నుండె భూతభావము భజించి, 18

క, ఆ మత్తీయ యలకాపురి
 గా మది నూహించి ఖచరిణియు లోగి నిజ
 స్వామి యగు వజ్రదంష్ట్రుఁడు
 దామును వర్తించు సన్నిధి న న శివాజ్ఞన్ 184

క. చెల్లుబడి వజ్రదంష్ట్రుడు
వ్రల్లదమున నశలభూరిబల కల కెల్లన్
వల్లభుడై తన కిల్లా
కెల్లగఁ జెల్లింపుచుండ హేలాగతులన్, 140

గీ. ఓలి నెనిమిదిదిశల కొక్కొక్కదిశకు
నలుపుదును నల్పుదును గాఁగనలఘు బలుఁ
దలవదుల ముప్పదిరువుర నెలపుకొలిపి
ధరఁ బికాచాధిపత్య మాతఁడు వహించె, 141

శా. త్రాట న్నిట విమంబున శిఖ సప్రాణంబులన్ బాసి వ
మ్మాటన్ భూంపికావరూపమున నైస్వంబొందు త స్మిర్మగం
భూటంబందువఁ గొల్పువట్టుటకునై కై కొల్పునానాదికా
పాటిన్యాప్తవిజ్ఞానై శెడనిరేవన్ వజ్రదంష్ట్రుం డొగిన్.

5. ముత్యము నతం జాతవతాపంబున జీవితంబు వోవిడిచియు, నిరాత
భూతంబున న్మృతి నడసియు, సింహశార్దూల కుంభీనన వృశ్చి
కాదులచేత నీలిగియు, జిహ్వోత్పాటనంబున జీవితోత్పాటనంబు
సేసియు, సానువులం దేనియుఁ బ్రాణంబు లుజ్జగించియుఁ
గాంతా నిమిత్తంబున నంతంబుఁ గనియును, నిరశనెత్ని బున
బంశత్యంబు నొందియు, శూలంబునం గూలి కాలవశతఁ
బొందియు, పెండ్లియు నానావిధగుర్మరణంబులను దుష్కర్మంబు
లను బట్టునడియు, పుట్టగతిలేక భూత ప్రేత పికావ రూపంబులం
జావలంబునం గ్రుమ్మరు నమ్మనుజులం గలపికొని వ ర్తించి
వ ర్తించి, 148

6. కొలిచిన యప్పికావమాలఁ గూరిమి నిట్లను వజ్రదంష్ట్రుఁ డీ
రలు భయ మింక నూనుఁడు ధరాస్థలిఁ బుట్ట గలండు భూరిని

ర్మలయశుఁ డుర్భటుండు గురుమండల కుండల కుండలుండుఁ ద
స్మలహరమూర్తి కారణమునన్ గతి మీఠును మాకుఁ గల్గెడిన్

క. [అనివలికి వ్రజదంష్ట్రుఁడు
మనమున నెలకొన్న భీతి మలుగఁగ నోచా
ర్చెను మట్టిసీద నాకా
జవక వచనరచన నా విశాచగణములన్.]

(144-5)

సీ. వెలువనివారల వెఱపించి పనిగొని
కొలిచినవారిపైఁ గూర్చి చూపి
శివదిహ్నదూకుల చిత్తంబు లగలించి
కలహించువారిసీమలు హరించి
యధినాథునాజ్ఞ దిగంతరంబుల నించి
తగులునంతర్విరోధంబు లుడిచి
తరతమభావంబు లరసి జీవిత మిచ్చి
నిజమండలము పెంచు నేర్పుఁ గాంచి

ఆ. దానభేదసామదండంబు లనఁ గల్గు
చతురుపాయవిధులబాడఁ దెలిసి
నరివిశాచలోక సామ్రాజ్య మొదవించి
వ్రజదంష్ట్ర మేంత్రి వ్రజముఖుఁడు.

146

సీ. కొలువుండు నొకవేళఁ గుణవశీర్షోపల
క్రితోన్నతకేలి శైలభిల
నిహరించు నొకవేళఁ గహవహధ్వనులతో
దడము లొక్కటఁ గొల్ప నడిరేల
నిరుఁ డ్రేను నొకవేళ వీనుల కింపై న
కూక్కొండగాయక కులముపాట

దండపు నొకవేళ దర్శితచేతాళ

మండలంబులమీదఁ జండదాడిఁ

గీ. బనుచు నొకవేళ బరువులు తనఁ దెరుగఁ
బడినవారలసంపద నొడిచికొనఁగ
భూసభోంతరసంచరద్యూతలోక
దండనోదగ్రుండగు వజ్రదంష్ట్రుఁ డెలమి 146

గీ. సకలభూతాధినాథుఁడై జగతిమించు
విజయమునఁ గ్రాలు తిద్యూతవిభునిఁ జేరి
బ్రహ్మరాక్షసు లత్యంత భయఁ తోడ
రమణ పీఠింతు రాష్ట్రాక్షులలు చల్లి 147

క. ఈ చందంబున ఖచరపి
శాచనిశాచరము లిష్టసంచారములన్
నీచగతిన్ బైకొను నను
ధావక్రముచందుఁ గలయుఁ దత్కాలమునన్. 148

నీ. శ్రీకంఠరావలోద్భిత సముజ్జ్వలకూట
సంకాశవిధుకాంత సౌధకులము
శాతమస్యవశిలా శశలదామజఘామ
కల్పిత ¹కారండ కారభరము
చంద్రశాలా శరచ్ఛంద్ర లింబాసనా
తారిహారీ భవత్తారకంబు
విరతగవాక్ష నిగ్గత వవాగరుధూవ
సారథవాసి తాళామఖంబు

గీ. విమలవర్షిభూజలాంతర వికచకుముద
కమలకల్పార కింజల్క కలితలలిత

గంధవహాధూత రతిభేద తాముకంబు

గోవురోవను మగువల్లకీపురంబు,

సీ శ్రీసముల్లాసంబు చెలంగు నాయందును

దనయందె కల దనఁ దగదు నుమ్ము

సంతతార్యాసక్తి సాగు నాయందును

దనయందె కల దింఁ దగదు నుమ్ము

వృషలాలనఖ్యాతి వెలయు నాయందును

దనయందె కల దనఁ దగదు నుమ్ము

రాజ¹భూషణకేరి ప్రబం నాయందును

దనయందె కల దనఁ దగదు నుమ్ము

గీ. తానె సేనానిగలవాఁడు గాని యేను

గా నవఁగఁబోల దమితసేనాని యేను

నదును నప్పరి హరుపై నహంకరించు

హర్యశ్రీ కేతవశింశి తారవిలుల.

1

మ పలదండ్రోవల ఖండదీధితులరేవల్ కంఠహాలాహలం

బులు సున్నంబులు భూతివెల్ల వడగల్ మూర్ధస్థిత స్వధునీ

జలపూరంబులు లోఁ గ్రుచ్చునసోల్ సాఁబాలు మైఁగొన్నయ

యలయంబోడులయొప్పనై తగుఁ బురిన్ హార్యేశ్వరశ్రేణికిన్

ఉ కేతువు నీట ముంచి తమకించి ధనుర త మశ్విఁబెట్టి వి

ఖ్యాతబలంబుఁ జెట్టులను గట్టి గుణంబుఁ గల్గువక్షముల్

వే² తెరలించి యంవగను వేకుకమూలకుఁ ద్రోచి యమ్మహా

బాతుఁడు తత్పురిం గలుగు శైవులపైఁ జన లోఁగు సంతయున్

గీ. అతిమనోహర గుణవిశాలాక్షి యగుచు

నిత్య శివనందిభాసనం మృత్యు యగుచు

సమరవాహినిగలదియు నై తలంప
సమృహాపురి శ్రీకాళి యనంగ వెలయు.

153

సీ కడగి దీవించి యక్షులు పైఁ జల్లి వ
ట్టిస మ్రాఁకు లిగురుపట్టించు రసంగఁ
బ్రతిఘటించిన బ్రహ్మవట్టంబుఁ దిగఁద్రోచి
యొకపూరిపై నృప్తియునుతెరసంగఁ
బ్రౌఢవాదక్రీడ ఘోరోకవతిన్ నెఁ
బొ¹త్రిఁ గన్నులు గప్పివుత్తు రసంగఁ
ద్రవయునుఁడే దైవ మని రహస్యస్థితి
నిగమంబులకుఁ దెల్పు నేర్తు రసంగఁ

సీ. సథల వాక్కిది బ్రహ్మవర్చససమృద్ధి
శబ్దపరిశుద్ధ శివదత్తి శాంతబుద్ధి
తార తముఁ బోలఁదగుఁ గాక తల్పురంబు
బ్రాహ్మణులఁ బోల వ్యాససంభవునివశమె.

154

ఉ. అడిసమాట బొంతని మహామహులరికి సంగరార్థిన్
మాడలు వేల్పువీటఁ గలయాదుగులుం గనిపించు నేర్పడల్
క్రోడవికచ్చ పెంద్రకులగోత్రవిభుల్ జయపెట్ట ధారుణిన్
గ్రీడలసోలెఁ గాల్చు కృతకృత్యులు రాజకుమారు లవ్వరిన్, 155

సీ. ధనసమృద్ధుల ధననాథు తాత లనంగ
వర్తకంబునఁ గీర్తిప్రవర్తు లనంగ
సస్మతలాభంబు లోభంబు నవనంబుంచి
వీటఁ బొగడొండఁగలరు కిరాటవతులు,

156

కా. చూడఁజూడఁగలరత్న మై వెలుయుచున్ శ్రుత్యైత్తమాంగంబులన్
జూడంగఁ దగువిష్ణుపాదఘోషకున్ నూనుల్పలోచ్ఛాసితుల్

తోడంబుట్టువు లభగంగు మఱుందుల్ పాలమున్నీటికిన్
 బ్రోడల్ కీర్తి ధనార్జనమునఁ బురిన్ బొల్పొనుకూడోత్తము
 ము, పదిలన్ బహుధారలన్ మురియుచున్ బద్ధాక్షుచందంబునన్
 భువన స్తుత్యనుదర్శనోదయముచే బొల్పొందుచున్ వార్ధి లే
 భవలద్వాహినిచొచ్చు నేర్పుఁ గొనుచున్ గర్వంబుఁ గాంచు
 బననాభేయజవంబులైన హయముల్ భవ్యప్రచారంబులై

ఉ, రాజగృహంబులట్ల బహురాజితకృత్యల మించి వాహినీ
 రాజయుఁ బోలెఁ బద్మనికరంబులఁ బెంపు వహించి విశ్వధా
 త్రిజననంద్య విప్రులగతిన్ మహనీయుపదక్రమంబులన్
 దేజముఁ గాంచు నప్పుని మదీర్ఘబలాభ్య కరిప్రకాండముల్, 1

గీ, చక్రసంపత్తి వాహినీసమితిఁ బోలి
 క్రథిత యగుయుక్తిఁ గా విభవముఁ దాల్చి
 యశమానానదానక్తి యతుల మీటి
 నగరమునఁ జూడ నొప్పు నున్నత రథములు, 1

ఉ, మింతురు సత్త్వసంపద సమీరకుమారకుమారసఖ్యులన్
 నింతురు కీర్తి నల్లడల నిల్కడఁ బొంది రణాగ్రవీధులన్
 గాంతురు వీరధర్మ మతిగర్విత పర్వత వజ్రపాములై
 నంతత మానుషోదయ విచారులు శూరులు తత్పురంబునన్, 11

సీ, ఇవికాపు నీలంబు లివికాపు తుమ్మద
 లవియుఁగా వివి కుటిలాలకంబు
 లిండుని చింబంబు లిది గాపు నెత్తమ్మ
 లవియుఁ గా వివి మోహనాననంబు
 లిభకుంభపాళిక లివికాపు జక్కవ
 లవియుఁగా వివి కంబుఁగారు తమ్ము

లించుదిల్లునిదొన లివికావు కాహళ

అవియుగం వివి పంపు లరసిచూడ

గీ, ననుచు జనములు సంకయిం బధిగమింప
ముదముకలమున విడివడ్డ నుదను రాణి
ముద్దురాచిల్లు బోదల మురువు చూపి
భామినులు మించె రమ్మచోపట్టణమున,

162

చ, నీరులకు బుట్టినిల్లు పరసీను నిరంతర భోగసిద్ధికిన్
శరణము ధర్మనిర్వృతికి జాడ మహర్థ విహారలీలకున్
బరిసర మాగమంబులకు బంకితంత్రికి నిల్వనీడ త
త్పరము తదీశ్వరుం డమరు బుద్ధుడు శ్రీవసుభేక్షరుం డిలన్.

ఉ, ఆయతబాహువుల్ పెడదయై కనువట్టు భుజాంతరంబునున్
గాయజా శ్రేణిసేయు నవకంబగు చక్కదనంబు గల్గె ల
క్ష్మీయుతమూర్తియుం జనులచిత్తములం గరగింప నొప్పు నా
గాయతన త్వళాలి తుహిరాంశుకులొప్పు చాతఁ డన్నతిన్, 164

చ, కువలయరక్షకుండు బుక్కోటికి బ్రాణవసంబు పార్వతీ
ధవునకు బువ్వుదండ యమ్మరింబుల పెన్నిధి దుగ్ధవార్ధి సం
భవుఁ డీటువంటిరాజు కులభర్తగఁ బేజమాగన్న యన్నపు
ప్రవరుని బ్రస్తుతింప నహిరాజునకై నఁ దరంబె యిమ్ముహిన్, 165

సీ, చవలతరేంద్రి యాశ్వముల కంకరపాద
కమలంబు లను సాహితములం గట్టి
తావత్రయాభీల దావానలస్ఫూర్తి
విలసిత విజ్ఞానదృష్టి నడచి
యకలంకీర్తి చంద్రికల లోకాలోక
గుహలకుఁ బెరివి నూల్కానగఁ జేసి

చటుల ప్రతాపాంకుశము శత్రురాజన్య
కరిశిరస్థులులపై నిరవుకొలిపి

గీ, పలికి బొంకక గుణముల వెలితిగాక
నడక నకలక యడిగిన గడునునడక
యన్వయాచార మెడిలక యాద్వితైవ
లక్షణంబుల నా ధరాధ్యక్షుఁ డమరు,

166

మి, తన జిహ్వించలరంగమధ్యమున విద్యాన రక్షిరత్న మిం
పున నర్తింపఁ గ రాంబుజంబున మరుద్యూతంబు చూపట్టఁ జూ
పునఁ శింతామణి విశ్రమింప వినయంబున్ విశ్రమంబున్ జగ
ద్విస్తలైదార్యము బాహువీర్యమును జెందెన్ రాజ రాజత్వభన్,

చ, భరత భగీరథాంగ గయభార్గవరామ యయాతిముఖ్య భూ
వరచరితానుపాలన మవశ్యము తెల్లమిగాఁగ భూవ్రజం
గురుభుజకర్తృత్వి ననుకూలముగా జనకుండువోలె ను
స్థిరముగ నేలు నైదువదిసేయఁ దతంశు రణాగ్రవీరులన్, 168

డి కానుక రాజధగ్ధ మని గైకొను లో'భముపూని కాదు శి
త్రానియమింబునన్ రిపులఁ గాంచు విరోధముఁ దాల్చికాదు రా
జ్యాశ్రయమానముద్రకు బలావలి నేలు భయంబుఁ బొంది కా
దానరవాధ చంద్రుఁడు మహాద్భుత మాతని వర్తనం విలన్, 169

సీ, కులిశాయుధుఁడు స్వాతిఁ గురియించు వానలు
పైరులు ముక్కారుపంటఁ బండు
పురుషాయువమ్మను బూర్ణమై గరివోడు
నడవడి చక్కనై నడచుఁ బ్రజకు
ధర్మంబు నాల్గుపాదంబుల వర్తింపుఁ
గలువంబునకు నెత్త గలుగ దింత

ధరమీంద గనులు రత్నంబులు¹లుధరియించు

రవళి ధేనువులు చ న్నవిసి పితృకు

గీ. నామయన్యాప్తి యొక్కొంకయైన లేమి
జిజ్ఞుమని చీద రెవ్వారు చిత్రకలస
సోమ వంశాల్లి పరిపూర్ణ సోముఁ డయిన
యా నృపాగ్రహి నీయు రాజ్యంబునందు, 170

గీ. చూచు శుద్ధాత్మపీఠిలో సోమధరునిఁ
గాంచు శరణన్న మాత్రలోఁ గడిచివగఱఁ
డోచుఁ గలిడోష మెచ్చట దొరలకుండఁ
బోచు నారాజు జయపెట్ట భూమివ్రజల, 171

మ. అల్లకై లాగమునందు హేమనుయ కూటాగ్రంబులన్ రత్న ని
ర్మలపీఠంబుల నిల్చి పార్శ్వములఁ బ్రేమన్ వల్లభుల్ తోడుగాఁ
గలరాగంబుగ మేళవించి కడువేడ్కన్ సిద్ధకాంతామబుల్
శిల లెల్లన్ గరఁగంగఁ బాడుదురు సంకీర్తించి తట్కిచ్చులన్, 172

నీ కట్టించఁడేలకో కటి ని రింగులువాఱ
మెఱుంగుటొల్ల యగాఁగ మెకముతోలు
నవరింపఁ డేలకో శంఖతుల్యగ్రీవ
వదనంబు నూలుగాఁ బాఁవతేని
నెలకొల్పుఁ డేలకో నిటలభాగముపఁ గా
శ్రీరచించువుగాఁగఁ జిట్లుఁగన్న
ఘటియింపఁ డేలకో కలికిచుక్కలరాజాఁ
దలమీంద మల్లి కాకళిక గాఁగ

గీ. నలఁదఁ డేలకొ నెమ్మేన నంగరాగ
విలసనము చూప వలవుల వెల్లవ్రాఁత

1, లభియించు పా కు

యఖల లక్షణ రేఖల నరసిమాడ
నాదిరుద్రుండు గాఢ యీ యవనివిభుండు.

17

క. రుద్రాక్షఖచిత భూషా

ముద్రాంగుండు శివగుణోక్తి ముఖరిత ముఖుండు

న్నిద్రధనీతాంగ రాగుండు

కద్రూసుతకటకవిభుండు ఘనుండు డతం డలరున్.

17

ఉ. పూర్వభవంబునన్ హరునిపూజకు బత్తిరి డే హుటాహుటిన్

బర్వతకోటులం దిరుగఁ బ్రస్తరఘాతము చేత నెత్తురుల్

వర్షటఁజేసి యన్నప్పతి పాదపయోజము లప్పు నర్వదృ

కర్వము లయ్యె నమ్ర నరపాల కిరీటమణి మరీచులన్.

17!

సీ. తిలముతాక్షతల దూర్వలఁ దుమ్మివుపువ్వులఁ

చిల్వనశంబుల చిగురుహములఁ

గలువల బొండుమల్లెల నాగ కీసరం

బుల దవనంబునఁ దులసి మాలి

పత్తిరిఁ జేమంతి బంతి నారగ్వధం

బులఁ గాంచనంబులఁ బొన్నవిరుల

మరువంపువనలఁ గన్నెరులఁ బులాళ వ్ర

నవముల జాజాలఁ జంపకముల

గీ. సాంద్ర ఘనసారమయ గంధసారశుభ్ర

ధూవముల దీపముల ఫలాపూవపాయ

సాదులను దుష్టి గావించు వతఁడు మంత్ర

పూత జలధౌత మూర్తికి భూతవతికి,

176

సీ. అంత్యజుండును విరూపాక్షుండు గాఢమవాని

జూచును బొడవుర్వు జూచినట్లు

వసిచాలకుడు వేడ్క భాషణమల్లుడు గూడఁ
బెట్టు నీశ్వరుగూడి గట్ట ననుచు
నతిదర్శిదుండు శై వారాధనమునకు
బొదపెట్టు సాణుబులు గుడువ పెట్టి
అఖిలదూషకుడైన నాహార మెల్లఁడు
భుజితంబు నొసలిపైఁ బ్రామికాని

గీ, గొల్లవాఁడును శివకథాగోష్ఠిఁ గొంత
ప్రాద్దువుచ్చును గడుభక్తిఁ బొలుములోన
నకలశివభక్త మకటాగ్ర జాతిరత్న
మతఁడు పాలించుధారుణి-కుండ నెల్ల,

177

నీ, ముగ్ధచంద్ర కిరీటుమూర్తి పీఠింపని
ఖలుని పీఠింపఁడు కన్ను విచ్చి
వృషభేంద్ర వాహను విరులచారిత్రంబు
వలుకనిజడుతోడఁ బలుకఁ డర్థి
హరుసర్పనావేళ నంటఁగాననిసీయ
నంటఁడు కల గాంచుపవనరమునఁ
బురపైరి మానసాంభోజకర్ణికఁ గూర్పుఁ
దలఁపని కష్టాత్ముఁ దలఁనఁ గోరఁ

గీ, దంబికానాథు నగరికి నరుగనట్టి
భాగ్యహీనుల భవసంబువజ్ఞ వరుగఁ
డఖిలశైవరహస్య సిద్ధాంత వేది
వరమనిర్మల గూఢావార్థి పార్థివుండు,

178

చ, జడధులు మేరగాఁ గల రసావలయంబు నిజాంగవీరిపై
నిడి ప్రమథేశ్వరుండు ప్రమధేశ్వరతుల్యుండు వృద్ధిఁబొందుచోఁ
బుడిసెఁడునీళ్ళు బూస నొకవుప్రస్వ నెఱుంగని పాడుగుళ్ళలో
మ్మదులకుఁ గల్గె గుంకుమవిమిశ్రితసీరము రత్నహారమున్, 179

- సీ. శ్రోధాదివిప్రుల మార్కొన లోనఁ దలపోయుఁ
దలపోయుఁ బ్రభుశక్తి బలమువెలని
అష్టాంగ యోగవిద్యల లోనఁ దలపోయుఁ
దలపోయు నత్కిన్చి చెలువు కెలిసి
మనసు శంకరుఁ గూర్చి మన లోనఁ దలపోయుఁ
దలపోయుధరిఁ జేరునిలువ వెలిసి
చవలేంద్రియముల శిక్షకులోనఁ దలపోయుఁ
దలపోయు ఖలులఁ బోదఱుకు వెలిసి
- గీ. లోనఁ దలపోయు భవములు మూలమూర్తి
వెలిసి దలపోయు లోభంబు వీడనాడ
నార ! సాక్షాత్కరించిన యాదికుండ
డఖలరాజుర్ని మార్తాండుఁ డవ్వభండు.
- ఉ. కుండలి సార్వభౌమ కృతకుండలశృత్య నుమాశశత్రుఁ బ్ర
హ్మాండమ లోన గల్గిన చరాచరరాసులయందుఁ బూర్ణుడై
యుండ నెఱింగి యానందతియిత్తినశత్రుల దుశ్చరిత్రులన్
గండడగించుచున్ గరుణ గైకొని దూఱుచు రాజధర్మమున్
- సీ. చివికి విధి శిరశ్శ్రేణిఁ దాల్చుట మాని
బెడఁగైన విరిదండ ముడువఁ గోరి
తూలిపోయిన పులితోలుఁ గట్టుటమాని
గట్టి కెంబట్టును గట్టఁగోరి
వేమూఱుఁ బిత్తవనభూమి నుండుట మాని
మరుసాధములలోన నుండఁ గోరి
జవముమాలిన జరద్గవము నెక్కుట మాని
పాయసమూహము నెక్కి యాడఁ గోరి
- గీ. సగమునుగరూపు మాని లక్షణసమగ్ర
పుంపపుష్పూర్తి నిరతంబుఁ బూనఁ గోరి

రాజమూర్తి పహించిన రాజమూర్తి

బోలి పాల పాండు వమ్మహీపాలవరుడు.

182

మ, జగదేక స్తవనీయః జానపతి యా చందంబునన్ ధాత్రి మె
చ్చుగఁ బాలించుచు సున్నతాలమున నక్షుద్రానుకంపాస్వితం
బగు చిత్తింబుఁ జిత్తజారి నిజకాపాయత్తు లా భేదరేం
ద్రగణాధ్యక్షులఁ బ్రోవఁగాఁ దలఁచె నంతం దత్ప్రసాదంబునన్.

ఉ, కోలచంద్రరేఖ గలకొప్పను ఫాలవిశోచనంబుఁ బెన్
బామునరింబుచే నమరు బంధురకంధరముం దలంపులన్
గామచికారముల్ నిలుపుగంధము గల్గి యొకండు పుట్టి జ్యో
త్స్నామహిమాస్పదంబు లగు సాంప్రతసప్రథ లుల్లసిల్లఁగాన్. 184

క, అద్భుతముగ నీకై వడి

సుకృతముం బొంది యున్న యరుపుణ్యుని నో

యదృష్ట! యిటు రా రమ్మని

నదృశితుఁ జేరఁ దిలిచె శంభుఁడు గరుణన్.

185

చ, పిలిచిన నదృష్టుండు పురభేదను సాదవయోజ యుగ్మముం
దిల' విఘాతించ మిగులఁ దీండ వహింపఁగఁ బ్రయత్ని పల్కు నం
జలియఁతుడై తదంతిక రసాస్థలి నిల్చి వ నేలు దేవ! యె
వ్వలనిఁ జోనఁగావలదు నారక నవ్వచివంపు నావుడున్. 186

గీ, జలధిరధ్వానవిభ మైన యెరుంగురవళి

తారగిరిసానువునఁ బ్రాధ్వనులు నూపఁ

బుణ్యచారిత్తు మానసపుత్తుఁ జూచి

యర్థచంద్రికీర్తిం దీ ట్లనియెఁ బ్రేమ.

187

చ, విను మనఘాత్మ! మున్ భవరవీరులు కొండలు కుంది నాకు పై
పనిక్రియఁ ద్రుల్లి నర గిరిని వల్కితి హరిఁ బిశాచులార! పోర

డని యిటులన్న మాత్రనే మహాశనిపాతమువోలె వారలం
గొనమునిగించె నా...లును సుత్పితరూపులుగాగఁ జేయుచున్

క. తలఁచని తలపై యా ప్రయ
నలమినమచ్చావవాశ్యవాతిఁ బీడుకులై
యులికిపడి ఖచరవీరులు
వల నొండొక టిందుఁ గననినా రిగుళతనన్. 18

ఉ. కన్నుల బాష్పముల్ దొరఁగి యా గుమిగుడువచ్చి ముక్తియొ
వన్నగళాటభూషణ కృపావరతింబి కటాక్ష ! మమ్ము నా
వన్నుల ఖన్నులన్ దెలివివాసనవారంబు గాపు శాంతిసం
వన్నుండ వింత కిన్న మదిఁ బర్పితి వంచును నన్ను దూఱుచున్.

క. ఏనుమ గరుణారసమున
నూనిన దెందఁబుతోడ నోపకుఁ డని యా
దీనుల దైర్యాధీ లుఁ
గా నూటడఁ బల్కి శాసగల మిలివన్. 19

న. ఒక్క యుపాయాంతరంబుఁ దలపోసి యిట్లంటి. 19

సీ. గంధర్వులార ! యాకర్ణింపుఁడీ మత్కృ
తంబుఁ బిప్పించఁ దరంబె యేరి
కది యట్లు నుండె మీయతివినయస్ఫూర్తి
కాత్మ మెచ్చితి దైవ్య మవనయింపుఁ
డవని నార్యావర్త మను జీకమున వల్ల
కీసోమవిఖ్యాత మైవపురము
పొలుచుఁ దత్పరరుద్రభూమిచేరువ నొక్క
వట మున్న దందు సంపత్కిరములు

గీ. జేవవరిమాణమున నూలు దీలఁ ద్రోయఁ
డంత నామూర్తియగు సుదృఢాహ్వయంబు

గురువారేబుందు గలుగుఁ దద్గుఱవయోధి
కలన మీయిట్టి దురవస్థ గడచుఁ పొందు.

193

ఉ నా విని నన్ను వీడ్కొని పునఃపునరావతు లాచరింపుచున్
దేవగణంబు లేఁగ నతిదీనములై చటకాళ నుండఁగాఁ,
బో వెన నీవు భూస్థలికిఁ బోయి మదిరిత వాక్యవద్దితిన్
శ్రీనిధివాళి రాములుగఁ జేయుము తత్తచరాధినాథులన్.

194

సీ తెంబాయ జడలపైఁ గీలొకొల్పిన చిన్న

నెలవంక శేఁతవెన్నెలలు గాయఁ
గుండలీకృత మహా ఓండలీకృత ఘట
మణికాంతి మోముఁదామర నెలర్ప
పిపులంతుఁపీరి విధిశిరోన్మూల మైన
వనమాలికావల్లి గునిసియాడఁ
గట్టిసేనుఁ గట్టిన కజ్జకు బెబ్బలితోలు
మెఱుంగు లాశావీధి గిజ్జొనంగ

గీ వలుదశూలంబు దమరువు నలీకసైత
మాదియగు చిహ్నములు చాల్చి యలరు నన్నుఁ
బోలి యీలోకమున నుండి పోలువు గానఁ
గలరు నీమకలంబున ఖచరులనఘ !

195

మ, నకలాశాముఖముల్ నమగ్నదుచులన్ సంఘన్నముల్ చేసి మీ
న్నక లీలాసను మైన యిట్టిబలుమేనన్ ధాత్రి నీ వుండఁగా
దశలంకారదయ యుండితేని జను లత్యంతంబు భీతిల్ల నా
రెకు నిల్పొవరు గ న మానుషవపుశ్రీఁ తెంది పొమ్మిమ్మలన్, 196

క, సంపాదయోగివై పర

హింసకు లోనీక పనుధ కేఁగియు జీవో

తంనుండ వగుచు దిక్కుల
మాంసల సక్తిర్నిఁ జెలుపుమా గురుముఖ్యా,

క. నావచన మార్గమునఁ జని
పాపనమతి పూని భూతపరివృథు లగు త
ద్వేషకుల మానసియులఁ
బ్రోవుము ప్రమథేశుఁ డెలుపురి వల్లకిలోన్. 1

మ చతురాశావధికుంభి కుంభ విలురచ్చాత వ్రతాపాంకుశుం
డతఁ డంభోనిధివేష్టితాఫల మహీయశ్శ్రోణిఁ బాలింపఁ ద
త్ప్రతివీరప్రమదాశపోలతలముల్ ప్రాపించుఁ గస్తూరి కా
యతనానావిధ పత్రభంగముల మార్చై స్రస్తకేశచ్చటల్. 1

గీ. అట్టి ప్రమథేశ్వరుని కూర్చివట్టి యైన
ముంజ భోజాహ్వయుఁడు రాజకుంజరుండు
నీకుఁ బ్రియశిష్యుడై కీర్తి నివ్వటిల్ల
సాధుసాలోక్యలక్ష్మిఁ జెందంగఁ గలఁడు. 2

ఉ. గోపతి నక్కి మంచుమల కూఁతురితో నిట యున్ని మాని నే
నేవ్రుఁ గాఁపురంబు వసియింపుదు నా ముదిగొండవట్టణం
బో పురుషాగ్రగణ్య భవదుత్తమ వంశజులుం దపోధన
క్రీపులు నైవధీరులకుఁ బ్రేమపదం బగు ధామ మయ్యెడిన్. 2

సీ. నిఖల కైవారాధ్య నేతృత్వమహిమచే
బరఁగుచు గురుసార్వభౌము లనఁగ
దుర్మతిధ్వంసబంధులు లాచుఁ బ్రతివాది
జనభయంకర యశస్సాంద్రు లనఁగ
మట్కాల శంభుపూజా పరాయణవృత్తి
జరుపుచు గురురాయశరభు లనఁగఁ

గొలుచువారికి నిష్పఫలదులై నిజశిష్యు
అహంశ దారిద్ర్యవిఘాటంబులవలన

గీ. నన్ను సర్వంబునందుఁ గానంగఁజాలు
ఘనత చేపట్టి వేదమార్గప్రతిష్ఠ
బదిలు లవకుండుడు ను భవద్యావివంశ
జాతు లాచార్య ముఖ్యులు చారుచరిత.

203

నీ. ప్రతివాది వేదండ వంచావనంబులు
నిజధర్మపాలన నిపుణులు
కలలోననైవ నవ్యులైన భవి యగు
మూఢు నీక్షింపని గాఢయశులు
వట్కాలముల నన్ను శాస్త్రోక్తమార్గంబు
చే నమారాధించు శిష్యమూర్తు
లిది సుఖ మిది దుఃఖ మిది నాయ దిది వాని
దని విభేదంబు నేయనినుచోల్తు

గీ. లొదుల భవదాతలకు నింతయును మనమున
నజ్జుతలఁ చని నిత్య పుణ్యాభిరాము
లర్థి ముదిగొండ పురవరాధ్యక్షు లగుచు
నెలయఁగల రింక మీవారు విమలచరిత !

208

గీ. భవరవరులను రక్షింపఁ గలుగుఁ గీర్తి !
వలదు తడ విఁకఁ జేయ నోయలఘుమూర్తి !
పావనముపేయు పాదసంస్పర్శనమువఁ
గలువయుత మైన వసుమతీతలము నెల్ల,

204

అశ్వాసాంతము

శా. ధీవిన్నూర్తి వయోజ సంభవ భవానీ 'సంస్తవోచ్చారణ
ప్రావీణ్య క్షమభావ ! భావభవదూరస్వాంత రాజీవ రా

జీవాంభోరుమా కుంభచామర జులఖన్నీగ్ధస్ఫురద్భాగ్య రే
భావశ్యంతితపాద | పాదసఖశోభాస్ఫటి తోడుప్రభా |

క. విద్వజ్జన చింతామణి !

విద్విట్కుల హృదయ భయద విజయాంశ | ప్రతీ
వక్షిపభూపద త్త జ
గద్వినుత సమస్త వస్తు గర్భిత ధామా !

మాలిని, త్రిపురమధన సాదాధిష్ఠితధ్యాన ! వేదా
ర్థపరిచయ పవిత్రోదగ్ర జిహ్వోగ్ర ! మిత్రో
డుపరిచయన శౌర్యాటావ నిర్నిద్ర ధైర్యా
ప్రీతిపరిచితనిజాంగా | ధీవరీతాంతరంగా |

గద్యము

ఇది శ్రీమదేలేశ్వర గురువర్యేణ్య చరణారవింద మట్పురణశకలకళాభం
రామనార్యనుపుత్రి) మకవిజనమిత్ర కుమారభారతి
విరుదాభిరామ రామలింగయ ప్రణీతం బైవ
శ్రీమ దుద్భటారాధ్య చరిత్రం బను
మహావైభంధంబునందు
ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీ

శ్రీ

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము

ద్వితీయాశ్వాసము

క. శ్రీనగజాధిపచరణ
 ధ్యానసుధానుభవలోల ! దర్శనిదూరా !
 భాను సమదీప్తి ! భానుర
 ధీనిత్యా ! అన్నమంత్రి జేచామాత్యా ! 1

వ. ఆకర్ణింపుము, 2

చ. అని పలుకంగఁ బా విసతుఁడై తగ మాటు పచించి వేడ్కఁజెం
 దినమది వాఁడు వేగఁ జనుదెంచె ధరితి కదృశ్యమూర్తియై
 మనమున శంకరుండు తను మన్ననఁ జేరఁగఁబిల్చి యవ్వ బా
 డిన ఘనవాక్య వైఖరికి డింపనిహర్షము నూటకొల్పుచున్, 3

సీ. నునుపార [దువ్విన ఘనకేశ పాశం]లు
 గముకమై యవటుభాగమున వేల
 రుద్రాక్షమయ హేమరూఢి కుండలకాంతి
 నిద్దంపుఁ జెక్కుల ముద్దుగురియ
 జమిలించి తాల్చిన జన్నిదంబుల[రేఖ
 యుత్రోయస్ఫూర్తి బొత్తువొడుకఁ
 గటి ఘటించిన సీరు [కావి దోవతి] పింజ
 కడకొన్న మోకాళ్లు కప్పిదూల

ఉత్పటారాధ్య చరిత్రము

గీ. నొసలి భసితంబు ముఖలక్ష్మి బసలుసేయు
రసన తువయుందుఁ బంచాక్షరంబు గ్రాల
[రాజ సత్]యును బ్రహ్మవర్చసము గలిగి
యద్భుతం డీశ్వరాశృతి నుద్వి నిల్చె.

4

క. హరునాష్టఁజేసి ప్రమథులు
వరవిప్రాశృతులు చాల్చి వర్ణక్రమముల్
పరిత్రశుతిముఖులై వ
చ్చిరి ధర కగురునివజ్జ శిష్యత్వమునన్.

5

సీ. సరమతంబులు వేరుపట్టినఁ దెరలిచి
శ్రైవాగమంబులు జాడవజేచి
ఇందు శేఖరుతత్త్వ మెఱుంగక దైవతాం
తరలగున్న లగువారి తెరువు లుడిపి
యెందు శంకరుత్థిర మెఱుంగు నచ్చటి శ్రీఁగి
మతిమంత్రులకు మహామహిమ దెలిపి
కాంతుఁడై లోన విశ్వానంబు గల్గిన
నద్భిష్యునకు మంత్రగ్రరణి చూపి

గీ. స్నానదానావిధులఁ బ్రమానబాణ
దమరునకుఁ దుష్టిగావించు ధన్యుతులఁ
గలసి వర్తింది మణిపెక్కు గతుల నవనిఁ
బ్రబలి విహరించు మద్భుటారాధ్యనరుఁడు.

6

క. వరుసము సోకిన లోహము
వెరవారఁగ హేను మైవవిధమున నా వ
ద్గురువచని మహిమకథమున
వరశుభ సంవత్సరైరి వసుధాజనముల్.

7

గీ, భాస్కరుడు చీకట్లుల్ పటావంచు గాఁగాఁ
గిరణమాలికచేఁ దోలకరణి మోవ
నమ్మహాభాగుఁ డద్రాణా ప్రాణనాథ
కథల దురితంబు లన్నియుఁ గనువుగొట్టె, 8

మ, స్ఫురితజ్ఞానవిధాన మాగురుకులాంభోరాశి చంద్రుండు శం
కరుడై తాఁ దనుఁ గొల్పువారికి నమోఘ్రీ విశేషంబులం
దొరకంతేయుచు భాత్రినుండునెడ వోడ్డోఁ గించిదూపంబుగా
హరశాపాబ్దచయంబుఁ ద్రోచిరి కుబేరాస్త్రుల్ విశాచాశ్పతిన్, 9

గీ, ఎన్నఁ దుడ్డుటఁ డిలఁ బుట్టు నెన్నఁ డిట్టి
కలుషమర్దక దిగఁదోయుఁ గరుణ గలిగి
యని యెప్పుడె దురైదు రెచూచు నప్పికావ
పతులపాటులు గడతేర్చ నతఁడు గలిగె, 10

ఉ, తత్సమయంబునన్ ధవళధామకిరీట పద్మాభక్తి సం
పత్సుఖవేది రాజకులమండనుఁ దానమధేశ్వరుండు భూ
భృత్యుతవోలె భద్రములఁ జేర్చి ప్రభావతి నానుభేయయా
వత్స నృపాలపుత్రి తగువల్లభ గా విలసిల్లె వల్లకిన్, 11

గీ, వద్దివీవల్లభునకును బ్రభయఁబోలెఁ
గువలయాధీశునకు నుగల్గువలె నాశు
కుక్షణికి నర్పిధంగి నాక్షోణివతికి]
నగుచుఁ బొల్పుఁ బ్రభావతీహరిణశ్రేత, 12

మ, అలివోతంబులు చంద్రవోళి మరువిండందంబు ముత్తైంపుఁజి
ప్పలు నూఁబువ్వును శ్రీలు శంఖము లతల్ భద్రేభరాట్టంభముల్
జలదాద్యంబు తిరింగముల్ నుడి తమస్సారంబు చక్రంబు రం
భలు దూరీకము లబ్జముల్ ముడిదలంపం గాంతకాంతాంగముల్,

- గీ. ఆఖరిజగ జీవమోహిని యగుచునావి
తాల మీన ప్రతికాళ లోలనేతి
తనకు సర్ధాంగలక్ష్మిగా భర్తమాగ్గ
ముసల బ్రవర్తించు సమృహీభుజుడు ప్రీతి. 1
- క. ప్రాలేయకిరణములు యగు
బాలామణిఁ గూడి ప్రమథపాలాభుండు భూ
పాలాగ్రగణ్యుఁ డాతఁ డ
నాలొలమనస్కుఁ డయ్యె యావసవేశన 11
- క. కలిసి సురూపముఁ బ్రాయముఁ
గలిగియుఁ గలకంఠిపొందు గలిగియు లోనన్
గలుగంగనీడు దుర్బద
మల హయ [కతక క్తి] నృపకులాగ్రణి యెందున్. 16
- చ. పరమవనిత్రయై తగుప్రభావతి తోడుత నిష్టభోగములే
బారయుచు నేలనల్లడలు పూని నిజాజ్ఞకు లోనునేయుదున్
హరుఁ డరుజేందుచోళి భువనాధిపుఁ డ్దక్తి భజించు పన్నరే
శ్వరునకుఁ గల్గదయ్యె సుతసంపద సంపద కల్లఁ బోదయ్యె. 17
- క. సుతలాభమునకుం దగ
క్షీతివతి చింతించి తనకు నీమంతినితో
జలరత నిట్లను నొకనాఁ
డతల రహస్యైకగోప్తి ననుకూలుండై. 18
- ఉ. ఏలితి నేలనల్లడ లహీనబలంబున వైరివీరులన్
దోలితి భూమిభృద్గుహలు దూఱ మనోంబుజకర్ణి కానలిన్
గీలనచేసితిన్ పృషథకేతనుపాదము లింతి ! యాశుభ
క్రీలకుఁ దోడు సందసుల తెన్ను గనుంగొను పెంతభాగ్యమో. 19

కా. గలుగ ల్లంచును గాళ్ళయందియలు పల్కం తెక్కులన్ ముద్దికా
యలతక్కుల్ గరువంపుచూపు నిటలవ్యాకీర్ణ లంబాంతం
బులతో ముద్దులు చిల్కుచుం గలవచఃపూర్ణాస్యైదై తవ్వట
ద్దులు వెట్టంగలవుత్తుఁ డబ్బునొకొ నాకు న్నికు లోలేక్షణా 20

క. వారణవాణివధూవసు
వారాత్మక మైనరాజ్య వైభవ మిది దా
నారసుఁడు లేనికతమునఁ
జారుముఖ ! యెన్ను లేని సన్యము కాదే. 21

గీ. పుత్రముఖ వీక్షణంబునఁ బొడలంబుము
పూర్ణ (!)తలనిండ శర్థంబు పోసివపుడు
కలుగ దిట్టి విశేషంబుఁ గాంచువార
లెంత భాగ్యంబు చేసినా రిందుపదన ! 22

చ. అని చింతింపుచు నున్న ప్రాణవిభవ వయ్యబ్రాహ్మీ వీక్షించి యి
ట్లను రాజన్యకులావతంస ! నగధైర్యా ! యార్యసంస్తుత్య ! నీ
కును జంతాధర మేల యింతవన్నిగ్గ గోరాజశేతుండు దా
మనపాలన్ సురకాభయై నకలనంపత్వాప్తి నూల్కొల్పంగన్. 23

సీ మిన్నేటిరలనీటి మించుకెంజడలపై
సెలవంక బొదివి పెన్నెలలు గొలువ
వివుల హాలాహల విషమవీకృతముద్ర
మృగనాభిరేఖయై మెడఁ దలిర్ప
వవనాశనాధీశ [వదకముద్రుచి] గల్గి
బౌహుమధ్యంబునఁ బరిభవెల్ల
నలుమొంగంబుల పారువలాడ వుష్కలపేరు
చుట్టిన చేపోటు ముట్టు వెలంగ

గీ. గంటఁ దిగిచిన గందంపుఁ గమ్మఁదావి
పొలుపు పర్వత భూముల బుగులుకొనఁగఁ
గొండరామాలితో నొక్కటత్తుకయిన
వేల్పుఁ గొల్పినఁగల్గు నుజల్పసిద్ధి.

2

సీ. ఎలదోఁటలోపల మెలచుఁ గల్పకములు
నిచ్చులుఁ గనునన్న నిలుచు సురభి
సిద్ధరసంబు సంసిద్ధమా నింటిలో
నణిమాదిసిద్ధులు నాజ్ఞ సేయు
నింటివెచ్చము పెట్టు నిందిరాజేవత
తోడ మాటాడు వాక్త్రోయజాక్షి
దండఁ జొరకామణి యుందు ముంగొంగునఁ
బసిఁడి చూపట్టి సంపదలు వెంచు

గీ (గ్రహము లేక) దశసానగతిఫలంబు
నిచ్చుఁ బ్రాపించుఁ గోరిక యెట్టిదైనఁ
జంద్రికాధాము దేవతా సార్వభౌముఁ
గొలుచు శుద్ధాత్ములకు మహీతల మహేంద్ర !

26

వ. వల్ల భుండు వర్షాపవన స్పర్శసంబునఁ
గోరకించిన నీవ భూరుహంబునుంబోలె హస్తోత్కమచసంబునం
బులకీతతను ఫలకుం డయ్యెఁ బ్రభావతియుం బ్రభాతలక్ష్మియుం
బోలె వికసిత ముఖారవిందయ్యెఁ నిట్లు దంపతులు సంప్రాప్త
... .. సంతానులుకాఁ జెలంగి యున్యోగ్య వాక్యా
మృతంబుల వికరేతర హృదయంబులు పొదలించుచు గాళికా
విభుం గాద్రవేయ ముద్రికా ముద్రిత కరాంగుళికిసలయుం గిసలయ
విభాసికింక జటాధరు ధరకరానన విజిత విరోధిపురుం బురుష.
త్రయూర్వాపు నారాధించు తలంపున జగ దేవ రమ్యుంబగు నవి
ముక్త క్షేత్రంబునకుం బోన నమకట్టి రంత నొక్కనాడు. 26

మ. పరభూపాలుర దైన్యముం నిజబలప్రాచుర్యమున్ నిశ్చయిం
చి రసామండలి ధాన్యముం ధనము లక్ష్మీణంబులై యున్కిన్
బరితోపంబు వహించి మూలనగరిన్ భవ్యాత్మలం రక్షణ
స్థిరులం జేసి మహీనుపేంద్రుఁడు దలంచె గాళికిం బోవఁగన్,

ఆ. అమృహీధరుండు ప్రాణేశ్వరియుఁ దాను
హరిశిల్పమైన యరద మెక్కి
విశ్వనాథువురికి విజయంబుచేసిరి
పుత్రైకాంక్ష హృదయ ముత్రపడఁగ, 28

చ శ్రవణపుటాళిరామ మృదురావములన్ విలసిల్లి లోచనో
త్సవకరమైనతేరు జలజాతవిలోచనతోడ నెక్కి భూ
భువనవిభుండు నొల్చె నుణివుష్పక మెక్కి వినోదరీలలన్
దవిలి శచీపురందరులు ధారుణిపై విహరించు కైవసిన, 29

సీ. కమనీయ కల్లోల కలిత భునాంభోధి
కడఁగి జేలాకాంతఁ గొఁగిలింపెఁ
బరిమళింబును శీతభావంబుఁ దలచూప
మందగంధవహంబు మలసె దిశల
ఆతినిర్మలాకారుడై పలిమలజేడు
చలువమించు దొలంకుచాయ లీనె
గంధర్వభామినీ గాంధర్వములఁ గూడి
మరపుష్పవృష్టియుఁ గురిసె మింట

గీ. వినుతవిలసన శిఖలచేఁ ధనరె వహ్ని
యవని సంపూర్ణ సౌభాగ్య మావహించె
గాళికాభర్త గౌరీశంఁ గాలకంఠ
నమృహీపతి సేవింప నరుగువేళి

గీ. ఇట్లు మందానిలాది సమిధ భద్ర
సూచకంబుల వీక్షించుచుం బ్రభావ
తితి సతివీతిఁ బెలుపుచు ధీరవృత్తి
నా ధరాధీశుఁ డల్లన సరిఁగ్రహాల,

81

గీ. భూరి శైవల్య లక్ష్మికిఁ బుట్టినిల్లు
వరమ విజ్ఞానసిద్ధికిఁ బట్టుగొమ్ము
యైన కాండిన్య నాశ్రమం బభిశభి
వరసె నవ్వడు రవి నిత్యఁ జరమశిఖరి,

82

చ. మొదలఁ బురందరాశఁ దగ ముట్టితి రాగముతోడఁ బద్మినిన్
విదవఁ జనుత్కరించితిని వేడ్కఁగరంబులు సాచి యింక నన్
బాదువకు మంచు దూఱుచు నపూర్వదిశాంగన కాలఁదాచినన్
దదమితయావశద్రవముఁ దాల్చెను నా నినుఁ డొచ్చి రత్తిమన్,

చ. ఉదయమునొండె సాదులకు నొద్దికఁ బద్మినిఁ జేర్చి తద్గృహం
బడవదసేసెఁ దక్కువలయుప్రభుఁ దూలిచె నట్టి వారుఁడె
దుదిఁ గనె నంచుఁ దన్ జనులు దూలఁగనాడిన నిందయోర్వశో
గొదగొని పశ్చిమాంబునిధిఁ గ్రుంతె నరోరుహమిత్రుఁ డత్తతన్,

సీ పాటలంబులవన్న తేట మంతెనలవిం
కము . . విద్రుమములసాబగు

వద్యరాగంబులవన క్రియంగుచ్చాయ

కునుమ మొప్పిదము కుంకుమము చెలువు

అత్తుక చెన్ను వల్లవ నముల్లాసంబు

కాశ్మీరజాగరాగంబు పూత

చక్కఁదనంబు హంసముల చంచున్నూర్తి

పటువలాళ దుయప్రసవకాంతి

గీ. బింబఫల విభవము చందీరంబురీచి
యాదిగాఁగల రక్ష (వదా)ర్థసమితి
నలువ శీలికి నొకచోట నలమిక్రా(ర్చె)
సనఁగఁ జెలువొందె నెఱసంజ యవరదిశను,

85

సీ. ఆంధటఁ జరమ సంధ్యావేళ జనవతి
యరదంబు దిగి సంధ్యావృత్తత్య
ములు మనం బలరంగఁ గొలనులోపలఁ దీర్చి
పుణ్యంబులకు జన్మ(భూమి యైన
కాండిన్య) నాశ్రమక్షమఁ గల్గి కనువట్టు
లహరిశేషములకుఁ బరమహర్ష
మాత్యఁ బెంపెనలార నా నిజాన్యాయగురు
సుటజంబు జాయంగ నుచితవృత్తి

గీ. నిందుబింబాన్యతోఁ గూడ నేఁగి తనదు
రాకఁ దగువారిచే మోనిలోకమూలి
రత్నమున కెఱిఁగింప (నా రాజనకును
సమ్ముఖం బిచ్చ నారెండు సంభయమున

86

చ. కులవతి పాదపద్మములకున్ సరియున్ బరియున్ బ్రణామముల్
దిలకితభక్తిఁ జేయుడు నుధీమణి యమ్ముని యున్ మనోంబుజం
బలఘటితప్రమోదమయ్యమై విలసిల్లగ వారిఁ బెక్కు రీ
తులఁ దగ గారవించి 'రిఁ దోచిన దీవన లిచ్చ మెచ్చుగన్. 87

వ. ఇట్లు కమనీయ ప్రభావతియగు ప్రభావతియను నదారాధిత
ప్రమథేశ్వగుండగు ప్రమథేశ్వగుండును మోనిమండల మాత్యం
దగు కాండిన్య మచితోపచారంబులం బ్రసన్నుం గావించి, రిమ్మ
హర్షియు రాజర్షికి నాశిష్యులొసంగి యుద్ధానవఁబునం గూర్చుండ

నియమించి దర్శనాటిత తలంబగు శరశమలంబున వివమైకసా!
బగు తచ్చరీరంబు నిపుడుచు నిట్లనియె.

సీ. హెచ్చవచ్చునె పురోహిత ముఖంబున నీకు
శాస్త్రోక్త నిర్మలాచార సరణి !
ఆరగింతురె వచ్చి యుజ్జవేళలఁ గోరి
మావరన్న శబళంబు లమరవదులు !
శిరసావహింతురె విరులదండయపోలె
బరమండలంబు భూపాలు రాజ్య !
పురుషాయుషంబు సంపూర్ణమై వర్తింప
నందునే నెమ్మది నుద్విజనము !

గీ. ప్వాతితోడుతఁ దగిన వర్షంబు గలదె
వంట వంచునె ముక్కారు ! పాపకోటి
భయము దూరంబె ? రసవర్గభరిత మగుచు
దుగ్ధ సముదాయ మమరునే దురితదూర ! 31

ఉ. మానము గల్గి శౌర్యమహిమనీతి రూఢికినెక్కి తాల్మి లోఁ
బూని గుణానుకూల్యమునఁబొంది నయమ్మునఁ బెంపు దాల్చి నీ
చే ననయంబుఁ బూజ్యగతిఁ (జెంది వరస్సగనైర) మోతయన్
మానినశూరు లిత్తురె సమగ్రజయోన్నతి నీకు భూవరా. 40

ఉ. కూడుక వత్తుచే బుధులు ! శోరిన వర్ధుల కిచ్చి పఁపుదే !
వేడుకమంత్రలక్షణవివేకముపాయ చతుష్టయంబునోఁ
నూడఁగనిత్తుచే ! మనసు కత్తికమాద్దులఁ బ్రోవ నాత్మలోఁ
బూడక కీర్తియందుదువె మూరిజనంబులచే మహాబలా ! 41

క. అని పెక్కుభంగు లమ్ముని
జనపతి సేవంబు సడక చందంబును నె

మృగమూర సడుగ వినయం

ఋ సయంబును గడురం బల్కు భూపతి యతనిన్, 43

డి, యగ్యము లయ్యె నెవ్వనికి నోలిం జతుశ్శుతు లట్టివేలువున్
భోగ్యధినాథకంఠానిం బొందుగఁ గొల్చి ప్రభావసిద్ధికిన్
యోగ్యుండై పై (స నీకరుణ యుండ నృపాలు)రలోన మిక్కిలిన్
భాగ్యము సేసినాడ మటి బ్రాంతియ సేయము నాకు నయ్యెడన్,

ద, సకలము భద్రమయ్యె గుణసాగర ! నాటం గొఱంత లేదు ని
న్నొకవని వేడుకోర్కొనిట కొయ్యస వచ్చితిం బ్రాద్దువోయె నేం
టికి నిది యెంతయేనియుఁ గడందీవ్రయత్నిము విన్నవించు మీ
కటటిబుద్ధి లేవకడ సంతయు విస్తర వాక్యవద్దతిన్, 44

ద, అనవుడు పట్ల యౌ ననుచు సమ్మనిభర్త సభార్యుండై (మహీ
శున కుచితంబుగాఁ బ్రియము) సూపుడు భూపతియున్

మహర్షి చూ

పిన యుటబంబులోన ధృతిఁ బెంపు వహించుచుఁ బల్ల వాంఠ
య్యను సుఖనిద్రసేసె వినులైందవరోచులు చెల్లుచూపఁగన్, 45

చ వలవలనై వచీకటి ప్రభావరిహీణత దోచుతారలున్
గలఁగువిటీ విటోత్కరముఁ గందినచంద్రుడు మూతినిచ్చు జె
కులవిలసిల్లు తామరలు గూళ్ళను మేల్కనుపక్షులున్ రుచుల్
బెరిసిన చెందొవల్ గలిగి (వేకువ చాఁ బొడ) సూపె సంతటన్,

చ, తముఁ గన నాయఁ జేయుటకు దాపురమై చనుదెంచు వేడిద
య్యముతుది నెత్తితోలు గన రక్కట భీతిలి రంగజాహవ
శ్రమము ..యం(చు.....హతి) గాధతరశ్రమ సుప్తకామిని
రమణుల నప్పె దీవనికరంబులు పొందువిభామివంబునన్, 47

క, పరుష కపిసక్షురిం దీన

కరరథ గంధర్వ వదన గళితం బగు నె

త్తురువోత సాంధ్యరాగము

సురవరదిశ యందుఁ గళుకు సూపెన్ గలయన్.

4

ప్రగ్ధర. అంతన్ గాన్పించె నింద్రదాయతపదిశ రథాంగార్తిసంహర్త

ధ్వాంత స్తంభేరఘ్రీదళనబలవిధాదక్షహర్యక్ష మాతా

కాంతాగై వేయ కాంచీకటకమణి విభాగగ్వ నిర్వాహకాంతుం

డంతగ్గీ నావిపక్షా హతజరర సరోజాళియై హేళి లీలన్.

41

ప. ఆనమయంబున

51

చ. ఆమలసరోవరంబున నహర్నిత సన్నిభుఁ డావ్రభావతీ

రమణుడు : త్యక్తల్యైశులు రాగముతోడ నొసర్చి శంకరున్

గమలదళంబులన్ దొవలఁ గల్వల నగ్ననచేసెఁ జంద్రికా

విమలమరీచి మత్పులిస వేదికపై శివధర్మ వేదియై.

5

ఉ రాజనకంటె మున్ను మునిరాజ శిఖామణి మేలుకాంచి గం

గాజల పూరమిట్టు లఘుకర్షణమా నొకపుణ్యవాహినీ

రాజత నీర వేణికఁ దిరంబుగఁ గుంకి శృతా సాశృత్యుండై

రాజకళాధరుం గుధర రాజసుతావిభుఁ గొల్చె వేడుకన్.

52

సీ. పురహర నిర్మల్య పుష్పాళి తపఃమోల

శుభ తపఃఫలసిద్ధిసూచకముగఁ

తేరి యధ్యయనంబు చేయు శిష్యులఘోష

మలఘు గాంధీరాధియులివుఁ బోల

జలదీందువుల్ చాల్చుజడలు ముక్తాయుక్త

విద్రుమద్రుమ లతాముద్రఁ బెలువ

మానిత స్ఫటికాక్షమాలిక చేబడ

హరకథాసారార్థ గరిమ గాఁగ

గీ. బ్రహ్మవర్చస మాన(సఫలకమునను

క్రై)వకశతోడఁ జెలువంబు నవదరింప

శ్రీరఘచ్చాయః గూర్చున్న వీరరాగుఁ
బుద్ధుఁ గొండిమృత దర్శించ భూమివిభుఁడు.

58

గీ. అంతః బ్రహ్మభేత్వరుండు సంయమిశోప
తం)నమునకును మొక్కి తద్దర్శితా న
నమునఁ గూర్చుండి వినయావనతశరీరుఁ
డగుచు భయభక్తు లాత్మయం దతిశయిల్ల.

59

చ. ఇటులు వదిలెడున దరణీశ్వరుఁ బల్కు ము(సీంద్రుఁ డంత వి
స్ఫుటము)ధురాక్షరంబుగ యశోధన ! నిన్నటిరాత్రి నన్ను నే
మిటిఁ దలంపునేరీతివి ! మిమ్ముకళోరిక కళోరి నాదువ
చ్చుట యని చెప్ప మెట్టి దది శోభనబుద్ధి ఫలంపఁ జేసెదన్, 60

క. అనుకూల కార్యసిద్ధికి
మననీజహరఁ డున్నచాఁడు మనుజేశ్వర ! నీ
మనమునఁ గొంతక వచ్చిన
వని చెప్పము నీ కొనర్తు ఫలనందీధిన్.

66

నావిని యిట్లు వల్కు మునిరాధునితోడఁ బ్రహ్మవ్యచిత్తుడై
భూవ చందముండు మునిపుంగవ ! రెండవ విశ్వభక్తులై
యీవు మదీయవాంఛితము లెల్ల ఫలంపఁగఁ జేయుపూనికం
బ్రావగఁబట్టి పల్కితివి భాగ్యముచేసితిఁ గంటి సౌఖ్యముల్. 67

కలపు సమీరుమింజు వడి (గల్లుహాయంబులు భద్ర)దంతులున్
గలపు రిథంబులున్ గలపు కాంచనపూర్ణములైవ దుర్గముల్
గలపు విలాసినుల్ గలరు గల్గిన వన్నియు రాజదిహ్నుముల్
గలుగదు పుత్రప్రలాభ(మ యొకండది) నాకుఁ బితృణ

మీఁగఁగన్, 58

నిర్జీత 'మత్తుత్త్ర'స్య గ

తి' రాస్తీ యటంచ శ్రుతులు చెలిపినవలు కా

- కర్ణింపు నాదుమాఖము వి
వర్ణంబై యుండు నెపుడు వరతత్త్వనిధి ! 59
- క. మానుషయత్నము గా దిది
పూనిక యేరీతివై నఁ బోసి ననివన్
మానివర ! దైవకృత మింక
దీనిన్ సాధింపవచ్చు తెఱఁ గట్టిదయ్యా ! 60
- ఉ. అందనిచూని పండ్లకును నట్టులు సాచినయట్లు లిట్లు నే
నందన లభిల్ల ప్రతిదిపంబును మువ్వీళ్లులూరుచున్ మృదా
నందము లేకయుండ నొకనాడు విదిత్రముగాఁగ నాకుఁ దోఁ
చెం దివివండి పల్కొక్కటి) సిద్ధమునీశ్వర ! శ్రోతపేయమై. 61
- క. “ ఏటికిఁ బుత్రులు లేమి
మాటికిఁ జంతింప నీకు మనుజేశ్వర ! నీ
వేటిగక మిందు శేఖరు
వాటంబుగఁ గొల్పు పోయి వారాణసిలోన్, 62
- ఉ. పాశ్చయుగాదు నావలుకు పొమ్మింకఁ గాళికిఁ బుణ్యరాళి కీ
పచ్చట విశ్వనాథు నగజాధిపు నీక్రియఁ గొల్పు, కొల్పినన్
ముచ్చటదీర నీకు వరమ ల్ దయసేయు నతండు, శోభనం
బచ్చిక మే వృషధ్వజుని వర్చనచేసిన భాగ్యశాలికిన్ ! 63
- క. అని బయలాడిన మాటలు
విని మీ కెఱిఁగించి పిదప విశ్వవతిన్ శం
భుని గొల్తు ననుచు పచ్చితి
నకఱూ ! నా శిద్ధి బుద్ధి ! యానతియీవే. 64
- ఉ. అస్వయ దేశికుండపు మహాత్ముడ వాగమహిమ భూమిభృ
ద్ధుడ వాత్మ వేది వరిదాంతివరుండపు నీవు నాకలం

పు నివృత్తరంబుగాఁ దెలిసి పొ మ్మను కాశీకినైన నీవయ్యై
న స్వర మిమ్ము విశ్వవిధు నాతరమే నిను మీఱి కానఁగన్, 65

గీ. పు త్రిలాభంబుపైఁ గాంక్ష పొదలుకతన
నదియు నొఁగాక యనిమిటి వల్లవాణి
వడుచుఁబని గాదు మలునైన కడక గాదు
బయలుపందిరి వెట్టంగఁ బరగువయ్యు ! 66

క. గారీశువలనఁ గానీ
సారయుత(భవత్ప్ర)సాదచాతురిఁ గానీ
యేరితినైన నా కీ
శోరిక సిద్ధింపఁజేయు గూఢరత్ననిధి ! 67

క. అని యీచందంబున నం
(దనుకొమ్మై కాం)క్ష చేయు ధరణీవతి శో
రినశోర్కి ఫలితముగుతలఁ
పున నిట్లని వలుకు మానిపుంగపుఁ దెలమిన్, 68

క. సంతాన లాభమునకై
చింతానంతావ మేల క్షితివర ! గారీ
కాం(తామనోహరుఁడు వర
చిం)తారత్నంబు నీకుఁ జేపజేయుండన్, 69

కా. అనై హాయ నభారతీ విభవ మార్యగ్రాహ్య మృగ్యంబుగా
దా విశ్వాసముచేయు మిందున విరూపాక్షుండుమాభర్త కా
శీ వాసుండు ప్రవగ్నుడీ నఖిలముల్ చెల్వొప్ప నిష్కారముల్
ప్రావీణ్యంబున దీన సంశయము దాల్పంబోల దుర్విశ్వరా ! 70

క. భవమునకు నత్సలంబుగ
భవు నగజా ప్రాణనాథు భజయింపుటకై

యవిముక్త భక్తిసంపద

భువి వవిముక్తంబునకును జోవంగవలదే ?

71

- ఉ గుబ్బుల తేనికూఁతె చనుగుబ్బుల కమ్మజవారి గంధముల
 బొబ్బిలఁ బూయఁజూడ[నిల]చూపులుమూడఁగు వేల్పుఁ బెద్దకం
 గిబ్బుల రాచతేజ నుఱికింపుచు [లోకములేలు సామికి
 చుప్పిచ్చిన భక్తి (మొక్కులిడఁ జబ్బవచూరఁగఁ గల్గు
 పౌఖ్యముల 72

గగనగంగోత్తుంగ కల్లోల శేఖయు

నుల్లి కా దామంబు మాళి నమర

నునుపారు వెలిచాయ పెనుబాము ముత్యాల

పేరువక్షుఁపిరి బిత్తరింప

(కాలకూట కఠోరకా)ంతి రింఘోళియు

మృగనాళిముద్రయు మెడఁ దలిర్ప

మెఱుంగుక్కు మువ్వన్నె మెకము దుప్పటియును

కూంజివ్వును గటి మలసియుండ

వలుదళూలంబు నుత్ఫుల్ల వనరుహంబు

(హస్తములకు) విలాసంబు నాచరింప

సర్ధనారీశ్వ రాకారుఁడైన విశ్వ

భర్త కాకాళికాపురి ప్రాణవదను.

73

ఆ గంగాజలసేక మావటుకనాథావాస సంవీక్షణం

భాగంధేధముఖ ప్రసాద (విభవం బా)యన్న పూర్ణార్చనం

బాగంగాధర పాదపంకజ యుగధ్యానానురాగంబు నా

హా! గీర్వాణులకైన ముచ్చటలు సేమంజాలవే భూపరా ! 74

- క. లవిముక్తంబులు దక్కిన

యవి ముక్తకరీర జంతువుంజంబులు దా

రవిముక్తంబులు నీల్గిన
యవి ముక్తము లరసి చూడ నవసీనాథా !

75

సీ. బిశర నానందకాశనము దండ నె యుండు
ప్రోహదండ నె బన్న భూతబలము
నమరావగాజలం బాడఁజూచిసధన్యుఁ
జాడఁజూచును లలాటాంబకమున
గజరాజములు దురిఁ గన నెవ్వనిం గూడఁ
గూడు పానికిఁ బాఁసకోరచేదు
చేరి విశ్వేశుఁ బూజించి మించినచేరు
పేరురంబునఁ బుష్క పేరుఁ చాల్చు

గీ. మేన మణికర్ణికావృత్న మెత్తు ఘనుఁడు
మేన సాయకమున నేయుమింటియూళ్ళు
కాన శ్రీకాళికాపురిఁ గాద్ర పేయ
సార్యభాముండు మతియింపఁ జూడఁ డధిప !

76

సీ. పేర్చుకొండముడి బింజించి నలుదెస
జాహ్నవి నలిలంబు జాలువార
అద్రిజాదత్త నఖాంశంబు నాఁజాలి
గండమండలిఁ జంద్రకళ నటించ
భుజగేంద్ర హారంబుఁ బునకపేరును వీరఁ
బృథులవక్షః వీరిఁ బెంఁగొనంగ
తోరంపుఁగటిసీమ దుసికీలి పసింపి
వలువ మాటికే బెళపెళమనంగ

గీ. అన్నపూర్ణా మహాదేవి యంతఃసం
వెంటఁ జనుచేరఁ బ్రనుభులు వెఱఁగువడఁగ
విశ్వనాథుండు భవనంబు పెడలివచ్చి
కాళి నీల్గిననరుఁ చేరి కాచుఁ బేను,

77

మ, అదె గంగాజలరేఖ యల్లదె శిశాంకార్ధింబు ఫాలాక్ష మి
ల్లదె కాశీదరహారవల్లి యదె వద్మావత్య భస్మచ్చటా
నదలంకార విశేష మల్లదె మహాశాశ్రిగూలాయుధం
బదె యంచున్ సురలందు రచ్చట మృతందో, దేహి

దేహంబునన్, 78

సీ, దర్శితరంజిత దర్శితరముఁ జట్టు
మృగమైనఁ గెంగేల మృగముఁ బట్టు
శార్దూలవతియైన శార్దూలవతిఁ జీటుఁ
గరియైనఁ గరితోటఁ గట్టి మీటు
[జడల పెళంజైన యెడ జడల]నె మోయ
నెదైన వెలిచాయ యెద్దఁ బూన్పు
బోయవాఁడైనను బోయవానిరాడు
నవియైన గావించు నవిసవీడు

గీ, పునుకయైనను విధిఁ గొట్టుఁ బునుకడుల్ల
నెనుకయైనను పెడఁదాల్పు నెనుక పేరు
(గాళి కాపురిఁ బ్రవహిం)చు గగనగంగ
నీటఁ దోచిన మూర్తి నె పృవవరేణ్య !

79

మి, శకుబారంబులపెంట గ్రానమునకై కా లీడవో సారెసా
రకుఁ గష్టాళఁ జరింపుచున్ ఫలముఁ దూలింపన్ వృథాయానులై
[వికలత్వ స్థితి దానులై] పరిగళద్యజ్ఞానులై తూలి కా
శికిఁ బోగొని చారిజన్మములు వీక్షింపన్ మృతి పాయముల్, 80

మ, సుతు లంచున్ సతలంచు గాంచనము లంచున్ దేరులంచున్ బురో
హిత లంచున్ బా[దమాపి బుద్ధుడములట్లే పోపుక్షర్యములన్]
పరముల్లా నది సన్ని మూఢుడు దురాశాపాశబద్ధాత్ముడై
శిరికంబున్ భజియింప లేఁ డహహ! కాశీప్రణాదేశంబునన్, 81

సీ. వవదంపుఁ బొదరింట బాలహంసముపోలె
 బడముడి శశిరేఖ గడలుకొనఁగ
 (నాశాశమండలి) సంగారకుఁడువోలె
 నిటలపట్టిక నన్ని నేత్ర మమర
 వలుదశంఖములోనఁ బాలుచునీలమువోలె
 గంధరమున మచ్చ గానుపింప
 అమృతాంబురాశి నీరానుమేఘముపోలె
 నమ్మేనఁ గరిచర్మ మెమ్మె మీఱ

గీ. వలను మిగిలిన భాగ్యదేవతయపోలె
 శ్రీవిశాలాక్షి చెంగటఁ తెలుపుమిగులఁ
 గాశికాపురిఁ బట్టంబు గట్టుకొన్న
 విశ్వవతిఁ గొల్వ సౌఖ్యంబు శాశ్వతంబు,

82

క. ప్రాయము మేఘచ్ఛాయా
 ప్రాయము, విద్యన్ని కాయభంగుర మరయన్
 గాయము, కాశికఁ బోవుట
 నాయము దేహులకు ధరణినాయక ! వింటే !

83

సీ. వందేద్రియస్ఫూర్తి పాదుబట్టినఁ గాని
 చిత్తంబు నిల్కడ హత్యకొనను
 చిత్తంబు నిలుకడ హత్తియుండినఁగాని
 బుధసంగమమునకు బుద్ధి చొరదు
 బుధసంగమంబునఁ బ్రొద్దుఁ ద్రోచినఁగాని
 విద్యుత్త మార్గంబు వినఁగఁబడదు
 విద్యుత్తమార్గ ప్రవేశ నైపుణిఁ గాని
 సత్త్వగుణంబు నిశ్చలము గాదు

గీ. సత్త్వ గుణమునఁ గాని ధూర్జటియై దైవ
 మను విబోధంబు నమకూడ దండుఁగాని

యొండుదెస ముక్తి గనుపట్ట దుగ్గుఁ జేలు
సగరికడ నీల్లుమాత్ర నె తగులు ముక్తి,

84

సీ కన్నులారగఁ గాళిఁ గననివానిభవంబు
నలిలంబు లేని కాసారమట్లు
కాళి కేఁగఁ బ్రయంబు గలుగకుండినవాని
భావంబు దలపోయఁ బాడుకొంప
కలదు తీర్థము కాళికకుఁ దుల్యమనువాని
కెందుఁ బ్రాయశ్చిత్త మింత లేదు
కాళికాపురమున్నిఁ గడచి యెండొకచోటి
కేఁగు నెవ్వఁడు భాగ్యహీనుఁ డతఁడు

సీ యాగములు వేయు చేయంగ నై నఫలము
తోటి గోదానముల నొనగూడుఫలము
పెక్కునల్లిండ్లు నిలువులఁ బేర్చుఫలము
కాళి నొకపూట వసియింపఁ గలుగు నధివ,

85

క. గోవతి గమనునిపురి గం
గావగలోఁ గ్రుంకు వెట్టు నతిపుణ్యులకున్
దావత్రయం బుడిగి యొక
తావము బాలమున నెపుడుఁ దరలకయొందున్,

86

సీ. అభ్రగంగా ప్రవాహంబు లెన్నియొకాని
(తల ధరియింతు) రందఱును నదులు
వదినూలు వడగలచాము లెన్నియొకాని
యందఱు నురగేంద హారయూలులు
దాలోందు చంద్రఖండంబు లెన్నియొకాని
యందఱు ధరియింతు (రమ్యరీతరుని
విషరాళిఁ) బుట్టిన విషము లెన్నియొకాని
యందఱు హాహూలూంకగళులు

గీ. గంధగజజైత్ర్యు లెందఱోకాని యంద
అతుల కరిచర్మపటధారు లై నవాడు
కర్మబంధంబు [స్వప్న భాగముగ నై న]
త్రాలు కొనకుండ నిద్రింపఁ జాలుఘనులు.

87

సీ. ప్రతిదినంబును మదభాంత్యుడై సింధువు
పానంబు సేయసి బై సీమాలి
యోరంత ప్రాద్దు నో దుకువక కొండెంబు
వలుకనీ లేనివి గల్గివి గూర్చి)
[యెవుడు దుర్భ] రహింసయే నిత్యకృత్యంబు
గానుండనీ క్రూరకర్మవరిత
కాయకంబుగ నదాకాలంబు పేమంబు
లాగించనీ దొంగభాగుడొడ

గీ. కపయనీ యెఱింగియుఁ గాంత] గానివాని
తోడుకనీ [దుష్ట దానములే దొంతరలుగ]
గగనగంగాతరంగ శీతరము సోఁగఁ
బావనుండగుఁ గాళిలోఁ బంచజన్మడు,

88

క. ఇలఁగలతీర్థము లాడినఁ
గలుగదు పారరూపలబ్ధి గాళికలోనన్
నెల గంగ నాడ నొదల
నెల (పూఁవధరించు నరుడు నిక్కము) వింటే,

89

డి. పుట్టువు నర్వదుఃఖముల పుట్టినయిల్లని పుట్టకుండ రా
దెట్టి వినోక్తైన నది యెట్లనినన్ దమపూర్వకర్మములే
తిట్టలు జన్మపేరువులు తీరిదు వానిజయింపఁ గర్మపుం
[దెట్టవ నిర్విశేషముగఁ] ద్రెంపఁగ వచ్చుచు గాళి కేఁగిన్. 80
10]

ఉ. కోశకం గూటికై యొకనిఁ గొల్చి తదిరిత వాక్యవధరిన్
 జేకొని యూడిగంపుఁ బని సేయుచుఁ బ్రాయము సత్తుగా మది
 గై[కొన కీర్త్యుడు దిరిగివన్] కనుమీశ్వర కీ[తభావనా
 పాకట జూటితో నరుడు భాసిలుగంగ మునింగి కాశిలో.] 9

సీ. [తనకుఁబలె స్వచ్ఛమై యొప్పు తనువొనంగి
 తనదు నొక పాయ మల్లెపూదండఁజేసి
 వానిసిగ నిడుజేహవసానవేళ
 ప్నాతపైఁ గాశి గంగ కెంత కనికర మొ.]

సీ. [మూడ దశనిఁ చావు చావునకె మూడు
 మూడు జన్మములం దంత్య్ర మూడిపోయి
 కనులు లెండున్న వానికిఁ గనులు మూడు
 వారణాసి గంగాన్నాన కారణమున.]

సీ. [కాశిలోఁ జట్టతలవాడు గంగమునిఁగి
 జడముడి ధరించు దానిపై నవదరించు
 ఫణిఫణారత్నరుచి దానిపై వహించు
 మొలక జాబిలి జాతిపూ మొగ్గవోలె].

సీ. [ఈభవమ్మున ఫలమున కేమిగాని
 రాగలభవమ్ము మొదలంట రాచినాడు
 గంగలో వారణాసి మునుంగువాడు]
 దొంటి భవమునఁ బుణ్యంబుఁ దొడిగినాడు

సీ. ఆనందవనమున కరిగెడ నని తలం
 చినఁ దీర్థమలకెల్లఁ జనినయట్ల
 వారాణసికిఁ బోయివచ్చెడ నని పల్కె
 సకలాగయంబులు చదివినట్ల)

(ఇది కాళిపురికి, తేరదనంచు నొకవదం

విడ భూమి వలగొనఁ దొడఁగి పెట్ట

అవిముక్త మిదె యదె యని జాయఁ జనెనేని

చిరపాపములకడ చేరినట్ల

ఆ, ఆ మహా శృశాసభూమినిఁ గలయంగ

తేటిచూడ]నేని తేటతెల్ల

గాఁగ ముక్తికాంతఁ గలయంగఁ జూచుట

యనుచుఁ జాటిచెప్ప మునికులంబు,

96

ఉ, చాఁచఁడఁటే వదాంబుజము చక్కఁగఁ గాళికి నేఁగుత్రోవకున్

దోఁచఁడఁటే నిలింప [నడిఁ దోగఁగఁ బెన్మనాన] పాపముల్

[గాఁచఁడఁటే వివేశిభావ[ల వారి]చె మాఁపుండు తం

పీఁచము తెత్తకుండుదురె పేర్చినకిన్కఁ గృతాంత కింకరుల్, 97

ఉ, ఆడుదు రొండు తీరముల నాదీనఁ బాపము [నెల్ల సవ్వీరా

పాడునొకో |] జను ల్పదము లాదీనకాలమునందె బుద్ధిబో

నాడక కాళి కేఁగి యనురావగలోవలఁ జల్లఁగా జలం

బాడుట పుట్టువుల్ విరుగనాడుట ముక్తినిఁ బెండ్లియాడుటల్, 98

ప్రగ్ధర, స్థిత) మణికళిలో దీర్ఘ సంపూర్ణ కీర్తాం

శునిశేష శ్రీవిలాస స్ఫురిత పదసరోజండు ఖండేందుజాటుం

దవధానం పొప్ప గంగాంబు పహృత కలుషప్రాణికిం గాళిలోనన్

బెని నోంకారా(క్షరంబున్ గురుకరణిఁ ద)గం శేర్పుఁ

[బాణాంతవేళ, 99

సీ, తడవు కాలమువోలెఁ దల్లి గర్భంబున

నఁగియుండిన విగ్రహంబు వాయు

జవనంబుఁ గాంచి యజ్ఞానంబు చేసెన

ప్రస్థపానాది

ఒదిగి గ్రాసార్థమై యొకని సేవింపఁ బ్రా
 వంబై న మది సంకటంబు వాయు
 ఘన వయోమదమునఁ గన్నుగానక త్రిమ్మ
 రఁగ సంభవించిన రట్టు వాయు

గీ, ఆమయఁబులచేనైన యలఁత వాయు
 కర్మపాశంబు చుట్టిన కట్టు వాయు
 చేరి కన్నుల కితిథిఁగాఁ జేయవలయు
 ననమలోచను తలపూవు నభ్రగంగ,

100

చ. జ్వరము వయోవగాహమున వర్ధిలు మానఁగ నేర దండు రి
 ధరపంబు వైద్యులెల్ల పసుధాతలనాయక ! కాళిలోన నం
 బరతటి నీజలస్ఫురణఁ బావమహాజ్వర మాఱుఁ గ్రొత్త శ్రీ
 కర హర వైద్యపుంగవ నికామ దయోదయ జ్ఞంభణంబునన్. 101

నీ, మెట్టనీ ధరచుట్టు మెట్టకుండినవాఁడ
 మృదుని పట్టణాధీశ మెట్టఁడని
 అడనీ తీర్థంబు లాడకుండినవాఁడ
 యుధవాహినిఁ దీరమాడఁడని
 చూడనీ యఖిలంబుఁ జూడకుండినవాఁడఁ
 గాశీసితులఁ జూడఁగలుగఁడని
 కొలువనీ వేల్పుఁ గొలువకుండినవాఁడ
 గోరాజహహనుఁ కొలువఁడని

గీ, చదువనీ వేదముల్ నాల్గు చదువకున్న
 వాఁడ శివకథ చదువనివాఁడయేని
 వేయు చెప్పంగ నేల పృథ్వీతలంద !
 కాళికేయిఁగాని మోక్షంబు లేదు.

102

ఉ, తేలుచుఁ జొన్నయాకుపంబుఁ దేనియవోలిన యాజవంశవ
 శ్రీలఘుభోగసిద్ధిఁ బడి చిక్కినఁ జిక్కు మహాపథంబుధిం

గూలి నరుండు గాక యెనగూడిన భక్తిని గాళి శీఁగినన్
గాలముఁ (ద్రోచి కాలుఁ)నికఁగదని) కాలను బొమ్మగట్టఁజే, 108

క. ఛాత్రీక ! వినుము కాళీ

క్షేత్రంబునఁ జక్రమైన శీవం బటి త

న్నితేందు చక్రరథము ॥

చిత్రంబుగ నెక్కియుండుఁ జెన్ననలారన్,

104

సీ. తక్కినయెడఁ దత్త్వ[దగ్ధ]నోజ్జ్వలు[జైన

బోధయిందలి] మంపబుద్ధిఁ బోలఁ

దొకచోట యోగియై యుండినచాఁ డిందు

భోగియై చరియించు పురుషుఁ బోలఁ

దనర్థస్థలమున నధ్యయన తత్త్వరుఁడైన

వాఁ డిందుఁ జదువనివానిఁ బోలఁ

[జెందేని వేదసకల యిచ్చు]ను దాడఁ

డిందు లోభముఁ బూనుపీనుఁ బోలఁ

గీ. డక్షిణ తీర్థంబు లాడిన యట్టిమేటి

బోలఁ డిందులయ న్నానశీలు నైన

ననుచు సంశయదూరులై యరసి చూచి

నడ[చెదరు పండితుల్ వారిణాసి పురికి,

105

సీ. అమిత వ్రదక్షిణ క్రమణంబు గమనంబు

మంత్రంబు లాశీసమాట లరయు

నాహుతివిధులు నిత్యాన్న పానాదులు

యోగప్రకారంబు భోగ మహిమ

అఖలనుఁ దనియీశు సఁ

గ

(సగ, శివం) స న జంశ మాట

వస్తు వరాజ్యభక్తము చాలియెల్లమి

సచ్చాస్త్రముల విన్ని జూడ వినుట

గీ. జవ వరమాత్మ సంవర్క సిద్ధిసై న
చొక్క నిద్రావిహారంబు పోనుధరుని
మూర్తిసంవీక్షణము బంధ) మోక్షణంబు
తాళి గాపురమున్న ప్రాగ్జనుశ్రేణు,

106

మ. ధరణీపల్లభ ! భక్తితోడ నవిముక్త క్షేత్రముం జేరు ను
స్థిర పుణ్యాత్ములు ముక్తి గైకొనుటయే చిత్రంబు మున్నొక్కభూ
సురపుత్తుడు (మదాలసుండు...) శూన్యండు దుర్మార్గ సం
చరణోదగ్రుండు గాంచె నందు మృశుడై శంభుస్వరూపోన్నతిన్.

మ. అనిసన్ నేత్రసరోజ వత్రములలో నానంద బాష్పంబులన్
దనుసేనున్ బులకాంతురచ్చటలు [సంధానించి తాత్పర్యము]
వృషరేంద్రుండు మనీండుఁ బల్కె విను మోఢవ్యాతృ !
నీ విట్లు చె
ప్చి న యానంద వనప్రశంసకతనన్ భేదించితిన్ బావమున్.

108

గీ. పుత్రి సంపత్తిపైఁ గాంక్ష పోరలు నాకుఁ
గలిగెఁ గ్రాశీ నివాస భాగ్యంబు స్వామి !]
గాజుబూస నిరీక్షింపఁ గడఁగువాని
కరయ నవనద్యురాగంబు దొరకు నాఁగ.

109

క. వినఁబడియెఁ గాశిమహిమయు
ననిమిష గంగావయోధ వాధిక్యము శం
భుని కీర్తనంబునిధ)ములుఁ
గనుఁగొంటిన్ బ్రదుకఁగంటిఁ గొండీస్యమునీ !

110

వ. మీర లివ్వడు చెప్పిన మదాలసుండనువాఁ డెవ్వం డెద్దేశంబు
పాఁ డేపురంబునగ గాపురంబుండుఁ దద్దశ్చరిత్రం బుత్తుండుఁ

గాఁ గాంచిన తండ్రియుఁ దల్లియు నెవ్వ, లేమి నెస బున వాఁడు
కులచారమారం డయ్యెఁ గడవట నెట్లు శాశిలోన మేను
దొఱంగి గంగాధరు శారుణ్యంబునఁ గృతార్థు డయ్యె నీ యర్థం
బుఁ దేట తెల్లంబు నేనీ నన్నుఁ జరితార్థుఁ జేయవే యనడుఁ
దపోధనాగ్రణి యశోధనాగ్రణిం గూర్చి కూర్చిన నెయ్యంబుని
నిట్లనియె.

111

మ. ఇలకుం గుంతల వుప్పుదామ మన శ్రీ నింపారి సొంపొందు కుం
తల దేశంబున రత్నగర్భపురికిన్ నాకుండు గంభీర ని
శ్చలతేజోనిధి చంద్రశేఖరుఁ దరివీక్షా ధూమకేతుండు త
మ్ముల చుట్టంబగు వేల్పు వంగడమునన్ బుట్టెన్ మహీవల్లభా !

డి. ఆదిమర్రిల్లు మంచునుల యల్లుఁ బయోరుహనాథ భల్లుఁ గా
కోదర రాజకుండల సముజ్జ్వలగల్లు భజించి మించునా
భూదయితావతంస మణిబోల మహీనురుఁ దొక్కఁ దొవ్వ వి
ద్యాది నివద్గురుండు మహిమాఘ్యుఁడు భీనిధినామభేయుఁడై 118

సీ చతురాగమంబులు నకల శాస్త్రంబులు
నామూలచూడ మానట్లు తెలిసి
భక్తి సంపదయు నానక్తియుఁ గల్గిన
శిష్యుల కవియెల్లఁ తెప్ప నేర్చి
యరయ జ్యోతిష్టోమ మాదిగాఁగల నప్త
తంత్రువు లన్నియుఁ దగ నొనర్చి
వేదాంతవిద్యా వివేకంబు గూర్చుచు
నల] తొలసోమయాజులుగఁ జేసి

గీ. తగినవారికి దానంబు దా నొనర్చి
మఱివతి గ్రహశక్తిపై వెలుపు గలిగి

బ్రాహ్మణాకృతిఁ జూసట్లు బ్రహ్మహోత్ర
నవని ధీనిధి ధీనిధియై తలిర్చె.

114

చ. (వరములు చేసి) పెక్కు లుపవాస ములున్ మఱిపెక్కు-

లుప్పించుల్

ధృతి నొసరించి కూర్చిఁ బరచేనులఁ దల్లియహోత్రఁ బ్రోచి మా
నితిగతి మింటిదయ్యముల నేలకుఁ దెచ్చి కుమారుఁ గాంక్షఁ ద
త్సతిశ్రుభకీర్తి నాబ్రగ్గుజూచు వతివ్రత సంతసంబునన్.

115

ఆ. ఆవనినాథ ! భూమరాగః తనపుత్ర)

కుని మదాలసాఖ్యఁ గూర్చి (వీరి
నతిమదాలసాత్మకఁ డగు నీతఁ డని మీఁడఁ
డలఁపు జనులకెల్లఁ జెలుపు (రీతి.)

116

క. [ద్వికమునకు వచ్చు బాలకు

నొకపూటనె పెంచుచుండ నుద్వీసురభీ
తకురంగ నేత్ర శుభకీ

ర్తికిఁ దగుశుభకీర్తి మోహదీపిత యగుచున్.

117

చ. ఇట్లు దినదిన ప్రవర్ధమానుం డగు నూనునకు వి ...

దజ్జనకుం దన్నప్రాళన చౌలోపనయనాది కృత్యంబులు యథా
కాస్త్రంబును యథా కాలంబును నగునట్లుగఁ బరికల్పితంబులు
సేయించి వేదాదికంబులగు విద్యావిశేషంబులఁ బొందిత్యంబు
...

ధుండగు ధరామరుకుమారి ముకుమారాంగిఁ
జంద్రవదనం జంద్రకళ యనుదానిం బెండ్లియార్చి సంతసిల్లుచుఁ
దామరతంవరలగు సంవద్విలాసంబునం బెంపువహించి కలిపయ
సంతర్ప మృహీబృందారక వందనండు.

118

సీ. కన్దుకన్దువ మాత్రికంబు లుద్ధరించుఁ

జెలగు సింగిణి చేతఁ జెప్పినిన్నఁ

న్రొక్కని చోటులు త్రొక్కుచు మిన్నందు
తెక్కలు గలతేజ నక్కకున్నఁ
[జెలగి యిర్నాల్లు] దిక్కులు పువ్వుఁ గట్టించు
నలుఁగులు పొదిలోన నిలుపకున్న
మిరమిర మనుగండు మీను కృష్ణముతోడఁ
జగురెల్లి నీడలఁ దగులకున్న

గీ, [మానె యదు] మానినీజన మానహరణ
[చాక్షురీ సార] సౌభాగ్య శంబరారి
యనఁగఁ జూపట్టె భూమిదేవతృణండు
నాలుగంచుల నవమహావనంబునందు,

119

చ, చతురాన్నాయ విహారపులే మఱచి కాస్త్రక్షిద చాలించె మా
నితపౌరాణిక వాక్యసంశ్రవణమున్ నిర్భూతముం జేసె శ్రీ
సుతవాత్సామ్యసకూచి మారమతముల్ చూచెన్ గులాచార నం
గతికిన్ దూరముచేసె నెమ్మనము దుష్కర్మండు పాటుండొగిన్.

సీ, నెరవెండ్రుకలు దువ్వి నిలుపుకొవ్వు ఘటించి
కుసుమదామము మీఁదఁ గుస్తరించి
నుదుట గండవుణక్క నూల్కొల్పి నీలాల
పోగంట్లు చెవిదోయిఁ బొందుపఱచి
తరలమై బంగారు తాయెత్తుగల ముతై
ములపేరు పేరురంబున ధరించి
కటిఁ బాలిగోణము కడచుంగుదరఁజేర
పట్టుదట్టి ద్రిండుగట్టి నడుమ

గీ, గోల డావలి చిటికెన వ్రేలియందు
నలఁతి వగడాల యంగర మనువుకొలిపి
గారవంబీని కలికి సింగార మొదవ
నారజంబుగఁ జరియించు నతఁడు మఱియు,

121

శిశుటారాధ్య క్రీడలు

ఉ. నోగి ॥ మూత్రపైఁ గరము పొంబగఁజేసి కరంబు మ్రోయు నం
బాగిగ లొలి పెట్టి కరవద్యము త్రొవ్వెరిశండు మాటికిన్
చేసుక గారమిటుడు నవీనభాంక విలాస లక్ష్మితోఁ
గూగిన మేను వమ్ముకొనఁ గ్రుమ్మరుచుండు నతండు వీధులన్, 122

బ. క్రాలం గన్నులనిగ్గు త్రొవ్వెఱుంగు నింకంబుల్ దువాలింప నీ
బాలోలాలక కాంతి తుమ్మెదలచాయం జాయనం బూర్తి నూ
ప్రాతేయాంశునిఁబోలుముద్దుమ్మ గ మొప్పన్ మాగువళి | దాగుట
గేలింబెట్టు మ దేధ గామినులతోఁ గ్రీడించువాఁ గిమ్మలన్, 123

గీ. జూద మన్నను మదియందుఁ బాదుకొల్పుఁ
బరధనం బన్ను ఎవపారింపంగఁ గోరు
నబ్బముఖ యన్న నా ధనంబుందఱేయు
బహ్మవిద్యా విదూరుడై బ్రాహ్మణుని, 124

గీ. గమియఁ బూచిన తింజేటికరణి నకల
భూషణాంబిత గాత్రియై పొలుపు మిగులు
చంద్రకళఁ గూడి నంసారి చత్రేర నుఖము
పొందగాంక్షింప] డతఁడు దుష్కర్మ యగుట, 125

గీ. పూగిన ముత్తేంబు ల'నతోజాత్ముఁ
గలిగి ॥ తూరి కత్తెలుగఁ జేసి
కలతోనఁ బరపూరమలపొం దెలుంగని
నతల పాతివ్రత్య నరణిఁ తెలుని
గి. ని. ॥ బయలు ప్రా దురిన్యలకు గిది
126 127 128 129 130 131 132 133 134 135
236 237 238 239 240 241 242 243 244 245
మల నయితే కొత్త బావి చూప

నిర్మలీయశాస్త్రము

గీ. అర్చ్య తెఱచిసఁ గాదందు రహక విధి ని
 షేధముల యందుఁ గలిగినబోధ మెదలి
 లజ్జచ[టితంబు గావీధులందుఁ దీరుగఁ]
 పరమ కాముక ముఖ్యుఁడు భరణిమరుఁడు. 156

సీ. కానక కన్నగుతానంబు గావున
 నాఁ గా దనఁగ నోడు నంబ తనయి
 పలదని వారినఁ బల మెక్కు ననుకోతఁ
 దా నెఱుంగనియట్ల తండ్రి యొంగు
 [బరమ పాతివ్రత్య పరిచితాత్మ]యుఁగాన
 నిల్లాలు పతిచేత కెదుర వెఱచు.
 గెఱుక్కడిచే[వెంగడ] మితని దిద్దువ మంచు
 గోరి మిత్రులు మిదిఁ గూర్చి రక్షిం

గీ. బంధువు ల్విని నిర్బంధవఱువ మనకు
 నేమిశారణ మని చెప్ప రింత యొత్తి
 అన్ని కావుల [నము పేక్ష కగ్గమగుచు]
 (నంతకంతకుఁ బరచయ్యె నవనినురుఁడు. 157

ఉ. అల్లది మేలదయ్యె మఱి యల్లది కానుక యింపె నాకు శే
 నొల్లగు దాని విత్తమును నొక్కటి మాపటి నిన్న వీటిలో
 మెల్ల న పోవఁ గంటి న[ది మిట్టనుచున్ బ్రజనప్రసాద]న్నఁ బాఁ
 బ్రల్లదుఁడై చరించుఁ తెనుపాఱుఁడు మన్మథ గోచరాశ్మఁడె

సీ. పొటమరించిన వీటివిటలు యల్కలు దీర్పుఁ
 బోరించుఁ దమలోన వారసఁతుల
 పలుమాఱుఁ గోడిపుంజుల(ను బోరాడించుఁ)
 గామశాస్త్ర ప్రసంగములు చేయె

సడిగించు మగనాండ్ర శరంబు పెదచల్లి
 కలవారి గృహములు గన్న పెట్టు
 సాముసేయును బోటుచందంబు గనుకోర్కె-
 కలికిబాగులు మీఱ నిలుపు

గీ. సంధ్య వార్వడు వేల్వడు చర్చసేయఁ
 దాగమంబులఁ దీరింబులాడఁ దుదిత
 తిథుల నుపవాస ముండఁడు తిప్పకాయ
 చందములు దక్కఁ భూసుర సందనుండు, 129

క. ఈ చందంబునఁ బరశై
 సేచగతిం దిరుగునతని నిఖల జనంబుల్
 చీ చీ! యునఁ జొడఁగిని యమా
 హా! చెడఁజే యీశము కామియగు మూఢునకున్, 130

ఉ. భవ్యుడు తద్గుండు పరపాల గృహంబున మాన్యుడై నుధీ
 సేవ్యగతిం దలిర్చుటఁ బ్రసిద్ధుడు కావున “బాహ్యణో నహం
 తవ్య” యటన్న నీతియు నతంబయి చెల్లుట పద్మరాత్ముఁ బా
 వవ్యవసాయఁ జంపుటకుఁ బొరులు లోగుదు రేమిసేసినన్, 131

నీ. తగవు గాదని చెప్పె దల్లి నద్భుద్భు
 హేతు దృష్టాంతంబు లేర్పరించి
 ధర్మ శాస్త్రముల యంతర్ధర్మములు దెల్పి
 పలదని వారింతఁ జెలుచు దండ్రి
 కులమును వాసియుఁ గలవాడ వేలన్న
 యని చేరి బోధించి రనుఁగు నఖులు
 “నిరవారు నవ్వఁ ద్రిమ్మిరి వేటి కయ్యెడు
 చాలింపు” మనిరి నజ్ఞులు పెద్ద

- గీ. లిట్లు తగువారు నన్నార్గ మెద్దియై
వివరముగఁ జేటవలెదిన వినఁ దతందు
హెచ్చి మూఁడవ పురుషార్థమె యిహంబు
బరము సీజాబావది గాఁగఁ బదిలవలెది, 182
- గీ. విన్నవయనునఁ గడుఁ బెంచి పెరుంగనిచ్చి
వంపలేర్చెరి నుతల వాలు వగ్గమన
దల్లిదండ్రులు మొలకై న తలీనిఁ జెట్టు
వంపఁబడుంగాక హెచ్చిన వంపనగునె, 183
- ఉ. ఆరయుఁ బాలవంటికుల మాఱడిఁ బోవఁగనిచ్చి వీటిలో
వారజమై చరించు వసుధామరసందనుఁ దీట్టివారు నె
వ్వారును జీరికిం గొనక [వాడిన పూవులుబోలె] జల్కఁగా
నీరసవృత్తిఁ జూచి రతినిండుడు వీడని యేవగింపుచున్, 184
- క. కొడుకుదెనఁ గలుగు మచ్చిక
విడిదిరి దలిదండ్రు లాత్మ వినుగుచు నేలా
* విడువక యెట్లు దినంగా
దొడఁగుదురే విగము తొలఁగె దొనఁ]గు నరేంద్రా ! 185
- వ. ఇన్విధంబున మదాలసుం డగు మదాలసుండు దన్నుం గానున
కై నం గొననినారబగుటఁ జాట్లంబులఁ బుట్టినవారఁ బరిత్యజించి
దేశాంతరంబు నోవం జంఁగించి యొక్క క్కనాడు] 186
- ఉ. ఒక్కటఁ చిక్కటిల్లి యిరు లో యన నో యనునడ్కి లేయఁ బెం
పెక్కిన తెంపునం బురి మహేశ్వరధామముఁ జొచ్చి విన్నుర
ద్రుక్క మనీయ రత్నమలతోటి యవర్ణ విభూషణవలుగ
వెక్కిన మాచు నిండి తరలింపఁగఁ బోలనిబెట్టె నెట్టనన్, 187

పాశాంతము

విడువక [క]ట్లు దినంగా

దొడఁగుదురే వానిఁజూడ దొ]నఁగునరేంద్రా.

క, కాంచాడు పేవధన మని

లోగక లాగించి యతవిలో తెలుపువఁ గా

రేగులుఁ దంగేళ్ళుగ నతఁ

డేగెం దనచొప్పు పొరు తెలుఁ కలందన్,

133

ద, మానుగొని జన్మభూమి విడిపోయిన నోక నరణ్యస్థిమలోఁ
గనియెను బ్రహ్మబ్రువుఁడు కాంచన నిర్మిత కేల్మిలము న్
దినకర చుంబితేతు మణిదీప్తి విశాలముఁ బూర్ణ చంద్రమో
నిమియ మోగగ్గయావత నవీన ముఖాబ్జముఁ గన్య(కుబ్జమున్.)

ఉ, భూరి విచిత్రవస్తువుల వృద్ధిఁ యిల్లగు నమృతామృతం
బారయ గూఢమార్గమున నల్లన చొచ్చి ధన భ్యు నొక్క-తే
హరు వశంబునీసికొని యాతనిచేతికి నొమ్ము దావఁగాఁ
తేగలెచ్చి సాత్త్వికుల చిహ్నముతోఁక తఁడుండె నిమ్ముగన్.]

ఁ, మానిగిరిం నజ్జనునిమాడ్కి మహిమఁడఁ దవ్వరంబులో
మానవవం క్తితోఁ గలసి మచ్చికయై తలలోని నాల్కయై
ధీనిధి యాతఁడె యవఁగఁ దేకువఁ దేజము గాంచెయండఁ బెం
పూనఁగఁ గొన్ని వానరము తటన్. 141

క, ప్రాబలిత పిదప మరువకు

లోఁబడియుం డిండు వారిలోలాక్షులకుం

దాఁ బసిడిఁ బంపు విప్రుఁడు

తోఁ బుట్టిన పుత్రైగుణము తొలగెనె యధిపా!

142

వ, అక్కాంబున,

143

చ, (అనువమమైనయ్యవ్వరమునం దొకసానికి బిడ్డయై విమో
హనరుచిరాంగి రెండు బిడ్డయైన నమంబుల .. ద్దులూకి శ్రీ
న్నన విలుకాని రాజ్యముఖ నవ్యనమ్మిధికిఁ బట్టుఁ గొమ్మునై
కనకల తాత్రిధాన యొక కన్నయ] యెన్ను వహించె భూపరా,

మ, చరితెం కామకళారహస్యములు శిక్షం గాంచె నీకాదులు
బదిలంగయ్యె గమస్త వాట్యకలనా పాంశిశ్య హేలన్ మడిన్
గదియించెన్ గరువెంబు జాతన.ఎన్ గా భీష్మనున్ పిగ్గునన్
బాదలన్ బాలిక కేలికాజిత మరుత్పుల్లైయ వింబాక్రమై, 145

డి, సానికులంబులోనఁ గలసానికెల్ల నవావసంసమై
మానిని మాననీయ గుణము.డిసె గొండక ప్రాయము స్వేగా
సానలఁ దేరికట్టి మరుతస్త్రియపోలె విటాలి బాలికిం
దే నజిఁగెన్ విలాసరస దేవతమై తగ నాడునాటికిన్, 146

కా, ఆ కాంతామణి యిట్లు కామక కటాక్షానంద నిర్వాహక
శ్రీకిం గూర్చిన విండు) నాబరఁగి రాజేవాక్కులుం దాను లిం
గాకారంబున నొప్పు తన్నగర రథ్యావాసు నాగేశ్వరా
భ్యాకున్ శంభు భజింప నేగ నొనాడత్యంత లీలాగతిన్ 147

సీ, కుసుమ గర్భంబైన కొప్పు సత్తావుల
సౌబగు దిక్కులఁ బర్వి చోడుమొట్టఁ
జవల కటాక్షపీక్షణ విభ్రమంబులు
క్రొమ్మొలుంగుల తక్కుఁ గుస్తరింప
మొలక చన్నులమీద మొలకలెత్తినకాంతి
వలిపవయ్యెదఁ బైడి వలువ నేయ
అడుగుఁ దమ్ముల తేటబెడఁగు మార్గమునకుఁ
గొత్తలత్తుక చాయ హత్తుకొలుం

గీ, కలికివలుకులఁ దేనియ లొలుక నలన
గతులు రాయంచ నడివులఁ బ్రతిఘటింప
ప్రాసంగికాత్త దర్పక బాణ మనఁగ
నాతి వేంచేసె శిలింతునగరి కవుడు,

మ, పరశరాంభోరుమా మాంసకధ్వని నిగాళస్వాంతలుం జోక్కఁజే
య రతిం జోలినమూర్తి విశ్వజనతా ప్లాదించు మాత్రింప వ
త్తఁగేరత్నము ప్రచ్ఛేద బందెముడి యంతం దిక్కులం గెల్చి
బరటద్యేష్టి నమంత్రితక్తి కొన యొప్పున్ గ్రమ్మరం జేసినాన్

పృథ్వీ: కనత్కనక కుంభసంగతము చారుషుత్తావరీ
పనధమణితోరణ ప్రృత మనల్ప శిల్పాశ్రయంబ
బనింద! మత్స్య నువమాన వాద్యంబు నా
మనోజహరుభామ మమృహిళ చేరె హేలాగతిన్ 15

క, మోక్షమ మోక్షులు చూపుల
గలువలు వలుకులను వజ్రకలికలు మేనన్
బులకల వసలులు నెలకొన
నలికుంకల యంతః గాంధ నలికలత్తున్, 16

కా, జ్యోతీరూపము దివ్యలింగము ద్రయ్యాచూడామణిన్ లోకవి
ఖ్యాతున్ బాలిక నీలకుంకల నరోజ్జాస్యలే వయస్యలే
ప్రీతిన్ గన్నులు మోడ్చుచున్ విలసనశీ యొప్ప నాడేవుపై
గీతంబుల్ సొబగొందఁ బాడె రసము బ్రీల్కొల్చి తానంబులన్,

చ, కల మృదులస్వరంబుగల శంఖదళాత్ములు గూడి పాడు న
గ్గులికి యొర్రొరి పాటలకుఁ గామవిరోధియు మెచ్చ నాత్మలో
శిలలు గరంగఁ దర్వులను జేకుఁజె బల్లవలక్ష్మి భక్తి పం
క్తులఁ గలజొమ్మలం గరము దూఁకొనె జీవిత మద్భుతంబుగన్,

డి, ఆనమయంబునం మధుమదాలనుండై ప్రసదాలనుండు లీ
లాసఖులై నవాడు కడలన్ జరిహాసకథా ప్రసంగ వి
స్మయము చూప వచ్చి జలజాననిపాట నా గణ రంజిలన్
జేసినఁ జోక నిచ్చె గుడిచేరువఁ గేలికురంగళాబమ్మ, 164

చ, నిలిచి (యొకింతసేపు రమణీయణి గాంచి) ముదంబు విగృహ్యం
 బలమి మనంబుతోఁ బెంగ నంగమునం బులకాంకురచ్ఛటల్
 నెలకొనఁ దోస భుర్భమును నిండఁగ నన్యములై నచేష్టితం
 బుల నడలింది చిత్రకృతమూర్తియొ నాఁ గనుపట్ట నెట్టనన్.

కా. (కామాంధుండయి) వివనూనుఁడు మహోత్థంతాతి రేకంబుతో
 రామారత్నము పాటవెంబడి నె సంరంభంబుతోఁ జంద్రభృ
 ధ్దామృ బవృడు చొచ్చి కాంచె నచటన్ దారుణ్యులక్ష్మి (లతా
 రామింబున్ నలి) నాక్షి ప్రేక్షణనుధారాశిన్ రసావల్లభా! 156

ఉ. తారలలోని చంద్రకళ తమ్ములలోని మరాళి మల్లికా
 వారములోని గంధఫలి వట్టువము తైత్తిరజేరుని వి
 స్ఫారమణీక (లాకయన వారల) లోపల నున్నకెన్నియన్
 గోరి నుతిం చె భూసుతుఁడు గొబ్బునఁ జిత్తమ తత్తఱింపఁగన్,

క. సానికుమారిక యగు న
 మృగినిఁ బ్రియమాని నిశితమస్యథకరముల్
 మైనాట నాటఁ జూచె మ
 హావందరసాధి నోటలాడుచు నతఁడున్,

158

సీ, చీకటిగొనఁబోలు చిరురవల్లరులలోఁ
 గనుపట్టుచిమ్మదీకటులు వొదవ
 జడనుగాఁబోలు నుజ్జ్వలచాతువదనేండు
 మండలామృతపూరమగ్న మగుచు
 ఇలుకునఁ జడఁబోలు మెలుగారు పొల్లిడ
 దోయిగుండు కరంబు దూరఁబొలి
 అడుగుఁ జేరఁకఁబోలు నత్యంతగంభీర
 నాగీరసాస్పృహ నాడఁజొచ్చి

గీ, ఉరునితంబులు వలగొన నరుగఁబోలు
 మ్రొక్కి జారంగఁబోలు నూరుపులవెంటఁ
 దిరుగఁగా నేరడయ్యె భూసురకుమారు
 చూడ్కి యెలనాఁగఁచెలువంబు చూచినపుడు,

మి, అంతనింతయు నింపుసొంపున పంతకాపీఠంఁ గొల్చిమేల్
 సంతసంబునఁ గూడి తోడివిశాలనేతలు చాను ది
 గ్దంతి యానము మించుయానము గల్గి యింటికి నేఁగ వి
 భ్రాంతి నెంతయుఁ బట్టి ధీనిధివట్టి యిట్లను భూవరా.

ఉ, ఎవ్వతెయొక్కొ యీజలరుహేక్షణ దీనికి నామమెద్దియో
 యెవ్వనిపుణ్య (వైభవము) యివ్వనితామణిఁ గూడఁగల్గుట
 బుద్ధిలుకానిదారిఁ బడి పోవఁడె వారిజగర్భుఁడైనఁ బై
 నివ్విభువింజన క్రిహానీతేండురుచుల్ గరువంబు చూపినన్.

చ, స్వరశరవిభ్రమంబు నవచంద్రకళావిభవంబుఁ బుష్ప వ
 ల్లరిఁ గల తేట బంగరుగలాకవిశేషము (కొమ్మెఱుంగు ది
 స్ఫురణము నీ మృగ కీ యయి పొల్పెనలారెడఁ గాకయున
 కరణి నుదేభగామినులఁ గంటిమె యెచ్చటనైన వింటిమే.

క, అనుచున్ మోహవశాంబుధి
 మునుఁగుచు మరుఁ డేయుదాణములఁ చూలుచు నొ
 చ్చిన విప్రుఁ జూచి తత్పఱుఁ
 డనియెన్ బరభావవేది యనునాఁ డంతన్.

ఉ, సానిదిగాన యీ (విశవసారసలో)చన పొంద దుర్లభం
 పై నదిగా దిడెంతవని యన్నియుఁ జక్కవనేయువాడ లోఁ
 బూనుము దైగ్య మిట్టియెడఁ బ్రొద్దిక నేటికిఁ బోయె నింక
 జో నయమేది వట్టివెతఁ బొందఁగ నేటికి వి(ఎ) వందనా!

చ. అని పరభావవేది వసుధామరసందను నొక్కరీతిచే
మనము ముగిచ్చి చంద్రధరుమందిరమున్ వెడలించి యింటికిన్
జను మని యూఱడం బలికి చయ్యసెఁ దాను యథేచ్ఛ సేఁగఁసం
త నవనిదేవుఁ డుజ్జ్వలము దాని హారంగమృదిందలంచుచున్,

గీ. ఉదితకృత్యంబులన్నియు నుజ్జగించి
మృదులశీతలశయ్యపై మేను వైచి
ప్రబలమస్మధక్షిభాగ్ని భర్తస్యమాన
మానసుండయి పలుకు నిమృద్ధి నధిప! 166

ఉ. పాటలగంధి నీకులుకుపాట నడేటికి వింటి విన్న న
చ్చాట మడియదైర్యగుణపాటన మేల ఘటించె నింక ని
చ్చాటఁ బ్రసూనపాణిభిఁ బ్రాణము నిల్పగ నెట్లు నేర్తు మృ
త్యాటవ మేది తూలుటయ పాటిలుఁగాక యనేకభంగులన్. 167

గీ. (జలజలోచన యానాడు) చంద్ర(నిశిత).
బహుళ రాఘాతములచేత బ్రదుకు గలిగె
నేని యర్థంబు లీరాని విద్విమృశనఁ,
బొందు గొనుకొందు నెట్లరవిందనయన. 168

సీ. గుడి పెళ్ళకుండంగఁ గుడియించి కొనకొంగు
పట్టి క్రొయ్యత (ముద్దు నెట్లనైతి)
(ఎదిరి నిలువ)రించి యిచ్చకం బొనరించి
యిండుక మాట లాడించ నైతి
చెలిక త్తియలనైనఁ విలిచి మీ యెలనఁగ
తెఱఁ గట్టిదో యని తెలియనైతి
మందఃపూసముతోడ మఱలి యింటికిఁ బోవ
దిగ(దిగ నెంబడిఁ ద)గులనైతి

హేమకుంభవిభూతియై మృగిణిచిందనరీతి
 తోడికనవచన్నుదోయితోడ
 చిగురుటాకులమేలు చిన్నపుచ్చగజాలు
 మోహనంబగు చిన్నిమోవితోడ

గీ, పులిసతలవిభ్రమముపూన్ని గలుచునున్ని-
 చాలు దళకొత్తజఘనమండలముతోడ
 వలనుమిగిలిన భాగ్యదేవతయుపోతె
 మెఱంగు కలకంఠి నెన్నడు గలుపు నొక్కొ! 174

నీ వకుళపున్నాగచంపకచాటలాపనీ
 రుమావాటికలఁ గలవిహరణంబు
 కలహంసకులపక్షచలితవీచీఘటా
 కులనశోవరముల జలకమాట
 అమృతనివ్యందమోహనచందికాధార
 మానితహర్ష్యంబులోని యునిశీ
 కమలరాగోపలఘటితసూతనశీలి
 శైలకూటములపై వ్రాలుకడఁ

గీ, విరులు సొమ్ములు పూఁత లంబరము లనుక
 భక్ష్యభోజ్యాదు లొనరినవనుల నెల్ల
 నింపు నమకొల్పు తనవల్పునిండువదనఁ
 గలసి వర్తింపలేకున్న నిలుపు నున్న. 175

ఉ, అను నమయంబునందుఁ గమలావృండు లోచనగోచరాత్మ్యంబై
 వననిధినాథుదిక్కునకు వ్రాలె నమస్త దిశాంతరంబులన్
 గనకము పూసిసట్టికియఁ గానఁగవచ్చె దదంశుర క్రిమిన్
 వనరుహలక్ష్మి శైరవవనంబులకుం జనెతోడుతోడుతన్. 176

సీ. ఈమద్వికుంచితాశేషవత్సరరోజు
 జరరనివృద్ధదప్తవృద్ధయంబు
 నీడదుమోన్ముఖనిర్భరజవఖగ
 స్వప్తకోలాహలాల్లివదిశము
 భావితారాగణప్రతిమలమల్లితా
 మోద మోదితమాన వాదికంబు
 చక్రవాకస్వాంతసాంద్రశోకానల
 సంవర్ధనక్రియాసాదిధేని

సీ! కాంతివిస్మరముఖనరైరవంబు
 నీలిమాప్తతనలావనీతయంబు
 ప్రకటసంధ్యాసమాధిమద్రాహ్మణంబుఁ
 జాలఁజూవట్టె వశ్చిమ(సంధ్యాయువుడు)

1

సీ. కాలకాముకుడు దిక్పాంతలపైఁ జల్లు
 వలందోవృరపుఁబల్కులో యసంగఁ
 జరమసంధ్యానాట్యచలదీశ పటుజటా
 గళితగంగాఘోసకణము లనంగ
 నాకాశమండలం బనుమధూకంబునఁ
 బుట్టివ నవోంపుఁబూవు లనంగ
 రాజ రాజను నిశారముణి కెఱిగింప
 వచ్చు పెంచినవారువంబు లనంగ

సీ. భావివక్షత్రవల్లభవ్రకట బహుళ
 భరితనత్కిర్తి చంద్రికాంకురము లనంగఁ
 బరగి జగదేశకళ్యాణ వదవిలాస
 కరములై యొప్పె దారకోత్కరము లవుడు,

17

సీ, శ్రేణులు కాముకాముకీ చిత్తముల]యందుఁ
జీవులైదువుజోడు (చే)రఁబడియె
మూఁగలుగట్టి యిమ్ముల మృగంబులు లేత
పచ్చికపట్టులఁ జవ్వడించె
పసుధమిఁదికి మిన్ను వాఁలెనో యసఁ జెన్ను
దళుకొత్తఁజేటి దట్టమయ్యె
దళదిశాంతిముల మొత్తము దైవ్యభావంబు
హరిహరిహారులయందు విడిసె

గీ, జారులకు మోదనంప త్రి చాలకొదవె
జోరసంచారమున కెల్లఁజోటుగలిగెఁ
జరమపాఠోనిధాననిశ్చలతరంగ
నంగమంబున కివమూర్తి జాటుటయును,

179

చ, కలువలుపొందు తామరలగాము నికానతిశవగట్ట తా
రలగమికాఁడు వెన్నెలకరాటము చీకటివిచ్చు మొగ్గ చ
ల్వులగని చక్రవాకులతలంపు వియోగులపాలిజాలి చే
ల్పులకల వెల్లఁదీర్చుటకు(బువ్వము)చంద్రుఁడు దోఁతఁజూర్చునన్

చ, ప్రమదముతోడ సప్తమితభానునిచేపముఁ చాల్చి రాగ వి
భ్రమ మొనఁగూడఁ జంద్రుఁడు శరంబుల నంటినఁ జల్వఁ దాఁకియో
కమలిన మోమునంతె నది గన్గొని నట్కునఁదాను] నవ్వెలోఁ
గుముదిని దాన సిగ్గుచడి గొబ్బున వెల్వెలనయ్యె నాతఁడున్, 181

గీ, ఉదయరాగవిభూతి పయోజనూతిఁ
చిదవ నొదవినవెన్నెల మదనదహను
మేనఁ దలకొత్తకవ్వన దానపారిఁ
బోలి చూపట్టె నంత నంభోజవైరి,

182

చ, హరిహరిదంబుజాక్షి నిటలాంచితచందసలిందునో యుగన్
గరము దలిర్చెఁ జందురుఁడు కవ్వను జూడఁగ నొప్పెఁ దత్సర
త్పరిమళలాభలోభవరిపాశవశంపదచి త్రవృత్తియై
తిరముగ (నాళి)యున్న యెలదేటియపోలె జగంబు మెచ్చుచు

చ, వలపులరాచవారికిని వశ్యుఁడు చల్లనిమేవిహఁడు క
ల్యులతెలికాఁడు నైవ యదువల్లభజారుఁడు ప్రేమ యామిని
కటట మునుంగుగాఁగ నొవగూర్చివ చల్లనిచీర మేకిన్
దొలఁగఁగఁ దీపెనాఁ బరగి తూలెఁ దమంబు దిగంతరంబులన్

మి, ప్రచురధ్యాంతమదేభపాశలము చక్రస్వాంతశోకాగ్నిధా
య్య చకోరీకులతననాషధము తారానందశందంబు వ
ద్యచరశ్రేభరవశ్యతోహరము కందర్ప త్రిలోకిజగి
షచరప్రక్రియ వర్షె పెన్నెల నిశాచంద్రాననాహసమై

నీ, సకలదిక్కాంత లొమ్మిక వసంతము చల్లు
కొనఁ గ్రమ్ము చందనక్షోద ముసగ
నాకాశసిద్ధదేహంబునఁ బూసివ
నూతనస్నిగ్ధభూతి యుసగఁ
రాజు నిశారాజ్యరతి మంగళాభిషే
కంబునఁ దొరుగు గంగాంబు వనగ
కాలధీవరుఁ డంధకారమీనంబుల
సంగ్రహింపఁగ నై చుచుల ముసగ

గీ, కడఁక రేచాను మైనిండఁ గవ్వకొన్న
జిలుఁగుబాళంపు పలిసంపుఁ తెలయనఁగఁ
దగి చకోరఁబులకు నామెతలు ఘటించి
నిలచి పెన్నెల గలయంగఁ దొలుకరించె.

వ ఇట్లు నకలలోచనానందకరుండగు నితాకరుండు మృగమదమకర,
పత్రాభిరామం బగు సుత్రామృతానుశేషయగంధిపాళలకంబు
సుంబోలెనీలరేఖాకలితాంత రాలుండై వభోమండలంబు నలంక
రించికలువలకుంజలువయు, గైరపంబులకు విహారంబును, జకోరంబు
లకు వితాళంబును, నిందుకాంతంబులకు నివ్యందంబును, రిక్కి
లకుఁ జక్కదనంబును, దిక్కులకుఁజల్లదనంబునుబంకజంబులఁకొంక
యుఁబొంతులకు సంధికారంబును, దమంబులకు భ్రమంబును, బాట
చ్చరులకు పెచ్చయుఁ, జగవాకంబులకు విక్రియయు నెలకొల్పి
యనవ్యదుర్లభంబగు విభా (విభవంబున వెలసి) యుండె నవృ
డవ్విప్రుండు విప్రయోగవృథాదూయమానమాసనుండై వేడి
పెన్నెలం బొక్కి యుక్కిడలి యొక్కరమణీశునలంబునఁ గనక
లతం దలంది యంతర్గతంబునం జింతింపం దొడంగె.) 187

డి. (ఓయెలనాఁగ!) నాకు నిలుబోవనితావము నూలుకొల్పి నీ
వేయెడ నున్న వానవు! మదేతదవస్థ పొంది చక్కఁగాఁ
జేయుట నీదుపాలన వసించుట యింపు జేయుగవైతి వ
య్యో! యిగురాకుఁబోయెలు దయోదయ (మంతయు లేనివారలే!

డి. ఈవికరాజి యీశుకము లీకళికాంతులు నీసుధావృధు
శ్రీవరివక్రచంద్రికలెల్లము లీయలిపోతఝుఃకృతుల
కోవవదంగజాతకరఘోరనిపాతముఁ గూడి నాకు వృ
త్రావముఁ జేయుచుండెనిఁగ దాళఁగఁజాలను గావు మీయెడన.

చ జలగుహగంధి! నీవదననన్నిధి పెన్నిధి, నీమనోహరా
త్యలనకటాక్షవీక్షణవిహారము. హారము, నీసుధామిత
త్యలమృదువాక్యవైఖరులగర్వము పర్వగు, నీకపాల ని
సులకళశల్మి కల్పి, యయిహోఁకడు నా కిఁగ నెన్నిరీతులన్ 190

సీ, మదిరాక్షి! నీముద్దుమాట లాలించిన
 పారఁబట్టిన విశస్సారరమణి
 యెలనాఁగ! నీముఖం బింత చూచినమాత్ర
 వెలవెలచేయనే విధువిఘాతి
 హఃమధ్య! నీవదనానిలంబులుగ్రోలి
 కలఁచి తూలించనే కమ్మగాఢు
 కొమ్మ! నీకమ్మనికమ్మొదిఁ జూచించి
 చిదిమివైవన మూచించిగురుటాకు

సీ, మత్తగజయాప! నీ శుభ మత్రియంకి
 పెలుచ నాకులపఱువనే యలరుఁదీప
 నీయుపేక్షణ నా కింత నిలికితాప
 మానవలసె వివేకంబు మానవలసె, 19

సీ, అనుచు పరమాశుగాశుగాహతలఁజేసి
 చిత్త మెరియంగ వెన్నెలచిచ్చు సెగలఁ
 గ్రాఁగునిప్రస కజకల్పకల్ప మగుఁడుఁ
 గడచె నా తేయి యంతటఁ బొడిచె నినుఁడు, 191

సీ, దినముఖోచిత కృత్యముల్ దీర్చి యంత
 వచ్చి పరభావనేది భావజకరాన్ని
 సవశుఁడై యున్ననఖుఁ జూచి యాత్మ నులికి
 యతని మెల్లనఁ దెలిసి యూరార్చి పలికె 192

క. వాలికలగు తెలిగన్నుల
 బాలికలై యింత వంత బడలఁగ నేలా!
 తూలి కడువైభవంబుల
 శేలిక విఁకఁ గమ్ము నిన్ను నింతిని గూర్తున్, 194

మ. పలుకంబారకుమీ సుధాంశురుదికిన్ భ్రాంతంబు గానీకు మీ
తలఁపు న్నందనమీరణంబునకు వంత స్మృలకుం జోకు మీ
యలరుందామికి నింక నోధరణి దేవావత్య ! నానత్య మా
కలకంఠిన్ నినుఁ గూర్తు నేర్తు మరలం గాలింతుఁ గామోదతిన్.

చ. అన విని బాష్పధారలు నిజాననచంద్రునియందు మంచు యా
పునఁ బొడగట్ట భూమిసురపుత్రుఁడ డుమ్మగుమంచు వెచ్చ నూ
ర్చి నిజనఖున్ మనోభిమతినిద్ధికఱన్ ఘనసారశీతలున్
గని కడు దీనుఁడై వలికె గడ్గదికామిలకంఠనాళుఁడై 196

ఉ. కామునిబారిఁ దోచి ననుఁ గామినిఁ గూర్చక వోయి తక్కుటా!
యేయనువాడ నిన్ను నఖి ! యేమనువాడనె ! విప్రయోగదుః
ఖామితీవ్రవేదనల నందు మదేతదవస్థ యొక్కరుం
డమియెఱుంగు ! విశ్వపతి యీశ్వరుఁ జాత్యవిదుండు దక్కఁగన్.

సీ. కల్గనూచిక యయ్యెఁ గలకంఠవరకువలూ
కారమహాదారకలకలంబు
సంతాపకర మయ్యెఁ జంద్రావనాకరా
బ్జాలోలకాలవృంతానిలంబు
గ్రీష్మోద్గమం బయ్యెఁ గృతగర్వయామినీ
రమణసుధాపూర్ణవి(మలకాంతి)
విభ్రాంతిపద మయ్యె వికసితవ్రసవాన
వామోదవారివిహారకలన

గీ. ఏమిసేయుదు ! నాకింక నిందువదన
వదనవద్యావలోకనవ్యాప్తి లేమి
వామిలోచనఁ గూర్చి నావంక జేర్చి
యిట్టివెత మాన్చి ప్రీతిఁ జేపట్టు నఖుడ !

చ, అనవుడు నట్లకాక మన కన్నిటికిన శివుఁ డున్నవాఁడు నీ
వని ఫలియించు నింత వెతఁబట్టకు భూసుర యంచు మిత్రు వీ
డొని వరభావవేదీ యనుకూలములౌ శుభ(నూచకంబులన్)
గని మది నుబ్బుచుం జనియె గ్రుక్కునఁ దత్పురివేశ్యవాటికిన్ 199

వ ఇట్లు ముందట, 200

మ, శతమన్యువదరాననోవమరాజత్తోరణం బంగనా
శృతగాంధర్వవిశేషగుంభితము లక్ష్మీపుండరీకాక్షవ
(ర్యతజాశంకరవాఙ్మ)రాశరభరూపవ్యాప్త చిత్రంబు పో
షితపారావతముఖ్యకేళిగమున్ తేటగమాక్షరమున్, 201

చ, విలసనవద్విటీవీటము విస్ఫుటమంగళసంగతంబు ని
ర్మలశశికాంతపద్యము చ(మత్కృతిమత్కృతి ధూర్తచేటికా)
తిలకము నైనవారసుదత్తీకృపా మొక్కడు గాంచె నాత్మలో
వలఁ గడు విస్మయంబు గనుపట్ట మదాలనుచుట్ట మయ్యెదన్, 202

క, ఆ మందిరంబు కవళల

తామందిర మగుట నిలిచి తద్దయు...

.....దుప కళిముఖుఁ

దై మెల్ల న నడవఁ దొడఁగె నతఁ డిం వలరన్, 203

గీ, వీడు సేయిచునున్నవా రింటివారు

వచ్చిరిమి మేము చుట్టాల మిచ్చటికిని

ననుచుఁ దరహాసితాననుం డగుచుఁ జొచ్చె

సంత నాతండు తద్దహాభ్యంతరంబు 204

సీ వగలు రాతిరి సేయఁ బరగంగ రాతిరి

వగలుసేయఁగ గాడ్పుఁ దగిలి పట్ట

నివృత్త లోడిఁగట్ట నెఱిగిండుగలిగిన
 సావడి కొట్టంబు చంకఁ జెట్ట
 మున్నీరు దెగనిద మమ్మ మిన్నును గూర్చు
 (యెంచును గొలువ ధూమంబు) దీరియఁ
 గమ్మండఁగా లోనిగనుపాప వెడలింప
 బిట్టు శేషాహి బాకట్టు గట్ట

గీ. తాతఁ డైలంబు పుట్టింపఁ జేతిలోన
 నకలజగములు నొక్కట నవదరింపఁ
 జాలి యేప్పొద్దు విటులకు జాలి యొసఁగెను
 కనకలతమాత మాయావ్రకారభూత. 205

చ. పరగఁగ నెల్ల వాడు విటభల్లిక యంచుఁ దలంప వీటిలోఁ
 జరముగ నెన్నికం గనినచేడియ లంజయితల్లి యిట్లు మం
 దిరమునుగూర్చి వచ్చిన నుధీమణిసందనమిత్రు గారవం
 బుడుగ నాననాదుల ముదన్విత్రుఁగా నొనరించె పెండియన్, 205

క. పాటలగంధులఁ దగఁ బరి
 పాటిం బాటిరచర్చ పై నెఱి నలందన్
 శేటిక (తనచే నొసఁగిన
 వీటిక) గొని యిచ్చి యతని వినుమని వల్కెన్. 207

ఉ. మున్న నామొండలగు మంజులవాణికిఁ జట్టమెన చి
 ట్టన్న మభట్టునందనుఁడ వల్లుఁడ వారయి వాని నాకు నీ
 పెన్నుడు మాగృహంబునకు నేటికి రావిదె నీకు వింతయే
 విన్నవు గాన కూరుములపెంపుఁ దలంపపుగాక ధూనురా! 208

క. వానకునో పట్రునో
 పూనిక నీరాక వింతపొడ మెన్ నాపై

నూ నెనె యిన్నాళకు నీ

మానసమునఁ గొంతకూర్చి మంచిద యయ్యెన్.

చ. తరతర మెన్నియైన మరదండకు సొమ్ములు పెట్టనోడి లో
భరతి నొ యిందు రావు హరువంపున గ్రాసము గల్గియుండు
వ్వరిమది వేసరింపము భవజ్ఞునయితి! నేల భీతి లోఁ
బొరయుఁగ బెద్దవారికియఁ బొం దొనరింపుము నీవు మావం

గీ. ఓడగట్టినదూలమై యుండవలయు
మీకు మాకును నెనరై నమిత్రభావ
మింటికిన్ వచ్చుచుం బోవు చుంట మేలు
నీకు మే పెంతచారము నీతి వెలువ.

క. చేయఁ జేయఁగఁ బొం దగు
పాయం బాయంగ నెడలు బొంధవ పెందున్
మీయన్నగారికై వడి
మాయంతులఁబొందు నిలుపుమా విప్రవరా!

క. నా నిని మానసమున మో
దావేశము నివ్వటిల్ల ధ... ..మిత్రుం
జావెలఁదితోడ నిట్లను
ప్రావీణ్యవిలాససరసఫణితలు చెలఁగన్.

క. ఇంటికి వచ్చిన జాటము
లింటికి రాకున్న వరుల! యెనసిన యెడలో
నంటిన మచ్చిక గల్గినఁ
గంటం గనుగొంట కేమి! (కమలద)ళాక్షి!

చ. అది యటులుండనిమ్ము కమలాసన! నీప్రియపుత్రి జన్మనం
జాదవి విలాసనంపదల నుజ్జ్వలమై విలసిల్లురేఖ చూ
చెద నని వచ్చితిన్ బిదపఁ జెప్పెద నొక్కరహస్య మన్నియున్
(కొడువ కొఱంత) లేక నయకూరెడు నీమదిఁ బర్వయుండినన్, 215

క. కాతోదరి నీహుఁతుం
జాతము రప్పింపు మనుఁడు నుదతియుఁ బుత్రిన్
దోలెచ్చి యుంకవీరికఁ
జేతోమోదమున నిల్చి చెన్న (లరారన్) 216

సీ. (కలికి, బంగరుబొమ్మ కందర్పబాణంబు
మొలక మెఱుంగు పెన్నెలలనిగ్గు
వగడంపుఁదీఁగె సంపంగిఁగొన్నన చిన్ని
హరిణాంకురేఖ కప్పురముసికము
బాతిరత్నకలాక సాకారమధులక్ష్మి
(రతనాలజగితేట) అతనురాణి
పెందినచిల్క జీవాంచితాలేఖ్యంబు
కస్తూరినిగరంబు కళలకరుపు

గీ. ననఁగఁ గమనీయుచుహితమోహనవిలాస
భానమానాంగి యగుకూఁతుఁ బట్టిచూపి
వలుకు బలరియ్య మింపులు గులుకునట్లు
(వేడ్క-ముదివేశ్య)వర భావవేదితోడ.

గీ. నీకు నాతోడును మృదవనీనులేంద్ర !
మెచ్చు మింగఁడలంచిన మృదునియాన
నిజము చెప్పుము మత్స్యత్రి నీలవేణి
నవతు పూఁబోడి గలదె ముగ్ధమునందు,

డి. (చక్క)నివానిగా వయసుచాలినవానినిగా ప్రదాతగా
 తక్కునివానిగా విటులధర్మ మెఱిగినవానిగా సిరిం
 బెక్కువవానిగా సౌభగం బేరును బెంపును గల్గువానిగా
 నొక్కనిఁ జూడుమీ యరసి యుగ్మలి కన్నెఱిగంబు విద్వంగన్.

ఆ. ఎదిగి పనితనంబు ప్రిదిలిన నామైన
 తగవు గాదు నిల్పఁ దలియఁజోండ్ల
 నట్లుగాన దీని కనుకూలుఁడగు నొక్క
 విడిశిభావతఁను వెదకు మీవు.

220

కా. నేనాశేంద్రుఁడు మాశవేశ్వరుఁ డవంతిస్వామియన్ మున్నుగా
 భూసాలోత్తము (అందఱేని ధన మింపుం బెంపు దీపింపఁ దా
 రీపద్మానన కిచ్చి పొందు గొనుకో నేమేమి యంచున్నవా
 రావృక్షీపతు లిచ్చునీవిదెన నా కాకాంక్ష లే దింతయున్, 221

క. మనసును మర్మంబు నెఱిం
 గినవానికిఁ దగినవానికిని బాండుగ నీ
 వనకాననఁ జేసెద నే
 నని నాయున్నతి తలంతు నవనీదేవా!

222

వ. అనవుడు నిది యతని శైలికానిమనోరథంబునకు ఫలకాలం
 బని యమృతదేవుం డావేశ్యమూతకు నిట్లనియె

223

గీ. మంచివని నేసితివి నీవు మహిమనుతుల
 తోడిబడ్డకుఁ జూటకయో తోయజాక్షి!
 మనము సంసారులము గాన మనకఁ దగిన
 వారితోడను బొందు భావ్యంబుచేయ.

224

మ, ఒకే దున్నాడు మదీయబాంధవుడు గుణ్యం డెల్లచో బల్లవులే
సకలాసంగభార హస్తవిధుఁ డీజాణంఁ యంచున్ దనన్
బ్రహ్మింపన్ భవదాత్మజాతకుఁ దగున్ భామా యితం డీను బు
చ్చుకొ సామర్థ్యము గల్గుఁ బేరు సువికూర్చున్ నీకు నైశ్వర్యములే

చ, అనవుడు నింతి యిట్లనియె నట్టిదయేని ధరానిలింప! నీ
వనివరసజ్ఞతో సరసిజానకఁ గూర్చుము మాకు వచ్చు వ
ర్తనములనెల్ల నిచ్చి యుచితజ్ఞత నావుడు నియ్యకోలుపైఁ
జనియె నతండు చెయ్యనము సంతస ములద పయన్యుపాలికిన్, 226

క, చని తనపోయినయంతయు
వినిపింపఁ బ్రమోదపార్థివీచులలోనన్
మునిఁగి మదాలనుఁ జాలిం
గనమున సఖు గారవించి కడు సగ్గిం చెన్, 227

సీ, పానఁగ నీగతి మదాలనుచేతఁ గూర్చి సు
భావితం డయి పరభావపేది
తదనుమతంబునఁ దపనీయరత్నప
త్రయు లాదిగాఁ బదార్థము లగుఖ్య
ములు సానిజననికేఁ దిలఁపుకోరికఁజెంఁటె
నినుమడిగా నిచ్చి కనకరత్న
సంబంధమునుజోలె సరసులు గొనియూఁడి
ఘటింపుంజెఁ జెలికఁనిఁ గనకరత్నను

గీ, గునుమనల్లరి నలడేఁటఁ గూర్చుమలయ
వవనుకై వడి సంత నా బ్రహ్మణుగను
మన్మథాద్యైతనుఖనార్థిపరుజననముఁ
దోఁగి పరితాపమందయుఁ దొలఁగఁ జేసె, 228

చ, ఉడుగని శామతంత్రముల నూని మనోబ్బము వల్ల వింపఁగాఁ
గడఁగి వశావశేషవత్తికై వడి మత్తమరాళికాతనిం
బుడిచెడురాజహంశవతిహోల్కి మదాలనుఁ డమ్ముగాక్షితో
నొడఁబడియుండె శంఖతము నొందు లెఱంగుల నుజ్జగింపునున్. 2

గీ, మాడ లన్నను మాడలు నుజ్జవిభూత
ణంబు లన్నను మణిభూషణంబు లెలమి
వలయువస్తువులెల్లఁ గై వసము సేయు
సానితల్లికి నవ్విప్రీనూనుఁ డిట్లు. 2

క, భజనమెడి వానిపొత్తున
భవయింకెను మధువుఁ ద్రావె జూల యంటె వెనన్
ద్యజయింపఁ దగినదడవడి
కుజనుండై ధరణిసురుఁడు కుత్సితబుద్ధిన్. 21

ఉ, పాటలభంగశోభిమధుసానవశుం డయి చొక్కి మిక్కిలిం
బాటవ మేది భూసురుఁడు పాటలగంధికఁ జిక్కి శాటికల్
హోటకముల్ మణుల్ గల్గవదార్థము లన్నియు నప్పగించె వే
(యేటికి నెహహవార్ధి వశమే) తరియింపఁగ నట్టివారికిన్ ? 22

సీ, పతితునిపొందు పావము చుట్టు నని రోసి
ప్రాణబంధువులెల్లఁ బాసిచనిరి
మెట్టివిద్యలయందుఁ బట్టిచూడఁగ లేమి
యడుగుననే దొరయును బుడుకఁ డర్థ
మింతి(బందుగులెల్ల నితఁ డప్రాతుం డంచు)
గైకొనరై రొక్కగవ్వకై న
నత్యంబుచాలనిచవలుండు వీడంచు
వెచ్చులు వెట్టంగ వెఱచె బచ్చు

గీ, వలపు గలిగియు జనయిత్రివలన వెఱచి
కనకబలత దక్కి మాటు ముగంబు వెట్టె
నీ తెఱంగునఁ జెడఁగాని (యింతపుణ్య
కర్మనం)స్కార మతనికిఁ గలుగదయ్యె,

288

సీ, మును ముచ్చిలింది తెచ్చినయర్థ మంతయు
వప్రిస్తుతము వెచ్చమైనకతన
మనము నిల్పక పోయి మగువపొత్తునఁ దిన్నఁ
గని తన్ను జనులు గైకొననికతన
(తనకష్టముఖములఁ గను)చుట్ట మెవ్వఁడు
మానుగ నెచ్చట లేనికతన
నున్నతభోగంబు లన్నాళ్లుఁ గత్తిలి
ట్టకసారె నవియెల్ల నుడుగుకతన

గీ, ప్రాణవదమైన యెలనాఁగఁ బాయకతన
తోంటితేజంబు నుఱవేది (దుఃఖ యగుచుఁ)
బురములోవల పసియింప వెరవుమాలి
యరిగె నెందైన నాబ్రాహ్మణాథముండు,

289

క, ఈచందంబునఁ జని యీ
నీచాత్యకుఁ డొక్కచోట నిలిచి మనములోఁ
జూచును విశ్రాంత మె
పైచేయుటా యేమిభంగి నగునో యనుచున్,

290

చ, వనమరి విత్తహీనుఁడగువాఁడును బ్రాణము లేనివాఁడు ధా
త్రి నమలుగాఁగ నెన్నుదురు ధీనిధు లట్లగు గాన నాకు వె
క్కనముగ విత్తమేకరణిఁ గల్గెడిఁ బ్రాణమువోలె దాన నా
వనముగఁ జేయనొక్కొ విషయభామిని రూపమనోజకామినిఁ,

గీ. కనక మూర్తింతు పెన్నిమూర్తముల నైవఁ
గనక మూర్తింతుకొను కొందుఁ / కలతను
గవళంబు నూడ నీను లు గొనెను
వేయ నేటికి లిడగతీవిధుడఁ గానె.

కా. అంధ్యాచలపార్శ్వపట్టణము లత్యంతంబు నానాధన
శ్రీవాసంబుల నాఁగ విండుము జనశ్రేణుల పోషంపింప నే
నే వేగం జని తద్ధర్మాదులను పృథ్వీపాలకాగారము లో
ప్రావీణ్యంబునఁ గన్నపెట్టి సకలార్థవ్రాతముల దెచ్చెదన్.

క. రదియును గత్తియు నాచే
పడి యుండినయేని వద్దుభవునిలైనన్
కడి పొచ్చి కిన్నమున వెన
దెడలింప న మినుకదుండ వేదంబునన్.

క. అని కృతనిశ్చయం దగుచుగా
జనియెగా గహనంబు త్రోవ సాహసవృత్తిగా
మనమునఁ గొంతక దక్షిణ
మునకై ధనకాంక్ష దన్ను మునుకొని కివియగా

చ. నెరగగు నింతిలోఁ బెరిసి నీడ మెఱుంగున నున్నవాఁడు గా
వున నడవంగలేక తనువుం గలచెయ్యలు దూలఁ జిక్కె విం
ధ్యనగ నమీచకాననమునంటఁ బ్రశమ మొర్పు డింపఁ ద
క్కునకలతావిటుండు పెడగాఁడు, రవివృథఁ గూడి వీవఁగన్, 2

క. వడచాఁగి దక్కిగ ని యా
నెడుసాఁకు పెదవు లెండఁ తెరిచి వడంబులో
వడవడ వఁ కేగ వింధ్యవు
నడు తెరువుఁ బరియె నొక్క నగవరినీడన్.

కా. ఆవేశం ధరణీసురుం డోడడు నిద్యాపాలం డన్వడు వి
ద్యానాచీవిభూ డొక్కఘమి అంతాన్ నిమ్మముల్ రత్నముల్
జేంగ్రాహ్యములైశ శత్రు ౨౫ ౨౫ పిన్ దాకరూపముగా
లేపం గైకొని వచ్చుచి బిల్లు దనపట్టిగ గూర్చి యాత్రోవడిన్.

గీ. దైవయత్నముచే భరాదేవుల చతుఃకు
దానం దనయులడు వడిదాన్ అంతమంది
యమ్మదాలను వరియించుటల్లెట్లు
నీడ కేతెంచె నొక్కంత నిలుచుకొంటు.

24

క. ఆచెట్టునీడ నవ్వుడు
చూచి మహి దేవవరుడు ధ్యోచితయాగిన్
వాచావిహీనములు ౧౪
గోద(రతేవున్ విజ్ఞా)ధరుంరితు నతనిన్.

245

న. చూచి వీర డెవ్వడొక్కొ? అగమంబగు నీ మాధుర్యున శేమి
నెవంబున వచ్చిన వాడొ వీని శేమియైన వొక్కొ? తెలియు
దుముగాక యని చేరంజని యరసి ౨౪౭ వడ(దాచినవాని)గా
వివేకంబున నిశ్చయించి కృపాభుంజై నిద్యాపాలంబు.

246

చ. తనరదీ ప్తిలోని హిమధానుమోహినులంబులైశ తి
య్యనినలిలంబు లొంపునఁ బ్రియంబు ౨౪౮ బిణిగోరుహంబునన్
[గొని చీలికించి యంగఁబుల గోన, భిమంజిలి ముప్పుగఁగ నా
తనికి శతండు గొంత వరతాంభరం బెరిలెంబె నందునన్.

247

ఆ. గ్రుల్లు నేడ జేటి హిమస్వరంబు
నతని కనియె నమ్మదాలసాఖ్యుల
శనభు! కొంత మూసె నారాఁ ము [గిడంది
దప్పి దీర్చిగొంతుడగులు నావు.

248

చ అన విని సంభ్రమంబున దయాళరమూర్తి మహీనుభువును
దనమది మోచురింగ మహా దత్తినపుం దడలంగ నొన్ని
ల్పిననలింబులన్ రసం జల్లుచు గుత్తుక డెక్కు (సంత
తన సరిచేసికొంచును యథాస్థి నూనంగ జేసె బ్రాణం

ఆ అన్లు సేదజేటి యల్లన చే గాలు
గదలనిచ్చి వదనకమల మెత్తి
కనులు విచ్చి చూచి గ్రక్కుని లేచి ఖా
ర్పుండి మాటలాడుచుండ సంత

సీ, తెలిసి యంతట ధరిత్రీదేవసులనాది
కుండువిద్యాపాలదండ విఠి
చేతఁ బ్రీతునిఁ జేసి చేదోయి మొగుడించి
వివయావనముఁడై యనియె నతని
ననఘాత్య! నీకతఁబున నిప్పటికి బ్రాణ
మున నుండ గంటి నీమూర్తి చూచి
నకలాంగకంబులు చల్లనయ్యెను నాకు
(శివవృత్త మెఱిగింతు) నీవు వినుము

గీ, జాతివివుండ వాదంబుచేత నోడి
సిగ్గుపడి శాస్త్రపారంబు సేయఁ గోరి
పోవుచున్నాడ నెటకై నఁ బోయి పోయి
అగ్గిదాఁకితి నిచ్చోట నైతి నిట్లు

ఉ. నామదిఁ దోచుచున్నయది నాయన! నీవు దలంప సర్వ వి
ద్యామయమూర్తి వంచు ధృతి దప్పక నీవదవద్యయగ్గమునీ
బ్రేమ భజించి శాస్త్రములు పెక్కువఱోఁ బరియించి ప్రోడఁ
భూమిజనైక వంద్యగతిఁ బొల్పెద నిల్చెదఁ గీర్తిసంపదన్.

గీ. కాపురము నాకుఁ గడుఁబెద్ద కలఁచెయంత
యిల్లు శ్రీధాన్యకటకమై మోచ్చు చుత్తు
లగఁకుఁ దలఁపెందుకలయందఁ జచ్చి కంటు
లేడు ప్రాసలబునందు నో వేదమూర్తి. 253

ప. అనిన విని యట్లకాక నీవు మాకుం గుమాకునిమాటు నీ కవి
ధంబున నుండవలయు నవిధంబున మాతోడం గలసి విత్తింపు
మని న్రహర్న గోలుండు విద్యాపాలుండు నాశీకవాంధవుం డస్త
తైలశిఖరం బరుగుడుఁ దడయుఁ నంభ్యాదికృతంబు లవంధ్యచికా
గంబున నొనరించి యథోచితంబుగఁ దృణాస్తరణంబును సగరి
శయనంబునం బవ్వడించి నిద్రించునయంబున, 254

గీ. ఆకృతఘ్నండు బ్రాహ్మణునందుఁ జాల
ధనము గలుగుట వీక్షించి తత్తఱింది
అది సమస్తంబు మృచ్చిల నాత్మఁ దలఁచి
ప్రబలసంతాప సార్థరాత్రంబునందు, 255

మ. తనుఁ జాకుండఁగఁ బోచినాఁ డనక వృద్ధ బ్రాహ్మణుం చిన్నవాఁ
డని కొం కింతయు లేక తత్తనయునిన్ బ్రాణంబులం బిట్టు నా
ప నయం బింతయు లేక చేరి పెరకెం బేలై నతద్విత్తిమున్
ధనకాంతాపయఁడైన పానికి నిశేధం బేల చూపుకొనిన్, 256

గీ. పెరకబోయినతీగ వేవేగఁ గాలఁ
జాటికొనినట్లు కోరినయట్టియర్థ
మిట్లు దొరకీన సంతుష్టహృదయుఁ డగుచు
గనకలత కిత్తునని నిరాశుటగరిని, 257

క. ఆవేశఁ గదలిచనఁగా

దైవగతిం బెరువు దప్పఁ దనపురిత్రోవన్
బోగిడిచి తాళినగరిత

నైనచ్చె నతండు గొన్ని యుహములు వోవన్

258

సీ. ఏమీడు విలసిల్లు శ్రీవిశ్వనాథ నా

టవినద్యుగేంగు 5 పులకాంతి

దెన్నెడు సెవుగం బన్నపూర్ణాఘం

స్తవభాగవాత్మీయ సౌభిముల

వెలయు నేనగరంబు విబుధకల్లోలినీ

కల్లోలనొల్లీ నకముల కిలిమి

సేవట్టణం బొవ్వ హేలామయుఁడు సుంరి

విఘ్నేశదానాంబువిధివల్లి

గీ. బెరువు జూపట్టు సేపుట భేదనంబు

హృద్యకై వల్యలక్ష్మికి నిక్క యగుచు

సట్టి యవి క్తమునకు వినాపపాన

సమయమునఁ జేగె నాఁ దదృష్టంబుకతన,

259

ఉ. ఆ దురితాత్ముఁ డిట్లు ముడినాంతకు వట్టణ మల్లఁ జొచ్చి బె

ల్లదయు నానయుం దమము నేడైఁ నూడి జనాపరోధముం

బ్రోదిగఁ జేయఁగాఁ గడచి పోవ వనంబుఁజి ప్రాలుమాలి న

రోప్పదర మైనయొక్క ప్రాద నొక్కఁడు] చొచ్చి శ్రమాటలాత్తుండై

క. నిద్దురకుఁ గన్ను మోచుచు

నుద్దవిడిం బెక్కియున్న యాగ్రోరగ ము

ద్యర్తహానాల్లావళి

వద్దివకోటలకు నశని నాపునిఁ జేసెన్,

261

మ, పవనాచారవిషాన్నిదగ్ధుఁ డయి తాపం బందుచున్నట్టి భూ
దివిజం జేరే మారుండు విశ్వీభుఁ డద్రిస్వామివన్యాధవుం
డవధానంబున దక్షిణశశణ ముయ్యన్ దారకబ్రహ్మ వి
ద్యవిశేషవతిభోపదిష్టముగఁ జేయం బూసుకాలంబునన్, 262

మ, అనుజాక్షుల్ (గురుకుక్షులు నివళటదం)ష్టాభీలవక్త్రాంతరుల్
శరదాభుల్ శరవాలహస్తులు ఖరచ్ఛామౌర్ధ్వశేషచ్ఛటుల్
భరితాహంకృతుఁ ఁతకానుచరు లాపాపాత్ముఁ బాటు సృహా
ద్ధురవేగంబునఁ బట్టితేరఁ జని రెంతో వంతము ల్పల్కుచున్,

గీ, పికనిఁ బట్టఁగఁ బదుగు రిట్లాతిపోయి
యమ్మదాలను కడ నున్నయంతకారి
దేరకొని చూచి నచ్చిన తెరువు పట్టి
రంతకునికింకలం భయంభ్రాంతు లగుచు, 264

చ, తమపని కాకపోవుటకతంబున నవ్వడు విశ్ల బాస్యై
యనుఁ గని తదృఢుల్ పడిఁ బయత్నివిఘాతముఁ దెల్పి చెప్పడున్
శమమణి కాలుఁడుం గినిసి సై రిభరాజము నెక్కి బ్రాహ్మణా
భముఁ గొనితేరఁగా నరిగె దట్టపుఁగింకరసేన గొల్వఁగన్, 265

మ, అలి(కాక్షుండుమహానుభా)వుఁడు త్రిలోకారాధ్యుఁ డిట్లెల తా
నలనుష్టాత్మ్య ననుగ్రహించు నిది చా నాశ్వర్య మూహించ నం
తలు పుట్టెన్ మణి తత్రప్తవర్తనలకున్ చాఁ గూర్చునే యగుగ్గిఁ డ
ట్టల దీనం జెడు నెల్లధర్మములు చోటుం దప్పి త్యక్తంబులై, 266

క, అని సంజేహింపుఁగఁ బాఁ
నని కాశికలోకం ౧౦౭౩ శమమం డనమా
శుని నరిగద్దియఁ గూర్చు
దిన భూసురపుత్రుఁ నొనరినిర్మలగాతున్ 267

- గీ. చూచి (మానుగ వీనులఁ)జూచుతోడవు
 వేల్పునకు (మొక్కి యొకవంక వినయసమ్ర
 దేహుఁడై నిల్చె నమ్మహాదేవు నాజ్ఞ
 శిరముపైఁ జేర్చి తలవంచి తరణినుతుఁడు,
- గీ. ఒదిగి యత్యంతదీనుఁడై యడఁగి మడఁగి
 సిగ్గుపడియున్నజము నిరీక్షించి మున్నె
 యతనిరాకకుఁ గారణం బాత్మఁ గాంచి
 యమ్మహాదేవుఁ డీక్రియ ననియె నగుచు,
- ఉ. వచ్చితివేల ! దండధర ! వచ్చియు మూసినముత్యముట్లు మో
 నిచ్చి యొకింతయుం బలకవేమి ! మనంబున శంకఁ దక్కి పా
 కుచ్చుము నావుడున్ హరునకున్ పెన వంజలి యాచరించుచ
 వెచ్చన యూర్చి యిట్లనియె పెల్లదనంబున నాశ్చితాంతుఁడున్
- ఉ. ఏనుని విన్నవించుఁ బరశుశ్వర ! విశ్వజనాంతరాత్మవై
 భ్రామకవృత్తి జంతువులఁ బట్టి వినోదమహాలఁ ద్రిప్పించున్
 భూమగుణప్రభావమునఁ బొల్పినమేటిట నీవు మన్మథ
 స్తామరగుంబు వందురువిధంబును గాన విజేమి చిత్రిమో, 2
- మ. విధురేఖావిలసత్కవర్త ! విను మీ విప్రుండు దుష్టాత్ముఁడై
 విధికిం బాసి నిషేధముం దవలి వేవే లుగ్రపాపంబులన్
 బుధులెల్లన్ హసించుంపఁ జేసి పిదపన్ జొందెన్ భవద్రూప మీ
 యధికారం విడ నాకు నేమిటికి ధర్మాధర్మముల్ లేనిచోన్, 27
- సీ. మొదల ద్రావ్యణకర్మములపట్టు వదలించి
 జారుఁడై కులటలఁ జంకఁ బెట్టి
 తల్లిదండ్రులమాట తలమీఱి వర్తించి
 కైదువ ధరియించి జూదమాడి

చోరుడై శంకరుసాములు దొంగిలి
హత్తి వారాంగవపాత్తు దొడగి
గంజాయి భక్షించి కలు ద్రావి సంజాడు
నమలి కృతఘ్నుడై నట్టడవిని

గీ, శూంతు వేదాంతవిద్యావిచారనిపులు
నిరవరాధు మహీసుకనరుని నతని
పుత్త్రపునిఁ జంటి తుడి నిన్నుఁ బోలినాడు
పీడునే నేమి యనువాఁడ విశ్వనాథ ! 273

ఉ, కూరలు గూర్లుగాఁ గుడిది రోరిక లీరిక లెత్తనిక కాం
కారములోఁ దవంబు బలిదామణభంగి నొనర్చువారికిన్
జేర పశంబుగాని నినుఁ జేరి శుభాకృతిఁ దాల్చియున్నవాఁ
డేరిక సంటరానిభలుఁ డీతఁడు చోద్యముఁ ప్రోవు శంకరా ! 274

క, ఇఁక నేల భర్తనంగతి
యిఁక నేల ! పరోపకార హేలావిభవం
లిఁక నేల విధినిశేధము
లిఁక నేల వివేక మాతృ నెఱుంగు తలంపుల్, 275

క, వలసినలాగులు గుర్తియ్యరి
బలహీనుల నెఱుపులేక పరిమార్చి తుడిన్
జలపంబు లేనినిన్నున్
గలయుట పనిగాదె తలఁపఁగా దేహులకున్, 276

ఉ, తొల్లియు శ్వేతుఁ గాచితివి తుచ్చుఁడు పీడని మాడ కార్య శో
భిల్లుదయారగూఁబు గలప్రేమ దగం గని బ్రహ్మఘాతుకున్
గల్గె నిన్నుఁ బొయ్యికొని కల్మషదూరుఁగఁ జేసి తద్విహ
వల్లభ ! యెల్ల నీవిషమకర్తవ్యున నిజాధికారమున్, 277

ఉ. నావిని మోముపైఁ జిలుతవత్సదలిర్పఁ గృతాంతుఁ బల
దేవుఁ డభంగురామృతవిధేయములౌ వలుకుల్ పెంగఁ
నీ విడ భానువుత్త్ర) మది నిల్పుట మీతచక్రము నీ మఱీ
దేవుఁడు నేన తా నగుట తెల్లముగా వివరించి చెప్పెదన్

కా. లోకు ల్లాదనుచుండఁగా నటనిలో లోలాక్షులన విపులన్
బాకానాథగవాడులన్ గెడవనీ పట్టుండ్రపాపంబు నా
రీతాప్తప్రియపుత్త్ర) మానవుఁడు మల్లీలానివాసార్థమనా
నీకాశీనగరంబునం దెగిసచో హెచ్చున్ పసం బోలుచున్

నీ. పాదువంబు కొఱంతవడుట మేగ నెకాని
కలుగదు వానికంగడమునందన్
నెద్దుచందం దెల్ల నెక్కిరింతనెకాని
తగులదు వానివర్తనమునందు
రెండునాలుకలొట పెంజారమునఁగాని
హత్తదు వానివాక్యములయందు
[కడిది బండతనంబు]నిడువుడెంతెకాని
వరగదు వానిప్రాభవంబునందు,

గీ. భంగపోవుట తలపూవుపై నె కాని
నాటుకొన దింత వానిమాటనమునందు
నెవ్వఁడే గాశికాపురి కేఁగువెంచి
బొంది దిగఁద్రోయు భాగ్యంబు బొందెనేని,

గీ. ఉర్వి కాశీస్థితుఁడు పుణ్యం దటన్
పావకర్మండు సుకృతంబుపాలఁ బోవు
కాశీ కేఁగినఁ బాపంబు గడవ దన్న
పుణ్యమూర్తియు దురితంబుపొంతఁ బోవు.

ద్వితీయాశ్వాసము

గీ. తేటిము క్కంటఁ బువ్వుతదీయరూప
మొందుగతి సిద్ధరసమున నూని యిశుము
శాంచనం బైనతై వడిఁ గాళి నీలి
పావకర్కుండు దనుఁ బోలు భానురశయ.

క. ఈపుణ్యక్షేత్రంబున
నేపుణ్యుడు జడత నాయనిడి మల్లింగ
సావనముచేయు నాతఁడు
ప్రపంచును గొందివారఁబట్టక ముక్తిన్.

మ. కడు నగ్రాహ్యములై న యొండుమతముల్ ఖండించి యీశాళి
ర్పడరన్ నన్నుఁ బ్రతిష్ఠనే ముఖిలుండున్ బ్రాణంబులం బాయనే
బడలంగట్టు శశాంకపోతము శిరస్సర్వాహినీపోతమున్
మెడలం బట్టు భుజంగహారముఁ బ్రభానిరూతనీహారమున్. 28

గీ. ఇనజ! శైవల్యలక్ష్మికి మనికి యగుచు
తెలయు నిందుల మన్నూర్తి నిలిపి నుమ్ము
వృత్రవధసంభవంబైన విషమకలుష
భరము దిగఁద్రోచి దేవతాభర్త మున్ను. 285

క. వరపుణ్యజలజదీవనే
శ్వరమగు నిట నన్ను నిలిపి చంద్రుండు మును త
ద్గురుకాంతా సంగమభవ
దురితం బెడలించి కీర్తిఁ దొడిశఁ గృతాంతా. 286

గీ. ఒనర లింగప్రతిష్ఠచేసొండె మేను
విడిచిపెట్టుటచేసొండె దొడకవచ్చు
నిమ్మహాక్షేత్రమున ముక్తి యెట్టిపాప
కర్మసత్తున నెక్కొంబు కడము లేదు. 287

6 గాఢపు నగ్నమున నున్నది నీవు నీవు
 తవ నా బట్టలలో నెప్పుడు నీవు నున్నావు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు

7 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 (శ్రీ) నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు

8 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు

9 గాంధీనాథులందఱు బ్రహ్మచర్యమును
 వారు పాటించిన గాంధీనాథులందఱు
 గాంధీనాథులందఱు బ్రహ్మచర్యమును
 గాంధీనాథులందఱు బ్రహ్మచర్యమును

10 గాంధీనాథులందఱు బ్రహ్మచర్యమును
 గాంధీనాథులందఱు బ్రహ్మచర్యమును
 గాంధీనాథులందఱు బ్రహ్మచర్యమును
 గాంధీనాథులందఱు బ్రహ్మచర్యమును

గైచాన్త్రులగ్రహణవేదజై
 స్వారూపము మేకరూప
 మునునొక్కరూపములగునానంద
 వేదములైనానందమునందే

గీ యస్మాత్కృత్యులగునానందము మేకరూప
 బాగులగునానందమునందే
 చిత్తవైఖరిలగునానందము
 గుణములగునానందమునందే

291

శా. (గర్వరహితమగు నానందమునందే) స్వరూపము
 వర్ణరూపములగునానందమునందే
 దుర్గాధీశులగునానందమునందే
 నానందమునందే

292

శ. అస్మాత్కృత్యులగునానందము
 యస్మాత్కృత్యులగునానందమునందే
 యస్మాత్కృత్యులగునానందము
 యస్మాత్కృత్యులగునానందమునందే

293

వందచామరములగునానందమునందే
 చలాచలములగునానందమునందే
 సలములగునానందమునందే
 సలములగునానందమునందే

294

గద్యము

ఓది శ్రీమదే రీత్యుర గురువరేణ్య చరణారవింద ఉత్పరణసకలకళాభ
 రామనాథ్యసుపుల్ల నుకవిజనమెల ఎమారి భిరతి
 విగుడాభిరామ రామలింగ య నానందోయ ప్రణీతం
 బైన శ్రీమద ఉద్భటారాధ్య చరిత్రం బస
 మహాప్రబంధంబునందు
 ద్వితీయాశ్వాసము

(శ్రీ)

శ్రీ

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీస్తవచారిత్రాభివ

దాస్తావ్యధరదళితహరిహరయిపు శం

భస్తుతివశనధరీణ సు

ధీస్తుత్యా! యన్నమంత్రితేచామాత్యా!

1

వ. విన్నవింపుము.

2

గీ. ఇట్లు కృత్యమృత్యుడై యమృహీశ్వరుంబు

వృషభశేతనరుద్ధద్యగ్విధి యగువఁ

బ్రజలువిశ్వేశ్వరునినుందిరంబు దాసి

యతులపులకాభిరాముడై యతివతోడ.

3

కా. స్నిగ్ధాష్టావిదశుంభదీప్తి రవి నాశ్లేషింప శుభ్రాంగద

స్నిగ్ధావశ్యముఁ గేలిఁబెట్టుశిఖరపాశుచ్చటాశోభన

దుగ్ధాంభోనిధి దీటుకొల్పఁగ మధాంభోనాథశోదండస

మృగ్ధామాశ్రయతోరణదుర్మతులు నేత్రాండముం జూపఁగన్. 4

సీ. ఉత్తాలతరవతాశోజ్జ్వంభణంబుల

జలజావుహరులమీ నుండుఁజేయ

రత్నగవాక్షనిర్యత్ననిర్మలసా

గరుధూపము(లును) సుత్యగముఁ బెనున

నిర్దయస్ఫులితోన్నిద్రభేరిభూరి

భాంకారముల మిన్ను బధిరితముగ

సేవాసమాగత సిద్ధసీయంతిసి

తనులోది మెఱుంగులు తళుకు లొదవ

గీ, నగలకాత్రుక్రియంబులు చర్చసేయు

నాగమజ్జలకలలం బనువు మిగల

యోగవిద్యావిలాసప్రయోగవరతఁ

దగువరివ్రాట్టు లుచితవర్తవలు నూప.

కా, ఆకుంబచ్చల ముద్రిచ్చిలించుమణిపద్యమూర్తి దూర్వాదళ

శ్రీకిం జాలి కురంగకాబకమనఃసీరిం బ్రసాదించఁగాఁ

బ్రాహ్మించితసంజరత్కరిముఖప్రత్యగ్విదానాంబుభా

రాశ్లోలితగంధముల్ దళదికావ్రాతంబు వాసింపఁగాన్,

మ, ఆరఁ దబ్బాక్షుఁ దలండు చా మఱి సురాధ్యక్షుం దలం దంతకుఁ

దలఁ దంభోనిధిభర్త యారఁ దలఁ జాయజ్ఞేశ్వరుం దంలికా

శ్రితవామాంగ! మహేశ! విశ్వపతి! వీరిం జూడు మీ విష్ణు

దతిదిత్రేక హసాద టంచు పనిచెంటన్ నంది భాషింపఁగాన్,

ఉ, ఎక్కడఁ జూచినం బ్రమథు లెక్కడఁ జూచిన యోగిమండలం

లెక్కడఁ జూచినన్ ఖచరు లెక్కడఁ జూచిన సిద్ధయావతం

లెక్కడఁ జూచినన్ సుకృతు లెక్కడఁ జూచిన మూర్తితోడఁ ?

పెక్కిన వేదము ల్లిగి యెల్లసమృద్ధులఁ దేజిల్లుచున్,

క, దీపించు విశ్వపతిగుడి

భూపాలుఁడు చేరి చొచ్చి పాలఁతియుఁ దానుం

జావులు విలసిల్లఁగఁ ద

ద్గోపతిగమనునకు మొక్కి గురుతరభక్తిన్,

వ. లేచి పులకితమనుభవపండ్ల యలికలంబున నంజలిప్రటంబు ఘటి
యించి యిట్లనియె, 10

గీ. జయ మహాకాళ ! విశ్వేశ ! జయ మఘారి !
జయ మురాంతకసాయక ! జయ మహేశ !
జయ విరూపాక్ష ! ధూర్జటి ! జయ గణేశ !
జయ చతుర్వహ ! జయ చంద్రశకలజాట ! 11

క. అలికాక్షుఁ దార్వతీధవుఁ
గలికాలవికారమూర్తు గణపరు మల్లి
కలికావర్ణ ధనేశ్వరు
శైలికానిని నిన్నుఁగొల్తు శివ ! ఫణివలయా ! 12

గీ. నీకు మొప్పు లానర్చెద నీలకంఠ !
కంఠభాగవతీశ్వరమంతిజనక !
జనకముఖయోగిజనగేయ ! నరళభావ !
భావజాంతక ! హర ! యాశ ! పంచపదన ! 13

నీ, కామాపీఠుఁడ వయ్యుఁ గరుణతో నెట్లు భ
క్షులపాలిటికె గామదుండ నైతి
పుగ్రిలక్షణశేఖ నొండఁజాలియు నర్చ
మంగళాస్వరమూర్తి మనఃపెట్టు
భవశోకనైద్యవిభ్రమముఁ దాల్చియు నెట్లు
మాననితలయేఱుఁ బూనినాఁడ
వరసిచూడఁగ దిగంబరుఁడ వయ్యును నిరం
తరవిభూతిస్ఫూర్తిఁ దపరి తెట్లు

గీ. తొడరి యంతంత యనరాని పొడవు నయ్యుఁ
గుదురుకొంటివి యేరితిఁ గొమ్మచంట
నిట్టి నీసాంపు వర్ణింప నెవ్వఁ డోవు!
హరిణలాంఛనబాట! పశ్యల లాట! 14

చ. అని శివుఁ బ్రస్తుతించి వసుధాధిపతంద్రుఁడు సద్గురూపది
ష్టనియమవద్దతిం దవిలి చామయుఁ దా నుచితసలంబు గై
కొని బుధపూజనాదుల నకుత్పితభక్తి నొనర్చి చేసె నం
దనఫలసిద్ధితై తవము తత్పరతన్ జగదమృతసికిన్. 15

మ. బహిరుద్భాసితశంభుమూర్తిని మహావద్రస్థితం తేసి భూ
మహిళాభర్త జితేంద్రియత్వమును సౌమ్యస్ఫూర్తియుం బూని లో
నహితవ్రాతముదర్శమున్ నవలఁతేయన్ జాలి చేయుం దనం
బు హరిత్పాలురు మానులుం జనులునుదూభృతాదృశ్య తేల్గా మదిన్.

గీ. కొన్ని నాళ్లు హవిష్యంబు గుడుచుఁ గొన్ని
నాళ్లు ఫలములు దినుఁ గొన్ని నాళ్లు త్రావు
నారములు గాడ్చు లోకకొన్ని నాళ్లు గ్రోలు
నొల్లఁ దెచ్చియు మఱి యంతనుండి నృపుడు. 17

క. వతి యేక్రియ వర్తించును
నతియును వర్తించు నట్ల నన్యార్థమునన్,
జతియుట సులఁగవలదా
వతి దేవతలైన పుణ్యభామల కెల్లన్. 18

సీ. నిర్మేళు మగుమింట నిర్గమించిననీరు
ధరణిపరాగంబుఁ బరిహరించుఁ
బరిమళంబును మందభావంబు గలిగిన
గంధవాహము తైత్త్యగతుల వీడుఁ

బుష్పావచయవేళ బాడవులయ్యును గరాం
 బురుహంబునకు నందుఁ దరులు వేగ
 నన్యోన్యమై రంబు లడఁచి సత్త్వంబులు
 వాత్సల్య మమరఁ బార్శ్వములఁ దిరుగు

గీ, నార్తవం బగు గుణమెల్ల పవనయించి
 మేని కింపై నగతిఁ బడ్చు భాదురశ్శి
 యతిమునిశ్వరుఁడగు పృథ్వీగర్భి
 డతులనిష్ఠఁ దపోలక్ష్మి నందుకొనుఁడు, 19

డి, వాడదు మేను నిట్లు లుపవాసము లుంకిన ధైర్య వింతయున్
 వీడదు పారకన్ బాడమువిఘ్నములం గని యిందియంబులన్
 గూడదు వెయ్యనంబు నమకూరిననిష్ఠఁ గురంగ పాణిపై
 నొడనిభక్తి గల్గి తప ముప్పగఁ జేయుస్మరాల పేరికిన్, 20

క, పరిమితదినములలోపలఁ
 జరకాలతపఃఫలంబు క్షితివతి గాంచెన్
 హరకరుణాసంపన్నుల
 కరుదారఁగ నందరానియట్టిది గలచే, 21

సీ, నందువేనవినాఁడు మార్తాండుఁ గనుఁగొంచు
 నుండునగ్నులు చుట్టు మెండుకొనఁగ
 బలువాసకాలంబు చలన వింతయు లేక
 వద్యానసమైక్య బయట నిలుచుఁ
 దుస్తరంబై న శీతం గందువను గంత
 దఘ్న నీరంబులఁ దవలి యరలు(1)
 హరుఁడు శీఘ్రకులనఁ బ్రత్యక్షంబు గామిని
 శంకింపఁ, దాత్మ నిస్తంద్రుఁడగుట

- గీ, పూర్వభోగంబుఁ దలపోసి పొరయుఁ డెంత
చాపలము మానివరదృష్టవశరణియంద
నడుచుఁ, దక్కినతొచ్చుంపునడక యందఁ
డిశ్వరాన త్తుండగు ప్రభుధేశ్వరుండు.
- క, శివరక్షలిమి ధరణీ
ధవుఁ డుగ్రతవంబు సేయుఁ ద త్రేణముతే
రవిదీప్తి గుంటువడియెన్
బవనంబులవీణ నడలెఁ బ్రభుతాడ నగ్నుల్.
- ఉ, చెంగనిభక్తిచే గొడువసేయక ఘోరతవంబు నల్పురా
జం గరుణింపఁగాఁ దలఁచె సోముండు విశ్వవిభుండు కాశికా
రంగమహాసటుండు గుణరాజుఁడ డట్టిద కాడ చూడఁగా
జంగమశల్పభూతము భుజంగమజూరుండు కొల్చువారికిన్.
- సీ చిటుతనెన్నెలగాయు చిన్నిచుక్కలరాజు
తలవాణకును నావపాలుపు నిలావ
తెండకప్పుమిందు గ్రమ్మిన చేతిపై జంక
దూర్వాదళభ్రాంతిఁ దొంగలింపఁ
బొడవైన తెలిమినిపూఁతదాపులఁ దాపుఁ
దరలి ఫాలాక్షంబు దమకపడఁగఁ
గట్టిసీమ దిందుగా గట్టికడలకుఁ
గాక యెక్కిన గిట్టి కడలుద్రొక్కఁ
- గీ, బాచసామ్యులు నలుమోము పాటుకాడ
మూండుమోముల పెనుపోటుముట్టుఁ దాల్చి
పూనికయుఁ గల్గి కనుపట్టె భూతభర్త
వరమౌకారుణ్యమున మహిపాలుమోల.

క. సురగరుడయ్యునిద్యా

ధరకిన్నరవరులు బలసి తహతహతోడన్

పారు గొలిచి వచ్చి రంభో

ధరరవములు దెగడు నుతివిధాధ్వను లమరన్.

26

ఉ. లోవలు దోచుచున్నయతిలోకుడు విశ్వవిభుండు ముందటన్

రూపముఁ దాల్చి నిల్చిన గరోరుహవైరికులాబ్ధిచంద్రుఁ డ

బ్యావతి దండరూపమున భోరున మ్రొక్కి నముద్రితాంగుండై

యావురుషత్రయాత్ము మదనాంతకుఁ బ్రస్తుతిసేయు నీక్రియన్, 27

దండకము, శ్రీమన్మహాదేవ! దేవగ్రవంతీవయోధౌతసున్నీగ్ధగురారి
చంచజ్జటాబ్బుంద! బృందారకేంద్రాది సాంద్రోదురోటీరతోటీ
తటీరతన్విర్యత్న నిర్యస్తరీచిచ్ఛటాటావకిమ్మారితాంఘ్రిద్వయా!
అద్వయంబైన నీయొవ్వు హృత్పద్మపీఠిన్ వితర్కించి దుస్తర్క
బంధంబుల (దుంది ప్రజ్ఞానములగుముల్లాల విజ్ఞానశీర్షిం బ్రసి
ద్ధాత్ములై యుండఁగా లేక యేకాలమున్ జీకులై త్రవ్వచున్
దుర్వివేకుల్ ఖలాచారసంచారులై చేర లే రెన్నఁడున్ నిన్ను
నున్నిదదిదూపరూపాతిగా! నాగశీయూర! మాయూరపింఛచ్చ
విస్ఫూర్తిపాటచ్చరోచ్ఛూన నానాదిగంతౌఘజంఘాల సీరంధ
ధూమంబులన్ గీలికీలాశరాజోజ్జ్వలల్లోలసారా లఘుజ్వాలలం
జేచ్చి కోలాహలాదగ్రమై త్రాలుహలాహలంబున్ జగదీశితోఁ
గూడఁ గాంకూడి నే క్రీడయుంబోలెఁ గేల వ్యశిం బట్టి
బిట్టెత్తి చిత్తంబు మత్తిల్ల నుత్తంగహర్షంబునన్ గ్రమ్మి
భక్షించి లోకంబు రక్షించి యక్షిణలేజంబునం బొల్పు
సద్రక్షుకున్ నిన్ను నెన్నన్ దరంబా ధరం బావరేణాంత యత్యం
తథీశాలిన్ శూలపాణీ! గణాధ్యక్ష! దక్షుండు మాత్సర్య
దీక్షాత్ముండై కొవ్వి పీక్షాప్రిపాతైకమాత్యావధూతాంతకు

న్నిన్నుఁ గన్నాని రప్పింప కుప్పొంగి దర్పించి క్రించు
బొందుచున్ మందభాగ్యోదయత్వంబునన్ బన్ని జన
సేయంగ సంకీర్ణతోడ్యోగియై యున్న మిన్నుంది క
దుర్వారదోర్గర్వ సర్వస్వసంహారవిద్యాసముద్యుక్త నేత్రింబ
జత్రిదిత్రోన్నతిం బొల్చి పెల్చున్ జగత్కంపవిశ్రేణియై
నుద్యజ్జటాశ్రేణితో నేణభృత్తండమల్లిప్రసూనోల్లసద్గండ క
బుతో భోగవట్టాంచలలోదంచదుద్గండ మాణిక్యరేఖామృ
ఖావళీకీర్ణ నిర్విద్రవక్షుత్కవోహరపుంజంబుతోఁ గంజగర
గర్భప్రభేదక్రియాభీమభూమాది దిక్సామజోద్దామశుండాభవ
జ్వలన్మండలాగ్రాది దీప్తాయుధస్తామ సమ్మోహితా రాతిదృగ్
హబాహాసహస్రంబుతో దుస్సహంబై మహోత్సాహమై
సాధిష్ఠితంబైన శ్రీవీరభద్రాకృతిం చొల్చి సన్మానముం గ
న్నంతవాడైన నింతంతనంజాలునే కాలకంఠా నృకంఠీ
ద్రేకవిదావణామర్త్యవిద్విట్ఫిరకపద్మపూజా విరాజత్పదాంభో
యంభోజసంభూతమూర్ధంబు భిక్షాటనవ్రేక్రియాచాత్రీగా గ
భృత్రూకరకంకాళముం చాళమై యొప్పు చేముట్టుగా
యాశీవిసాధీశుఁ డంఘ్రిస్థలిక్ గండపెండీరరాజంబుగాఁ
ముల్ గమ్మ శార్దులపుండోలు పైఁ జాలఁగాఁ గ్రాల ఘో
వారంబు తోరంపుగ్రీవన్ మహాహరముఖ్యంబుగా విశ్వర
భయూచాదిహూ నాశ్వశానంబు ధామంబుగాఁ జేసి యెవ్వా
దేరిచూడంగరానట్టి దట్టంపు రూపంబుఁ బొందియున్ ము
దుస్సంగుండై భక్తియుక్తాంగుండై కొల్చుధీశాలికిన్ సా
విఘ్నర్తివర్తింతు వార్తార్తిహరీ! పురారీ! విరూపా
వక్త్రోజవక్రింబులన్ జారునేత్రాగ్రీతాబ్జంబులన్ పక్త్రీపద్మంబు
గుంతలోతాలశై వాలచాలంబుగన్ బాహువల్లిమ్మణాళంబు
బంధుతోష్ఠాగ్ధు బంధూకపుష్పచ్ఛటన్ మందహాసామృతస్వ

డిండికసారంబునన్ నిమ్మనాభీశుభావర్తగర్తంబునన్ గోమలో
 చెప్పర్చిచ్చిదవీచీనముల్లాన సౌభాగ్యయోగంబునన్ నిత్యలక్ష్మీ
 నివాసోన్నతం బన్సురత్నైకతాభ్యున్నతిం బాదకూర్మసిత్తిన్ బేర్చి
 మత్తిల్లు నీహార శైలాత్మజాతానరోజారంబున్ మహాకేళి
 హంసంబవై లో రిరంసాగతుల్ గ్రాలఁ గ్రీడించుప్రోదం బనూ
 నేషుకోట్యుక్తుదామంద సౌందర్యధుక్తు నినుం గొల్పువుమ్యుల్
 వివశ్చిద్వరేమ్యుల్ గదా చూడఁ జూడఁచలనూఁ నీహారధామా !
 సుధాధామ ! రామాకుచాభ్యంతరంబెట్లు నీ కున్దిపట్టయ్యెనే
 నీకుఁగట్ట న్మదేభేంద్రచక్రంబె ? శర్మప్రదా ! నిర్మలాత్మా భవా !
 నీమనాత్వంబు నిర్మితముండేయ గిర్వాణుఁడుం జాలునే ? నేత్ర
 కర్ణేశతల్పాశుగా ! భక్తకల్పా ! సుధానిస్ఫురజ్జల్ప ! ఆద్యం
 బచింత్యం బభేద్యం బసాధ్యం బబాధ్యం బనూనం బహీనం
 బసంతంబునై యొవ్వ మత్పుణ్యపాకంబునం జేసి యాలోక
 సాధ్యంబుగాఁ దోఁచె వాచంయమిధ్యేయమూర్తి ! కృపాధార
 కీర్తి ! నమస్తే నమస్తే నమస్తే

28

చ, అని తనఁ బ్రస్తుతించుచునుజాధిపు మెచ్చి యుమాఁశిత్రుఁ డి
 ట్లనియె ధరాధినాథ వినుమా యసుమానము మాని నీవు తో
 రిసవర మెద్దియైని వివరించి రయంబుం నిత్తు నత్తుగా
 నను నలరించుభక్తులు గనం దగరే తిమదంతితార్థముల్, 20

మ, అనినం బ్రాంబలియై నృపాలుఁడు దయాయత్న స్సహజేవుఁ బ
 ల్కు- నుమానాథ ! గిరీశ ! చంద్రధర ! నానిన్ సవ్వరం బిచ్చితే
 ని నిరాఘాటతరవృత్తానుని హిమానీశుభ్రకీర్తిప్రియుం
 జనతారక్షాదీక్షు నిమ్మ తనయున్ సత్యాకం న్ శ్రీకరున్, 30

క. అనియనుడు శివుఁడు సీమన

మునఁ గలకోరిక ఫలింపు భూవర ! కో సీ
వనితకు నిమ్మని కల్పక
జనితంబగుఫల మొకండు జనపతి కొనఁగెన్,

చ. పిసఁగినఁ దత్ఫలము మనుజోద్వహుఁ డాదర మొప్ప నంది వె
క్కనమగుభక్తి మొక్కెఁ గఱకంతునకున్ నతితోడ సంతస
య్యనమవిలోచనండును సురాసురయక్షనమన్వితంబుగా
విసవిస నక్షిపద్ధతికి విందగుచందము మాన నయ్యెడన్.

మ. హరిదత్తంబగు కల్పవృక్షఫల మార్జ్యస్తుత్య ! విశ్వంభరీ
శ్వరుకాంతామణి ప్రాణవల్లభ నిజజ్ఞానంగతిక నేమి మొ
ప్ప రుచిక లోఁగొనియెక నదాశివు మసకపద్మంబునం జేర్చి శీ,
కరమై యొప్పవినంబునక దనయకాంతయు కై మత్తిల్లుచున్,

వ. ఇట్లు సఫలమనోరథుండై యమ్మహారథుఁడు నిజనగరోన్ముఖుండై
యొక్కనాఁడు,

8

సీ. భక్తవత్సల ! విశ్వభర్త ! శంకర ! నాడు

కోర్కి యీడెట్టుమీ కొంకులేక

అన్నపూర్ణాదేవి ! యంబ ! పైకతనిరిం

బిని ! నన్ను రక్షించుమీ ప్రియమున

డుంరివిఘ్నేశ ! యాత్మంర నున్ముఖవృత్తి

నొందఁమీ ననుఁ బోచునొరిమి గలిగి

యఖిలలోకమస్య ! యాకాశగంగ ! ని

ర్మలమూర్తి ! యొగుమీ మహిమ నాట

గీ, రమ్యమతులార! యో పరివ్రాట్టలార!
యొరిమ సంకల్పసిద్ధి చేయుండు మిమ్ముఁ
గొలిచి యిన్నాళ్లు చల్లగా నిలిచినాఁడ
నరుగుచున్నాఁడ మీయాజ్ఞ నాత్మపురికి 35

గీ, అనుచు నాబాలగోపాల మవనిభర్త
యరుగు కాళికలో నున్నయందఱికిని
బెద్దపిన్నతరంబునఁ జేయఁగలచి
తెప్పి గమనించెఁ దానెలు నీమఁగుఱిచి, 36

సీ నలినాక్షితోఁ గాంచనస్యందనం బెక్కి
పెంపెక్కి భూజంభభేదనుండు
పారణరథహేయవర భటాత్మకమైన
బలము పార్వత్యంబుల బలసి కొలువఁ
గాండినృమునిలోకమండలాధిపునకుఁ
దనదువృత్తాంతంబుఁ దగినయట్లు
తేటతెల్లఁగ తెప్పి దీవించి యున్ముహ
మహుఁడు పొమ్మన నంభమమునఁ గదలి

గీ, చని మనోహరరత్న కాంచనవిచిత్ర
బహువతాకాళిరామంబుఁ బట్టుమినోద
పూరితము నై న తనపురంబునకు వచ్చి
మరల వహియించె గహ్వారి గురుభుజమున, 37

ఉ, సాగరన ప్రకీప్తతరసానరసీరుహలోచనం గృపా
సాగరుఁ డానుధాంతుకలచంద్రుఁడు క్రమ్యతా నేలుచుండె నా
కాగజదంతకాంతముల సారెకు నాత్మవిశుద్ధికి నై నా
నాగతులన్ విలాసవశనాట్యము చూపుచునుండ నంతటన్. 38

క. గిరిజావల్లభకరుణా

వరిణామసమగ్ర యగుచుఁ బరిజేవతి భూ

వరురాణి గర్భవైభవ

వరిశీలిత యియ్యె నకలబంధులు వలరన్.

8!

మ. వలుకంబారెఁ గపోలపాలికలు పైపైఁ దోఁచె జాడ్యంబు చ

న్నులఁ బొంకంబు భుట్టిలై సోగలకన్నుల్ వెల్ల కాఁ జొచ్చెను

గ్గులు విచ్చెన్ వలిభంగముల్ నరులపైఁగోర్కుల్ తిమిబాసె పె

గ్గలమై చిట్టము లుట్టగాఁ దొడఁగె రాకాచంద్రబింబాన్యకన్ 40

మ. కలగాంచుం డమరుత్రిశూలధరుఁడై కప్పట్టుబాలుండు పో

త్తుల నున్నాఁడని యాలకించు బయలం దోతెంచు గంధర్వ గీ

తులు కైలాసవసుంధరాస్థలమనందున్ గొల్వ నూర్చుండఁగాఁ

దలఁచుం బాలిక చంద్రశేఖర కళాదర్శనుగర్వదృశ్యమై.

41

మ. సరి సంభోదిధివేష్టి తాళులధరాచక్రాభిరక్షువిధా

చరణం బుత్త్రకుఁ గావఁగాఁగల లోహతాస్యకుం దోఁచు ని

ర్భరతన్ జిత్రమువండు శత్రువినితాళాలస్థలీ కుంకుమో

త్కరముద్రాహరిణ ప్రవీణఖరఖడ్గప్రాప్తిపైఁ గోరికల్.

42

చ. పలుచనిసామ్రాట్ వెలుకఁ బాపముఖాబ్జముఁ గ్రమ్మనూర్పులున్

వొలకుల నిండుకుక్షియును దుమ్మెదబోదలతోడి తమ్ము మొ

గ్గల నగునీలచూచుకయుగంబునఁ బొల్చిపయోధరంబు ల

త్యలసకటాక్షము ల్గలిగి యంగన చూ వలరించు భర్తకున్.

43

సీ. అమృతాంశుకులవనాయత వసంతాగమం

బరిపీఠత యగర్వహరణముద్ర

నిఖలబాధునరోజునీరజా వైమరీచి

శాంభుతేజః ప్రచారవీధి

అహిరాజభారనిగ్రహము క్తికారణం
బాళాధిపతి నిజాళావృతంబు
ప్రియగభివీక్షణోచ్చయననంపల్లక్ష్మి
వల్లభేప్పితలతావల్లవంబు

గీ. ననగఁ జూపట్టి పొదలె నొయ్యన దినంబు
దినమునకు వృద్ధిఁ బొందుచు గొంబు మిగిలి
సాధునం స్కారనంప త్తి నంశ్శృతంబు,
వనితగర్భంబు సౌభాగ్యవర్ధకంబు, 44

ఉ. విదు శుభగ్రహంబు లరుణాంశుని గూడుక యుచ్చగంబులై
ప్రొది పహింప సొంపుగల పుణ్యదినంబున రాజరాణి శా
తోదరి గాంచె బుత్తు) నతులోద్ధి తదీధిమిత్ర విశ్వర
తూడితిజారిమూర్తి ప్రభుశ క్తిసమాశ్రితభానుక వడిన్, 45

వ. అంత, 46

సీ. వినుత పావనజలంబుర మజ్జనముచేసి
కమనీయశుద్ధవస్త్రములు గట్టి
నామా ర్తికులచేత మార్తాండముఖశుభ
గ్రహముల యనవద్యగతులు జెలిసి
తరతమభావంబుఁ బరికించి వ్రదమిచే
ల్పులకు సువర్ణంబు ధూరిపెట్టి
పంజరంబుల నున్నవక్షుల బందీల
హస్తల విడిపించి యర్హభంగి

గీ. వినుతదానంబు లొనరించి యనుగఁగుఁజెలంబ
యల్ల సట్టింటఁ బగవారి నాదరించి
నగరదైవతముల సర్పనాసస్పృధిఁ
దనిపె సుకళప్పగినమున ధరణివిభుడు, 47

ఉ, సందితప్రణ్ణశాలి స్మవచంద్రకళాభరణుండు దా విశే
 పించియు శేషహారుసకుఁ జిత్రమణిగృతతోరణంబులున్
 గాంచనదీపపాలికలు గ్రామములున్ బహువస్త్ర పేటికల్
 చంచలనేత్రులన్ దనయుజస్యదినంబున నిచ్చె వేడుకన్.

సీ, ఘమఘమమమమమ సంకురితహా నూతన
 మణి వహించువిదూరమహివిధమునఁ
 చిలుకప్రాణముతోడి శీతాంశువుని సొంపు
 దళుకొత్తున వరది క్షటి తెఱఁగునఁ
 గొదనురాయంచ సమృదమున విహరించు
 తెలువంబుఁ దలనెనాచుకొలనికరణి
 నవకన్తి తళుకొత్తు ననకుట్టులంబుచే
 వజ్రులమోహనకల్పవల్లివగిది

గీ, భానురోంతారమును గూడి ప్రజ్వరిల్లు
 విపులవంచాక్షరీమంత్రవిద్యరీతి
 భగవత్ పూని దీపించుచుండుఁ బొదివి
 కూర్చి దనరారె నృపురారి కువలయాక్షి

4

చ జగతి సరిష్టముల్ దలగఁ జాలి భుజాభుజగాధినాథుపై
 నిగూడవఁ గల్లుపుణ్యగుణ నిర్మలమూర్తి కరిష్ట మంతయుఁ
 దగులునె పాఠుఁగా కనువిధంబున వీడె సరిష్టసంగమం
 బగణితభాగ్యలక్షణ విహారికి భూపతిముద్దునట్టికా,

5

మ, పురుషుం బుణ్యముఁ దీర్చి శంకరపదాంభోజాశభృంగంబు భూ
 వరచూడామణి వల్లకివతి నభోవాణివశస్కాంతుండై
 సురధాత్రీసురులం భజించి విదవన్ నూనున్ బ్రథాభాను చే
 దరవం బొప్పగ ముంజభోజుఁ దని యంతం బెట్టెఁ బే రున్నతికా

కా. గీర్వాణాహతమర్థలధ్వనులు గల్గెన్ సర్వదీప్తిధి గం
ధర్మగానము తాపమానములతోఁ దారస్థితిం దోఁపె న
ప్రార్థద్యోతము నిర్మలంబగుచుఁ గాయం జొచ్చెఁ బాఠోధ్యయం
తర్వైశ్వానరతాపముఁ వదలెఁ దన్నామోక్తి కాలంబునన్, 52

సీ. ఆపాదమస్త్రకం బంగసంఘలవెంట
దుసికిల నూనియ దోఁగ నంటి
ప్రత్యగ్రబింబికావత్రచుంబితముగాఁ
బలుచగా నెమ్మెన నలుగుపెట్టి
గాజుఁగొప్పెరలలోఁ గమ్మనీకున నూడు
తలములపైఁ జేర్చి జలకమార్చి
శివరక్ష యంచు మచ్చిక జలంబులు గొన్ని
చుకుకమాత్ర మొగంబుచుట్టుఁ దిప్పి

గీ. యొయ్యనొయ్యనఁ దడియొత్తి యుగ్గుచూపి
తిరుగఁ దలయంటి చనుబాల దెలివిగొలిపి
నేత్రముల సంజనము నించి నిద్రోవోవం,
బాడుఁ బొత్తుల నవరించి బాలు ధాత్రి, 53

కా. నీలస్తంభవిజృంభితోజ్జ్వలహిమానీశుభ్రసాధంబులో
నాలోలంబగు తొట్టిమంచమున నొయ్యం జేర్చి జోగొట్టి యు
య్యలో జొంపల యంచు నూపుదురు శుద్ధాంతాబ్జవత్తాక్షు లా
బాలుం బాలక శాంకేభరకృపాసారీలు గారామునఁ, 54

చ. తగినవిభుండు గల్గె నని ధారుణి హర్షము నొందెఁ గల్పపూ
మొగడలమిందుపింగడము ముందటికిన్ మొనసాఁగ తేనికిన్
బెగడువీత్యాణభావమునఁ బేర్చుట మానెఁ గృపావితాసవ
న్నిగమహాయప్రభావగుణనిశ్చితుడై నృపనూతి యొవ్వటన్, 55

ఉ. ఉగ్గళనిట్లువల్కు వినులోవృత్తుటంబులు విచ్చి సారెకుం
బుగ్గనవపురెప్పకవ పొందఁగఁగేయక చూచు దిక్కులన్
దగ్గఱి జోలవాదెడువడంతులపాటలు నాలకించు న
మృగుణతాలి యైనమనుజాగ్రిణిపుత్తుఁడు బాల్యనంపదన్, 56

మ. జలై తూలెడు పుట్టు వెండుకల్ రక్షావాలితాబంధముల్
మెడ తార్దూలనఖంబు ముద్రికలచే మేళొన్న హస్తాంగుళుల్
గడుఁ జూపట్టిన మద్దితాయలును గల్ గల్లంచుఁ బాదంబులన్
నడువం బల్కిడుగజ్జెలుం గలిగి కన్నట్టున్ గుమారుం డిలన్, 57

సీ ఆలికపట్టికమీఁద నరులముత్తాఫల
శ్రీకరంబగు రావిలేక మెఱయఁ
బాలబుగ్గలకాంతి మేలంబులాడుచు
మద్దితాయలతల్కు ముద్దుగురియ
మణిబంధములయందు మట్టనంబగుచేతఁ
గనువట్టుహస్తకంఠము లమర
సిగ్గఱుఁగని కటిసీమ నడిగలు గ్రు
చ్చిన గట్టియగు కాంచి జగిదొలంక

గీ. తొక్కుఁబల్కుల నమ్మరంబు విక్కటిల్ల
మురిపమంతయు లావణ్యగరిమ గాఁగ
నద్దులకు మద్దులొత్తంగ నల్లనడుచుఁ
బడుచునవకంబు మీఱినపాయమునను, 58

సీ ఇంతవైభవ మెద్ది హిమశైలనందనా
ప్రమథనాథులు గన్నకొమరుసామి
కిమ్మహాసాధాగ్య మెద్ది పులోమహ
హరిహయు ల్గన్నతయంతమూర్తి

కీపాటిసిరి యెద్ది యిందిరామధుకైట
భారలు గన్నపుష్పాయుధునకు
నీలాగుగారవం బెద్ది కాసల్యాద
శరభేశ్వరులు గన్నఖరవిరోధి

గీ. కిట్టిగోమున నున్నివట్టెట దేవ
కియను వనుదేవుడును గన్నశీలిమనుజు
విగ్రహుండగు త్రైలోక్యవిభున కనంగ
బెరుంగుటయ్యెందు జనమనఃప్రియ పెలర్ప్ప, 59

గీ. ఆరటివందన నడుగెత్తు ననఘమూర్తి
చెఱుకుగోలకుఁ జేసాఁచుఁ జెన్నితంద్రీ
యనుచు శుద్ధాంతకామినీజనులు చెలంగి
నడపు దిద్దంగ నడుచు భూనాథనులొందు, 60

గీ. సడుచుధర్మంబు పుడమిపై నడువనేని
లొలుకుఁబలుకు విరోధులబలము లొలుక
బ్రోది నేనికొమ్మున దాడితొమ్ము
నన్నవివర్ధితై బ్రహ్మేశ్వరునినుతుండు, 61

గీ. జలధరమునకు సురధమర్చిలననంబు
కుంభిరాజునకు నుదోజ్జ్వలభణంబు
చంద్రునకు కారజారంభ సౌవ్యవంబుఁ
బోలె జవ్వన మారాజపుత్రుఁ బొదివె, 62

సీ. మాంగలంసద్యయ్యామహిమ ముక్కంటినం
దనమూఁపురమునకు ననుఁ గనంగ
దిగిభశుండాండదీర్ష హస్తంబులు,
భూమిజయ స్తంభములొ యనంగ

కాత్రదృష్టికృతార్థచారులోచనములు
 సిరికిఁ బద్మంపుటోవరులో యనఁగ
 సాలమానమున నుత్తాలోజ్జ్వలంబైన
 రూపు పౌరుషములతోవసంగ

గీ. శక్తిధర్మము దాన సాక్షాత్కరించి
 యుజ్జ్వలాకారగుంపద నొంపె ననఁగ
 సర్వజనకావిలోచనవర్వ మయ్యె
 రాకుమారుండు యావనారంభవేళ.

సీ. లబ్ధవర్ణశ్రవోలంకారశిఖయై
 భాసిల్లు నాడిన భావణము
 హరిణలాంఛనజాటచరణాంబుజములకు
 శోలంబపాశమై వ్రాలు మనుసు
 హరిదంతకరిదంతపరిఘాతరములకు
 బలువెడితోడవులై వెలయుఁ గీర్తి
 దర్పితాహిత రాజదావానలమునకు
 ఘనవర్షధారయోగ్యద్రావ

గీ. ప్రచురయాచారలోచనోత్పలములకును
 విమలచంద్రాతపంబగు వితరణంబు
 గండువీణుచు నారాజగంధకరటి
 భాగ్యసౌభాగ్యవైభవోద్భాసి యగుట.

చ. చదువక వేదకాత్రములు సమ్మద యొప్పఁగఁ జేసి సామునఁ
 గదియఁగ మెచ్చి వచ్చె నసీకార్యకచర్యముఖాత్రకౌశలం
 బొదవె నొకప్పుడున్ దడవకండినఁ గానకళావిలాసముం
 గొడువ యొకింత లేక ఘోషుండలువంపున రాజనూతికిన్.

సీ, ఎట్టి వల్కులనైన నింతశంకరకథా
 సారభం బుండిన నమ్మెరించు
 నేచందముననైన గాచి చక్కనశేయు
 శితికంఠధర్మంబు కుతిలవడినఁ
 బనుచిడ్చనికేనైన బట్టి తత్త్వముఁ దెల్పి
 హరుఁడై దైవంబు తెరపు ద్రొక్క
 నీశుభ క్షుడు కోరి యారాని దడిగినఁ
 ద్రోయ కిచ్చును దృణప్రాయముగను

గీ, వారినిధిఁ దోచు బుచ్చుదప్రాయముట్లు
 త్రిజగములు భర్తతేజోద్ధిఁ చేల నలుంగు !
 గర్భకైపుండు కలిదోమగర్వహరణ
 భూరిసత్కీర్తి శ్రీమంజుభోజనూర్తి. 66

కా, మత్తారాతిస్వచాలకంఠరలు దుగ్రంథం బుట్టి త్రొన్నెత్తురున్
 హత్తన్ శిప్పిలు చెమ్మగ్రమ్ము ననిధారాధ్వంబులే మెట్టి యు
 ద్వృత్తిన్ వచ్చును శిక్కువారక నమిద్విధిం జయశ్రీతదా
 యత్తత్వంబు వహించి చిత్రఘటనావ్యాపారపారీణ యై, 67

సీ, తడవిండ్లవగ మాని తడవిండ్లవగ పూని
 మందోదయందయ్యె మగధభర్త
 వడమంచు నడవంగఁ బడమంచు లవియంగ
 గును శభ్యనించు నాకురువిభంబు
 అలములెత్తుటడించి యలము లొప్పంగఁబొంది
 వనవాటుకటునేగ వత్సరాజు
 కలను నేయంచలంబు కలనులేక బలంబు
 నెఱిగెదప్పి దిటదప్పె నిమగ్ననాథుఁ

గీ. డహహ ! ఫాలాక్షశూలధారాగళాత
ముఖమహాఖడ్గవల్లరీసఖభుజాహి
సార్వభౌముండు ధైర్యనువర్వకాది
రాజకంఠీరవుండు ముంజభోజ కలిమి,

కా, మెట్టం డెన్నెడు సుగ్రీధాటి రణకుంభివ్యగ్రభాగంబులన్
బట్టం డెన్నెడుఁ గేలఁ జావలతటిత్వహ్రీర బాణంబుతో
ముట్టం డెన్నెడు మండలాగ్రము జయంభోరాశి భూభర్త
వెట్టిం గొట్టము చేయుచుండుదురు నిర్వీర్యాత్ములై శాత్రువుల

గీ. స్ఫటికశిలయందుఁ గలయంగఁ బ్రతిఫలించు
దానవపుఁబూవుకెంజాయతభువనోలఁ
దండిగుణసారవిస్ఫూర్తి తనయునందు
నాఁడునాఁటికిఁ బర్వకొనంగవచ్చు

చ. భసితముఁ బాము బేరుములుఁ బచ్చికరీశ్వరవృత్తి వేడి బ
ల్వినముఁ గరోటిపాత్రికయు వృద్ధతరంబగు సుక్షరాజమున్
నొసలివిలోచనంబు విడనూకి శుభోజ్జ్వలలక్షణంబులన్
బర సటియించుకొందునిభాతి మనోహరమూతి పొల్పగున్.

సీ. ఎరమపావనమనుఁవంకిరుహమునకు
హరగాభ పరిమళవ్యాప్తి గాఁగఁ
గమనీయసక్తి ర్వికల్పవల్లికి సర్ప
విభుండు పెన్నూఁకటి చేరు గఁగ
మానితనిజభుజామందారశాఖకు
దానోదకము పూవుఁజేసె గాఁగఁ
బ్రణుతనానానూత్నగుణరత్నముల కీశ
భక్తవర్ణములున్ముపట్లుగాఁగ

గీ. మండలాగ్రావలమునకు మత్తవైరి
గేహిసీ బాష్పధారలాజ్యహుతులుగ
వసుమతీశ్శరణోపీతవజ్రకలిక
రాజనందనుఁ డొప్పు హేరాళముగను, 73

కా. ఆరాజ్యపలావతంగము భుజాయత్రాసీకాలాపీచేఁ
సూరారాతులపాగిణివాయు ఘరముల్ గోలింనుచో నెక్కు త
న్నారీలోచనవద్యప్రత్యక్షులలోనం బల్కిషం విట్టిచి
త్రాగింఁగం బతడందెకాక మఱి యెందైనం (గనం) బోలునే 73

గీ. జలజవదనలు మీసలోచనలు చక్ర
వాళవక్షోరుహలు నైవవసుమతీక
కన్యకాసింధువులు చేమ గడలుకొనఁగఁ
జెట్టవట్టిరి లక్షణశ్రీమృతతని, 74

చ. విశమమునన్ వివేకమున విక్రమసంపద సాధులక్షణం
బునఁ గొద యింతలేక ఘోరౌషణు నత్కృష్ట గల్గి విశ్వభూ
జనసుతిపాత్రు నింపలర సాగరకాంచికి నాథుఁ జేసెఁ ద
జ్జనకుఁడులై లదంతి కిటి నర్పవిభుల్ ప్రమదంబు నొందఁగాన్, 75

క. ప్రాయమునఁ గొంచెయియినన్
న్యాయము భుజకత్తి సరవరాహ్నుఁడు మిగులన్
గాయు దవాసలకీలా
ప్రాయప్రబలప్రతాపబహుళాతవముల్, 76

గీ. ముదియువటభూజనందను మూలబలము
వదిలముగ నూడ లొయ్యవ గదియరీతి
జరతస్పృహ బాసి తిత్తుత్ప్రేఁ దరుణుఁ బొదవె
మూకప్రావణి అందంద హుట్టి శ్రీలంఘ, 77

- క. తల్లిగల ప్రజలకై వడి
బల్లిదుండగు నతని బాహుబలమున ధరలో
నెల్లజరులు మోపించిరి
చల్లనయై రామరాజ్యసౌఖ్యముఁ గనుచున్,
- క. సరవరుఁ డేల “శతాయుః
పురుష” యనెడు వేదవాక్యముగఁ బ్రజ బ్రదుకున్
ధరఁ గొండ్రెవేయఁ బండున్
దొరఁగున్ వర్షంబు సావిత్రీ నయ్యెడలన్,
- క. హృత్పృథమేచక యయ్యును
దత్పార్థిపుఖడ్గయష్టి ధవళయశశ్రీ
సుత్పాదించున్ బ్రథిత ని
పూర్వలగంధిస్త్రీతంబు నొగిలె ననుక్రియన్,
- క. హరుఁడు జగంబుల నుండఁగ
హరునందు జగంబు లుండ నాత్మ నెఱిగి భా
సురవిజ్ఞానాంబుధి భూ
పురందరుఁడొ యనఁగ ముంజభోజుఁడు పెలయున్,
- క. నుతముగూణకాలి యగుతన
నుతనందు ధరిత్రి నిలిపి సౌబగొందుట హృ
ద్గతిఁ గనుఁగొని ప్రమథేశ్వరుఁ
డతివయుఁ దాఁ గాళికకును నరిగెడు నెడలన్,
- క. భవనంభవసౌఖ్యంబుల
చవు లొల్లక కుజున మూచ్చునర్పము పోలెన్
దవు లూడిచి ప్రమథేశ్వరుఁడు
నవినయనుతుఁ బల్కు- నిట్టిచందము తోడన్,

8

8

81

82

చ, చదివితె నాల్గువేదములు శాస్త్రము లాఱుఁ దదస్యవిద్యలున్
 గదభిమతోక్తదక్షిణల జన్మము లన్నియు నాచరించితిన్
 దుది నిను గూర్చి బంధుజన తోయజసూర్యనిగంటిఁబుత్తుఁగాఁ
 గొడువ యొకింత లేక కనుఁగొంటి నిహంబునఁ గల్గుసౌఖ్యముల్.

గీ, చాలఁ దనిసిత నిందుల సౌఖ్యలభి
 గరిమతోఁ గాలుకే లాడుకాలమున నె
 విశ్వవతి నీకుఁ గాశికావిభు భజించి
 యుల మున నున్న యుడు కాటి యుండవలయు, 85

గీ, శైశవంబునఁ జదువుదు జవ్వనమున
 భోగసక్తియు వార్ధకమున మునీంద్ర
 వృత్తి నిలుచుటయును మీఁద విపులయోగ
 కలన మై ద్రోచుటయు మనకులమునడక, 86

డి, కావున నేను గాకఁ గఱకంకు భజించి గమస్తపావి
 ద్రావణావాహ్నీవీసలిలధారలఁ దోఁగెదఁ బుట్టువుం దిగం
 ద్రావుటకై మదుద్యమము దప్పదు నిక్కము మామకాష్ఠ నీ
 భూవలయుంబు తొంటిసృవవుంగపులట్టులఁ బోవు నందనా! 87

క, దొరకు నిరంతరపుణ్యము
 వరోపకారమునఁ, గరము పాపము వచ్చున్
 బరచీడనంబుచే నని
 వరువడి వయశాస్త్రవిదులు పలికిరి వత్సా! 88

క, కావున వరోపకార మె
 వేదిధములఁ జేయుబుద్ధి విడువకు పాపై
 కావాసము పరచీడన
 మా వీడుము తత్ప్రసక్తి యార్యస్తుత్వా! 89

మ, నయకావ్యున్ మతిగీష్వతిన్ బ్రబలసేనాపాపసేనాని న
వ్యయగాంభీర్యవయోనిధాను శుచితావ్యాసక్తి గాంధీయు న
త్యయమప్రోద్భవు ధైర్యహేమగిరి సంధానామదగ్గున్యం దెడ
దయరామున్ నదివాగ్రదీన్ బెనువు తత్కార్యసంసిద్ధికిన్.

గీ, గోవతుం దావునల్లనఁ గున్తు రించి
యొయ్య నొయ్యన దుగ్ధంబు లొడుచుకరణిఁ
బ్రజలచిత్తంబు గందనివెగిది నడచి
ధర్మవర్తనమునఁ గాంచు ధనము లనఘ!

గీ, ఎంతయపరాధ మంతయు పెగ్గునేయు
నిధివిధం బెట్టులట్లనె చేల్పు లగ్ని
ఫలము చేకొను నంచాఁక బట్టివట్టి
వని విగర్జింపఁ గార్యసంభావ్యబుద్ధి

వ, అని ప్రమథేశ్వరుం డనేక ప్రకారంబులఁ దనకుమారునికి
విద్యాప్రకారం బెఱింగించి తనయుద్యోగంబునకుఁ బరితః
నఱని నుచితవచనంబుల నూఱడం బలికి ధర్మవత్నితో
ముక్తంబునకు నవిముక్త ప్రయత్నంబునం జనియె నంత.

ఉ, తఱిగి విరక్తుడై మునిమకంబునఁ గాళికిఁ జన్నవిమ్మటన్
దండ్రీయుఁ డల్లియుం గురుండు దాతయు దైవమునై మహిఁ
దీంద్రవహింపఁ బ్రోచు నరదేశికభామణి వైరిమండలం
బాండ్రీను బిడ్డలన్ విడిచి యద్రుమహాగృహముల్ భజంపగా

ఉ, ఆ ముక్తవేదము నమాచరదాత్ముండు ముంజభోజిభూ
మియ్యితుండు వారిధులు మేరగ మధ్యమలోక మేలుచున్
సాదులఁ బేదలన్ విభవసాంధ్యులఁ జేయుచు నుండి యొక్క
దాదివిషన్నదీనుకుటు వాత్మ దలంచుచుఁ బల్కు నీక్రియన్

- క. ఈకాంతలు నీరసయులు
నీకాంచనరాసు లెల్ల నెన్నడు ధ్రువముల్
గాకుడు తెఱిగి బుధులకు
గాకోదర రాజహరుఁ గని వినవలదే ? 96
- క. చదివియు వివేక మెఱుంగక
మదమున హరికథ యిచ్చుచు ముఱచినమూఢుల
గుదియింప వె యమకింకర
పదభిదురకరోరఘోరపాతములు తునిన్. 97
- క. శ్రీకృష్ణత పదజలజా
లోకసవిముఖాత్మలైన లోకుల మొగ మా
లోకిందిన ప్రాజ్ఞుల కా
లోకింపఁగ వలదె లోకలోచనమూర్తిన్. 98
- క. అని తోచుచున్నయది నా
మనమున నట్లయ్యు మమత మానదు సుతదా
రనికాయంబుఁమోదట
మానుకొని ము న్నెట్టివర్తములు నేరితిన్. 99
- క. ఈ విషయములవంబులు
పోవిడు మచి తెలిపి చెప్పి వ్రాహ్మణ గొలువన్
ద్రోవ కనుపించుపుణ్యని
దేవుఁ గా జూతు నొక్క ధీమార్గముచన్ 100
- క. సద్గుణసాధ కటాక్షున
ముద్గత కారుణ్య లాభమునఁ గాక తగన్
హృద్గోచర యెట్లగు దివి
పద్మంగాధపుపదాబుజద్వయి నాకన్. 101

క. అహికంఠబుపాదాంభో

దుహములు గనువాడె సద్గుణసకృతనన్

వహియింపంగ నోపని దు

సహసంస్మృతి యిదియు నొక్కసౌఖ్యము కొఱతే!

102

గీ. అరసి యెంతటి వారికి నందరాని

నీలలోహిత వదమహానిధిఁ గనంగఁ

దత్తవిదుఁడైన దేశికోత్తమసదయ

మగు కటాక్షాంచలంబు దివ్యాంజనంబు,

103

గీ. చేవ సంసారభవమఖితిజఘనకు,

నావ కలుపాంబునిధి తారణంబునగును,

ద్రోవ దుర్లభతరము ముక్తిదుర్లభునకు

శ్రీమదారాధ్యపాదరాజీవసేవ,

104

ఉ. కాయము శారదాంబుదని కాయమునోలఁ దలంప నధ్రువం

బాయువు భిన్నకుంభగత మైనజల గతిన్ వసించు నీ

ప్రాయము సత్ర నా దగగు పంచమ (1) వాసరభోగ్య మింక నా

కాయజవైరిఁ జేరుటయె కర్జము నాకు గురూత్తిపద్ధతిన్

105

క. ముక్కంటిమూర్తి యిదియని

నిక్కంబుగఁ దెలిసి చూపనేర్చుగురుఁడు నా

కెక్కడఁ గలిగిడి దైవమ!

అక్కట నాప్రార్థనంబు నాలింపంగదే!

106

గీ. అమచారంబుతోడ నన్యములు నెన్ని

యును నమింప నొల్లక మనసులోఁ

దగినదేలికు నరయు నద్దానినాథుఁ

డొక్కరే యిట్లు కలగాంచె నెక్కడయుగ,

107

గీ, అక్షమాలావిభూషితం దరుణజటుడు
సాంద్రభసితాంగరాగుఁడు తైవుఁ డొకఁడు
తెరువుఁ జూపంగ నరిగి భూవరుఁడు నిడి డి
ఖండవృతునిసగరంబు పెండికొండ, 108

వ, ఇట్లుఖలజగన్మండనంబగు నక్కొండఁ తే నధిరోహణంబుచేసి
తదీయంబులగు బహునిశేషంబులకుఁ బ్రతోమంబుఁ బోషింపుచుఁ
ద్రోది చని యథోదితవ్రతారంబు నందిశేష్వానుగ్రహంబు
వడసి జ్యోతిర్మయంబగు చేలోజదమను దివ్యభవనంబునఁ జొచ్చి
సప్తకత్యంతరంబులు గడచి యగ్రభాగంబున, 109

క, ఖరకరిహిమకరవైశ్వా
నరదీప్తుల ధిక్కరించి నానాదికలన్
బారిఁబారిఁ బొదిపెడి యొక భీ
కర తేజము గాంచి ధరణికాంతం దంతన్, 110

గీ అధిపతి సంభ్రమంబున సంగకములఁ
బులకజాలంబు చెమటయు నెలకొంగఁ
బొగడ దగ్గఱలోఁగి యబ్బూమివరుఁడు
చిత్రరూపంబువోలె నిశ్శేష్ఠుఁ డమృత, 111

గీ, ఇట్లు నివ్వెఱగందియు నెట్లతేల
కు నరనాథుఁ డచల భక్తిధనుఁడు గాఁగ
సమృహోదారతేజంబు నక్షిమార్గ
మునకుఁ గోఁచరముగఁ జేసి యనువదంబు, 112

సీ. చందనోజ్జ్వలశివా స్తవమండలముఁ బోలు
 పెంగుబ్బుమూపురం బలమువాని
 వెండిగుబ్బలిచక్కి నుండియు శఙ్ఖలంబుఁ
 దాసయై యున్న చందంబువానిఁ
 బెనుబామురెడ్డిగంబున మించి పలయాచ
 లామృతక్షీతివోలె నమరవాని
 భసితచర్చానముల సీతుడై చంద్రికా
 స్వితహిమాచలమూర్తి హేచ్ఛువాని

గీ. జడలఁ దుటిమినరే తేనియొడల పడియు
 నమృతసేకంబుచేతఁ బాణములు వడయు
 విభుశిరోమాలికలు చేయువేదపాఠ
 మునకు మోడించు వేల్పుఁ గన్గొయై నృపుఁడు,

ఉ. ఆ మునిమానసాంబుజ విహారమరాలు సగేంద్రకన్యకా
 స్వామిఁ ద్రయీనుయాత్మఁ బురుషత్రయ మూర్తి జగన్ని వాసు
 కాముఖసంచరద్వహుళసాంద్రశరీరమహాస్వమూహు ఛా
 లామృతభానుమాలిఁగొనెయోడె మహీరిమణుండు మొక్కుచు

క. తనుఁ బ్రస్తుతించుభూభుఁ
 గని కరుణారసదుః జాలంక గౌరీవిభుఁ డ
 ల్లపఁ జేరఁ బిలిచి యిట్లని
 యె నివిడదళనాంశువులు ముఖేందునిఁ బొదువన్.

1

క. ఇటు ర మృగృక్ సీ మది
 భుటియిల్లిన చింత విడుపు, కలిగడి సీకున్
 గుటిలభవబంధపాశ
 త్రుటననమర్థంకు నద్గరుణకు వెలివగుమీ,

క. నాచేతఁ బరవువడి శ్రీ
వాచార్యవతంసుఁ డుద్భూతాహ్వయఁ డిపు డీ
భూచక్రంబున నున్నాఁ
జానతురాత్మకుఁడు నీకు నగు గురుఁ డధిపా, 117

క. అనువృత్తాంతంబుం గలి
గిన కలఁ గని మేలుకాంచి క్షీణితతి చిత్తం
బున నానందాద్భుతములు
కరువట్టఁగ నుండె నంతఁ గడవన నిశియున్, 118

ప. ప్రాతర్వేళ సమర్పకృత్యములు నిర్వర్తించి భాగ్యభం
జాతారాధివహాళి రాత్రి కలుయు దామంబుచందంబులం
వీక్షించి బల్కిన వెల్లు లావ్యులకుఁ జేసెన్ తెప్పినగా వారలుగా
తేతోపీఠుల పెన్మయిల్లి నృపునాశీరాదముల్ మున్నఁగా 119

చ. వలుకుడు రిట్లు వింటివె నృపాలిభానుడి ! నిశ్చలంబుగాఁ
దెలిసినవాఁడ వీకు భవదీయమనోరథముల్ ఫలించుటల్
తలఁచ విచిత్రిమే గిరిమతాహృదయేశుఁడు భక్తులై నవా
తల కర దేతిలోనిమగరత్నము గొంగుననీడి యారయగా, 120

క. కలలోనఁ గంటిఁ జుదగ్గ
కలభావము ననుట యొక్కకడిదియె నీకుం
గలకంభుభక్తి యేరికిఁ
గల దిప్పటికలమున జగన్నతవరితా ! 121

న. ఈపు కృత్యపుణ్యుండ వీవుతలంచిన సంకల్పంబు నిర్వికల్పంబుగా
ఫలించుచు సంశయంబు వలవదని ధరాబృందారకులు భూవురం
దరుచేత సంభావితమై యభేద్యంబుగాఁ జని రంత ముంజభోజండు
దాగన్నమనస్వంబునకు నచ్చెరువందును నిది నిశ్చలంబు

నాతో యనుచు శంకరుడు నాపాలం గృహం దగునో
యనుచు సేవకప్రకారంబుల మనోరథచరంపరావరతంత్రు
యందు, అత్కాలంబున నొక్కనాడు ముక్కంటి యా
దిమోచి

సీ. పుట్ట నే గురుభ్రా భవనాద్భుతముగాఁగ
నాగేంద్రచోరుమానసమువలన
నుండె నే యాచార్యమండలేశ్వరుఁడు భూ
మండసంబగు ముడిగొండయందుఁ
గట్ట నే దేవకాగ్రణిచేతఁ గంఠం
బలభేదకలదై న్య మవసయించె
గాంత నే యారాధ్యపంచాసనుం డనన్
శ్రవణభేదకీయాచతురబుద్ధి

గీ. గరిమ నెలకొల్ప నేమయ్యగారి తేఁడు
తరలకండంగ ధర శైవభర్తృపృత్తి
యట్టి శ్రీయద్భటస్వామి యరుగుదెంత
రాజకుంజరుఁడగు ముంజభోజుఁ గుఱిచి.

మ. శ్లోతోద్ధృతితదేహకాంతలు శరత్ప్రాలయభానుప్రభం
బరచేయన్ బహుశైవలక్ష్మణములన్ భాసిల్లున్ మూర్తికాం
నినముల్లాసము బాఁ దలిర్చి యట ధాత్రీరాధునాస్థానరం
గసమీపంబున నిల్పె నుద్యటుఁడు శ్రీకంఠానరాకారుఁడై.

క. చటలుఁ గా నురక భువిం
బుట్టినకీయఁ దేజరిల్లువున్బుని గురురా
ట్టట్టాభిషేక్తుఁ గన్నుల
పుట్టుపునకు ధవముగాఁగ భూతతి గాంతెన్,

గీ. పాయకుండివవాడొ పొగ్గవమునందు
నలపురారాతి తెలిపినఁజెలిసినాడొ
అట్లు వచ్చిన గురుమూర్తి పతఁడ యుద్ధ
టూహ్నాయుడు గాఁగఁ దలఁచె నయ్యవనిభుఁడు. 126

మ. మన మానందరసామృతైకకలన నుత్తిలఁ గంఠిరివా
నసముం బూర్వనగంబుడిగ్గు రవియోజం దిగ్గి పాపౌఘ మ
ర్దనము. ౯ దద్దురుసార్వభౌమునికదవ్వం ద్రంబుఁ గోటిరం
త్సవిశాకౌలలదంశుమంజరులచేతన్ గప్పె రా జమ్మలన్. 127

గీ. ఎఱియై యిట్లు మాంపాహి పాహి హాహి
యనుచుఁ బులకాంచితాంగుడై వలుకునృపతి
లేవ నియమించి యా గురులింగమూర్తి
పెట్టె శివరక్షయంచు సంప్రీతి ధూతి. 128

క. అహితాంతకుడిగు ధరణి
మహితాంతకుడు శంభుమానసపుత్రున్
విహితనువర్ణారచనా
ప్రవృత్తుఁ గావించె వినయభాసురుఁ డగు మన్ 129

నీ. శరదందుచంద్రికాచారుత్రభాలధి
యభలదిక్కులు నిండి యునురువాని
నిత్యప్రసాదమానితదేహనంపత్తి
మించి చూతరుల బొంకించు వాని
లతికాంతనిజకటాక్షాంచలసామగ్రి
తలఁపులోపలి శుద్ధిఁ దెలుపువాని
అమృతధారాద్వైతాశ్చర్య శ్రేణిఁ బశువుల
నై నఁ దక్షలఁ జేయఁ బూనువాని

గి. పాపపుంజంబు నిరియింప నోవువానిఁ
బుణ్యములపుట్టిని ల్లనఁ బొల్పువాని
నకలకై వాగమార్గలక్షణధురీణు
నలఘువిజ్ఞాను నుద్భటుఁ బలికె నృపుఁడు. 11

క. వింటి నటమున్న యాము
కృంతిక్తున నిన్ను నేడు కాతుక మొదవన
గంటి భవాంబుధి గుల్ఫము
బంటి సుమీ నాకు నింకఁ బరతత్త్వనిధి ! 11

కా. అదిబ్రహ్మకపాలభూషణుఁ డ్రిమూర్త్యాత్మక శివున్ వహించు
ద్రాదిత్యానిలభూమరుత్పథిప మోయజ్జన్మరూపున్ జడా
మోదున్ శంభు భజించి యోగిజ్ఞతామఘ్నుండవై యున్ననీ
పాదాబ్జంబులు గంటిఁ బాశములచేఁ బట్టుడి కై వాగ్గీశీ ! 12

క. అజతుబ్యహరమహాత్మ్యము
నిజముగఁ దెలియంగనోవు నేర్పును గనఁగన్
గుజగుజయగు నాచి త్తం
బు జన మ్మత ! బుద్ధి చెప్పి పోగవె నన్నున్ . 13

క. అఖిలార్థవేదీ వింద్రుడు
సఖదూరుఁడ వాదికై వచూడామణి పు
న్ముఖమంత్రీఫలుఁడ వాగమ
సఖబుద్ధివి దేవ ! నీవు సామాన్యుఁడవే ! 13

ఉ. ఏమిలవంబు చేసి పరమేశ్వరు నేక్రియఁ గొల్పినాడనో
యే మునుపంటిపుట్టువున నిట్టిగురూత్తము నిన్నుఁ గంటి మ
తామిల మజ్జెఁ బాపములు గ్రోగతి ముక్తికురంగలోచనా
గోమలదృగ్విలాసములు గొల్లలు వట్టుదు నింకమీఁదటన్ . 13

క. శివలింగము ధరియిగవని

యని వేటికి నిహముఁ బరము పడద దుచు వే

దనిదులు చెప్పంగ విని విని

తవులుదుఁ జింతాభరంబు తత్త్వార్థవిధి !

186

వ. కాపుర లింగధారణప్రకారంబును గురుశిష్యోత్తరసంబును శివా
ర్చనావిధానంబును సవిశేషంబుగాఁ జెప్పి నన్నుఁ గృతార్థుఁ
జేయవే యనుచుఁ బునఃపునః ప్రణామంబులు గాంచు నృప
సార్వభౌమునకు గురుసార్వభౌముం డిట్లనియె,

187

క. క్షితివర ! నీయత్నము మె

చ్చితి మల్ల తలంపు వలయు శ్రీకంఠుపైఁ

గృతవుణ్యుడ వీవు మహా

మతిగణ్యుడ వీశుభక్తి మరగినకతనన్,

188

క. ఈ యంగన లీయాత్మజా

లీ యర్థము లీ దళంబు లిన్నియును దృఢ

ప్రాయశ్చలులు నేని మదిలో

నాయుండూర్తంసు నిలిపి తదర్థత మధిసా !

189

ఉ. భూరిసువర్ణపుష్పములఁ బూజ యొసర్పిసవాడ వీవు కా
మారి కుమారిబాణుఁ ద్రిపురారి మఖారి గజారిఁ బాపసం
హారి న సేకవత్సముల నట్టినిధం బొసగూడకుండినన్
వాఙ్మనూర్తికై సఁ గనవచ్చునె శంకరుభక్తి భూవరా !

140

సీ. హరున కర్పింపనియన్నంబుఁ గుడుచుట

కుచ్చితోచ్చిష్టంబుఁ గుడిచినట్లు

భవుని కర్పింపనిన నీయి మూలంబు

మానక యానవం బొనినట్లు

శివున కర్పింపనిపుడువి గోల ట

కుణవహూనం బోలిఁ గ్రోలినట్లు

శంభుధత్తుడు గానిజడబుద్ధి నఁటుట

గెంటక చండాలు సంటినట్లు

గీ. పశుపతికిఁ గానిపుణ్యాంబు నట్టుటయును
బావములు సేయుయత్నంబు పట్టినట్లు
లనుచుఁ బ్రాజ్ఞులు విజ్ఞాన మతిశయిల్ల
నన్ని తెఱఁగులఁ బూజింతు రప్తమూర్తి.

గి. ఉత్తమకులజండ్లై గుణ
వత్తముండ వేదశాస్త్రపరశస్థానా
యత్తమశినిజముగల లో
కోత్తముఁ గురుఁ జీరవలయు నుర్వీనాథా !

గ. శ్రద్ధాభక్తిరమృద్ధిఁ బ్ర
సిద్ధుండై చెప్పినట్ల చేయుచు నెంచుకొ
గ్రుద్ధుండుగాక శాంతియు
సిద్ధాంతము నేయువాఁడు శిష్యశక్తుఁ దగున్.

గ. శివదీక్షలేక మోక్షముఁ
దవులఁడు జనుఁ డెంతవాఁడుఁ దనయంత నె యు
ట్లవుఁగాన భక్తిగలిగిన
భవదూరుఁడు లింగదీక్ష భజియింపఁ దగున్.

సీ ఘరణి ! విను లింగధారణంబునకును
వివరింతుఁ గాలంబు విశదినిశిఁ
గడుయోగ్యములు శరత్కాలమై శాఖముల్
జ్యేష్ఠశాల్మసమార్గశీరసంజ్ఞ

తంబులు నెలలు మధ్యములు మాఘంబు
నామాధమాగ్రంబు వగుఁ గనిన.
మీల వైత్రమును బుష్కరును భాద్రపదమును
శ్రావణంబును సవరంబు బయ్యె

గీ, నుత్తమంబగు సూర్యచంద్రోపరాగ
కాలముల నిందిరంబగుకాలమైన
ధవళవక్షంబు బహుళవక్షవళమైనఁ
బంచమియు గ్రాహ్యములు సుమ్ము భవునిఁ బూజ, 145

గీ, చవితి సవమిని వృషి సప్తమిని బుగ్గు
మను జయర్దళి దీక్షకు సనువు గాదు
ఓడమితిథు లుత్తమములు శంకరు భజంప
నింక నక్షత్రయోగ్యత నేర్పరించు, 146

సీ, మందిది రోహిణి మఖ లెస్సయిది యుత్త
మము పునర్వసువు పుష్య మగుహిశంబు
మృగశీర్షమును గ్రాహ్య మగు హస్త వృశ్చిక
వ్రథితంబును మృగశిరాధ యుత్త
రోత్తరాశలును లుత్తరాషాఢయు
కౌన్తీర్జిక్షమలు పాధుగమృతములు
రేవతి ముఖ్యంబు భావింప మూఱయు
సర్పంబు హరదీక్ష కపనినాథ |

గీ, రానుబందునఁ జరమైనరాశి విడిచి
మాసికంబగు వచలితంబైనయదియ
గురుబుధోదయకాలంబు లురగచోర
ధారణమునకుఁ దగఁ బాపదూరగఁగుట

- చ. ధరణిప! ఇట్లు దోషరహితంబగుకాలమునందు నింబితే
 శ్వేత ధరియింతువుణ్ణుండు రసాస్థలిఁ జేతెడుబంటి దొల్చి పె
 వరయఁగఁ బూర్వసాంసువున నానుషీరాశ్యముఁ బూర్వియందు,
 నిరువుగ నొక్కచేది రచియింపఁదగున్ నలుమూల లేర్పడన్.
- క. ఆయకుఁగుమీఁద వాఁకి
 ల్లాయతముగ నాలు గమర నతిరమ్యముగాఁ
 జేయందగు శృంగారా
 భేయంబగు మంటపంబు ధీరవిచారా | 14
- క. విలసితగోమయఘటముల
 నలికిన తన్మంటనమున నైదగువర్ణం
 బుల వియ్యముచేసఁడిల
 మలవటవఁగవలయు నొజ్జ్వలాంక్రియతోన్. 150
- గీ. మహితపుష్పవచారసానుగ్రిచేత
 నిగ్గుచేరెడి ముత్యాలముగ్గుచేత
 ధూపదీపాక్షతాదిబహూపచార
 రచనచే నొప్పనందు నందంభ మెసఁగ. 151
- ఆ. కనకకృతములొండె గాక పెండివయ్యొండె
 గాక రాగివొండె గాక మృత్యు
 యంబులొండె గల్గివని వందకలశంబు
 లమరమూర్తి నిలువనగు నశేంద్ర ! 152
- చ. అలఘునవాంతుకాశ్వుతములై తగుతత్కలశంబు లన్నిటి
 గొలఁతునఁ జెయ్యవం గలయతుత్పితతోయములందు వేళకుం
 గలయవి మంత్రపూర్వకముగాఁ గొని నిండఁగఁ జోసి వాతిలో
 వల మణు లెన్నియైన నిడిపై నవతంతుగవాక్షముద్రితల్. 153

క. నవరించి చూతవల్లవ
 నవదూర్వాంకురకవల్కునక నాగదళా
 ది విశేషభద్రవస్తువు
 లవిరళముగ నిలువవలయు నందులలోనన్. 154

వ. ఇట్లు తీర్థాంబుపూరితంబుగాఁ దత్సమించితకలకచంచకంబున “ఓ
 మానస్సర్వ” యనువేదమంత్రం బావహించి సవలమంత్ర సారం
 బును మునిజనమనకమలకర్ణికా శ్రుష్పంధుంబు సగువంచాక్షరం
 బున్ముఖంబు గావించి యాశానతత్పరాఘోర వామదేవద్యో
 జాతంబు లనంబరంగు వామదేవువదనంబులను ఎలంకరణంబులై
 యైదును నాలుగు నెఱుమియుఁ బదమూఁడు నెఱుమియు ననఁ
 గలుగునంధ్యం బ్రభ్రాతంబులై విశిష్టంబులగునయ్యష్టాత్రింక
 త్కళాసంస్కరణంబు నేయుచుఁ బూర్వోక్తంబగు తండులన్గండి
 లంబున నుత్తరాభిక్షుఖుండై గురూత్తరుండు శృతహోముం
 డును, స్వస్తికప్రశంతుండును, విభూతిపట్టః సురుండును సగుశిష్యు
 నకు సంగన్యానకరన్యాసంబు లాచరించి త్రివారంబు తత్కలక
 పారి నతనియు త్రమాంగంబు ప్రోక్షించి యే యుణంబు, 155

సీ. అవంచకలకంబులందు నొక్కటి శివ
 కుంభంబుగాఁ బూని శోభ తీర
 నలిలధారలు చల్లి తోఁచి గంధాక్షతం
 బులచేతఁ బూజించి నలుచెఱంగుల
 నాల్గుకుండలు నింది నడిమికుంభంబున
 క్షీరంబు పోసి ప్రాచీస్థితంబు
 దక్షిణస్థితము నుత్తరసంస్థితంబును
 బశ్చిమస్థితమునై వరగువాని

- గీ. తోను బెరుగును నెయ్యిని జేసియును
బంచదారయఁ గ్రమమునఁబాదుకొల్చి
హెచ్చి యష్టాంగధూపము లిచ్చి కంఠ
కాహళాదికముల మోలగడలతో నఁగ,
- వి. స్వస్తికవి స్వకంబగు కూర్మాశనము నిర్మించి ప్రాణవతిష్ఠాగ
బులగు మంత్రములు తంత్రపుద్వకముగా నుపయోగిం
కంఠముద్రాముదితకరాంబులుపై అచ్చమృదుదేశించి "అవ
స్థిధిర" స్వనుమఁ దృప్తములు మాస్త్రమునం గుస్తరిం
"నయమృహస్తాభగ" నను నేదమంత్రముతోడ నీ
తేజోవిరాజితమును అశ్వేషాశత్రుటనాశ ర్పణిమూర్తియ
విజ్ఞానవజ్రావదర్శనదీపాంకురమును, గంధపుష్పాద్యుపచారక
తంబును హృద్యనైవేద్య ప్రహృష్టమునగు జ్యోతిర్లింగంఁ
"నకదాచిద్వియోజయే" త్రనుమఁ బుష్పాంజలిపూర్వకంబు
విసమైకధూపముండగు వతనికి పగ్గరుడు చాణాలింగము చే
వలయు నిది లింగధారణప్రకారంబు.
- క. అన విని హర్షాశ్రులు కనుఁ
గొనలం దళుకొత్త రాజు గుడురాజునగున్
బువరభివాదనములు ధృతి
నొనరించి యిట్లనియె విద్యయంతమానసఁడై. 1
- చ. తెలిపితి లింగధారణవిధిన్ గురువల్లభ! గుర్వరజ్జ కున్
దొలఁగక శిష్యుఁ డెల్లపుడు ధూర్జటిలింగము నెట్టిశాస్త్రులన్
నెలకొనఁ జేయఁగావలయు నీమది న న్నరుణింబ యాదరం
బొలయఁగఁజెప్ప నేయనుడు నుద్భటుడున్ పృథ్విబలున్-నీక్రియన్

గీ. పొక్కిలందునైన భజమభ్యమునైన
 గేలుదమ్మినైన మాలినైన
 గంధసేమైన నె గజకంఠ ధరియింపఁ
 దగు నృపాల! నాభిదిగువఁ దక్కి, 160

క. నాపుడుఁ దద్దురునుణితో
 భూవిభుఁ డీటనియె భోగిభూషణ యమ్మత
 ప్లావిత యగునీవచన
 శ్రీ వీనులఁబొరసెఁ గంటిఁ తెరసౌఖ్యంబుల్. 161

గీ. భక్తులగువారియెడఁ గల్పపాదపంబు
 పొడవుగనియున్న నిన్నొత్తియడుగ నిజవ
 భసితరుద్రాక్షభారణప్రాప్తమై
 పుణ్య మెఱుంగి వివరించి ప్రోవు చున్నఁడు. 162

క. సర్వావస్థయందును
 సర్వేశుని లింగమూర్తి సాభాగ్యకర
 నిర్వాహకు ధరియించిన
 సర్వజ్ఞుల కెందు నందు సౌఖ్యము దొరకున్. 163

సీ. హరికంఠముఖులు నందు నులును మనువులు
 నెలకొల్పి రీశాను గళమనంబు
 బ్రహ్మవిష్ణుసరేశపాపకాదులు బాల్చి
 రుత్తహంగంబుల సూర్యరేలు
 క్షుపాద-శిలాద-హరద త్తముఖులు
 లహరి నుడువ్వ వామదేవు
 శక్తులు నంది కేళప్రభృత్యాత్మవే
 నులు ఛూసి దిగ మల నక్షతనయను

వ. పెండియుఁ గవలకృష్ణధవళర కృధూమవర్ణంబులఁ దగు పూర్వోక్త
 ధేనువులు నందయు నుభద్రయు సురభియు సుతునయు సుశీలయు
 ననఁబరగు వీనిగర్భంబుల నావిర్భవించి ప్రభాకరయగట విభూతి
 భూతనాథుండు నద్యోచారంబున వహియింపుట విభూతి యని
 యును, వామ దేవంబున ధరియింపుట భసితం బనియును, నభ్యో
 రంబున భరియింపుట భస్మంబనియును, దత్తురువంబున నవధరిం
 పుట క్షారంబనియును నీశానంబున బెలకొలుపుట రక్షయనియును
 జ్యేష్ఠునియై వర్తిల్లును మోక్షః స్మృతరహసితసుధానివ్యంగదంబు
 నానందం బగు వినుము.

168

నీ. కైకొనఁదగు సర్వకాలంబుల విభూతి

నైమిత్తికములఁ బూసంగవలయు
 భసితంబు రక్ష బాల్పంగ యోగ్య మాయాయి
 యుర కృత్యంబులయందు భర్త
 మనువగుఁ బూయఁ బ్రాయశ్చిత్తముల మోక్ష
 విధుల సంభావ్యమై చెలయుతూరి
 మిది భూతిగర్భయం గీత విను దుబ్బాక్ష
 మహిమ వర్ణితం నిర్మూలకాభ్య

గీ. అలికనయనుండు మున్ను సురార్చిపురము

లోరదృష్టికేరాఁ జూచుచుండ నతని
 నయనముల రాలుబొమ్మనంతతులు ధరణి
 వాగ్లిలి రుగ్నాక్షములుగఁగఁ బ్రబలె నధివ !

169

నీ. శిఖ నొక్కటి గల మూఁడు శిరఃకుసమువ్విది

గోలు మెల్లకుడు కట్టెనుమఁ గంత
 వీరి కువ్వురెండుఁ గృగులనక్షోభి
 నేబది పదునొండు నేరు బాహు

4 శ్రీలక్ష్మీయనగర్భలః శీతః

5 యదోంసు నా + జా నోంజుదేభిః

సంసృజ్యం బదియనునాల్గు రెండులు నున

గతమాత్రంబున విధిసముత్త

1. మౌగ్ధిమాన గుద్రమణులు ధీరుంతులైన
పాశలకుఁ దాల్చినలయు బానలయనాథ
యొన్ని దాల్చిన గర్భులం బెన్న దగమె ?
గోత్రై న చక్షుశ్రవోనేర్పైతైన.

171

2. తలఁచిన గన్న విన్న గత నుఁ నంబులు నఁగిన గనా
భుజమునందఁ దాల్చిన నళింగురి ముక్తికురింగనోచన
నెలదలన ప్రసాదిత లనద్వలమాన తీర్మాపీక్షణం
నుం బరితృప్టుఁడయి దుదీఁ బురుషు డుద్రమఁబల్ సృపాగ్రణి

3. అనవిని చగతాయుగఁడె జననాథుఁడు
గుగ్గళుఁడొళి మద్భుత న
గ్గన భవియగచి దీప్తికు నచటాంబు
సగుఁడునుగె పక్కలమానసి,

172

4. కనుమిత కాశి మంబుధరగోపనదూరినిభస్మకాశి మా
ల్లసీతమరాళి సస్యఫలలాభ విష్ణుంభిత పామరాళి శ్రీ
విష్ణుమరసాగనంబు హృతవిభ్రమ సింధుర సా గుఁబునై
యనదృశలీలం బొత్తి శరదాగమ మంగమనార్హి మౌగ్ధిమై.

173

5. కలువపూగోల యలఁజేటి కలికినారి
నవదళి శ్రుంగేశుభమఘనో నెక్కు గ్రోగి

6. 1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

గ. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

174

గీ. తొల్లి కలగిన కొలఁకువలఁ జేర్చి
తనరు కుంభజమున్నతి ఛార్తరాప్తి
పినుక మై యొప్పెఁ గుంభజవలనవల ॥
ఛార్తరాప్తిలచేఁ బ్రస్తుతముగాఁగి, 115

చ కలువలకమ్మచాచి నొడివంగుగల్గొని ఎక్కువైనది
బులకడ గుంపుగట్టి కనుమోక్షిని యుగపెరిపెట్టి మెల్లమల
జలిరములయ్యెఁ గావునఁ బ్రచారముఁ జూచి పెక్కిభిమంది తా
యెఱ శరచాగమంబున మరుచ్చితువుల విధురశ్శివోగడున్,

క కురిసెన్ గరిమద మంచులు
కురిసెన్ రాజును దొండమున పెగిలెన్ నీ
కరిసెన్ జలసంబులు దివి నెరిసెన్
యామిరులఁ జంద్రనిర్మల రోచుల్, 116

గీ. మెచ్చి పగరలమోద దండెత్తు స్వపుట
పైక్యహయముల ఖరరజశ్చయము దమకు
బ్రాణవిధుడైన వారాళి నగుఁగఁజీయఁ
గాంది చిక్కినగతి నదుల్ శార్కమొండె, 117

చి. మెఱుగులు దీటుకొల్పు చనుమిట్టఁ గమ్మజవాచి తొపులకు
విజేదికిఁ ద్రోయువాసనల జేకినమాల మాసింపుకన్నులకు
వఱలు కృషీవలాత్మజ లవారిణఁ బాశుడు నిండుపంశజల్
చెఱుకును రాజసంబుఁగల చేలకడన్ శరచాగమంబునకి, 118

గీ. నకలజనులకు లోచనోత్సవము సేయఁ
బాలుతత్కాలమున రాజచంద్రమున్
ముంజభోజండు శివలింగమును ధరింప
నగును మునుమును ॥

కా. పాటింపందగు నాదునిన్నవము హృత్పద్మంబులం జాహ్నువీ
బూటుం దాల్చెద శుద్ధవంచమి మహీశు శ్వేగ మీ ర్వచ్చి
చోటగ నత్కృప నేయఁగావలయు నంచున్ విశ్వవిశ్వంధరః
జాటంబందె సతండు గాలరులచే శ్రేవోత్తమశ్రేణికిన్.

ఉ. ఆ నృపునిన్నవంబు హృదయంబుల మిక్కిలిఁ బూని ప్రాప్తవః
చావననర్చిభుల్ శమదమాధ్యులు జేశికపుంగపుల్ దృఢ
జ్ఞాదులు నేలయొనివవ్రచారములఁ జనుదెంచి రాత్మతే
జోనిహతంబులై నొంగి నూర్యమరీచులు విన్నవోవఁగాన్.

ఉ. మిక్కిలికన్ను చేత నొకమేటిట్రోశూలము పావసాములుగా
జశ్కరమిటితోదుమయిసాననురాచినచందనఁబు మే
విక్కువగాఁగ నొగడ నొకయితిమిఁ గల్గిన వేల్పు దామమై
యొక్కనుసీయమూర్తులు ప్రియంబున వల్లకి శ్రేణి రయ్యెడఁగ.

క. ఈయందమ్ముల వచ్చిన
యాయయ్యలవదనరోదుహములు గడిగి భూ
నాయకుడు పూజచేసె ము
దాయత్తస్వాంతః డగుచు సంచితభక్తిన్.

గీ. ఇట్లు భయభక్తు లమర నిధీరితార్చ
సములఁ దము సంతసెలఁ జేయునలిగె వైరి
కులశిఖావ్రామభేతునికొడుకు నకల
జేశికులు దీవనలఁ బ్రస్తుతించు రిట్లు

1

సీ. సింధుబల్లహురీతి శ్రీపతిపండితు
మరియొద భూపదమూచి జేపు
నట్లు మహాకాళువయ్యున నల్లక
లక్ష్మదబ్బిహృత్తేవఁ గక్కయవిధమున

శూలదబ్బివృత్తి చొప్పున విట్టుబా
చనలీల వీరనాచాంకువోల్కి
కదిరె రెమ్మయగార్కిక వడిఁ దెలుఁగేశు
మహాణయ్యచందాని మాదిరాజు

గీ, కరణి మార్గిగమారయ్యగతిఁ దెలుంగు
జొమ్మనార్యునివడుపున మరియచొడు
పగిది బర వేశ్వరునిమాడ్కి భక్తియుక్తి
శంభుఁ బూజించి బ్రగుట రాజన్యచంద !

186

గీ, అనుచు దీరించి మాచాలు నాదరించి
మహిమ నిల శ్రీఁగి రగ్గునమండలేశు
లమ్మహీభర్త తమ కిచ్చు నమితవస్తు
నముదయమునకు మదిఁ బ్రహర్షంబు నిండ,

187

క, అంతట సాగరకాంచి
కాంతుఁడు శ్రీకంఠఁ బూసఁ గల్వణవిధా
కాంతమగుదిసమా చనుదే
నెంతయు హర్షించి పురి నమిద్ధవిభూతిన్,

188

వ, అలంకరించుటకు ఘణిహారలచెరిం జ టంబంచిన,

189

క, కట్టిరి మణితోరణములు
పెట్టిరి ముత్యాలయ్యిగు వృథులధ్వజముల్
చుట్టిరి సౌధంబులఁ ద

క. ఆ వేళ బహుళశృంగా

రావాసములై వెలంగె వద్దురిభూతిం

దేవాలయములు నద్దును

దేవాలయములును భక్తి దేవాలయము ల్.

సీ. ఆపూర్వాదివసంబునందుఁ బ్రభావతీ

సంభవుం దవితథారంభుఁ దగుచుఁ

గమనీయతీర్థోదకములఁ దాఁబాడి

వెన్నెలనుడుఁగుల విన్నఁబుచ్చు

రమణీయశుభ్రవస్త్రములు మెచ్చుగఁ గట్టి

భసితాక్షమాలికోద్భాసి యగుచు

నసమాక్షుప్రతిభచ్చు సతులమూర్తుల కైవ

లాంఛనధరుల వల్లన భజించి

గీ. శంభులింగఁబులకుఁ బ్రపూజలు భుజించి

తనగురూత్తంసుజేఁ బ్రసాదంబు వడసి

యరిగె బహుత్వాప్యరవము లంబరము మోచువ

భగ్గదీక్షకుఁ దగుమంటపంబు గుఱిచి,

1

వ. అట్లు చనిచని యాఖండలకోదండదండంబునం మోరఁగుచు

మండలంబు గండదంచునగఁగితతోరణంబులవలనను శాతమన

శిలాశకలకీలితంబులై యకాలతగొజాబంబు విశాలంబుగాఁ గ

గించు నలఘువలయులవలనను, మధ్యందినమార్తాండ మండలంబు

గోదగించివిష్టంభించు శాతకుంభకుంభంబులవలనను, నాశావశాశ

బులు వాసించు కాలాగడిధూపమాలికలవలనను, వలనును

విశుద్ధకామధ్వజంచల గండాపితనుధాంధస్సింధువయోభ

సమస్తప్రపంచస్థితిలోదకపరిపూరితకలశవంచకంబును, గాంతాకరా
ర్పితకచ్ఛూరనీరాజనాదివిరాజితంబును, గమ్మిమొవల్లపప్రముఖ
నిఖిలభద్రపదార్థసార్థప్రేక్షణీయంబును సగుడిక్షామటపంబుఁ
జినేసేంచి యథాకాలంబును యథాకాశ్రయంబును సగుడ్లు విభూతి
పట్టహామాదికృత్యంబులు గుర్వనుజ్ఞ నఖర్వభక్తి నొసేంచి
వినిద్రాస్వాంతంజై ధరణీకాంతండు మహితమంత్రధారా
సారింబుఁ గర్ణపుటికటుంచిగా నాకాంక్షించు నవనరంబును, 198

క. సాక్షాదలికాక్షుం డగు

సక్షయపుణ్యాశ్రయజ్ఞై స యగ్గురునాథుం

డక్షిణద్రుంతగ్రదిద్యా

రక్షితుఁ జేయం దలంచి రాజోత్తంసున్,

194

సీ వామాంకవిస్మయస్తవామీ తగళరాంబు

జయు నవరత్నోత్పలయుతవామి

మాస్తయు...నగు తనవ్రతకాంత

మెలుకాదు పాలిండ్లమీఁశిచాయ

చాళీలు కామెడ (1) మైకొల్పి చొక్కుచుఁ

బుతువు మృగమును వరము నితర

శయముల ధరియించి సాంద్రనర్వాకల్ప

భాగమానాంగుండై పరిధనిలి

గీ. లలితసూక్ష్మారణ్యంతులు తొలుతరించు

మేఁ బుష్పాశ్రయిలనొన్నేమ మమర

హరిబాహుగనాగీసుండై న భార్య

తీసుక ప్రసాదించాకరీతుఁ బొగడి,

195

చ. పరశువు ఖడ్గమున్ నిశితబాణము శూలము దక్షిణస్ఫుర
త్కరములపైఁ దసర్పి హితఖండప భేటధనుష్కపాలమున్
బరువడి వామహస్తములపైఁ తెలఁగన్ పలువారు మేను భీ
కరపదసంబుఁ ద్రవ్యములు గాంచనవర్ణ జటల్ తలిర్చఁగాన్

చ. కరయుగళంబునన్ భుజయుగంబునఁ గర్ణయుగంబునం బదాఁ
బురుహయుగంబునం గిడిని బొల్పుగళంబునఁ బార్శ్వసీమలన్
శిగమునఁ గుడ్డి నాల్గునది జిహ్వఁ గరాబ్జ కులన్ పహించు
భరితు సభోరమూర్తి ముఖభర్త సమాంతకుఁ బ్రస్తుతింపుఁ

ప. పెండియుఁ దక్కిన శివమంత్రంబులం గల సారంబుఁ బొగ్రహి
గురుండు శిష్యునకు నుపదేశించిన,

చ. ఒకర నిశాపసాపనమయోదిత భాస్కరునందు మండి చ
య్యన దిగి దీప్తి పుల్లజలకాంతరముం దగఁ జొచ్చునట్లు వు
ణ్ణనిధి యనంగ నొప్పు గురునాథు మొగంబున నుండి మంత్ర
ద్య పృపు మొగంబుఁ జొచ్చి విమలాకృతి సగ్నికణావదాతమై,

క. గురుమంత్రవిద్యచే నృపు
కరస్థలాధీనకాలకంధరలింగో
దరముఁ బ్రవేశించె మనో
హరమగు నొకదివ్యతేజ మద్యుతభంగిన్ ,

ప. ఇట్లు కృతలింగధారణుడై ధరణీమణుల దజగవబాణానసపూ
పరాయణుడై ,

క. త్రిణయః! భక్తసులభ! న
త్వనిలింపాత్మక! దయావివర్ధన! నాపై
సమరాగం బొదవఁగఁ జ
య్యన నీలింగంబునందు హత్తుము పెడ్కిన్ ,

- క. అలభరణీ ధరకరవర
నిలయ! మమైశ్వర్యధుర్య! నిటలాక్ష! విని
ర్మల బేహ! పార్వతీప్రియ!
నెలకొను మీ యాననమున నెయ్యను తోడన్. 203
- క. గానప్రియ విష్ణుకళ
త్రా! నిరువము! నిత్య! రాజరాజనఖ! హరా!
నూనాశుగహర! గైకొను
భానుకళాంతాగ్ని శేత్ర! పాద్యము దీనిన్. 204
- క. మధుమధన దృగర్పితవద
విధిశీర్ష సరోజభేదవిధిచణహస్తా!
విధుకాంతివర్ణ! శివ! జగ
దధినాథ! పరిగ్రహింపు మర్మము దీనిన్. 205
- క. అనిమాదిగుణాన్విత! భవ!
భణివల్లభహర! దివిజభర్తృవమస్యా!
గణనాథ! నీలలోహిత!
ప్రణతాచమనీయకంఠుఁ బాటింపు దయన్. 206
- క. యహిసగిరి మహితృపాణి
గృహణప్రీతాత్మ! భూతగణవృతరాజీ
వహితకళకోటి శేజో
మహిత! నుదిం బొదలు విహితమజ్జవలద్భిన్. 207
- క. అజ్ఞానలిమిర భాగ్గుర!
విజ్ఞానవిలాసజనక! విశ్వేశ్వర! న
ర్వజ్ఞ! నిజభర్తృవత్సల!
ప్రజ్ఞాధిక! కొమ్ము వస్త్రరాజము దీనిన్. 208

౪. వివరీత వికృత ఫణివర!
 ఉపనిషదరస్వరూప! యోగిజనభ్యే
 యవద! సువర్ణకృతం బగు
 నుపవీతముఁ దాల్పు మిదె సముజ్జ్వలమూర్తి! 209
౫. జన్మజరామృత్యురహిత !
 చిన్మయ! లోకేశ! యీశ! శీతాంశుశా
 భృష్మకుట! గంధ మిదె ప్రేమ
 ము స్మము మన్నించి గొనుము మహాధ్వంసీ! 210
౬. వవసశ్శితరణి శశిజల
 సవసకృదాశాశ భూమిసంభృతమూర్తి
 భవభూధరభిదుర! సదా
 శివ! యాయుశ్శతలమోదఁ జిత్తం విశవే, 211
౭. వంచాసన! రుచిభిక్ష్మత
 వంచాసన! విజిత! దేవవతి సంస్తుత్యా!
 వంచాసనావతర! హర!
 వంచప్రేతేశ! పుప్రు లుంచెదఁ గొనుమి! 212
౮. శ్రీకంఠ! దివ్యవైభవ!
 ప్రాకట.. మనూ త్తరనివేశరతా!
 లోకాధీశ్వర! సురసిం
 ధ్వాకల్ప! ప్రధూప మిది ప్రియంబునఁ గొనవే! 213
౯. పాపహర! దేవదేవ! వి
 రూపాక్ష! కృపాకటాక్ష! రుద్ర! మహేశా!
 తావత్రయ సంహారక!
 దీపము లర్పించు దియ మదిఁ గనుఁగొనుమి! 214

౪. దండధరమృగం! కుండలి
కుండల! దివిమన్మహాధ్రుణోదండ! మధి
మండల సీరజవనమా
రాండా! నైవేద్య మిది ముదంబునఁ గొనవే. 215
౫. లంబోదరజనక! బుధా
లంబ! విరూపాక్ష! మోక్షలక్ష్మీవ్రద! చ
ర్మాంబర! యంబరకుంతల!
తాంబూలము మీకు సర్వితంబగు మాచేన్. 216
౬. అక్షిణపుణ్య! నవనా
ధ్యక్ష! మహాక్షేంద్రవాహ! ధరణీరథ! వ
ద్యాక్షాశుగ! నేఁ జేయువ్ర
దక్షిణములుచిత్తగింపు వయ నగమహయా! 217
౭. శ్రీకంధర! మునివల్లభ!
మాకాంతపనీపసంత! మలహర! రమణీ
యాకార! నమోవాక్యము
చేకొను నేనీకొనర్తుఁ జరతరథ క్రిన్ 218
౮. అని సోదశోపచారము
ల నిటలనేత్రుని భజించి లాలితపుణ్యం
బునిధి యగుముంజభోజుడు
గనుఁగొనియెన్ దత్క్షణంబు కల్యాణంబుల్ 219
౯. జరపాళ దేశికోత్తమ
కృతదీక్షుం డగుట నిట్లు కృతకృత్యుండై
క్షీతివల్లభుండు రెండవ
శిరికంఠుడు పోలె నఖలసేవితుఁ డయ్యెన్ 220

గీ, ఉత్తదక్షిణ నారాధ్య భక్తిఁ దలఁచి
 సకలజంగమగురురాజ్యై విసముద
 యముల వర్షసవర్షల సలరఁజేసి
 నిత్యసాభాగ్యమయమూర్తి సగడె స్ఫుప్రఁడు 221

ఉ. మానితమూర్తి భూపతి యమాపతి నీగతిఁ బ్రాణలింగముం
 గా నొనరించి పుణ్యములకందువఁ గాంచి దయార్ద్రచిత్తుడై
 మానువలోకముం దెరుచు మంజులీర్తులు మిన్ను ముట్ట వి
 ద్యానిధి నుద్భటుం గురుకులాగ్రణి రాజ్యధురీణుఁ జేయుచున్.

క. పులు నుది విభాత యాదిగఁ
 గలవిశ్వమునందుఁ గాలకంఠుడు గౌరీ
 లలనామనోహరుని నుదిఁ
 జెలిసి యతం జేలు వసుమతీవలయంబున్. 222

సీ. భూరివివేకంబు పుట్టినవృడె పుట్టెఁ
 గాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు
 బుధపోషణీరియుఁ బుట్టినవృడె పుట్టెఁ
 గాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు
 పుణ్యంబుఁ దెలివియుఁ బుట్టినవృడె పుట్టెఁ
 గాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు
 భూతదయా ప్రియుఁ బుట్టినవృడె పుట్టెఁ
 గాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు

గీ. బుద్ధి యును బుట్టినవృడె పుట్టె నెవరుఁ
 గలసి కాకున్న నొరులకుఁ గలదె యిట్లు
 లనుచు సఖలంబుఁ దనుఁ గొనియాడుచుండ
 బలహాదులరీతిఁ బ్రాభవముఁ దాల్చె. 223

కా. కామకోధములం దృశించి మమతన్ ఖండించి శ్రేవాగమ
పామాణ్యంబు వరిగ్రహించి ధరణీ భక్తాశీనంరక్షణన్
సామర్థ్యంబున యోగివర్తనమునన్ సంపూర్ణవిజ్ఞానం
ధామాస్వసీతి మించె భూవతి సమస్తంబున్ మదిన్ మెచ్చగాన్

మ. అరిసంహారము శ్రేవనిర్ణయకథావ్యాకర్తయున్ సద్గుణ
స్ఫురదతృప్త్యుతధర్మసంగతియు నేహృద్ధున్ వెలిన్ లోస ని
ర్భరతన్ బెంపువహించ రాజసమున్ భాసిల్లు నావల్లకీ
శ్రుర మింపొందగ ముంజభోజుడు బుధాంభోజాతహంసాకృతిన్.

క. సలిసవత్రిము నంటని

సలికణంబట్ల తగులు చాలించి ధరా
సలి నిట్లు పోచుహిమకర
పలసంభవుడైన రాజగురుఁ డీకరణిన్.

227

క. సుక్షేత్రంబునఁ బదయన

నిక్షిప్తంబై నవిప్రు నెఱి నీయెడ నా
యక్షిణమంత్రవిద్య ము
హ్మణకరలిలఁ బొదలె నవసేక్వరుఁడున్.

228

వ. ఇట్టి శిష్యునిం జూచి గురుం డిట్లనియె

229

చ. సమసుఖమోడియై వినియనంగతుడై తుదితాళిరాముడై
యమరిన నీ తెఱంగు సుగుణాధ్యవళం బగు మాదృశేరితా
ర్థమనువు మీఁదనుం బ్రబలిపట్టి తెఱంగును గూర్చు నారిశీ
శమునకుఁ జొసినట్టి సలిలంబు విధంబున భూపురందరా.

230

సీ. సమపక్షపాతనిశ్చలభక్తియుక్తి ధ

ర్మార్థకామంబుల నాదరించి

దుష్టనిగ్రహమును శిష్టరక్షణమును
 నిత్యకృత్యములుగా నిర్వహించి
 సౌఖ్యందనాదిసారవిదూరభోగంబు
 లొలసి యొల్లమి కాంగ నొందఁ జాలి
 అప్రమత్తత్వంబు నంది బాహ్యభ్యంత
 రముల శాశ్వతలగర్వం బడంచి

గీ. జలధివలయులేవనుమత్స్యలము నొక్క-
 పురముఁ బ్రోచు తెజంగుఁడఁ బ్రోవ నేచు
 యొప్పు నినుఁ బోల నేర్చు నే యొక్కరుండు
 ధూరిరుచిరాజ ! శ్రీముంజభోజరాజ !

281

క. నీపంటిశిష్యుకరమున
 నావంటిగురుండు నిత్యనవ్యయశశ్రీ
 శ్రీపంటియును నొనిధి
 నావంటినకరణిఁ గడుచు నరనాథమణి !

282

క. శిష్యుఁడు పాపము చేసిన
 దూష్యసిరి గురునిఁ జెందుఁ దోరపువీణన్
 శిష్యుఁడు పుణ్యము నేయ న
 దూష్యసిరి గురునిఁజెందుఁ దోరపువీణన్

283

వ. శాపున శిష్యుని పుణ్యపాపంబులు గురునికలయవియు కాన
 యుత్తమశిష్యుఁడు గలుగుట గురునిశాగ్ధ్యంబ శిష్యుం డనుత్తముం
 డగుట గురునిదౌర్భాగ్యంబ యని వేదవిదులు చెప్పదు రీవు
 నచ్చివ్యుండ వగుటంతేసి మా కదృష్టంబయ్యె నదియనుంగాక,

ఉ. ఏలరె ! మున్న భూవరల లనేకులు రామయయాతిముఖ్యులీ
 నేలయ నీవు ప్రోచునది నేలయ యిట్టియశంబు నిట్టియ
 త్తాలతరప్రభావమును దన్నువు లొందిరె నీక్రియన్ మహి
 పాలలలామ ! నీకయినభాగ్యము వర్ణననీయ శక్యమే ! 285

కా. నీవున్ జేరమభూపరాదులగతిన్ నేత్రక్రియాద్భాసిలో
 కావాసుం గరిచర్యవాసు భువై కారాధ్యు నిమ్మనతో
 నేవాప్తుత్తిఁ బ్రసన్నుఁ జేరి దిశలకా శ్రీపూర్ణనత్తిత్తి పు
 ణ్యావేశంబు నిల్పగాఁ గలవు తథ్యం బిందువంకాగ్రణి. 286

చ. అనుడుఁ గృతవ్రతాదుఁ డయి యగ్గురు నిట్లని వల్కు ముంజభో
 జనృపతి యిట్లనం దగునె నైవగురూత్తమ ! నీకృపారసం
 బునఁ దగఁ జెట్టుగట్టు ననువొందుట చిత్రమే మంగళంబు లె
 ల్లను మకృతాధిపుం గొలుచులాభము గల్గినఁ గీర్తిగల్గడే ! 287

ఆ. చెలఁగి వుత్త్రనిర్విశేషంబుగా నన్ను
 బ్రోచు నీ ప్రభావమునన కాదె
 ఇట్టి వైభవంబు నిట్టిసౌభాగ్యంబు
 దొరక నాకు నిఖలగురువరేణ్య. 288

ఉ. వారక వేలు నాకి యుపవాసఫలం బెడలించునట్లు ని
 స్సారములై న యిజ్జగతిసౌఖ్యమాలన్ మది దూర్చ్యయమొంది నె
 స్తారియభుంబు దూరమని శంకవహించియు విూయనుజ్జకుం
 దారక పూనినాడ వసుధాభరమున్ గురుచంద్రశేఖరా ! 289

ఉ. సేవలోకముం బొదలజేయుటకై చరకల్పభూరుహ
 శ్రీవిహింపించు నీవదముఁ జేరివవాడఁ గృతార్కుఁ జేసి నం
 భావనఁ బ్రోవు నన్ను భవబంధముపైఁ దగు లూడ్చి నాపుడున్
 భూవరుఁ గ్రమ్మఱంబలుకు భూనురేఁ డున్నట్లమూర్తి యీక్రియన్ ,

- గీ. అన్న! విశ్వాన ముసరించు మస్తదీయ
వాక్యమున సంశయము మాని వసుధఁబెద్ద
కాల మభిరక్షణము చేసి కడు భజింపఁ
గలవు కైలాసనాథు శ్రీకంఠ సభవు
- వ. అని యుత్పటారాధ్యుండు ప్రియశిష్యుండగు వ్రథావతీ తనద
వైరాగ్యంబునకుఁ బరిహారంబు గఱపి రాజయోగిలక్షణంబుఁ
బ్రేక్షణీయుండ వగు మని నియమింపుడు నవ్వుదమితేడును “గుఁ
రాజ్ఞాం వలంఘయే” తను న్యాయంబున వశేయ భుజాభుజగా
నాథుమై భరావరాలోహ విశ్రమింపం జేసి వ్రజావనసమర్థు
డయ్యె, నిట్లు,
- సీ. ఇందు శేఖరముచే నేమూర్తిదీపించు
నామూర్తి దాసయై యతిశయిల్లి
ఇభవర్తవటమున నేమూర్తి గొమరాగు
నామూర్తి దాసయై హరువు చూపి
యిల రథంబుగఁ బన్ని యేమూర్తి జయమొందు
నామూర్తి దాసయై యనువు మిగిలి
యిక్ష్మధనుర్మూర్తి నేమూర్తి పైఁబూయు
నామూర్తి దాసయై యయము గల్గి
- గీ. యున్న యుత్పటగురునాథునుగ్రంథలువ
కరటికంతిరవస్వామిచరణ యుగళి
తనకు నిహవరఫలసిద్ధిజనని గాఁగ
భూమిఁ బాలించు శ్రీమంజుభోజమూర్తి.
- క. వరహృదయకమల కర్ణిక
గురుచరణద్వయము నిలిపి కువలయరక్షా

చరణమునఁ బొడలుఁ బ్రమథే
శ్వరతఃకాయుఁడు ముంజభోజజనవిభుఁ డెలమిన్ ,

244

క. చరలింగమూర్తియగు నా
గురుజేవుని సింహాసీతిఁ గోరిక నిడి త
చ్చరణాంభోరుహములకును
బరిచర్య యొనర్చు నవనిపతి యనుడిననున్ ,

245

డి. అంత మనంబులోనఁ బ్రియమూరఁ దలంచు మహాత్ముఁ డుద్బటుం
డంతకవైరి తిన్నిలిచి యాత్మఁ గఠోరఁరోత్తి శబ్దలై
చింతఁ గలంగుభేదరులఁ జేర్చు మదాశ్చరి నంచుఁ దొల్లి య
త్యంతదయార్ద్రచిత్తుఁడయి యాగతి నాడినమాట లీక్రియన్, 246

మ. నిలిచెం భారుణి శ్రీవిధర్మము నముక్తేవంబుతో దుర్మరం
బులు బొద్ధాగనుముఖ్యముల్ నడలె శ్రీపూర్ణాత్ముఁడై శంభువ
జ్జలజాతద్వయభృంగ మీతఁ డన నోషన్ ముంజభోజకుమార
లనాశీశుఁడు నామశిష్యుఁ డయి యల్లాసము నొందెంధృతిన్ ,

క. మఱియుం దక్కిన పనులరిమర
యొకింతయును లేక మతిహరు నాజ్ఞన్
నెఱిఁగియింపె ధరాస్థలి
నుటక వసింపంగ నాకు నుచితం బగునే !

248

మ. వలదా యింక లలాటసేత్రపటుతీవ్రకూరితాపానలా
ర్చులచేఁ జేలుచు నానిది తమన దూరూపబులం బొయఁగఁ
గల మంచుం గడఁ గాంక్షలన్ పొడలు తద్గంధర్వులన్ బోవ వా
రలు నోలిన్ నమయాబ్ధముల్ గడపి రోర్వంజాలి నీచత్వమున్ ,

చ. అని కృతసేకృతముం డగును గురుంబజరుం దొక్కనాడు పా
సనసలిలంబుల¹ దు² వచ్చి సేతుధగరసలంబునం
ద³ సుమమభస్మియగ్రములు లాడి⁴ ల⁵ ల్లిగ్ కైవదిహ్నులు⁶ల్
ఎన నులర⁷ గ⁸ ల⁹ ల్లి పురమర్ద¹⁰ లింగము¹¹ ల¹² బ్రాణలింగమున్

కా మాస్తాజ్ఞులగు నంగ్రహించి పరవద్యానీరుండై జాతవే
దస్తారాధిపభ మహానుభులున్ దాన్వైఖ్యుండై యువ్వ త
న్నిస్సంక్రోజ్జ్వలమూర్తిపై విషయ¹ ల² ల్లి యోగంబుచే
మస్తాజ్ఞేదము పసి దీపిత³ సబంధంబుం దోచన్ వెనన్, 251

గీ. మహామోగి బ్రహ్మంధ్రంబులంబు
వెడలె కలశోబు¹ దిప్తి² నంబు
గలుగుతేజం బొకండు తత్పర³ లిశ
లింగమును గూడి హుం దే లీల నెగసి, 252

క. జలభవబంధులగు ల
త్సరు లధిగులు కాస్త్రసరణితో¹ ద త్తసపున్
చతురతకై వజ్రానా
మతిగా భావించి రగత గూర్మప్రజ్ఞల్, 253

డి. అమృతానీయమూర్తితనుపండిలిధూమగు సర్వదిక్కులన్
గ్రమ్ముచు మీఁద లాలు సమర దుమనిగ్గతప్రవృత్తిగం
ధమ్ములతావి గెల్చి శుభామవిహారుల సప్తికాచ పుం
దమ్ముల గప్పె నీలజలద ప్రతివత్సమహానృహాయమై, 254

గీ. సిద్ధరసమున వేధించు చెఱటిలోహ
దళము లసలమపర్ణ త్రికలన వెఱఁగు
నట్లు భేదరు లుద్భటులంగధూను
నంగమునఁజేసి శంభువేషములు గనిరి, 255

కృతీయోగ్యాపకం

సీ. బాల్యవాళయౌచ్యరంబులొ
 జడల పై లభవళల్ బెడగొకొపంగ
 బంధురపరిణద్యంధ రాంచర మలఁ
 బసిమిదేరగి బేడునిననూ బాగుర
 ఘనకవాటాభవక్షపీఠికలమీఁద
 నెరకొన్న పెరుపాచ గులు బెరయ
 శరద్రభవిభ్రమాకరవిగహంబులఁ
 గంతుభస్మాంగరాగములు గ్రన్ము

గీ. వలుబాకాశ్యయందు నైవన్యత ప్ర
 తావనంక్షోభకరవిరుద్రాక్షిగ
 ముద్ర లింపొండ ద్రదుద్రమూర్తిఁ బాల్చి
 విలిప గంధర్వతతి పెండ్లియలు తెలఁగి, 256

గీ. ఆగురుం డిట్లు దేవరయందు నైవ
 రాత్రి గంధర్వవతి చిత్రకభయ వచ్చె
 తెలివితోడుత నెందైన దిరుగ నట గ్రీ
 తంబు చని వేయిలి పటేంద్రీయ బాయ, 257

క. కాయలురాల్చిన కరావిగి
 పోయగమన ట్లు మిల్లిశూన్యం బాసయన్
 దూయనితద్భావముఁ గవి
 పోయనుచున్ గుండె విగిలి యతిహ్వలుండై 258

మ. పిలుచుం జల్లుల బంటున్ ముఖటలన్ బేర్చిచ్చి యుండంబ లో
 గలుఁగుం దూయ చిత్రక భయ / కుణం గంపంగ రావే నురా
 చలకోనండ్ల ముటంచు ముద్రామూర్తిరలున్ సర్వసహస్ గన్నులన్
 నల నశ్రుల్ జగిచూప విట్టారలు గంధర్వశృంగ డెంగయినున్ ,

ఉ. మోచితి నుగ్రశాపభరహాన్ శశివ్యసమంబు లన్నియున్
జూచితి నప్టభోగములు చూచినవారలు నవ్వ నుద్భట
శ్రీచరణాంగధూమములు చెందుట గానమి యీనునంతకున్
గాచి వృకాలి కిచ్చిన ప్రకారము దోచె మనీయసిద్ధికిన్ 260

క. తమతలచిన యత్నములు
నమకూరుచు నుండు నెత్తు నక్కర్చులకున్
దమతలచిన యత్నములు
నమకూరవు దుష్టకర్మసంఘర్షులకున్. 261

క. నమ్మితి శంకరు వాక్యము
నెమ్మనమునఁ బడ్డిపాటు నివ్వలమయి నా
కుమ్మలికంబు ఘటించెఁ చిన్
యమ్మగునే నన్ను నేఁప నబ్జః ! సీతక 262

న. అని యనేక ప్రకారముల వితథమనోఽభుండై చిత్రరథం జాత్రంద
నంబునీయ నయ్యర్థరాత్రలునందు గురువియోగవ్యధాదోదూయ
మానమానసుండై యుమ్మలింపుచుఁ గ్రమ్ముచేదనల నవగత
నిడుగొండగు ముంజభోజనరేంద్రుం డయాత్రోశం బాశర్లింది
నంచలింది యిది యేమిసరి జీవసంబాహ్ని ! ఇట్టితృప్తసభూమి
నుండి యుడగక విడువనివేలంబై యతివేలంబగుచు నముద్ర
ఘోషంబునుం బోలె భీషణంబగుచు వీతెంచుచున్నయది దీని
వరయుదముగాక యని కాలభైరవంబగు కరాళకరవాలంబు శీఁం
గీలింది కైలశ్చంగంబు డిగ్గుసింగంపుఁగొదమయుం బోలె
హర్ష్యంబు డిగ్గునుటికి పిఱికిదపంబు వోడటిను తత్కృపాగా
వ్రభావటలంబులం దమస్వముదయంబు విరియింపుచు నొక్క
రుండ ముక్కుదభి కొత్త నిర్మిద్రవేగంబున దుద్రీభూమి జాయం
జని తద్రోదనంబునకు నాదికారణంబగు నిశాచరు నుదారవ్రభా

నాతిశయంబునంజేసి కనుంగొనగజాలి యతని నుద్దేశించి
యిట్లనియె, 263

డి. ఎవ్వడ వీవు ధైర్యముటి యేడ్చెద విచ్చడ నెద్ది కాగణం
లెవ్వడు నిన్ను నిష్కృపత నింట్లఱుచేసెను నేటిదాక నే
నెచ్చని నిట్లు దుర్దశల కిక్కడ గన్గొనఁ జెప్పమన్న వాఁ
డవ్విభుతోడ నిట్లనియె నల్లన గద్గదకంఠనాథుడై. 264

ఈ. ఏమని చెప్పడుఁ జెప్పిన
నేమి యొనర్పంగఁజాలు దీనిధి భవన
స్వామి యగుట యీశ్వరు
చే మును నియమింపఁబోయెఁ జరపుణ్యుధీ. 265

క. ఏ పుణ్యసాధ్య కడుపున
నో పుడువవలెన ప్పువొందితి నాహ్వా
త్తాపంబు పాప నీవలు
కాపాదిత నవమధారసావిష్కృతియై. 266

చ. అనఘవిచార ! నాడు తెఱఁ గంతయుఁ జెప్పెద నీడు పేరు పెం
పును వివరింపు నాకనుడు భావకుఁ కిట్లను ముంజభోజఁ డన్
జనకతి నేను విశ్వబుధసంఘనులంబగు నిష్కరంబు నా
యునికి దగన్ మడియగురుఁ డుద్భటుఁ డారయ భూతపుంగవా.

ప. ఏను గురువియోగంబుగంజేసి గాసిల్లి వినుగుడు నిర్మిద్రదుఖంబున
నిద్రలేక యోతలంబ యొక్క హర్షస్థలంబున మేను పైచియుండు
నవనరంబున నీ యాశ్రందనం బనుందం మగుచు విశంబదిన దీని
వరయుదముగాక యని నరయంబుగా వచ్చితిఁ బొచ్చెంబుగాడు
న్ తెఱం గెఱంగింపు మనుడు నయ్యంబరజరుండు మార్గాడంబ

రంబులు పంచంబునఁ బెనగొనఁ గుంపులమంబుగాఁ బఱఁజెఁ
కృతమందనండ్ల భూపురందరుని పట్ల నెఱు, 2

క. జనవర! ఎఱును మారువలనఁ
వినియందుదు నీవ్రశస్తి విహుటకు ఫలమై
కనుంగునకుం దోచితి ఖరకఁ
గనుంగొంటిని శాపమోక్షకల్యాణంబుఁ .

నీ. విసవశ్య! భూప నా పుత్రాంతపిల్ల గం
ధర్మ హుండుఁ జిత్రకథు దనగఁ
బరగినఁడ ముగ్ధ మేశ్వరికి కొరక
సగం న ద్రోహిసై రుచితుడైన
యద్రేపుకీరుకఁ బయ్యుం బిశాచాకృతి
జేరితి నాలోడిపారు నేను
జేరి తక్కువకల్పి శ్రీమద్భూటారాధ్య
అను తనుధూఁ ఁబు మోరణునాఁడె

గీ. శాపమోక్షంబు గల మోక్షధర్మము పడసి
యూవటంబున నుండితి నిస్సినాళ్లు
కర్మమునఁ జేసి యిపుడు ఎర్దింపువారు
మా కృ లయివని నా పట్ల మోగుమయ్యె 1'

ఉ. ఆ గురుసార్వభౌమునకు బ్రాణంబుపాణము వై న నిన్ను హృ
ద్రాగముతోడఁ గంటి వసుధాపర! నెవ్వగెల్ల బాస నీ
వేగితివై న నాశయిన యాయగవనఁ దొలంగఁజేయు గు
ర్యగమదస్మితంజయిం యో ర్తనావన వై భవంబునక, 21

మ. మదవధ్యంసి మనంబునం బొడమి సామర్థ్యంబుచే సాధు గ
మృదగాత్మిం బొడలిఁ గ విశ్వజనతామానస్థితిగా మించి దు

ర్నదవాదిద్వివసంహమైన భనదారాధ్యుండు నాకై న తు
చ్చదశం దీర్చ పుష్పక్షితేన వగటా! సర్వజ్ఞఁ జైయంజీవన్.

గీ. ఆది సుదృటమూర్తి కామూరిచేత
నేను మొదలైన భవబలస్థల కావ
ముక్తులుగఁ జేయదని తల మోచి ఎన్ని
వన్ను కేక్షించె నేడెట్లు వరప లేణ్య. 278

చ. ఎఱుంగనివాఁడు గాఁడు నిఖిలీగితవేది భవద్గురుండు తా
మఱచెనొ కాక యేను వలకుందిరనీకుఁ దొలంగి దిట్కులన్
గుఱచి బుధుత్తరై చనుట కొంత దలంపఁ జేగిరించి యే
జైతి శివునందు నయ్యె జగతీవర! యేమవచ్చు నాయెడన్.

చ. కలుషమహారి! యేనొకటిఁ గంటి మనంబున మత్స్యచారమున్
దెలియనివాఁడు గాఁడు భవదీయగురుండు మదీయదుర్దశా
కలసఁ దొలంగఁజేయగలకార్యము నీతల మోప నుండి తీ
ర్తులఁ బొదలించుపొంట న్నగఁ బ్రోవఁ మానె విఘ్నక్రిలబ్ధిచేన్.

సీ. శరణాగతత్రాణసంరక్షణంబుచే
వచ్చు పుణ్యంబు లై వసము నేయు
దుఃఖాతురత్వంబు దొకికిన నోనాదఁ
జామాటఁజేయు దృఢప్రతిజ్ఞఁ
దగుటకు సకలభూతాళి ప్రభూత హ
ర్షంబున పచ్చెరువడుచునుండుఁ
బ్రబ్ధివ పేరబ్ధురంబున మజ్జారై!
బలిబలి యనుగడుచార జేగఁ

- గీ. గిన్నకులు వన్నగులు సిద్ధభేచరులను
బోల విద్యాధరులు గూడి పొగడువలెను
లురుతరంబయ్య దిక్కులు నొరసి మించి
చూచుజనులకు నానందశోభ చెంద.
- ప. ఇట్లు మంత్రానమహీధర ముఖ్యమానసుధావయోధి
విడంబించ నమ్మహీ మహేంద్రుండు గంధర్వరక్షణార్థంబై
బంధంబుతోడ నవంధ్యసంధాధురంధరత్వంబు సంబం
గురుచరణస్మరణపారీణుండై కరాళకరవాలంబుఁ గేలఁ
కళాంక శేఖరుం గుఱింది.
- కా. ఓకందర్పవిరోధి! యోపురహరా! యోహస్తిచర్యంబు
యోకాంతాశ్రితజేహ! యోశశిధరా! యోపద్మగర
యోకద్రూసుతహార! యోహరిహరా! యోమేరుబా
అకర్ణింపుము నాదువిన్నవము జేవా! వామదేవా! శిః
- సీ కారణంబులు నీవ కార్యబాలము నీవ
భావజ్ఞుడవు నీవ భావ మీవ
జనకుండవు నీవ జన్యస్త్తువు నీవ
ప్రావకుండవు నీవ ప్రాప్య మీవ
అధారమును నీవ యాధేయమును నీవ
భోక్తవ్యమును నీవ భోక్త వీవ
గర్జకుండవు నీవ గర్జనీయము నీవ
హార్యంబు నీవ సంహర్త వీవ.
- గీ. పూజకుండ వీవ పూజ్యువుఁబాడవు నీవ
వాతకుండ వీవ తలపోయ వాచ్య మీవ
జ్ఞానమును నీవ చూడంగ జ్ఞాని వీవ
నిటలలోచన | గళలంబు నీవ నీవ.

మ, వదనాంభోజము లోదగతిరియభాస్వలీలతోఁ గూడఁబ
ద్ధదళాక్షిమణి యొర్తు మేనఁ దిరమై మత్తిలగఁజ్ రూప సం
వద సాంపొందియు రూపదూరసరిన్ భాసిల్లుచున్నట్టి ని
న్నిదమితంబుని వ్రస్తుతింప వశమే? యీశాన! యెవ్వఁకిన్ 280

సీ, నీయంద పొడముచు నీయంద పొడఁబడు

నీయంద విలయించు నిఖిలజగత్

సగలచరాచరానకుండ వగు దీవు

రత్నంబులొని సూర్యమునుబోలె

రజ్జవునందు సర్వభాంతి పొడకట్టు

తైవడిఁ బ్రకృతి నీవై వసించు

సవద్య ముచ్చుత మాద్య మాద్యంతవి

రహితమై వెలుఁగొందు మహిమ ఏవ

గీ, విష్ణుఁ డప రుద్రుఁ డనఁగ వాగ్విభుఁ డంగఁ

దగిన నామాంతరంబులు వాల్చి నీవు

భ్రమము నమకూర్చు వెలుఁగనిపాశ్చర్యలకు

నీ మహత్త్వంబు చిత్రంబు నీలాంర!

281

చ, వనివడి మున్ను భేదరులపాటులు నూన్పుఁ గుఱించి శేవతోఁ

గనుఁగొనినాఁడ వుద్భటు జగన్నుతమూర్తి యతండు పూనుని

ప్పని గొద యయ్యెనేని పురభంజన యేమియుఁ గంపచ్చు నీ

యనువనునర్చిభావ మకటా! వికటాచరణంబు చూపఁటే? 282

మ, అనుచున్ భేదరక్షణార్థ మతిభేద్యమూర్తి చేటి వ

ట్టిన తెంపున్ విడకున్న రాజులకఁ గంతేకాలుఁ దిప్పంబు నీ

వనుకూలసితితోడ గాఁ దొడఁగెఁ తారాగంబుపై నుండి గొ

బ్బున నుత్పాధివల్లనై కవిచలదోగ్ధిందహారాళియై,

283

మ, సవరత్నద్వ్యతిపుంజపింజరితనానాదిగ్నితానంబు సి
 ధ్వపథూగానవిశేషగుంభితఃకుఁ బోద్యత్తింజీకారపం
 బు విచిత్రాంశుక కేతనంబు వగుచున్ బొల్పొందునున్నగ్ధహే
 మునిమానంబున వచ్చె నుద్భటుఁడు కామ ద్వేషిపార్శ్వంబునన్,

ను, హరువెంటం జనుబెంచి రత్తటి విమానారూఢులై సిద్ధి
 స్సరగంధర్వనువర్వచారణమహానాగాధినాథుల్ మనో
 హరచామికరభూషణప్రతితో నాలోలహారాధితో
 నురుకాశ్శీరర సాంగ హరములతో నుద్దామహర్నంబుతోన్, 285

ఎ, పెండియు నక్కండంబునం దక్కినయక్షరక్షులవరేబ్బలు
 ననూసతవస్సారకరణ్యులగు కుంభనికుంభకుంభోదరనందికేశ్వర
 భృంగిరిటిప్రభృతిప రిషదపుంగవులును నింద్రాగ్రాదిమాతృకలును
 నింద్రాది దిక్పాలకులును బామదేవాది తత్త్వజ్ఞులును గరుడా
 ద్వందజమండలేశ్వరులును బ్రహ్మాది ప్రధానవైవర్తంబులును
 పద్దేవతా సార్వభౌముపిఱుండ నమందానందకందలితహృదయార
 విందులై చనుచేర సరభసకరాస్ఫలితభూరిభేరిగభీరభాంకారం
 బులును రంభాదిత్రిదశపురంధ్రీ మంధరః శ్యామగాన కళాకోలా
 హలంబును ననురతకువరిగళితనుమనస్సముదయ సంభూతసాంద్ర
 మధురసాస్వాదమదాంధపుష్పంధయర్పుంకారంబులును మంబురు
 నారద ప్రేముఖముఖనిర్గతనిర్గళ జయ జయ శబ్దసాష్టవంబులును
 దిక్కులం విక్కుటిల్ల మహోత్సాహః బునం బ్రత్యక్షులై న యువ
 వాహునకుం బ్రదక్షిణ ప్రాణమంబు లక్షీభక్తి నొసర్చి ధరా
 ధృత్యుండు కరకమల పుటఘటనాపాటహంబు నిటలంబు నలంకరింప
 నంకురితపులకాంకురులై యుదారస్వరంబున నిల్లునియు 286

రగడ, శ్రీకంధర ! గంధేభముఖజనక
 శీతాంశుకవాళోభిజటాభర
 కాళోదరవల్లభహారలతా
 కలిత ! సుధీజనపద్మదినాకర !
 నిటలచటలభినినేత్ర మహాలక్ష్మ
 నిర్ధూతాంతక ! సమదాఖండల
 పటుకరుణారసభరితకటాక్షని
 పాతకృతాస్త్రీకృతబుధసుండల !
 శ్రీమత్కైలాస సుహీధరవర
 శిఖరస్థలవిహరణ శారాయణ !
 చామీకరభూమిధర బాణా
 గన ! శిలీముఖనారాయణ !
 త్రిపురపురఃధ్రీజన శాలాంచల
 తిలకమ్మగమదహరణశరచ్చట !
 కపటద్విపరాడ్విసింహలాభివ
 కర్మకచర్మపటివృతకటిరట !
 మౌర్యభవపాశ మహాముని సేవా
 హేవాశసమంచితపదసింహ
 కృత ! దురహంకృతిదక్షాధ్వరదళ
 గీర్వాణశ్రీఘటపాటకపటు
 భుజగీకృతయువతి మహాసీ, మంత్రగర్భ
 సురుచిరసీమాధ్వవృత్తలగ్నదుర !
 చటులహిమాచలహిమాత్మత్వవ
 శంపదబుద్ధిసమూర్జితసుక్షణ

మిసమిసమిను బలుమిసగు సెకలకును
 మెనవఁగై కొనుఁ గుత్తుక ధరియించితి
 నొసల సెనఁగుళిఖయగుఁడన మసగుమ
 నోభవు మెత్తనిమే నిరియించితి
 బలువగు పరిశువు పరుమఁ బుంబునఁ
 బరశుమహానురవరు విడలించితి
 జలధరఁటలము తెలువఁచు గిరికొను
 సామజపతిదగ్గం బెడలిం చెలి
 పార మెఱుంగ క కవిసినచ్యుత్యేవు
 పాల నలుగుఁడుఁ గ పాలము సిందితి
 వారిమగంటిమి సెదరుజలంధగు
 వాలుఁగొని కడిమి యాచుగక త్రొందితి
 వారినిధులు నరి నేకాక్ష వమై
 వోడియచూపిన వటమైతివి భళి
 దారువిపిఁమునిచపలాక్షుల చి
 త్రములు గలంచుట కావట మైతివి
 హరివాణీరమణులు ని న్నరయ న
 హంకారము చూపిన మిన్నందితి
 లరుణజటామండల మధ్యమున ను
 రావగ నెలకొనఁ గడుఁ జెన్నొందితి
 బహుకాలము తప మొనరించిన ధన
 పతి చెలికారము నువకృతి చేసితి
 మిహిపదమగు సొలుగున గినిసినక్రతు
 మృగమును బలుదెగకొని పడనేసితి
 యాఁబొమొగంబులఁ గనుపట్టిన విజ

యాధిపతిఁ గుమారకుఁగాఁ గాంచితి
 వాటుదళంబుల మంబ్రకునుమును
 నలిరాజము క్రియ లలిఁ గ్రిడించితి
 నొడసంబెన్నకుఁగ దత్కాంతవ
 యోధరమున నోహోయని పలికితి
 నడుఁబ్రియమున బాణానుకుమోసలఁ
 గాచుటకును నిరవధిక్లవ చిలికితి
 బలువిలు గొని నిబ్బరముగ మోఁడిర
 బలమర్దననందనుఁ జేపటితి
 దళదళమను ముక్కులగుల మెఱుంగులు
 దట్టవలుచుకొలము నేపటితి
 నవముతా ఫలవర్ణంబున గగ
 నము మోచిన పందెన బల్లించితి
 అవితథమై సర్వధూరావంబగు
 నయ్యిశ్వరశబ్దమఁ జెల్లించితి
 నకలచరాచర నృప్తి స్థితిలయ
 సంధానము నీపాలిదమై తను
 నకలంక మమేయ మను త్రమనుగు
 నావరత త్వ విభూతియొ సేదగు
 నిను నింతంతని గుఱుతింపఁగ నా
 నీరజభవముఖులు నేర రసఁగ
 ఘనభవపాళ నిబద్ధులు మాద్య
 గ్దను లర్పింతురె నీమహిమఁ గవఁగ
 భక్తనావన వరతంతత చే
 వట్టుము నన్ను గుఱుతయొ భాస్వర !
 భక్తిముక్తి ఫలదాయక శంకర !
 భూతేశ్వర ! యైశ్వర్య వికస్వర !

- క. ఈ చందంబునఁ బొగడు మ
 హీచక్రాధీశుమీఁద నీశ్వరుఁడు కృపా
 గోచరకటాక్షపాత
 ప్రాచుర్యం బొదవఁ బలుకు బలుమృదుఘటికన్, 28
- క. మెచ్చితి నిను ముమ్మాటికి
 నిశ్చయ వర మెద్దియైన నీ పడుగుము శ్రీ
 సుచ్చరిత యనుఁడు భూవరుఁ
 శచ్చంద్రగిరిటుఁ బలుకఁ బ్రాంజలి యగుచున్. 28
- చ. కరుణ యొకింత చిత్తమునఁ గల్గింపితిని నీవు పార్వతీ
 శ్వర ! తరుణేందుశేఖర ! దివస్వతిముఖ్యులంపమాలి ని
 ర్జ్వరతరువువృన్దత వరాగవిరాజిత పాదపద్మ ! భే
 చరవిభు నీతనిన్ మనువు శాశ్వతువాడు ననుగ్రహింప నే. 29
- క. నీయందు మద్యమించిన
 యాయుష్యటగురుని పూన్కి యాడేర్చుటకై
 శ్రీమృతం జేయు మితని పా
 లాయముగఁ దరుణహరిణలాంఛన మకుటా ! 291
- మ. అనుచు వేదశిఖావతంసమను సయ్యదీంద్ర జాననివ
 ద్వనఁ తద్వికయంబుపై స్పృశుఁడు గంధర్వేశ్వరుం బెట్టి భో
 రున దండాకృతి బోవ శంభుఁడును గారుణ్యంబుతో లెమ్ము లె
 మ్మని తత్తేచరుమాలిఁ జేర్చ వరదానాన్ స్తమున్ మా స్తమున్,
- ఉ. ఆ నిఖలాధి నాధుకుభమా స్తము మ స్తము మోచినంతఁ దే
 జోనిధియై మణిమయ విశుద్ధసునర్ణ కిరీటుహస్తయై
 మానితహార గుచ్ఛరుచిమండల మండితుండై వియచ్చరుం
 దానినవేద్యతోడఁ బ్రమథాకృతిఁ దాల్చె విచిత్రసంపదన్ 292

గీ. రాజగురుభక్తిని భక్తరాజుపాల
శంకరుడు గోరికంది వశంవవాత్మక
డగుటను సర్వభూతంబు లొగ జనుచు
నద్భుతావేశ ముదనంగ నభినుతించె, 294

సీ. అంతట నిఖలజ్ఞుడగువియోపాత్ముడ
త్యనువమభక్తి సమిగ్రుండైన
క్షితివతి గురుభక్తిని తత్తుది
నూనృతచాలన మ్మరణ తార్త
రక్షణకీర్తి బ్రమదిరస్వాంతుడై
వలుకు నెవ్విధు మహిపాలచంద్ర
వినుము నీయనవద్యవృత్తంబునకు మోద
మందిరిఁ బటుకీర్తి నుర్వి నింక

గీ. గొన్ని సమములు పాలించి కూర్చి నంది
దిశల నిర్మలనక్కిర్తి జెలివి నింది
నాడుసాలోక్యలక్ష్మి పొందంగఁగలవు
పొమ్ము మది సంశయము మాని పురమునకును, 295

ప. అనునవసరంబున హస్తోత్కర్షంబుననద్భుతప్రభవుండగున డృటుం
డనుకంపానంపదధిరామస్వాంతుడై కృతవందనండగు నమృహీ
కాంతు నహివాశీర్వాదంబుల నాదరించె తక్కిన సురకీర్తనగరు
షోరగాదులునాదరంబునఁబ్రనివ్రతంబునందిరి చిత్రధుంజనువనుం
ధరాశక్త్రు వగ్గిపుయి గుంభనికుంభప్రభృతులగు ప్రమథులగు
గూడి నర్తించె. సంతకాంతకుండు వంత్తానంబు నేసె నిట్లు యరి
తాడుండగు ముంజభోజుండు నిజనగరంబుఁ బ్రవేశించె సంత

ఉ. నీతియఁ బెంపు సొంపు నతినిర్మలకీర్తియుఁ దేజమాన్ మహా
భ్యాతియు వృద్ధిబొంద జలంబు బుధివేష్టిత భూస్థలంబు నే
కాశవవారణంబుగఁ బ్రయత్నంబు నేలుచుండె వైభవో
పేయఁడు ముంజభోజి యమహేంద్రుఁడునాకముఁజూచుకై వడిన్

వ. ఆనవుడు నమ్మియును హర్షంబున నారోమహర్షణి కిట్లనిరి. 298

ఉ. అందితపుణ్య! లక్ష్మీ కిరపై తగునదృటమూర్తి నిత్యని
ర్వందితభద్రకీర్తి సఖువారణ! వింటిమి ముక్తికామిని
చంచలదృగ్విలాసముల సౌఖ్యము గంటిని పూర్ణశేషుమ్మీ
కాంచనగర్భ! నీవలన గాఢతరాఘటమెంబుఁ దోఁడుచున్, 299

వ. మున్నుదృటారాధ్యులకు సంతాపంబు గొందని తన్నిర్యాణ
కాలంబునం గొంత వివరించితి. నమ్మహావంశంబు పఠిలులెఱు
గఁజింగించి మమ్ముఁ గృతార్థుల గేయవే యగుడు నతం
డమ్మహర్షుల కిట్లనియె. 300

మ. వినుఁడి నూమక దేశికోత్తమఁడు నద్విద్యావిమర్శాత్మకం
డనఘంబు డాధ్యుఁడు నర్వశాస్త్రవిదుఁ డొన్నాసుంగు నానందముం
దనరన్ నమ్మఁ గృతార్థుఁ జేయఁగన్ సన్నిభీకర్తరధ్యాన పూ
జనమాం దత్సతతత్త్వబాంధవభానదాప్తి. గంధించినన్, 301

మ. పరమానందసాధ్విఁ దేలి కరుణాపారీగ నా కిష్టమా
హుభక్తావనుసత్కథాశ్రీవణ మాజ్ఞాపించి జన్మాంబుధిన్
దరణంబొందఁగఁ జేయవే యనిన నాధన్యంబు నేతత్కథన్
వరదంబై వినఁ బల్కె ముగ్ధులు నే వర్ణించె మీ కిష్టమన్

తా. ఆ గంధర్వులకావకారణముచే నార్యాకళత్రుండు త
త్త్వగంబున్ వరమిచ్చి వారిని నాత్మాజ్ఞోద్భవుం గూర్చి తా
రాగంబందునఁ బల్కె ముద్దుట (రిల) కారాధ్య! నీ విస్వము
ద్రోగం జూపఁగ మరంతేకగుణావిమండ నొ గొనును

ఉ. భూసు క్షయించి యశపు క్షయించగలమునందున
నేను: విశ్వన ధుం దిని నిల్పితి మధ్యదయాబుకర్తి న
మానుషమౌపివై నిబుధమానవకోటులు విస్తృతాత్ములై
నీనిజదివ్యదీప్తి గని నివ్వెరగంచుచు నందు నదమున్ 804

వ. అట్లు గావున. 805

కా. మాయంశంబున హిద్యనించి చతురామ్నాయాగమ ధౌతర
స్థాయిప్రస్ఫుట వీరశైవవిధినిష్ఠాంతంబు నల్లిగ్గ లన్
న్యాయం బొప్పంగఁ జేసి హాసనహృదానందంబుగా శిష్యులు
ప్రచ్ఛాయ బొందఁ గటాక్షదీక్షలను సంరక్షింపు భద్రాచ్యుతా

కా. నీవంశం బభివృద్ధిఁబొందు జగతి న్నిరేజగంలాం న
ద్యావం జూపు ననేకు లార్య బ్రతుక్ భావశీర్షు ల్లె
తైవస్థావీర వేదశాస్త్రునిదులై శాసింతు రాగాల్లెన్
తీసిన్ లోకములందు నాదుశ్వస రెట్టింపం వారింబులన్ 807

క. కావున మదాజ్ఞఁ గైకొని
భావింప నయోనితననదృతి చెల్లన్
గాఢపుష్ప సంధర్మణి
ప్రబోవఁగ తైవాగ్నిధూమములు నైర్విమలన్. 808

గీ. అనిని నాఁగ గయని శివుఁ జ్ఞజేసి
నాట్రు సాహాయ్యుడవు: న్నీ న్నియుల
ననిన నట్లని వర మీయ నంత విశ్వ
నాథు ఘోరజలంబున నవరించె. 809

ఉ. అంతట వేద గీతం బుం నాన్యు లుం గ్రహించిరి గీతం
భ్యంతర హేమసుంధిభుండుని బ్రహ్మభీతిగ్రాహి న
కంతకు తాంగ సోమనము నిర్భక్తి నే నేద గీతము నుండు
వింతగఁ జూచి చూచి మది నిశ్చయ మొందుచుఁ జెల్లిరూపులై.

౪. ఈ హిమి యెట్టిదో మన
హిమితియగు గూర్పుఁ దలఁచి కాశీవతి దాఁ
జేమిన్ బ్రవ్వెత్తులై
పామరులను బ్రోవఁ గుని భావముఁ దాల్చెన్. 8
౫. అనుచున్ మోసఁబోడ విశ్వవతి నాత్మాబ్జంబునం జేర్చి నం
నఁ గన్పొమ్మ ఘటిల్లెవారలకు నా భ్యాసంబుమైతోచ ని
ట్లసయెన్ మఁమకమాంతు నుద్భటు సమాభ్యాసాధ్యకబ్జంబు చు
చిన తగ్గువ్యాముఖోద్భవోత్తమముచే విఖ్యాతించెన్ భవిన
౬. శంక యుతించి లేక ద్విజనఁ ఘము లెల్లడఁ గూడి పావముల్
నిం వడఁచిరమనువు నీమముతో నునచేక యుంచి వ
త్పించిపూజలన్ దసవి పావనమై తగుకన్యకాది భ
వ్యంకరభాసముల్ బనఁగి వర్ధిలుఁ డీగురుమూర్తి దీవనన్. 81
౭. అని కాశీవశ్చేత్సరుఁ
డనుపమమృదుమధురఃఫణితి నాడిన మోదం
బున బీలుకొంచి యుద్భటుఁ
గని తప్పురణ మల వ్రాలి కాంక్ష నుతిందిన్. 82
౮. అవార్తల పని రా మంత్రినదివహ్యాపరిముఖ్యుల్ భుల్
జ్జవోద్ధాతునిఁ గోటిమన్మథగమత్రాప్యంగునన్ ఉద్భిటున్
సేవించిశ్వరిమంత్రగీతల శుభశ్రీ లొంది గ్రామాలయ
ప్రసాదీయబగు దామసాల్ బనఁగ నారాధ్యవభక్త వర్ధితన్.
౯. ఉత్తరశైవదీక్షల గుఱు త్తముఁ నుద్భటుఁ డీడిద్విజాళియం
నుత్తమా లిప్తలింశు లస నూక్తులు చెప్పియు లింగధారణల్
కుత్సితలండుఁ గొండలకుఁ గూర్చుగి రాజులు మంత్రబగ్గముల్
చిత్తములుం జగుర్చగఁగు శిష్యులనై గురుపూజ చేయఁగాన్.

చ. గురువరలింగపూజ లొనగూర్చంగ నుద్భటు కంటఁ గంటు సఁ
హారుఁడు (వసన్నరూపమున నన్నియుఁ దాసఁబు నిత్యసీఁబడులో
జరువఁగ విచ్చి తత్త్వ)నుము సాంగముగా నొసరిం-ఁ జేసి యీ
కఁగి సద్రుత్వంజై మెలఁగఁగామహిమాన్వితఁడయ్యెనుర్వరన్

గీ. తద్భుధులలో నుబుద్ధి యన్ ధరణినురుఁడు
సుగుణమణిగుణ సౌభాగ్య సుందరి యను
చేరుగలిగిన కూతుఁరఁ పెండ్లి చేసె
నుద్భటారాధ్యునకు నీశ్వరుండు దెలువ. 318

వ. అట్లు గావున. 319

శా. శ్రీకృతావరమూర్తి దుర్మతలతాళేణేఽవిత్రంబు ను
క్లోషన్ సంతత తత్త్వదృశ్యవరున్ శుద్ధాత్మ నాచార్య చూ
డాకల్పంబు వినమ్రకల్పకము వేదాంతార్థసత్త్వల
క్ష్మికంజానను సాంద్రభక్తిఁ గొలుతున్ శ్రీయదృటారాధ్యులన్.

మ. జనియింపెన్ హరుమానసంబుఁగ బిశాచత్యంబు మాన్పించి ది
వ్యనిశాయంబుల కంభుమూర్తిఁ గనఁ జేయఁజాలెఁ గైలాసశ్రే
లనివాసంబుఁగ గట్టెఁ బట్టము బుధక్లాఘాత్త న్నిద్రదటన్
జననసౌభాగ్యపుణ్యము క్తి కరని శృక్వంబె వర్ణింపఁగార్. 321

నీ. వరశమాకరలబ్ధనర్ణపుంగవులచేఁ
బోలె విజ్ఞానవిన్నూర్తిఁ గాంచి
దృఢసత్ప్రభావవత్త్వోదఃముకలచేఁ
బోలె బావనప్రత్తిఁ బొందఁజాలి
శారదారంభవిస్తేరేందురుచులచేఁ
బోలె నాహ్లాదంబు చాలఁ బాల్చి
చారు పభాసాందజాతిరత్నములచేఁ
బోలె నలంకియూశ్రీల మెఱసి

గీ. నగలు బజలబజలలు లె వ్వవివము
భద్రగుణములచే నట్టిభాగ్యశాలి
వివిధసేవ నంబుదిగిజనుభి
యదృష్ట స్వామి యదృష్టోద్యోగి పెలయు.

8

సీ. అధ్వనీన " చతు గాహ్వాననీధి
కాంతిశీలు నగనింద గుణిచి
భావనామలు వృద్ధ్యురరిపాగిలం చే
దూరనన్నలు తత్త్వసాగదృష్టి
కర్మయ బజలనత్కర్మకల్ప గూర్చి
జానకౌంతులు పెట్టె దగినయెడల
జాగరూలు శోభన ప్రభాజాకీర్తి
నైష్ఠిరు లనవద్యనిర్మకలిని

గీ. సకలచేశికరాజన్యమకటనూత్న
రత్నకోరము బుధారాధ్యుడైన
యదృష్టారాధ్యునికవయోధి బుట్టి
నట్టి గురుచంద్రు లభి ధర్మార్థవిడులు

85

వ. ఇట్లుబజగజ్జేగీతమానంబగు నమ్మహాభాగులంశం బతిశం
సౌభాగ్యభాగ్యజనకంబై క్రమక్రమంబునఁ బక్షమానర్వయ
సంవత్సరంబు లతిక్రియించి వివేకబుండు నాశరంబును, విభవం
నకుఁ ప్రభవంబును, ధర్మంబునకుఁ గూర్చి యు, భద్రంబునకు
ముద్రించు, బుద్ధాంబును శుద్ధాంబు నై పినాశకరానశుశాసన
బున నాంశీరసబాహ్మస్పృష్టభారద్వాజగోత్రంబునకుఁ బాత్ర
బయ్యె నందు కిల్లాలిసేల్లవిరునందు హల్లతోల్లసకగుండగు వేల్లు
పాలువున చిశాలాక్షివల్లభుండు మల్లకార్జునగురుండు దుదయించు
నతండు

82

మ. ప్రణమద్భూపతిరీటణోటిఘటిగవాఃఖిష్టగ్నచ్చటా
 ఘృణికిమీర్తితపదవద్మృదు బుగ్ధక్షేపగరుం డింద్రచా
 రణదంతాంఘరంగరంగదు సారస్పానతీర్తి ని
 [రణితేశాగ]మత త్వపారగూడు శ్రీరఘుండు సామ్యం డిలన్.

క. ఆ మల్లికార్జునగురు
 ప్సామికే బోలయగురుండు జనియించి దిశా
 సామజకర్ణపుటితట
 చామరలతిరాయమానసాంద్రయశుం డై.

826

నీ. శాంకరీదేవికి మణ్మఖుండునుబోలె
 నాబోలనాట్యనర్థంగలక్మి
 యెనశాంకరికి స్వయంభువుగారు జ
 నింతు భద్రాంగవిశానేత యగుచు
 [నార్తలోక భయాపహర్తయై]శ్రీభవా
 నీభర్తయై మహాప్రాభవమున
 గల్గువారలకు శంకరదేశికస్వామి
 యావిర్భవించు నాయలఘుచులికి

గీ. గౌరమాప్రాణనాథుడు కంబుమశుండు
 సోమనాథయ్య యాయనసూకుం డొచ్చె
 లింగనారాధ్యుడారాధ్యతేజునిభుడు
 మల్లికావల్లభుడు కీర్తివల్లభుడు

827

శా. మానాథప్రవణాత్ముడ జాత్యనిడుఁ జామ్నాయార్థసారైకపా
 పనజహ్వం చలుఁ డందితస్మృతికిథావ్యనుండు చార్వాకజై
 ననదీవల్లభకుంభసూభవుడు జస్మంబొందు మన్మయ్యలిం
 గవకున్ మల్లకుండు గుమారుఁడొలు గంగులబామనోభర్తయై.

చ. పుస్తకరాజుడై యుండఁ జనునర్యతవర్యతవైరి సత్ప్రభా
 ప్వాణశరీరీశ్వరుఁ డపరకృపా పరతంత్రబుద్ధి సౌ
 పర్యణధీశురత్ని తరుభంగదదానగురాధ్యుఁ డుర్యరా
 పార్వతీయైవ పార్వతికి భర్త యగుఁడ౯)మలికాన్తునం డిలకె.

క. ఆగమవిద్యాత్మిక యుగం,
 నాగమకు న్నాథుఁ డగుచు నానావిధ స
 ద్భోగమహేందుఁడు పుట్టు ను,
 గాగమచంద్రియఁ డాద్యుడై పతి దానున్.

క. ఆజంపతులకుఁ గలిగెడు,
 భూజనమందారశాఖ పువహరపూజా
 భౌజిష్ట్యుడు పూర్వఫల
 శ్రీజన్మస్థలము చంద్రశేఖరుఁ డెలమిన్

న. గంగామూలి పద్మాభ్యంగము మరుత్కంఠేక్షణావర్తలో
 త్తుంగస్నిగ్ధవణిధరద్వయదటి దోర్మూవాటిమ చ
 ణ్పాంగీకార సమర్థతీర్తినిధి శైవారాధ్యముఖ్యుండు వే
 దాంగార్ధాత్ముఁడు చంద్రశేఖరుఁడు భవ్యప్రాభవుం డుర్రరన్.

నీ. కువలయోల్లాసంబుఁ గూర్చుట శశియయ్యు
 దోహకరత్వంబు దొడుకఁ డెచట
 విపుల వాగ్వృత్తి దర్శి శిశ్వరుఁ డయ్యు
 జహ్నునందారంబు సేయఁడెచట
 కమలావివర్ధనోత్కంఠ సూర్యుం డయ్యు
 రాజదూరసేతిఁ గ్రాలఁ డెచట
 దివ్యభోగస్ఫుర్తి దేవతావిభుఁ డయ్యు
 గోత్రవిభేదంబు గూర్చఁ డెచట)

గీ. [సర్వసాధకతన్] సురశాఖ యయున్
గొయ్యదనమున వర్తింపఁగోరిఁ జెనట
నఖలమంతరమాన్య సిద్ధాంతవేది
చంద్రశేఖర గురురాజవక్రవర్తి

883

కా. సాధ్యశ్రీజనగీతకీర్తి వగమైశ్వర్యాప్య విద్వంసి కా
యధ్యేయోన్మతి చంద్రశేఖరగురుం డామ్నాయ పారీణులన్
సు ధ్యాస్ఫటిక జాహ్నువీను(తు)ల గాంచున్ ముత్రులన్ మవ్వనా
రాధ్యారాధ్య సమాఖ్యులన్ దివమణి ప్రాలేషుకుశ్మితులన్ 884

క. ఇది యుద్ధట చేతికమణి
నదభినుతాచార భావనంతరిచందం
బాదించు నీ క్రథాగ్ర్యము
మదన కిరోధి దయన్విభల మంగళశిష్యుల్.

885

క. సారమతులట్ల కుజనులు
హరిశివస్తోత్రమునకు హర్షింప రకూ
సారములు (నోలె) నూతులు
కైరవహితురాకఁ బొంగఁగా నేర్పునాకో!

886

ప కాపున మహాశ్రద్ధాధురీణులు] సుహీశ్వరాచారపారీణులు గావున
సవత్రిపురారియగు నుద్భటారాధ్యులచరితంబు విడుటకుఁ కాంక్ష
చేసితిరి, మీరు నానేర్పుచందింబున నుపన్యసించితి, నిందునను
గూఁబు ఒరిగ్రహించి[యానందించిరి, “మీకు కుంభంగుగాక !
లోకాన్ననుస్తాన్ముఖనోభవం”] తని నూతుండు కౌసకాదుండు
మేదురామోదంబు సంపాదితంబుచేసి వారిచేత సంభావితంబై
యగ్నేచ్చంబుగఁ బనియె, ని,

887

క. తుగధఁ జదివిన వ్రాసిన
లోకులు భవబంధములకు లో[గ] వ్రాసుభుల్

[జీవోనీ నీతా] ము 1

లోకంబున నుండు గుత్తుటారాధ్య ముచ్చవ్.

మ. అంబాగారి నిండుక వ్రతిభదివ్యస్త్రీల సద్వర్తుల
స్తనవింభద్వయగంధసారసవ - ద్రాక్షిల్పనా, ల్పశో
భసకీర్తి ప్రియ విచపూజనవరా భాగ్రద్ధిరా యాశ్రితా
వసభావా పితృవంశ శంభుపదసేనాసావదానాత్మకా ।

క. గుత్తుటారాధ్య నేత్రజాటి

తటతటనిచటుల సే దధ ౨ అతిమో

ద్భుతభాంజర

స్ఫుటఘటనా యాచకాఘోషితనా ।

31

మ. [సా. వి]కాని సుధీపణిబాల శుచస్త్రుతసాంప్రద్యపా

హరిప్రతాపతా బుజ్జగోభవ, హరిమీమూరసుధాప్రసాదీ

హరిమరాళమహామణియమ హస్సుటకీర్తిగృహా దులని

స్తారవివత్సరిత వజ్రనావళితా శక సన్మయభాగధీ.

34

గద్యము

ఇది శ్రీమదేత్యర గుత్తుటారాధ్య చ శారంద అక్షరగణనలకళాభరణ

రామనాక్యసుపుత్ర సుకవిజనమిత్ర కమారభారతి

విగుణాభిరామ రామలింగ నానాధేయ ప్రణీతం

తై. శ్రీమదుద్భూతాధ్య చరిత్రం బను

మహాప్రబంధమునందు సర్వంబును

దృఢీయార్థాసము

సంపూర్ణము

(శ్రీ)

తస్మాన్మల పట్టిక

పుట	పంక్తి	తస్మాన్	తస్మాన్
1	7	మాన	మాన
..	11	డిగ్	డిగ్
7	20	మూర్తి	మూర్తి
23	18	గురు	గురు
..	19	గైలా	గైలా
48	8	గాంధీ	గాంధీ
51	2	విధా	విధా
57	2	పుమా	పుమా
..	18	బాద	బాద
68	19	గల	గల
72	18	బాల	బాల
76	25	బొమ్మ	బొమ్మ
82	8	కళా	కళా
..	19	పూర	పూర
90	6	మ.	మత్తకోకిల
92	19	పది	పది
113	12	యెండ్ల	యెండ్ల
118	9	లిమ	లిమ
..	..	కట్టు	కట్టు
125	14	లె	లె

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఠిక్క
135	15	వోపం	వోపం
138	14	వెడి	వెండి
141	5	లాహీ	లాహీ
143	10	చాచి	చాచచి
144	11	తరము	తర
"	14	లగ	లంబుగ
141	28	రాద్ద్ర	రాద్ద్ర
157	10	లిమ	నిమి
175	5	క్రియా	క్రయో
182	8	సంగ	వంగ
192	5	మృదు	మృహృదు
"	15	దోష్టి	దోష్టి
"	25	విష	విష్టు
"	"	టోప్ప	టోప్ప
194	8	విన	విన
195	18	కల్ప	కల్ప
197	21	కా. నూ	మ. మును